5 ـ نۆۋەتلىك شىنجاڭ مۇنەۋۋەر ئىجتىمائىي پەن ژۇرنال مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ژۇرنال
第五届新疆优秀社科期刊

3 ـ نۆۋەتلىك شىنجاڭ مۇنەۋۋەر ئىجتىمائىي پەن ژۇرنال مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ژۇرنال
第三届新疆优秀社科期刊

2008.3

يېڭى قاشتېشى

新玉文艺

NEW JADE LITERATURE

دىلبەرنىڭ يولى

ھەمراھ

ئايرىلىش ئالدىدا بىر سۆيۈپ قوياي

ماشىنا سېتىۋالايمۇ، ئاتمۇ؟

سۇلايمان قاسىم ۋە روبېرت كىنكاي

ISSN 1002-9206

国际标准连续出版物号:ISSN 1002－929X 国内统一连续出版物号: Cn65－1088/I 邮发代号:58－26 定价:5.00元

خوتەن گىلەمچىلىك چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى

خوتەن گىلەمچىلىك چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى ئەسلىدىكى خوتەن ۋىلايەتلىك تاشقى سودا گىلەم كارخانىسىدىن ئۆزگەرتىپ قۇرۇلغان خۇسۇسىي كارخانا بولۇپ، شىنجاڭدىكى ئە سىرى ئەڭ زور بولغان گىلەم ئىشلەپچىقىرىش كارخانىسى، ئاپتونوم رايون بويىچە ناماراتلارنى يۆلەشتىكى باشلامچى كارخانا، شۇنداقلا ئاپتونوم رايون بويىچە يېزا ئىگىلىكىنى كەسپلەشتۈرۈشتىكى باشلامچى كارخانىدۇر.

خوتەن ۋىلايەتلىك گىلەمچىلىك چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى تەبىئىي رەڭلىك، خىمىيىلىك ۋە بىئولوگىيىلىك بويالغان ئوتتۇرا، ئالىي سورتلۇق گىلەملەر ۋە سەنئەتلىك گىلەملەرنى ئىشلەپچىقىرىدۇ. مەھسۇلاتلىرى 500 خىلدىن ئاشىدۇ. چىرتيوژ لايىھىلەش ۋە رەڭ بېرىش جەھەتلەردە ئەنئەنىۋى چىرتيوژلارنى ئىشلىتىشتىن سىرت، يەنە دادىل يېڭىلىق يارىتىپ، گۈل، رەڭ، تۈر جەھەتتە خاسلىقنى گەۋدىلەندۈرۈپ كەلمەكتە.

خوتەن گىلەمچىلىك چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى خوتەننىڭ 2 مىڭ يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە گىلەمچىلىك مىللىي قول ھۈنەر سەنئىتىگە ۋارىسلىق قىلىپ ۋە بېيىتىپ، خوتەننىڭ قوي يۇڭىنى خام ئەشيا قىلىپ، تۈرلۈك دائىملىق ئۆلچەمدىكى گىلەملەرنى توقۇشتىن سىرت، خېرىدارلارنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، ئالاھىدە ئۆلچەمدىكى تۈرلۈك گىلەملەرنىمۇ توقۇپ، ھەر ساھەنىڭ كۆچلۈك ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشتى. بۇ شىركەت ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ بېيجىڭ خەلق سارىيى، خۇەيرىنتاڭ سارىيى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق سارىيى ئۈچۈن تۈرلۈك گىلەملەرنى توقۇپ بەرگەن. 1997 ـ، 1999 ـ يىللىرى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ شىاڭگاڭ ۋە ئاۋمېننىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كېلىشىنى تەبرىكلەش سوۋغىسى سۈپىتىدە «تەڭرىتاغدىكى شادىيانە كۈي»، «قاناس كۆلى مەنزىرىسى» قاتارلىق 540 قۇرلۇق سەنئەتلىك گىلەملەرنى توقۇپ بەرگەن. بېيجىڭ خەلق سارىيىنىڭ ئەنخۇي زالى ئۈچۈن 245 كۋادرات مېتىرلىق گىلەم توقۇپ بەرگەن. دىپلوماتىيە مىنىستىرلىكى ئۈچۈن 19 پارچە گىلەم توقۇشنى تاماملىغان. ئالىي خەلق سوت مەھكىمىسى، ئالىي خەلق تەپتىش مەھكىمىسى، مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى قاتارلىق دۆلەتنىڭ ئالىي دەرىجىلىك ئورگانلىرىغا نەپىس گىلەملەرنى توقۇپ بېرىپ ياخشى باھاغا ئېرىشكەن. 2005 ـ يىلى ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50 يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىدە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مەركەز ۋەكىللەر ئۆمىكى ئۈچۈن «بوغدا كۆلى مەنزىرىسى» ناملىق سەنئەتلىك گىلەمنى سۈپەتلىك توقۇپ بەرگەن.

بۇ شىركەت ۋىلايىتىمىزدىن 1000دىن ئارتۇق ئېشىنچا ئەمگەك كۈچلىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، جەمئىيەتنىڭ بېسىمىنى يېنىكلەتتى. 2006 ـ يىلى بۇ شىركەت ئىشلەپچىقارغان «خوتەن قاشتېشى» ماركىسىدىكى تۈرلۈك گىلەملەر «شىنجاڭنىڭ داڭلىق مەھسۇلاتى» ماركىسىغا ئېرىشتى ۋە ئامېرىكا، ئەنگلىيە، گېرمانىيە، فرانسىيە، ئىتالىيە، ياپونىيە، شىاڭگاڭ قاتارلىق 20 نەچچە دۆلەت ۋە رايونغا ئېكسپورت قىلىندى.

2005 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۇروسىنىڭ ئەزاسى، گۇۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى خۇي لياڭيۈ بۇ شىركەتنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

كۆزنى قاماشتۇرىدىغان سەنئەتلىك گىلەملەر مۇشۇنداق بارلىققا كېلىدۇ.

ساتقۇچى خادىملار بېيجىڭلىق خېرىدارلار بۇيرۇتقان گىلەملەرنى ئوراش مەشغۇلاتىدا.

شىاڭگاڭنىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى تەبرىكلەپ توقۇلغان سەنئەتلىك گىلەم ـ «تەڭرىتېغىدىكى شادىيانە كۈي».

ئاۋمېننىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى تەبرىكلەپ توقۇلغان سەنئەتلىك گىلەم ـ «قاناس كۆلى مەنزىرىسى».

گىلەم ئەۋرىشكىسى كۆرگەزمە زالى.

ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50 يىللىقىغا سوۋغا قىلىنغان سەنئەتلىك گىلەم ـ « بوغدا كۆلى مەنزىرىسى».

بۇيرۇتۇپ توقۇلغان سەنئەتلىك گىلەم ـ « لوبنۇر كۆلى»

يېڭى قاشتېشى

2008 ـ يىللىق 3 ـ سان

قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال
(30 ـ يىل نەشرى، ئومۇمىي 161ـ سان)

پوۋېست

دىلبەرنىڭ يولى .... ئوسمانجان مۇھەممەد پاسىئان(3)

ھېكايىلەر

ھەمراھ..............................تورغۇن مىجىت(23)

ئاق قۇ ھەققىدە پاراڭ........................ تۇرسۇن ماخمۇت(33)

نەزمىي ئەسەرلەر

ئايرىلىش ئالدىدا بىر سۆيۈپ قوياي..................... غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد(42)

سېنى ئىزدەپ چىقسام تاغلارغا....................... ئەخمەتجان تۇرۇپ بەگتۇرك(43)

«تېتانىك پاراخوت»........................... ھاياتنوپۇس مۇھەممەت(44)

ھەي، مەندىمۇ شۇ ئوت، شۇ پىراق...................... ئابدۇلئەھەد داۋۇت تۇركزات(45)

ھىجران تۇۋشلىرى........................... شەرقنۇر مۇھەممەد ھىلال ئاي(46)

بەلكىم بىر كۈن قالارسەن ئەسلەپ......................... گۈلجاھان مەتنىياز(47)

پارچىلار................................. ماھنۇر ئۆمەر(47)

شېئىرلار................................. ھېسامىدىن ئەزىزى(69)

رۇبائىيلار................................. ئېزىز مۇھەممەت شەمس(69)

ئۆزگىچە................................. رېھىم نىياز(70)

باش مۇھەررىر:

مىجىت باقى
(خوتەن ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى)

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر:

تۇرسۇنجان مۇھەممەت
(كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

مۇھەررىرلەر:

مەتسېلىم مەتقاسىم
داۋۇت ئادىل

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى:
ئەكبەر سالىھ

ئەگەر مېنى چۈشەنمەك بولساڭ............ ئەخمەتجان مەتقۇربان مۇگداش(71)

شېئىرلار.......... ئابلىپىز توختىمۇھەممەت ئارىقومى(72)

ئەزۋەيلەيدۇ ئېلانلار........ ئابدۇغېنى سېيىت(72)

باھار ھىدى كېلەر تۆت تامدىن.......... ئەركىن داۋۇت ئۇغۇز(73)

ئۈچ غەزەل........ ئىدرىس مەتسىيىت قەدىناس(74)

ئەركىن پاراڭلار

ماشىنا سېتىۋالايمۇ، ئاتمۇ؟....... مەتسېلىم مەتقاسىم(48)

ئۇنتۇلماس مۇلاقات، ئۈزۈلمەس رىشتە..... مەتقاسىم ئابدۇراخمان(61)

شاڭخەيدىكى كۈنلەر....... ئابدۇلھەمىد ياسىن(64)

يۇرت تەزكىرىسى

قاراقۇرۇم ئېتىكىدىكى قەدىمىي مەدەنىيەت ئىزى ـ لۇش قەبرىستانلىق خارابىسى توغرىسىدا

...... ئابدۇخالىق مەتتۇرسۇن (88)

مۇھاكىمە تەقرىز

سۇلايمان قاسىم ۋە روبىرت كىنكاي......... ياسىن مۇھەممەتنىياز تىكە(75)

رومان ئىجادىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك بەزى مەسىلىلەر........ ئەنۋەر ھوشۇر(82)

قىسمەن شېئىرلاردىكى مەنتىقسىزلىق ئۈستىدە مۇلاھىزە........ ئابدۇرېھىم زۇنۇن(91)

تەرجىمە كۆزنىكى

ۋاڭ گوچېن نەسرلىرىدىن جەۋھەرلەر........ داۋۇت ئادىل(ت)(94)

مۇقاۋا 1 ـ بەتتە: خوتەن گىلەمچىلىك چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى توقۇغان خوتەن گىلىمى ...... تۇرسۇنجان مۇھەممەت فوتوسى

مۇقاۋا خېتىنى يازغۇچى: قايىنام جاپپار

تەھرىر ھەيئەتلەر:
(ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى)

ئابدۇللا سۇلايمان
ئابدۇلئەھەد قادىرى
ئالتۇنگۈل رەجەپ
ئابدۇخېلىل ئابدۇخېۋىر
ئەنۋەر ھوشۇر
ئەزىز مۇھەممەت شەمس
تۇرسۇنجان مۇھەممەت
داۋۇت ئادىل
سىدىق قاۋۇز
مجىبت باقى
مۇھەممەت چاۋار
مەتنىياز روزى
مۇختار ھوشۇر
مەتقاسىم ئابدۇراخمان
مەتسېلىم مەتقاسىم
نۇرمۇھەممەت توختى
ئۆمەر رەجەپ
ئوبۇل ھاشىم

مەسئۇل كوررېكتورى:
ئابدۇرېھىم زۇنۇن
(تەكلىپ قىلىنغان)
تۇرسۇنجان مۇھەممەت
مەتسېلىم مەتقاسىم

كومپيۇتېردا:
يالقۇن مۇھەممەدروزى

ئوسمانجان مۇھەممەد پاسىئان

دىلبەرنىڭ يولى

(پوۋېست)

1

ئۇ مېنىڭ ھاياتىمغا تۇنجى قېتىم تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىللىقىدا بۆسۈپ كىرگەن. ئۇ ئەسلىي بۇنداق قىلمىسا بولاتتى. ئۇ كۈنى ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق ئىدى. قۇياشنىڭ ھارارەتلىك ئاپتىپى ئادەمنى شامدەك ئېرىتىۋېتەتتى. چېكىلەردىن كونا سېغىز تامدىن يامغۇر سۈيى يالاپ چۈشكەندەك ئاچچىق تەر قۇيۇلاتتى. بىز تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىمىز ئادىل مۇئەللىمنىڭ بۇيرۇقى بويىچە چوڭ مەيداننى ئىككى قېتىم ئايلىنىپ چىقتۇق. يۈرىكىمىزنىڭ بوكۇلداشلىرى بېسىقماي تۇرۇپلا، مۇئەللىم بىزگە تۈرلۈك شەكىلدىكى پەي سوزۇش ھەرىكىتىنى ئىشلەتتى. ئارقىدىنلا بىز ئىككى رەت بولۇپ تىزىلدۇق.

— بۈگۈنكىسى كىچىك سىناق دەرسى. ئوغۇللار يەر بېغىرلايدۇ. قىزلار قورساق قاتلاش ھەرىكىتىنى ئىشلەيدۇ. ھەرىكەت ئىشلەپ بولغانلار سائەت توشقىچە ۋاسكېتبول ئوينىۋالساڭلار بولىدۇ. بۇ قېتىمقى سىناققا نومۇر قويۇلۇپ، باسقۇچلۇق ئىمتىھان نەتىجىسىگە تەسىرلەشتۈرۈلىدۇ. ئالدى بىلەن قىزلار كېلىڭلار!

سىناق ئېلىش باشلاندى. قىزلار پالاز ئۈستىدە قورساق قاتلاۋاتاتتى. بىز قىزلارنىڭ قورساق قاتلاۋاتقاندا يۇرلىشىپ قالغان كۆڭلەكلىرىنىڭ ئۆرۈلۈپ قېلىشىدىن، بەزى ـ بەزىدە ئاپئاق قورساقلىرىنىڭ پىلتىڭلاپ ئۈزۈپ يۈرۈپ، سۇ يۈزىگە ئۈشتۈمتۇت چىقىپ قالغان بېلىقتەك غىل ـ پاللا كۆرۈنۈپ قېلىشىدىن ئوغرىلىقچە ھۇزۇرلىناتتۇق. گۈلنۇر ئىسىملىك قىز بۇ ھەرىكەتنى بىرىنمۇ ئىشلىيەلمىدى. قانچە كۈچەپ باقسىمۇ بېشىنى كۆتۈرەلمىدى. ئۇنىڭ پۇتىنى بېسىپ تۇرغان غۇنچەم گۈلنۇرنىڭ ئوڭ قولىنى يوشۇرۇنچە تارتىپ يۇرۇپ ئىككى قېتىم تۇرغۇزدى. ئۈچىنچى قېتىمغا بارغاندا مۇئەللىم ئۇلارنىڭ ساختىلىق قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى.

— غۇنچەم، گۈلنۇر، ھەر ئىككىڭلارنىڭ نومۇرى نۆل! كەينىدىكىلەر كېلىڭلار!

گۈلنۇر قورسىقىنى تۇتۇپ ۋايجانلىغىنىچە مەيداننىڭ ئەتراپىدىكى چىنار دەرىخىنىڭ سايىسىغا كەتتى. غۇنچەم بولسا دومسىيىپ ئۆز ئورنىدا ئولتۇراتتى. يېرىم سائەتلەردىن كېيىن قىزلارنىڭ ھەرىكىتى ئاخىرلىشىپ، نۆۋەت بىزگە

كەلدى. ئەمدىلىكتە قىزلار بەزى ئوغۇللارنىڭ ئىنجىقلىغىنىچە يەرنى قوچاقلاپ يېتىشىدىن ھوزۇرلىنىپ كۈلۈشمەكتە ئىدى.

يىگىرمىنى بېغىرلىيالىغانلار ئاتمىش نومۇر، يىگىرمە بەشنى بېغىرلىغانلار سەكسەن نومۇر، ئوتتۇزغا چىققانلار يۈز نومۇر ئالاتتى. بۇ ئۆلچەمنى ئاڭلاپ بولغىچە چېكەمدىن قويۇلۇۋاتقان تەر كۆپىيىشكە باشلىدى. پۇت ـ قولۇم يېنىك تىترىگەندەك قىلدى. چۈنكى، مەن بۇ ھەرىكەتنى ئىلگىرىمۇ ئىشلەپ باققان، قانچە قىلسامۇ يىگىرمىدىن ئاشالمىغانىدىم. ئەگەر بۇ سىناقتا لاياقەتلىك بولالمىسام قىزلار ئالدىدىمۇ، ئوغۇللار ئالدىدىمۇ يۈزۈم چۈشۈپ كېتەتتى. ناۋادا يىگىرمىدىن ئاشالىسامچۇ؟ ئۇ چاغدا مەن ھازىرقى ھۆرمىتىمنى بولسىمۇ ساقلاپ قالالايتتىم. مەن بىلەن قېرىنداشقاندەك، ئالدىمكى ئوغۇللارنىڭ ھەممىسى يەر بېغىرلاش ھەرىكىتىنى يىگىرمىدىن ئاشۇرىۋەتتى. قورقۇنچلۇق دەملەر ماڭا بارغانسېرى يېقىنلاۋاتاتتى. يۈرىكىمنىڭ گۈپۈلدەشلىرى ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇرماقتا. قۇياش بېشىمنى قىزدۇرۇپ، مېڭەمنى قاينىتىش ئۇچۇن ئەلپازىنى بۇزماقتا. ئاخىر ئۇنىڭغا، بۇ ھېكايىمىزنىڭ باش پېرسوناژى ئابدۇقاھارغا نۆۋەت كەلدى. ئۇ ناھايىتى قامەتلىك ئىدى. ئۇنىڭ بەدىنى ئامېرىكا كىنولىرىدىكى مۇسكۇللىرى ئالاھىدە چىنىقتۇرۇلغان چولپانلارنىڭ بەدىنىدەك ئۆلچەملىك، قاۋۇل كۆرۈنەتتى. بۇنىڭدىن ئىنتايىن بىئاراملىق ھېس قىلدىم. ئۇ خۇددى يۈز نومۇرلۇق ئۆلچەمنىمۇ بۇزۇپ تاشلايدىغاندەك، بالىلار ئارىسىدا يۈزۈمنى قويمايدىغاندەك كېرىلگىنىچە ئۇستىدىكى تەنتەربىيە كۆڭلىكىنى بېشىدىن چىقىرىپ سىلىۋەتتى. ئەمدى ئۇ ئاسما مايكا بىلەن تېخىمۇ كۈچلۈك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇ مۇئەللىمنىڭ ئالدىدىكى بەلگىلەنگەن ئورۇنغا كېلىپ تەييارلىنىپ تۇردى. ئوغۇللاردىنمۇ بەكرەك قىزلار ئۇنىڭغا ھەۋەس بىلەن قاراپ كۇسۇرلىشىۋاتاتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە سىنىپتىكى ئەڭ چىرايلىق، قاپقارا ھەم توم ئىككى ئۆرۈم ئۇزۇن چېچى بىلەن مەكتەپتىكى بارلىق قىزلارنىڭ ھەستىنى قوزغايدىغان قوشنا يېزىلىق دىلبەرمۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ ئابدۇقاھارغا ئىنچىكىلىك بىلەن قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، پۈتۈن بەدىنىمگە قايناقسۇ تۆكۈلۈپ كەتكەندەك تولغىنىپ، ئىچىمگە تىنىپ قالدىم.

ــ قېنى باشلا!

مۇئەللىمنىڭ سۆزى ئۈزۈلمەي تۇرۇپلا ئابدۇقاھار يەردە يەل تويۇتەك قاڭقىشقا باشلىدى. مۇئەللىمنىڭ ساناق ئاۋازى بارا ـ بارا بالىلارنىڭ ئارىسىغا كۆچتى.

ــ ئون ئالتە... ئون يەتتە... ئون سەككىز...

ئۇ ھېرىپ قالىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ساناق ئاۋازى ئەمدى قىزلارنىڭ ئارىسىغا كۆچۈپ كەتتى. ئوغۇللار ھەرىكەتنى ساناشتىن كۆرە ئۇنىڭ ھەر بىر قېتىم پەسلەپ يۇقىرىغا كۆتۈرۈلگەندە بۆرتۈپ چىقىدىغان بوغماق ـ بوغماق مۇسكۇللىرىنىڭ مېدىرلاشلىرىدىن ھوزۇر ئېلىۋاتاتتى.

ــ يىگىرمە ئۈچ... يىگىرمە تۆت... يىگىرمە بەش...

ئۇ ھەش ـ پەش دېگۈچە سەكسەن نومۇرلۇق ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتتى. ساناق ئاۋازى قىزلارنىڭ ئىچىدىمۇ مەلۇم بىر مەركەزگە تارتىلىپ كېتىۋاتاتتى.

ــ يىگىرمە توققۇز... ئوتتۇز... ئوتتۇز بىر...

مۇئەللىم ئۇنىڭغا شۇ يەردىلا يۈز نومۇر قويۇۋەتتى. ساناق ساناش ئەۋجىگە چىقتى.

ــ ئوتتۇز ئالتە... ئوتتۇز يەتتە...

چىنار دەرىخى تۈۋىدە تۈگۈلۈپ ئولتۇرغان گۈلنۇرمۇ يۈگۈرۈپ كەلدى.

ــ قىرىق تۆت... قىرىق بەش...

بالىلارنىڭ ھەممىسى رەت ـ تەرتىپنى بۇزۇپ ئابدۇقاھارنى ئورىۋالدى. ئۇ توختاپ قالىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇ گويا ماشىنا ئادەمدەك، بىر خىل رىتىمدا توختىماي يەر بېغىرلاۋاتاتتى. سانلار بارغانسېرى كۆپىيىپ كەتتى.

ــ ئەللىك يەتتە... ئەللىك سەككىز...

ئۇ يەر بېغىرلاشنى مەڭگۈ توختىتىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. مۇئەللىم ئۇنىڭ مىستەك پارقىراپ كەتكەن مۇسكۇللىرىغا ھەۋەس قىلىپ قالدى... قىزلار ئۇنىڭ كۈچتۈگۈرلىكىگە چىن دىلىدىن قايىل بولۇشتى. دىلبەر نېمىشقىدۇر ئۇنىڭغا قاراپ قېتىپ قالغانىدى...

ــ ئاتمىش تۆت... ئاتمىش بەش...

ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا ھېچ ئىش قىلماي

يەر بېغىرلاشنى مەشىق قىلغاندەك ئىدى. دىلبەرنىڭ كۆزى ئابدۇقاھارنىڭ مۇسكۇللىرىدىن تېشىپ ئۆتۈپ، ئۇنىڭ قىش كۈنلىرىدىكى قىپقىزىل ئوت ئالغان مەشتەك لاۋۇلداۋاتقان يۈرىكىگە قادالغاندەك قىلدى. ئۆپكەم ئۇستىگە كۆتۈرۈلدى. قۇياش بېشىمدىن بېسىۋاتاتتى...

—ئاتمىش سەككىز... ئاتمىش توققۇز...

مەن ئۆلسەممۇ بۇلارنىڭ ئالدىدا يەر بېغىرلىمايمەن! ماڭىمۇ يۈز كېرەك! خەپ ئابدۇقاھار، سەن ئۆزۈڭدىن باشقا ئوغۇللارنىڭ غۇرۇرىنى پەقەتلا ئويلاپ قويمىدىڭ! مۇشۇ ياتقان پېتىڭ قوپالماي قالارسەن!

—يەتمىش ئۈچ... يەتمىش تۆت...

مەن باللارنىڭ ئۇنىڭ ئەتراپىغا غۇژمەكلىشىۋالغان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ غىپپىدە تىكىۋەتتىم. مېنى ھېچكىم كۆرمىدى. ئۇلار بىر توپ ساراڭدەك ئالا ـ تاغىل توۋلاۋاتاتتى... ئۇلار راستىنلا ئېلىشىپ قېلىۋاتاتتى... ھەممىسى ئابدۇقاھار دېگەن تومپاينىڭ سەۋەبىدىن ئىدى...

مەن شۇ ماڭغانچە مەكتەپتىنمۇ چىقىپ كېتىپ، بازارنىڭ كۆۋرۈكبېشى دەپ ئاتىلىدىغان تەرىپىگە باردىم. ئۇسساپ ئۆلەي دەپ قالغاچقا، يانچۇقۇمدىكى بەش موچەنگە بىر چىنە دوغاپ ئېلىپ ئىچتىم. كېيىنكى سائەتتە تىل ـ ئەدەبىيات دەرسى بار ئىدى. مەن ئۇ دەرسكە ئەڭ ئامراق ئوقۇغۇچى بولۇش سالاھىيىتىم بىلەن، ئەركىن مۇئەللىمنىڭ سىنىپىمىزدىكى بىردىنبىر كوزۇرىغا ئايلانغانىدىم. شۇڭا، ئۇنىڭ دەرسىدىن قالسام بولمايتتى. ئامالسىز يەنە قەدەممىنى مەكتەپكە بۇرىدىم.

—بايا نەگە باردىڭ؟ ئادىل مۇئەللىم ساڭا نۆل قويدى...

پارتىدىشىم ئابدۇللانىڭ سوئاللىرىغىمۇ جاۋاب بەرگۈم كەلمىدى. نۆل دېگەن قانچىلىك نەرسە ئىدى! «ئادەمگە يۈز كېرەك، دەرەخكە قوۋزاق» دەپ بىكار ئېيتمىغان كونىلار! مەن نۆل ئالسامۇ ئېلىپ، سىنىپتىكى قىزلارنىڭ ئالدىدا «نازۇك» دېگەن ئاتاققا قالمىدىمغۇ ئاخىر! قىزلارنىڭ بىر ئەسكى خۇيى بار ئىدى. ئۇ بولسىمۇ ئوغۇللار ئارىسىدا كىمدە كىم جىسمانىي جەھەتتە ئاجىزراق بولسا شۇنى «پالانى نازۇك»، «پوكۇنى خان» دېگەندەك مەسخىرىلىك ئاتاقلار بىلەن ئاتاپ كۆڭلىنى خۇش قىلاتتى. شۇڭا، سىنىپتىكى ئوغۇللار قىزلارنىڭ ئالدىدا ھەر قانداق ئىشتا ئۆزىمىزنىڭ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ ئۆتەتتۇق. بۇ قېتىمقى يەر بېغىرلاشتا قېچىپ كېتىپ بولسىمۇ بۇ ئاتاقتىن قۇتۇلۇپ قالدىم. ئۇلارغا ئەمدى قانداق باھانە كۆرسەتسەم ئاقاتتى. ئۇلارمۇ مېنى ئايرىم يەر بېغىرلاشقا مەجبۇر قىلالمايتتى.

دەرسكە كىرىش قوڭغۇرىقى چېلىندى. باللار گۈررىدە سىنىپقا كىردى. ھەممەيلەننىڭ قولىدا تىل ـ ئەدەبىيات كىتابى بىلەن كونسپېكت دەپتەر. مەن سورايدىغان ئۈچ سوئالنى ئاخشاملا ئۆگىنىپ بولغاچقا، ئىنتايىن خۇشال ۋە مەغرۇر ئولتۇراتتىم. قۇياش نۇرى دەرىزە ئەينەكلىرىدىن بۆسۈپ ئۆتۈپ، باللارنىڭ جىددىي كەيپىياتىنى تېخىمۇ قىزدۇرماقتا. سىنىپتا قارا ھەرىنىڭ غوڭۇلدىشىدەك، ئادەمنى بىسەرەمجان قىلغۇچى سوغۇق ئاۋازلار لەيلەپ يۈرىدۇ. ئىشكنىڭ قاتتىق ئېچىلىشى بىلەن ئاۋازغا تەئەللۇق ھەممە شەپىلەر بىراقلا بېسىقتى. سىنىپ ئىچى جىمجىتلىققا چۆمدى. ئەركىن مۇئەللىم يوقلىما دەپتەرنى قورسىقى بۆسۈلۈپ كەتكەن كونا دەرس مۇنبىرىگە يايدى. مۇنبەر يۈزى مۇئەللىم تەرەپكە قىڭغىيىپ قالغانىدى.

—يەتتىنچى نومۇر؟

مۇئەللىمنىڭ ئاۋازى بىلەن تەڭ ئوڭ تەرەپ ئۈچىنچى رەتتە ئولتۇرغان ئايگۈل ئىسىملىك ئېگىز بويلۇق قىز ئورنىدىن تۇردى.

— ئابدۇخالىق ئۇيغۇر كىم؟ ئۇنىڭ ۋەكىللىك ئەسەرلىرى قايسىلار؟

نېمە، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر؟ چاتاق بولدى. مەن بۇ سوئالنى ئۆگەنمىگەنىدىم. مەنلا ئەمەس، سىنىپتىكى بارلىق ئوقۇغۇچىلار ئۆگەنمىگەنىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئارۇز ۋەزنىنىڭ ھەرخىل بەھرلىرى توغرىسىدا تەييارلىق قىلىۋاتاتتى! مەنمۇ ئارۇز ۋەزنىنى ئۆگەنگەن، بۇ سوئالنى كۆرۈپمۇ باقمىغان! توغرا، مۇئەللىم بۇ دەرسنى تېخى ئۆتمىگەن ئەمەسمۇ! دېمەك، ئۇ ئېزىپ قالغان گەپ! چوقۇم شۇنداق! مەن مۇئەللىمگە بۇ ئەھۋالنى ئىنكاس قىلمىسام بولمىدى!

—مۇئەللىم! —مەن قولۇمنى كۆتۈرۈپ مۇئەللىمنى چاقىردىم.

مۇئەللىم سىنىپقا تەكشى قارىۋەتكەندىن كېيىن ئاخىرىدا ماڭا بۇرۇلدى.

www.uyghurbooktap.com كىتاب تور بېكىتى

—قېنى مۇختار، سەن جاۋاب بېرىۋەتكىنە!

—مۇئەللىم، بۇ تېخى ئۆتۈلمىگەن دەرس ئىكەن. سىلى خاتالىشىپ قالدىلىغۇ دەيمەن...

—نېمە؟!!

باللار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. مۇئەللىم مېنىڭ جاۋابىمنى ئاڭلاپ دەسلەپ گاڭگىراپ قالدى، كېيىن چىرايى قارىداپ كەتتى، بويۇن تومۇرىمۇ سۇسقىنە لىكىلداشقا باشلىدى.

—مەن جاۋاب بېرەي مۇئەللىم!

بۇ ئاۋازدىن يەنە بىرەرى مېنىڭ ئېشىمغا تويپا سالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى سەزدىم. بۇ ئالدىپەش زادى كىمكىنە؟ مەن كەينىمگە ئۆرۈلۈپ، ئاۋاز كەلگەن بۇلۇڭغا تىكىلدىم. ئۇ يەنىلا ئالدىنقى سائەتتە مېنى رەسۋا قىلغىلى تاس قالغان ئابدۇقاھار ئىدى. ئۇ جىسمانىي جەھەتتە كۆچلۈك بولغاندىكىن دەرس ئۆگىنىپ نېمە قىلىدۇ؟ ئۇ چوقۇم دىلبەرنى پايلىدى. دىلبەر دەرستە ياخشى باللارغا كۆڭلىنى يېقىن تۇتاتتى!

ئۇ ھەش_پەش دېگۈچە ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ قاچان تۇغۇلۇپ، قاچان ۋاپات بولغانلىقىنى، ئەكسىيەتچىل ھاكىمىيەتكە قارشى ئېلىپ بارغان ئىنقىلابىي پائالىيەتلىرىنى، شۇنداقلا ھاكىمىيەت تەرىپىدىن ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى، ئۇ ھايات ۋاقتىدا «ئويغان»، «غەزەپ ۋە زار» قاتارلىق بىر تۈركۈم جەڭگىۋار شېئىرلارنى يېزىپ، خەلقنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىشقا چاقىرغانلىقىنى ناھايىتى پاساھەتلىك ۋە تەسىرلىك قىلىپ سۆزلەپ بەردى.

مېنىڭ نەزىرىمدىكى ئابدۇقاھار ناھايىتى تېز ئۆزگىرىش ياساۋاتاتتى. ئۇ دەسلەپ ئوقۇش باشلانغاندا ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان مۆرىمەس كالىنىڭ ئۆزى ئىدى. مەن بولسام تىل_ئەدەبىيات ۋە سىياسەت دەرسىدىكى پەۋقۇلئاددە تالانتىم بىلەن ھەممىنىڭ ئېغىزىدا ئىدىم. تېخى ئانچە_مۇنچە شېئىر يازالايدىغانلىقىمنى سىنىپ مەسئۇلۇم بىلەن ئەركىن مۇئەللىم بىلگەن چېغىدا مېنى پات_پات سىنىپ يىغىنىدا ياكى دەرس ئارىلىقىدا ماختاپ قوياتتى. مەكتەپنىڭ تام گېزىتىنىمۇ ھەر ھەپتىدە مېنىڭ يېڭىدىن_يېڭى شېئىرلىرىم ئىگىلەپ تۇراتتى. قىزىقارلىق، ئۇزاق ئۆتمەي ئابدۇقاھارمۇ شېئىر يازىدىغان بولۇۋالدى. دەسلەپتە ئۇ مەن بىلەن دوست بولدى. مەن ئۇنىڭغا شېئىر يېزىشنىڭ قائىدە_قانۇنىيەتلىرىنى كېرىلىپ تۇرۇپ چۈشەندۈرۈپ قويىدۇم. كىم بىلسۇن، ئۇنىڭ يازغان شېئىرلىرىمۇ تام گېزىتكە چىقىشقا باشلىغاندا، ئاندىن ھەقىقىي ئەھۋالنى چۈشەندىم. باشقا دوستلىرىمدىن ئاڭلىسام ئۇ دىلبەرنى ياخشى كۆرۈپ قاپتىمىش. دىلبەر بولسا مېنى شېئىر يازالايدۇ دەپ بەكرەك ھۆرمەت قىلارمىش. شۇنىڭ بىلەن ئۇمۇ شېئىر يېزىشنى ئۆگىنىش نىيىتىگە كېلىپ، مەن بىلەن يېقىنلىشىپتىمىش... بۇ ئەھۋاللارنى ئاڭلاپ سەل چۆچۈمىسەم بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. مەن شېئىرلىرىمنى مەكتەپنىڭ قوتۇر تېمىدىلا ئەمەس، ئەمدى گېزىت_ژۇرناللاردىمۇ ئېلان قىلىشىم كېرەك ئىدى. شۇنداق قىلالىسامىلا دىلبەر يەنە مېنى ھۆرمەتلەپ ئۆتتۇبېرەتتى. ۋاقتى_سائىتى كەلسە ھۆرمەتنىڭ ئورنىغا ياخشى كۆرۈشنىڭ ئالمىشىپ قېلىشىمۇ ئەمەلىيەتتىن يىراق ئەمەس ئىدى.

—خەپ ئابدۇقاھار، سەن مېنىڭ ھاياتىمغا ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن باستۇرۇپ كىردىڭ! سېنى چوقۇم بەدەل تۆلەتمەي قويمايمەن! ئەڭ ئاخىرىدا دىلبەرمۇ سېنى ئەمەس، مېنى ياخشى كۆرىدىغان بولىدۇ!

2

بىرىنچى ئوقۇش يىلىنى غەلىبىلىك تاماملاپ، ئىككىنچى ئوقۇش يىلىغا قەدەم ئالغان تۇنجى ئايدا بېشىمغا ئامەت قوشى قوندى. بۇ قوش سىنىپتىلا ئەمەس، پۈتكۈل مەكتەپ تەۋەسىدە ئەتىۋارلىنىپ، ماڭا قىزىقىدىغانلار، مەن بىلەن دوست بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغانلار ھەسسىلەپ كۆپەيگىلى تۇردى. بۇ چاغدا دىلبەرنىڭ كۆزىدىكى ماڭا بولغان ئوتلۇق تەلپۈنۈش ھېسسىياتىنى پەقەت مەنلا كۆرەلىدىم. بۇنىڭدىن بېشىم ئاسمانغا تاقاشقىدەك خۇشال بولدۇم. ئابدۇقاھارمۇ مېنىڭ ئالدىمدا بىردىنلا پاكارلاپ كەتكەندەك تۇيۇلدى. ئۇ ھەر قېتىم مېنى لەگچۈك ئۇچىگىلى ياكى سىنئالغۇ كۆرگىلى تەكلىپ قىلغاندا، ئىچ_ئىچىمدىن تېپىپ چىققان خۇشلۇق ماڭا يەنە ئالتۇن جامدا ئاللىقانداقتۇر ئىلھام بۇلاقلىرىدىن ئېلىنغان زىلال سۇلىرىنى تەڭلەيتتى. بۇ مۇنداق ئىش ئىدى. مەن يازلىق تەتىل مەزگىلىدە ئەۋەتكەن بىر تۈركۈم رۇبائىي

لىرىم ۋىلايىتىمىزدىن چىقىدىغان گېزىتنىڭ توققۇزىنچى ئايلىق ئەدەبىي بېتىدە ئېلان قىلىنغانىدى. بۇنى ئەڭ ئالدىدا مەكتەپ مۇدىرى كۆرۈپتۇ. ئۇ ئەسەرنىڭ ئاستىدىكى ئادرېسقا قارىسا مۇشۇ مەكتەپ تۇرغۇدەك. شۇنىڭ بىلەن ئۇ سۈرۈشتە قىلىپ يۈرۈپ مېنى تېپىپتۇ. ئۇ چاغدا بىز چۈشتىن كېيىنكى ئىككى سائەتلىك مۇزاكىرىدە ئىدۇق. سىنىپقا مەكتەپ مۇدىرى بىلەن سىنىپ مەسئۇلىمىز كىرىپ كەلدى. مۇدىرنىڭ قولىدا بىر پارچە گېزىت بار ئىدى.

— مۇختار، بۇ سىنىڭ ئەسىرىڭمۇ؟— مەكتەپ مۇدىرى گېزىتنى ئالدىمغا ئەكىلىپ يايدى.

مەن ئۇ گېزىتتىكى بىر ـ بىرىدىن چىرايلىق كۆلۈمسىرەپ تۇرغان شېئىرلارغا كۆز يۈگۈرتتۇم. ئۇتتۇرىدىكى گۈللۈك رامكا ئىچىدە راستىنلا مېنىڭ ئىسمىم ۋە مەن يازغان رۇبائىيلار تەبەسسۇم قىلىپ تۇراتتى.

—شۇنداق، بۇنى مەن يازغان!

ئاھ، ئەسەر ئېلان قىلىش لەززىتى! بۇ لەززەتكە جاھاندىكى ھەر قانداق بىر ھۇزۇرنى ئوخشاتقىلى بولمايدىغانلىقىغا ئەمدى ئىشىنىۋاتىمەن. پۈتۈن بەدىنىم بوشاپ، پەيدەك يېنىكلەپ، ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈۋاتقاندەك؛ ئورنىنى تاپقىلى بولمايدىغان نامەلۇم بىر يېرىم شېرىن قىچىشىۋاتقاندەك؛ پىژغىرىم ئىسسىقتا بىرەر چىنە دوغاپ ئىچكەندەك؛ ئىشقىلىپ ھېچقايسى ئىشنى ھازىرقى خۇشلۇقۇمغا تەڭ قىلالمايمەن. ساۋاقداشلىرىمنىڭ ھەممىسى ماڭا ھەۋەس ۋە ھەسەت ئارىلاش تىكىلىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ تۇگمىدەك، چېكىتتەك كۆزلىرىگە مەن كاتتا يازغۇچى ـ شائىرلارنىڭ سۈرىتىدە كۆرۈنۈۋاتىمەن...

ئەنە، دىلبەر خىيالىدا مەن بىلەن مۇڭداشماقتا...

—مۇختار، بۇ رۇبائىيلارنى بەك ياخشى يېزىپسىز. شېئىر يېزىشنى ماڭىمۇ ئۆگىتىپ قويۇڭە!

—شېئىر يېزىش ئاسان ئىش ئەمەس، ئۇنى ھەم دوراپ ئۆگەنگىلى بولمايدۇ. مېنىڭچە، سىز كۈندە دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن مەن بىلەن بىللە مۇزاكىرە قىلىڭ. بىز بىرلىكتە شېئىر يېزىشنى مەشىق قىلايلى. مەن قانداق تاپشۇرۇق بەرسەم سىز چوقۇم ئىشلىشىڭىز كېرەك.

—چاتاق يوق، مەن نېمە دېسىڭىز شۇنى قىلىمەن.

—ئەمىسە بىز بۈگۈندىنلا باشلايلى. شائىرغا تولۇپ تاشقان ئىلھام مەنبەسى بولمىسا، ئاشۇ مەنبەنى ئاشكارا قىلىدىغان ۋە قوزغىتىدىغان مەلۇم ئىش ـ ھەرىكەت يۈز بەرمىسە، ئۇ ھېچنېمىنى يازالمايدۇ. شۇڭا، سىز ماڭا ئىلھام ئاتا قىلىدىغان، مەن ياخشى كۆرىدىغان خىيالىمدىكى مەشۇق بولۇپ بېرىڭ. مەن سىزنى كۈيلەپ شېئىرلار يازاي...

—مەن خىيالىڭىزدىكى ئەمەس، ئەمەلىيەتتىكى مەشۇقىڭىز بولۇشنى بەكمۇ خالايمەن...

—راستىما؟

—ھەئە...

—ئاھ... مەنمۇ سىزنى چىن قەلبىمدىن ياخشى كۆرىمەن. ھازىرغىچە بۇنى ئېغىزىمدىن چىقىرالماي كەلگەنىدىم...

ئارقىدىنلا ئابدۇقاھارمۇ قېشىمغا كېلىپ بېشىنى ئەگدى.

—دوستۇم مۇختار، مەن سېنىڭ دىلىڭغا كۆپ ئازار بەردىم، مېنى كەچۈرگىن. مەن ئەمدى شېئىر يازىمەن دەپ ئاۋارە بولمايمەن. شېئىرنى سەنلا يازالىغۇدەكسەن. مەن يەنە دىلبەرنىمۇ ياخشى كۆرۈش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەمەس. ئۇ پەقەت ساڭىلا مەنسۇپ...

مەن ئابدۇقاھارنىڭ تەسلىم بولغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ، دىلبەرنىڭ دىلىنى ماڭا تاپشۇرغانلىقىدىن مەستخۇش بولۇپ، تىلىمنى يالاۋاتسام چاۋاك ئاۋازى ئاڭلانغاندەك قىلدى. يۇمشاق خىيال يىپلىرىم ئۈزۈلۈپ كەتتى.

— ساپا مائارىپى جىددىي تەكىتلىنىۋاتقان، تالانت بىلەن تەلىم ـ تەربىيىنى زىچ ماسلاشتۇرۇش تەلەپ قىلىنىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، ئارىمىزدىن مۇختاردەك ئىجادىيەت ھەۋەسكارلىرىنىڭ يېتىشىپ چىقىشى ۋە مەتبۇئاتلاردا ئەسەر ئېلان قىلىشى — مەكتىپىمىزنىڭ شان ـ شەرىپىدۇر! ساۋاقداشلار، ھەممىڭلار مۇختارنىڭ يېڭىلىق يارىتىش ۋە ئىزدىنىش روھىدىن ئۈگىنىشىڭلار كېرەك!

مۇدىر ئاخىرقى قېتىم بالىلارنى قىزغىن چاۋاك چالغۇزۇۋەتكەندىن كېيىن يەنە سىنىپ

www.uyghurkitap.com

مەسئۇلىمىزنىڭ ھەمرالىقىدا چىقىپ كەتتى. قولۇمدا تۇنجى ئەسىرىم ئېلان قىلىنغان گېزىت. ساۋاقداشلار گېزىتنى ئوغۇرلىقچە مارىلىماقتا... ئىش دېگەن مانا مۇشۇنداق ئۆز ئىزىغا چۈشىدۇ. ئەمدى ئۇ دىلبەرنى نېمە قىلالايدىكىن قېنى؟!

«بىر خۇشاللىقنىڭ بىر يىغىسى بولىدۇ» دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ. تۇنجى ئەسەر ئېلان قىلىش لەززىتىمۇ سۇسلاپ، خۇشلۇقلىرىم ئاجىزلاپ قېلىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، سىنىپتا يەنە بىر شۇم خەۋەر تارقالدى. بۇ ئىش روھىمنى بوغۇپ تۈزۈكرەكمۇ نەپەس ئالالمايدىغان ھالغا يەتتىم. گويا مەن سۈمۈرىدىغان ھاۋا تۈگەپ قالغاندەك، مەن ماڭىدىغان يوللار تارىيىپ كېتىۋاتقاندەك، بۇ يېزا، بۇ مەكتەپ ئەمدى مېنىڭ قارشى تەرىپىمدە تۇرۇپ مەن بىلەن دۈشمەنلىشىۋاتقاندەك ئىدى. قەيەرگە بارسام شۇ گەپ...

—ئابدۇقاھارنىڭ ژۇرنالدا ھېكايىسى چىقىپتۇ!

—قايسى ژۇرنالكەن؟

—«شىنجاڭ ياشلىرى».

شۇنداق، ئۇنىڭ «شىنجاڭ ياشلىرى»دا بىر پارچە ھېكايىسى ئېلان قىلىنغانىدى. ئۇنى ھېكايە دېگەندىن كۆرە دىلبەرگە ئاتاپ يازغان مۇھەببەت خېتى دېسە، تېخىمۇ جايىغا چۈشەتتى. بۇ ھېكايىنى ئوقۇغان ھەر قانداق ئادەم ھېكايىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنغان مەركىزىي ئىدىيىنى ئوچۇق ھېس قىلالايتتى. بۇ ھېكايىنىڭ كاساپىتىدىن قىزلار ئارىسىغا «ئابدۇقاھار دىلبەرنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ» دېگەن قورقۇنچلۇق ھۆكۈم تارقىلىپ كەتتى. يۇنى تارقىلىپ كەتتى دېگەندىن كۆرە قىزلار ئۆزى تارقاتتى دېگەن تۈزۈك ئىدى. بۇ خەۋەر مەكتەپ مەمۇرىيىتىگە يەتكەندىن كېيىن سىنىپتا يەنە بىر قېتىم يىغىن ئېچىلىپ، ئابدۇقاھارنىڭ مېنىڭ ئىزىمدىن مېڭىپ، ئۆزلۈكسىز تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى نەتىجىسىدە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مەتبۇئاتتا ھېكايە ئېلان قىلىشتەك رېكورت خاراكتېرلىك نەتىجە ياراتقانلىقى مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى.

بالىلار ئەينى چاغدا ماڭا چاۋاك چالغان قوللىرى بىلەن ئابدۇقاھارغىمۇ چاۋاك چالماقتا... مەن پوق يېگەن خورازدەك بېشىمنى تولغاپ، چوغ يۇتۇۋالغاندەك بىئارام بولماقتىمەن. خەپ، مۇشۇ چاۋاك چالغۇچىلارنى نېمە قىلىۋەتسە ئەرزىيدۇ. ئۇلار مەن ئەسەر ئېلان قىلساممۇ چاۋاك چالغان، ئابدۇقاھار بىر ئىش قىلسىمۇ چاۋاك چالغان، ئۇلارنىڭ ئۆمرى چاۋاك چېلىش بىلەنلا ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ قولىدىن شۇنىڭدىن باشقا چوڭ ئىشلارنىڭ بىرسىمۇ كەلمەيدۇ. ئۇلار بىر قارىماققا سەركىلەر قوشخانىغا باشلاپ ماڭغان بىچارە قويلارغا بەكرەك ئوخشايدۇ! شۇڭا، مەن باشقىلارنى چاۋاك چالغۇزىدىغان ئاز ساندىكى تەلەي ئېگىلىرىدىن بولسام بولىمەنكى، ھەرگىزمۇ باشقىلارنىڭ نەتىجىسى ئۈچۈن ئالقىش ياڭرىتىدىغان خۇشامەتچى ئاجىزلاردىن بولمايمەن!

مەن شېئىر ئېلان قىلسام، ئۇ ھېكايە ئېلان قىلدى. ئەمدى مەن تەتقىقات ماقالىلىرىنى ئېلان قىلىپ، ئۇنىڭ ھېسسىيات پەردىلىرى توسۇۋالغان خامۇش كۆزلىرىنى بىر ئېچىپ قويمىسام بولمىدى! تېخى ئۇنى مۇختارنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ نەتىجە ياراتتى دەۋاتىدۇ! مېنىڭ ئارقامدا پىشۇرۇپ قويغان بىرەر نەرسە بارمىكەن ئۇنىڭغا!؟ ئۇنى مەندىن ئۆگىنىش دېمەي، دىلبەرنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن بەدنىيەتلىك قىلىش دېسە بولىدۇ! ئۇنىڭ ئەس ـ يادى دىلبەردە!

ئۇنىڭ ژۇرنالدىكى ھېكايىسىنى قايتا ـ قايتا ئوقۇدۇم. ئوقۇغانسېرى دىلبەر مەندىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتقاندەك، ئابدۇقاھار ئۇنىڭغا مۇھەببەت تەلپىنى قويۇپ بولغاندەك ھېس قىلىشقا باشلىدىم. تومۇرلىرىم ئەسلىدىنلا كۆك ئىدى، مانا ئەمدى قارىداپ كەتتى. قانلىرىم خېلىدىن بېرى قايناۋاتاتتى، مانا ئەمدىلىكتە تېنىمدىن تېشىپ چىقماقچى بولغاندەك مەۋج ئۇرۇۋاتىدۇ. ئەمدى ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلمىسام ئۆلگۈرەلمىگۈدەكمەن. مەيلى نېمىلا بولمىسۇن دىلبەرگە تەلەپ قوياي. ھازىر ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلار بەك كۆپ. ئازراقلا كېچىكىپ قالسام ئۇ باشقىلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كېتىدۇ. ئىشقىلىپ ئۇنى ئىگىلەپ قويۇپ ئاندىن ئوقۇشۇمنى خاتىرجەم داۋاملاشتۇراي. ۋاقتى كەلسە ئىككىمىز بىر ئالىي مەكتەپكە بارامدۇق تېخى. ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسىغۇ خۇدايىمنىڭ بەرگىنى شۇ! ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپلا بىر يەرگە خىزمەتكە ئورۇنلاشساق، ئارقىدىنلا دوست ـ دۈشمەننىڭ كۆزىدىن ئوت

چىقىرىپ تويىنى قىلىۋەتسەك...!

3

خۇلاسە ئىمتىھانىنىڭ جىددىي تەييارلىقىدا باش كۆتۈرەلمەيۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئابدۇقاھار ئۇشتۇمتۇت مەكتەپكە كەلمىدى. ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتكەندە مۇئەللىم بىزگە ئابدۇقاھارنىڭ ئەھۋالىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇنىڭ قوشنىسى مەتتۇردى ئاخۇن يېقىندىن بىر بۇقا سېتىۋالغانىكەن. بىر كۈنى ئەتىگەندە ئابدۇقاھار مەكتەپكە بېرىش ئۈچۈن ئۆيىنىڭ ئالدىغا چىقىشىغا قوشنىسى مەتتۇردى ئاخۇن ھويلىسىدا ئالا – تاغىل تووۋلاپ كېتىپتۇ. ئابدۇقاھار نېمە ئىش بولغاندۇ دەپ ئۇنىڭ ھويلىسىغا كىرسە، ھېلىقى بۇقا ئۇنى ئالدىغا سېلىپ قوغلاۋاتقۇدەك. ئابدۇقاھار مەتتۇردى ئاخۇننى قۇتقۇزۇۋالماقچى بولۇپ، قولىغا بىر كەتمەننى ئېلىپ بۇقىغا ھەيۋە قىپتۇ. بۇنىڭدىن غەزەپلەنگەن بۇقا مەتتۇردى ئاخۇننى تاشلاپ ئابدۇقاھارنى قوغلاشقا باشلاپتۇ. ئابدۇقاھار قاچماي كەتمەننى بۇقىغا چۆرۈپتۇ. كەتمەن بۇقىنىڭ تۇمشۇقىغا تېگىپ ئۇنىڭ قولىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. بۇقا يەنە توختىماي ئابدۇقاھارنى يەرگە نىختاپ بىر نەچچىنى ئۇسۇۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئوڭ قولى ۋە بىر نەچچە قوۋۇرغىسى سۇنۇپ كېتىپتىمىش. شۇنىڭ بىلەن ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنى داۋالاتقىلى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېتىپتۇ...

بۇ ئەھۋالنى ئاڭلاپ سىنىپتا غۇلغۇلا كۆتۈرۈلدى. بولۇپمۇ قىزلار ئۇنىڭغا بەكلا ئىچ ئاغرىتىشتى. دىلبەرگە قارىسام ئۇمۇ تەشۋىشلىنىپ ئاھ ئۇرۇپ كېتىپتۇ. ئەرۋاھىم قىرىق گەز ئۇچتى. ئەمدى ۋاقىتنى كەينىگە سوزماي، ئۇنىڭغا مۇشۇ ھەپتە ئىچىدىلا تەلەپ قويۇش قارارىغا كەلدىم. بىر قارارغا كېلىشقۇ سۇ ئىچكەندەك ئاسان ئىش ئىكەن، بىراق ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەسىلىسى يەنە بېشىمنى قاتۇردى. بۇ قورقۇنچاقلىقىم ۋە قىز بالىدىن ھېيىقىشىم بىلەن ئۇنىڭغا ئۆلسەممۇ كۆڭلۈمدىكى گەپنى دېيەلمەيدىغاندەك تۇراتتىم. ئاخىر خەت ئارقىلىق سۆيگۈ ئىزھار قىلىش نىيىتىگە كەلدىم. بۇ مەن تامامەن قىلالايدىغان ھەم ناھايىتى ياخشى ئۈنۈم بېرىدىغان چارە ئىدى. باشقىلاردىن ئاڭلىغىنىم بويىچە يېزا بازىرىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان كوپىراتىپنىڭ مەدەنىيەت بۇيۇملىرى دۇكىنىدىن مەخسۇس قىزلارغا سالام خەت يازىدىغان رەڭلىك دەپتەردىن بىرنى سېتىۋالدىم. ئۇنىڭ ھەر بىر بېتىگە يۈرەكنىڭ شەكلى چۈشۈرۈلگەنىدى. دەرستىن چۈشۈپلا ئۆيگە چاپتىم.

— بالام، باشقا ئىشىڭ بولمىسا ئاناڭغا ياردەملىشىپ كېۋەز تاقلىشىپ بەرسەڭ بوپتىكەن...

ئۆيگە كىرىپلا دادامنىڭ كالتە بۇيرۇقىنى ئاڭلاپ جېنىم چىقىپ كەتتى.

— مەن كېۋەز تاقلىسام كېلەر ھەپتە ئالىدىغان خۇلاسە ئىمتىھانىنى سىلەر بېرەمسىلەر؟!

بۇ قايتۇرما ھۇجۇمدىن تېخىچە ئېسىگە كېلەلمىگەن دادام ماڭا بىر ھازا قاراپ تۇرۇپ، يەنە ھېچنېمە دېمەستىن ئېشەك ھارۋىسىنى يېتىلىگىنىچە سىرتقا ماڭدى. مەنمۇ ئاران ئېرىشكەن بۇ قىممەتلىك ۋاقىتنى بىكارغا ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئىچكىرىدىكى ئۆيگە كىرىپلا خېتىمنى يېزىشقا كىرىشتىم.

«سالام خەت»

دېمىسىمۇ بۇ سالام خەتقۇ شۇ! دەرھال بۇ بەتنى يىرتىپ تاشلىدىم. بۇنداق كونا ئۇسلۇبتا سالام خەت يازسام دىلبەر مېنى تۈزۈكرەكمۇ بىلمەي يوقكەن، دەپ ئويلاپ قالامدۇ!؟ ئەڭ ياخشىسى لىرىك نەسرگە ئوخشاش يازاي، سالام خەتتىمۇ يېڭىلىق يارىتىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى بىر قېتىمدىلا ئەل قىلاي!

«دىلبەر...»

يەنە بولمىدى. ئىسمىنىڭ دىلبەرلىكىنى ئۇ ئۆزى بىلىدىغان تۇرسا، مەن نېمىشقا تەكرارلاپ يۈرگۈدەكمەن!؟ يەنىلا مۇھەببەتلىك گەپلەردىن باشلاي...

«نۇرانە دىلىدا بۈيۈكلۈك ۋە تەڭداشسىز گۈزەللىك گۈللىرى پورەكلەپ ئېچىلغان ئەي سۆيۈملۈك قىز! سېنىڭ ئىشق دارىڭغا ئېسىلىپ جان بېرىشنى راۋا كۆرگۈچى مەجنۇن يىگىتتىن ساڭا ئوتلۇق سالام!

سەن ئالەمنى ۋە ئادەمنى تاڭ قالدۇرغۇچى پەرى بولۇپ تۇغۇلۇپسەن. مەن سېنى كۈيلىگۈچى، قوغلىغۇچى ۋە قوغدىغۇچى ئەركەك بولۇپ دۇنياغا كەپتىمەن. ئاللا ئىشق ئوتىنى ئۆزى ئەڭ ئەمراق بەندىسىگە سالارمىش. ماڭا سېنىڭ جان ئالغۇچى ئوتۇڭ تۇتاشقىلى بەك ئۇزاق بولدى. ئەگەر مېنى بۇ ئوتتىن خالاس قىلمىساڭ ئۇۋا-

لىمغا قالىسەن. مەن سېنىڭ مۇھەببەت قەسىرىڭگە قەدەم باسالمىسام پەقەت ئۆلۈملا جېنىمغا ئاراملىق بېغىشلايدۇ. مېنىڭ نامرات تۇرقۇم، ئادەتتىكىچە چىرايىم، تۇرمۇشتىكى سۆز ـ ھەرىكەتلىرىم ساڭا ياقماسلىقى، سېنىڭ دىققىتىڭنى قوزغىيالماسلىقى مۇمكىن. لېكىن، مەندە پەقەتلا ئۆزۈملا ھېس قىلالايدىغان ئىرادە، چىدام، يوشۇرۇن كۈچ ـ قۇدرەت، شۇنداقلا ھەممىنى بېسىپ چۈشەلىگۈدەك تالانت ۋە ئۈمىد نۇرى بار. مەندە كەم قالغىنى پەقەت سېنىڭ مۇھەببىتىڭ. ماڭا سېنىڭ مۇھەببىتىڭ كېرەك. مەن سەن ئۈچۈن ھەر قانداق ئىشنى قىلىشىم مۇمكىن. بەلكىم مېنىڭ قەتئىيلىكىمنى بۇنىڭدىن كېيىن چۈشىنىپ قالارسەن...

راست، بىز ھازىر ئالىي مەكتەپكە بېرىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتىمىز. بۇنداق ۋاقىتتا مۇھەببەتلىشىپ يۈرسەك بولمايدۇ، دەپ قارىشىڭ مۇمكىن. مۇھەببەتلەشتىم دەپ پاك ئېتىقادىمىزنى، قىممەتلىك ئەخلاقىي ئۆلچەملىرىمىزنى قايرىپ قويۇپ سىنى باغمۇ باغ، تاغمۇ تاغ يېتىلەپ يۈرگىلى مەنمۇ ساراڭ ئەمەس! بۇنى مەنمۇ بىلىمەن. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، قەلبىڭدىكى ئورۇننى پەقەت ماڭىلا ساقلاپ قويساڭ! ئۇنىڭغا باشقا تەۋەككۇلچىلار ئېزىپ ـ تېزىپ كىرىپ قالمىسا! يۈرىكىمىزدە نۇر چېچىپ تۇرغان بىباھا مۇھەببەت گۆھىرىمىزنى پىنھان تۇتۇپ، دەرسلەرنى تېخىمۇ تىرىشىپ ئۆگەنسەك، شۇ ئارقىلىق ئالىي مەكتەپكە بىللە بېرىپ، بىللە يېنىپ كەلسەك ۋە خىزمەتكە چىقىپلا مۇقەددەس توي ـ مەرىكىمىزنى ئۆتكۈزۈپ، ۋىسالنىڭ شېرىن شەربەتلىرىنى بىر ئۆمۈر قانغۇچە ئىچىشسەك...!!!

دىلىڭنى بەر ماڭا، دىلبىرىم،
مەنمۇ ساڭا دىلىمنى بېرەي.
چۈشسە ئەگەر بىرلا نەزەرىڭ،
بىر ئەمەس، مىڭ جېنىمنى بېرەي!

سىرتتا بوران سوقماقتا مېنى،
چاقىرىۋال، بېغىڭغا كىرەي.
كىرەلىسەم بېغىڭغا ئەگەر،
چېچەك تولغان شېخىڭنى ئېگەي.

سۇغا تەشنا بەرگلىرىڭگە،
يامغۇر بولۇپ تاماي، تۆكۈلەي.
بۇ سۆيگۈمنى قوبۇل قىلمىساڭ،
ئالدىڭدىلا جان بېرىپ ئۆلەي!!!

سۆيۈملۈك دىلبەر، سېنى ئۇقۇپ زېرىكىپ قالمىسۇن دەپ خەتنى قىسقىلا يازدىم. ئۇ ساڭا بولغان ياخشى كۆرۈشۈمنىڭ سۇسلىقىدىن ئەمەس، بەلكى چەكتىن ئېشىپ كەتكەنلىكىدىن. شۇ تاپتا جىددىيلىشىپ نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن. ئەسلىي يۈز تۇرانە دېيىشنى ئويلىغان، ئەمما ئالدىڭغا بارساملا ھوشۇمدىن كېتىشتىن قورقتۇم. خەتنى ئۇقۇغاندىن كېيىن مېنى تەقەززا قىلماي جاۋابىنى تېزرەك بېرىۋېتەرسەن.

ئىشقىڭدا ساراڭ بولاي دەپ قالغان بىچارە ئاشىق ــــ مۇختاردىن.»

قەلەمنى قويدۇم. تىنىقلىرىم ئېگىز ـ پەس ئىدى. يۈرىكىم زەيكەش تاملاردا، ئىسلاشقان تورۇسلاردا سوقۇۋاتاتتى. بىر ھازا جىممىدە ئولتۇرۇۋالدىم. ئەمدى كاللامنى قاتۇرىۋاتقىنى بۇ خەتنى قانداق قاتلاش ۋە ئۇنىڭغا قايسى ئۇسۇلدا بېرىش مەسىلىسى ئىدى. مۇھەببەت خېتىنى ئادەتتە يۈرەك شەكلىدە قاتلىمىسا ئىشى ئوڭغا تارتماسمىش، لېكىن مەن ئۇنداق قاتلاشنى بىلمەيتتىم. ئامالسىز ئۇنى تىقىپ قويۇپ، ئۆستەڭنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى يۈسۈپنىڭ ئۆيىگە چاپتىم. يۈسۈپ بۇ يىل تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرەتتى. بۇنداق نازۇك ئىشلارنى سەنئەتكارلاردەك چاڭ كەلتۈرۈپ قىلىۋېتەتتى. تەلىيىمگە ئۇ ئېغىلدا قىغ چىقىرىۋاتقانىكەن.

ــــ ئاداش، ماڭا قەغەزنى يۈرەك شەكلىدە قاتلاشنى ئۆگىتىپ قويساڭ! ــــ يانچۇقۇمغا سېلىۋالغان بىر ۋاراق ئاق قەغەزنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ئۇزاتتىم.

ــــ سېنىڭ بېشىڭغىمۇ كۈن چۈشۈپتۇ ـ دە؟! ــــ ئۇ مېنى مەسخىرە قىلغاندەك سەت ھىجايدى.

ــــ ھەئە... ــــ مەن ئۇنىڭ تېزرەك ياردەم قىلىشنى ئۈمىد قىلىپ ئارتۇق گەپ قىلمىدىم.

ــــ دادام ھازىرلا كىرىپ، چىقىرىپ بولغان قىغنى تاغارغا ئۇسۇشقا باشلايدۇ. شۇڭا، سەنمۇ ئاۋۇ ئارىنى ئېلىپ ماڭا قىغ چىقىرىشىپ بەرگىن. ئىشنى بىراقلا تۈگىتىۋېتىپ ئاندىن قەغەزنى يۈرەك شەكلىدە قاتلامدۇق، قىز بالا شەكلىدە

قاتلامدۇق، ئىشقىلىپ سەن رازى بولغۇچە ئۆگىتىپ قوياي، بولامدۇ؟!

مەن بىر بىچارە ھاجەتمەن تۇرسام، نېمىمۇ دېيەلەيتتىم. ئامالسىز قولۇمغا ئارىنى ئېلىپ سىيىق پۇراپ تۇرغان ئېغىلغا كىردىم. يېرىم سائەت ئىچىدە قىغنى پاك ـ پاكىز چىقىرىپ بولدۇق. ئېغىل پاكىزلىنىپ قالغان بىلەن مېنىڭ ئايىغىم قارىغۇسىز بىر نېمىگە ئايلىنىپ قالغانىدى.

ــــ ئەمدىغۇ قاتلاشنى ئۆگىتىپ قويارسەن!؟ ــــ ئۇنىڭ بىكاردىن ـ بىكار مېنى ئىشقا سالغىنىغا ئاچچىقىم كېلىۋاتاتتى. ئۆز ئۆيۈمدە مۇشۇنچىلىك ئىش قىلىپ قويغان بولسام دادام خۇشلۇقىدا پۈتۈن مەھەللىنى بېشىغا كىيىگەن بولاتتى!

ــــ تەنە قىلىپ كەتكىنىنى بۇنىڭ! مەنمۇ قەغەز قاتلاشنى بىكارغا ئۆگەنمىگەن غوجام!

ئۇمۇ غوتۇلداپ يۈرۈپ ئاخىر ماڭا قەغەز قاتلاشنىڭ بىر نەچچە خىل ئۇسۇلىنى ئۆگىتىپ قويدى. پالاقلاپ ئۆيگە كېلىپلا ھېلىقى خەتنى قاتلاشقا باشلىدىم. قاتلاپ بولۇپ، ئالدىنئالا تەييارلىۋالغان كونۋېرتقا ئاۋايلاپ سالدىم. شۇ كۈنى كېچىسى تۈزۈكرەكمۇ ئۇخلىيالمىدىم. ھە دېسىلا قارا بېسىپ چىقتى. چۈشۈمدە خەتنى ئۇنىڭغا بېرىپ كەينىمگە بۇرۇلۇشۇمغا دىلبەرنىڭ يېنىدا بىر بۆرە ئىت پەيدا بولۇپ، مېنى چىشلىگىلى يۈگۈرۈپ كېلەرمىش. مەن قانچە قىلىپمۇ يۈگۈرەلمەسمىشمەن، ھېلىقى ئىت چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ كەلگىنىچە پاچىقىمدىن ئالارمىش...

ئەتىگەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئانام ئەتكەن، مەن ئەڭ ئامراق جىگدە سالغان ئۇماچنىمۇ بىر قوشۇق ئىچىپلا مايماق ۋېلىسىپىتىمنى مىنىپ مەكتەپكە يول ئالدىم. ئۆيدىكىلەر قاقشىغىنىچە مېنى ئۇزۇتۇپ قالدى...

بىرىنچى سائەتتە خەنزۇ تىلى دەرسى بار ئىدى. مەن پىلانىم بويىچە مەكتەپنىڭ بېغىدىن دىلبەرنى ئىزدەشكە باشلىدىم. ئۇ مەن ئويلىغاندەك سالامەت، پاتىگۈل قاتارلىق ئىككى دوستى بىلەن باغنىڭ شەرق تەرىپىدىكى قويۇق ئورمانلىقتا ئۆگىنىش قىلىۋاتاتتى. مەن ئۇلارغا يېقىنلاشقانسېرى جىددىيلىشىپ كېتىۋاتاتتىم. پۈتۈم قىر بېشىدىكى كىچىككىنە يۆگىمەچ ئوتلارغىمۇ چىرمىشىپ قېلىپ، مېنى ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىشتىن توسۇۋاتاتتى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ ۋاقىت قىستاپ كېلىۋاتاتتى. ئاخىر بۇ ئۇزۇن سەپەرنىمۇ ئاخىرلاشتۇرۇپ مەنزىلگە يەتتىم. ئۇلار ھېچ مەن تەرەپكە قاراي دېمەيتتى. پۈتۈن كۈچۈمنى ئۆپكەمگە يىغىپ دىلبەرنى چاقىردىم.

ــــ دىلبەر...

ئاۋازىمنى ئۆزۈممۇ ئاڭلىيالمىدىم. يەنە غەيرەت قىلىپ قايتا چاقىردىم:

ــــ دىلبەر!

ئۇ ئاۋازىمنى ئاڭلاپلا كەينىگە ئۆرۈلدى ۋە ماڭا «نېمە ئىش» دېگەن مەنىدە تىكىلدى.

ــــ مېنىڭ... ــــ بوغۇزۇمغا بىر نەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك ئاۋازىم بوغۇق ئىدى ــــ مېنىڭ خەنزۇ تىلى كىتابىم يوق تۇرىدۇ. كىتابىڭىزنى بېرىپ تۇرغان بولسىڭىز، دەرسكە كىرگۈچە كۆرۈۋالسام...

ــــ مەنمۇ خەنزۇ تىلى ئۆگىنىۋاتقانىدىم، ئەمدى... ــــ ئۇ قوشۇمىسىنى تۈرگىنىچە شۇنداق دېدى.

تىترەپ كەتتىم. ئەمدى ئىككىنچى پىلان بويىچە ئىش كۆرمىسەم بولمايتتى. مەن خۇددى ئايرىلىشقا قىيىمىغاندەك كەينىمگە قاراپ ـ قاراپ ئۇلاردىن يىراقلاشتىم.

ــــ مۇختار...

بۇ دىلبەرنىڭ ئاۋازى ئىدى. كىتابنى بەرمىگەندىكىن مېنى چاقىرىپ نېمە قىلىدىغاندۇ؟ ھەرىكەتتىكى قەدىمىم ئۇنىڭ ئاۋازى يېتىپ كېلىشى بىلەن چىپپىدە توختىدى.

ــــ بوپتۇ، كىتابىمنى كۆرۈۋېلىڭ. مەن پاتىگۈلنىڭكىنى كۆرۈپ تۇراي...

خۇشلۇقۇمدا ئۇنىڭ قولىنىمۇ قوشۇپ تۇتۇۋالغىلى تاس قالدىم. كىتابنى خۇددى كېۋەز مايسىلىرىنى تاقىلىغاندا ئۇلارنى ئاۋايلاپ تارتقاندەك، ئىنتايىن ئېھتىيات بىلەن قولۇمغا ئالدىم. مېنىڭ بۇ ھەرىكىتىمنى كۆرۈپ دىلبەر نېمىگىدۇر ھەيران بولغاندەك يۈزۈمگە قارىدى. مەن قىزىق مەش ئۈستىگە تاشلانغان توڭ ياغدەك شۈررىدە ئېرىپ كەتتىم. كۆزۈم ئىختىيارسىز ئۇنىڭدىن قېچىپ يەرگە قادالدى...

كىتابنى ئېلىپ سىنىپقا كىردىم. سىنىپتا ئۈچ ـ تۆت تەك بالا بار ئىدى. مەن ئورنۇمغا بېرىپ سومكامنى ئاچتىم. ئۇنىڭ ئىچىدە مېنى سارا-

سىمىكە سېلىنۋاتقان مۇھەببەت خېتى بار ئىدى. ئەمدى پەقەت خەتنى ئېلىپ ئۇنىڭ كىتابىنىڭ ئارىسىغا بىلىنمىگۇدەك دەرىجىدە قىستۇرسام، ئاندىن ئۇ سىنىپقا كىرگەن ھامان ئۇنىڭغا ئاپىرىپ بەرسەملا ئىش تۈگەيتتى.

ياق!!!

بۇنداق قىلسام ئىش تۈگىمەيدىكەن! ئەگەر ئۇ كىتابنى يېنىدىكى سالامەتنىڭ كۆز ئالدىدىلا ئېچىپ سالسا ھەممە ئىش ئاشكارىلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. سالامەت خەتنى ئوقۇماي قويمايدۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە دەرس ۋاقتى بولغاندىكىن مۇئەللىمنىڭ كۆرۈپ قېلىشىمۇ ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس! بۇنداق قىلسام ھەرگىزمۇ بولمايدىكەن! ئەمىسە قانداق قىلسام بولار؟ توغرا، ئەڭ ياخشىسى كەچقۇرۇن ئۇ ئۆيىگە قايتىدىغان چېغىدا بەرسەم ياخشى بولغۇدەك. ئۇ ئۆيىگە بارغاندىن كېيىن خەنزۇ تىلى تاپشۇرۇقىنى ئىشلەش ئۈچۈن كىتابنى قولىغا ئالغاندا ئاندىن مېنىڭ خېتىمنى كۆرىدۇ ـ دە، ئالدىرىماي ئوقۇپ چىقىدۇ. مۇھەببەت خېتىنى كۈندۈزدە ئوقۇغاندىن كېچىدە ئوقۇسا بەك تېتىيدۇ! ناۋادا ئۇ ئۆيىگە بارغاندىن كېيىنمۇ كىتابنى كۆرمەي قويسىچۇ؟ كىتابنى بەرگەندە ئىچىدە خەت بارلىقىنى ئەسكەرتىپ قويايمۇ ـ يا؟ ئۇنداق قىلسام ئۇ خەتنى ئوقۇمايلا ماڭا قايتۇرۇپ بەرسىچۇ؟ قايتۇرۇپ بەرسە ئالغىلى ئۇنىماي قېچىپ كېتەي! شۇنداق قىلسام ئۇ مېنى قوغلاپ كېلەلەمتى! ئۇ خەتنى قولۇمدىن ئالدىمۇ بولدى، خەت ئۇنى ھەر قاچان ئۆزىگە تارتقىنى تارتقان! ئەڭ ياخشىسى ھازىرقى يېڭى پىلان بويىچە ئىش كۆرەي! لېكىن، ئۇ ھازىر كىرىپلا كىتابىمنى بېرىڭ دەپ قالسىچۇ؟ ئۇ كىتابنى ئېلىۋالسا يېڭى پىلانىممۇ يوققا چىقىدۇ! يەنىلا كەچكىچە دەرسكە قاتناشمىغىنىم تۈزۈككەن!

دىلبەرنىڭ سىنىپقا كىرىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۆگىنىش باشلىنىشقا جىددىي ئىشىم بارلىقىنى دەپ قويۇپلا سومكامنى ئېلىپ مەكتەپتىن قاچتىم. ئۇدۇل بېرىپ سىنئالغۇخانىغا كىردىم. سىنئالغۇخانىدا مەندىن باشقا بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى، ئامالسىز كىنو باشلانغۇچە ساقلاپ ئولتۇردۇم. ئارىدىن بىرەر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن مەن بىلەن ئالتە ئادەم بولدۇق. سىنئالغۇ قويىدىغان جېلىل ھىندىستاننىڭ بىر كىنوسىنى قويۇپ بېرىپلا بىزدىن پۇل يىغىشقا باشلىدى. مەن ئۇنىڭغا بەش موچەننى بېرىۋېتىپ ئىشىك ئالدىدىن يەنە بەش موچەنلىك گازىر ئەكىرىۋالدىم. بارا ـ بارا دىققىتىم ئېكراندىكى ھەيۋەتلىك مۇشتلىشىشلارغا ۋە لىرىك كۆرۈنۈشلەرگە مەركەزلەشتى...

كەچقۇرۇن سائەت تۆت يېرىمدا مەكتەپكە باردىم. باللار تېخىچە مۇزاكىرە قىلىۋاتقانىكەن. دىلبەر بېشىنى كۆتۈرمەي بىر نەرسە يېزىۋېتىپتۇ. مەن ئاستا ئورنۇمغا بېرىپ ئولتۇرىۋالدىم. تەلىيىمگە يارىشا سائەت توشقۇچە مۇئەللىممۇ سىنىپقا كىرمىدى. سائەت توشقاندا بىزنى سىنىپ باشلىقى ئېلىجان بىر قۇر يوقلىما قىلىۋەتكەندىن كېيىن قويۇپ بەردى. مەنمۇ باللار بىلەن تەڭلا سىنىپتىن چىقىپ كەتتىم. ئاندىن سىنىپنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، خەتنى كىتابنىڭ قېتىغا قىستۇردۇم. روھىي جەھەتتە بىر ئاز تەييارلىق قىلىۋالغاندىن كېيىن سىنىپنىڭ ئالدىغا ئۆتتۈم. دىلبەرنىڭ ۋېلىسىپىتى تېخىچە سىنىپنىڭ ئالدىدا بار ئىدى. قىزىل رەڭلىك ۋېلىسىپىتكە قارىغانسېرىم يۈرىكىم قاتتىق سوقۇشقا باشلىدى. قانچە ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىشقا ئورۇنساممۇ ئۇنۇمى بولمىدى. ئاستا ـ ئاستا ئۇنىڭغا يېقىنلاشتىم. ئۇ تام تۈۋىدە مېنى «قېنى تېزراق كەلمەمسىز» دېگىنىچە ساقلاۋاتقاندەك ئىدى. ئاخىر ۋېلىسىپىتنىڭ كەينى جازىسىغا ئولتۇرىۋالدىم. شۇ ھامان توك سوققاندەك ئەندىكىپ، تىترەشكە باشلىدىم. ئامالسىز بىر قولۇم بىلەن ئېگەرنىڭ تۆمۈرىنى چىڭ تۇتۇۋالدىم.

ھاۋا ئوچۇق ئىدى، بىراق كۆزۈمگە قاراڭغۇلۇق تىقىلاتتى. سىنىپ ئالدىدىكى سۆگەتلىكتە تۈۋەن يىللىقتىكى بىر قانچە كەپسىز بالا ۋېلىسىپىتلىك قوغلاشماق ئويۇنى ئويناۋاتاتتى. يان تەرەپتىكى دەرەخ شېخىدا بىر توپ قۇشقاچ جان ـ جەھلى بىلەن ۋىچىرلاشماقتا ئىدى. ئۇلارنىڭ بوغۇق ئۈنى مەن ئۈچۈن ھېچنېمىنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيتتى. ئۇشتۇمتۇت كۆز ئالدىمدا بىر تال چېكىت پەيدا بولدى. بۇ چېكىت بىر قارىماققا ئۆيگە، يەنە بىر قارىماققا كەپتەرگە ئوخشاپ قېلىۋاتاتتى. ئۇنى ئۆي دەپ پەرەز قىلدىم. ئۇنداقتا بۇ ئۆينى كىم سالغان؟ ئۇ نېمىشقا مىدىرلايدۇ؟ ئۇ چوقۇم مەندەك تىترەۋاتقان ئۆي! مەلۇم بىر ئاقىۋەتتىن قورقۇپ ئاھ ئۇرۇۋاتقان

بىچارە ئۆي...

ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنىڭدىن ئىككى قانات ئايرىلىپ چىقتى. ئەمدى ئۇ كەپتەر ئىدى. بۇ تۈكلىرى تۇزۇپ كەتكەن، تۇمشۇقى سۇنغان، ئۇڭ كۆزى كۆرمەيدىغان، تىرناقلىرى سۇغۇرۇپ تاشلانغان، چەكسىز ئازاب ئىچىدىكى كەپتەر...

ئۇ پەرۋاز قىلالمايتتى. ئۇنىڭ پەرۋازى كىچىك بالىنىڭ ئۇمۇلەپ مېڭىشىغا ئوخشايدۇ...

ئۇ بىر كۆزى بىلەن ئالەمنى قەلبىگە قايتا سىزىپ چىقالمايتتى... ئەمما ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئالەمنىڭ يېرىمى قارا رەڭدە...

— ئەتىگەندىن بېرى كۆرۈنمەيسىزغۇ؟ كىتاب بولمىغاچقا، خەنزۇ تىلى دەرسىدە تازا قىينالدىم.

كەپتەر مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ بۇقۇلدىمايتتى...

— مۇختار!

مۇشۇنداق قاتتىق ئاۋازلا ئادەمنىڭ مېڭىسىنى بالدۇر قېرىتىۋېتىدۇ. شۇنداقتىمۇ مېنى چاقىرغان كەپتەرگە سىنچىلاپ قارىدىم.

ئاھ...!

ئۇ كەپتەر ئەمەس، دىلبەر ئىدى. كېچە - كۈندۈز خىيالىمدىن چىقمايدىغان، مەن ۋىسالىغا ئىنتىلىپ ھالىمدىن كەتكەن دىلبىرىم ئىدى...

— ئۇخلاپ قالدىڭىزمۇ نېمە؟

ئۇنىڭ ئاۋازى ئەمدى يۇمشاۋاتاتتى.

— ياق، سىزنى... سىزنى ساقلاپ ئولتۇرغان.

— نېمىگە؟

— كىتابىڭىزنى بېرەي دەپچۇ...

— نېمىشقا ئەتىگەندىلا بەرمەيسىز؟

— ناھايىتى مۇھىم ئىشىم چىقىپ قالغاچقا...

— ئەمىسە ھازىر ئېلىپ بېرىڭ، ئۆيگە تېزراق قايتمىسام بولمايدۇ.

مەن تىترەۋاتاتتىم. قولۇم كىتابنى سومكىدىن ناھايىتى ئەستە ئالدى. ئۇنىڭ ئارىسىدا مېنىڭ غۇۋا كەلگۈسۈم، جۇل - جۇل قەلبىم قىسىلىپ ياتاتتى. كىتابنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتىم. مۇشۇ دەقىقىدە ئالەمدە پەقەت ئىككىمىزلا بار ئىدۇق. ئارىمىز سان - ساناقسىز يۇلتۇزلارغا تولغان چەكسىز بوشلۇق ئىدى. قولۇمدىكى كىتاب ئۇنىڭ قولىغا تېگىپ بولغۇچە گويا ئارىدىن تالاي يىللار ئۆتۈپ كەتتى...

ئۇنىڭ كىتابنى قولۇمدىن ئېلىپ پەرۋاسىزلا سومكىسىغا سالغىنىنى كۆرۈپ يىغلىۋەتكىلى تاس قالدىم.

— كىتابىنىڭ... — تىلىمنىڭ ئۇچى قىزىتىلغان تۆمۈرگە يېقىلغاندەك پىژىلداپ ئېچىشىۋاتاتتى...

— نېمە؟ — ئۇ سومكىنى ۋېلىسىپىتىگە ئېسىپ بولۇپ توختاپ قالدى.

— كىتابىڭىز ئىچىدە مېنىڭ قەلبىم بار...

جىددىيلەشكەنلىكتىن ۋېلىسىپىتىنى قانداق مىنگىنىمنىمۇ بىلمەيمەن. ئىشقىلىپ دەيدىغىنىنى دەپ بولدۇم - دە، بەدەر قاچتىم.

— قەلبىم بار دېدىڭىزما؟ ئەمىسە توختاڭ، ئېلىپ بېرەي...!

4

بۇنداق بۇرۇقتۇمچىلىقتا جاۋاب كۈتۈپ ئولتۇرغاندىن كۆرە جاڭگالدىن ئوتۇن، شاخ ياكى تۇز ئېلىپ چىقسام، كۆل كولىسام، يەر ئاغدۇرسام بەكرەك خۇش بولاتتىم. گېلىمدىن تاماقمۇ ئۆتمىدى. مەكتەپمۇ ماڭا تۆت تۈز تورنىدا تۇرالمايۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندە جاۋاب كۈتۈشتىنمۇ قۇتۇلدۇم. بۇنى قۇتۇلۇش دېگەندىن كۆرە تۇتۇلۇش دېسە توغرا بولاتتى. ئۇ كۈنى چۈشتىن كېيىنكى مۇزاكىرىدىن چىقىپلا يەنە سىنئالغۇخانىغا قاراپ ماڭدىم. يەلكەمدىن بېسىپ تۇرغان غايەت زور ئازابنى پەقەت كىنولا ئاز - تولا ئۇنتۇلدۇرالايتتى. ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ سىنىپ ئالدىدىكى گۈللۈكتىن ئۆتۈشۈمگە بىرى مېنى چاقىردى.

— مۇختار!

بۇ قىز بالىنىڭ ئاۋازى ئىدى. يۈرىكىم گۈپۈلدەپ سېلىپ كەتتى. كۆڭلۈم بىر نەرسىنى تۇيۇپ قالدى. دەرھال توختىدىم. ئۇ دىلبەرنىڭ يېقىن دوستى پاتىگۈل ئىدى.

— سىز دىلبەرنى خاتا چۈشىنىپ قاپسىز، ئۇ بۇ خەتنى مۇختارغا بېرىپ قوي، دېدى.

ئۇنىڭ قولىغا قاراشتىن قورقۇپ تۇراتتىم، لېكىن قارىماي بولمايتتى. كۆز ئالدىمدا پاتىگۈلنىڭ ئاپئاق قولى ئەمەس، بەلكى بىر كۆزەينەكلىك يىلان ماڭا خىرس قىلىپ تۇراتتى. مەن ئۇ يىلاننىڭ ئېغىزىغا قولۇمنى تىقىپ ھې-

لىقى خەتنى ئېلىۋېلىشىم كېرەك ئىدى. قىز با-
لىنىڭ ھەممىسى يىلانغا ئوخشايتتى. بىز بىلىپ
تۇرۇپ ئۇنىڭغا بەدىنىمىزنى، قەلبىمىزنى يەم
قىلىپ بېرەتتۇق. جاھاننى يىلان قاپلاپ كەتكە-
نىدى. بىز ئۇلارنى يوقىتىشنىڭ ئورنىغا ئۇلارغا
ئاشىق بولۇپ قالغانىدۇق. بىز ئۇلارنىڭ تۆمىسى
ئىدۇق. ئۇلار بىزنىڭ بىپايان زېمىنىمىزدا خا-
لىغانچە ياشايتتى. گۈللىرىمىزنى چەيلەيتتى.
قۇشلىرىمىزنى ئۈركىتىۋېتەتتى. سۈپسۈزۈك
سۇلىرىمىزدا ئەركىن ئۈزۈپ يۈرگەن بېلىقلىرىمىز-
نى تىرىك پېتى يۇتۇۋېتەتتى. ئۇلار شۇن-
داق رەھىمسىز، شەپقەتسىز بولسىمۇ، بىز ئۇلار-
نىڭ شۇنداق قىلىشىنى خالايتتۇق. ئۇلار بىزنى
چاقاتتى. بىز خۇشال بولۇپ، ناخشا ئېيتاتتۇق.
تاكى بىزنىڭ گىگانت ئەرلىك ئىمپېرىيىمىز
ئۇلارنىڭ بىمەنە ھۇجۇملىرىدىن ئۆتمە ـ تۆشۈك
بولۇپ كەتكەنگە قەدەر ئۇلارنى قىزغىنلىق بىلەن
كۈتەتتۇق.

ئالدىمدىكى يىلان مېنىڭ جىمجىت تۇر-
غىنىمنى كۆرۈپ ئۆزى خەتنى ئالغىنىمغا قۇ-
سۇپ بېرىپ، كەينىگە قاراپمۇ قويماي كېتىپ
قالدى. ئۇ مۇشۇنداق سويلاپ ماڭغىنىچە ئۇدۇل
دوزاخقا كىرىپ كېتەر، ئىلاھىم!

——خاتا چۈشىنىپسىز!

مۇشۇمۇ گەپ بولدىمۇ؟ مەن ئۇنى نېمىشقا
خاتا چۈشىنىپ قالغۇدەكمەن! ئۇنى ياخشى كۆ-
رۈپ قېلىشىمۇ گۇناھمۇ؟ چىن دىلىمدىن
كۆكلەپ چىققان مۇھەببەت گۈلى بىر دۆۋە قۇ-
سۇقلار ئارىسىدا قالدىغۇ! ئۇنىڭغا قەلبىمدىكى
پاك ھېسسىياتىمنى بىلدۈرۈپ قويسام، ئەجەبا ئۇ
بۇنى خاتا چۈشىنىش دەپ ئاتىسا، بۇ جاھان نېمە
بولۇپ كەتتى؟! ئەگەر ئۇنى خاتا چۈشەنسەم بۇ-
زۇقچىلىق قىلايلى دېمەسمىدىم!؟ توغرا، ئۇنى
بۇزۇق، ئىپلاس دەپ چۈشىنىپ تولۇق تەگمىگەن
مەنمۇ بىر ئەخمەق! تېخى ئۇنى ئەخلاقلىق، ئە-
قىللىق، ئېتىقادىمۇ ياخشى دەپ يۈرۈپتىمەن!
مىڭ لەنەت!!! قىمارۋازغا تېگەرسەن، ئىلاھىم!
چاترىقىڭ يېرىلىپ كېتەر!! ھۇ زەھەرلىك يىلان!

ئەمدى سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۈرۈشى
رەسمىي باشلاندى. ئۇ كۆزۈمگە كوچىغا چىقىپ
قالغاندەك كۆرۈنەتتى. مەيلى سىنىپتا بولسۇن،
مەيلى ئەمگەككە بارغاندا بولسۇن ئۇنىڭغا بىرەر
ئېغىز گەپمۇ قىلمايتتىم. ناھىيىگە خۇلاسە

ئىمتىھانىنى بەرگىلى بارغاندا، ئۇ مېنى قەستەن
ئازابلانسۇن دېگەندەك ئابدۇقاھار داۋالىنىۋاتقان
دوختۇرخانىغا تولا قاتراپ كەتكەنلىرىدىمۇ قىلچە
ھار ئالمىدىم. مېنىڭ نەزىرىمدە ئۇ بەربىر بۇ-
زۇق، تاپتىن چىققان، بەدبەشىرە بىر مەخلۇق
ئىدى. ئىلگىرىكى خۇشچىراي، مەن ياخشى
كۆرۈپ قالغان دىلبەر ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكە-
نىدى. ھازىرقىسى ئۇنىڭ تېرىسىگە ئورۇنۇۋالغان
ۋەھشى يىلان ئىدى. ئۇ توختىماي مېنى چېقى-
ۋېلىشنىڭ كويىدا يۈرەتتى.

ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۈچىنچى يىللىق-
قىمۇ چىقىپ قالدۇق. ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانى
ئۈچۈن كالېندار شەكلىدە مەخسۇس تەييارلىغان
تەتۈر ساناق باشلاندى. كۈندە ئەتىگەندە ئۆگى-
نىش باشلىقى كالېنداردىن بىر ۋاراقنى يىرتى-
ۋېتەتتى. كۈنسېرى ئاز قېلىۋاتقان سانلار بىز-
نىڭ ئىستىقبالىمىزنى ساقلاپ بېرىۋاتقان ئىم-
تىھان كۈنىنىڭ يېقىنلاۋاتقىنىنى ئەسكە سې-
لىپ تۇراتتى. تەبىئىي پەن ۋە ئىجتىمائىي پەن-
دىن ئىبارەت ئىككى قۇتۇپقا ئايرىلغان ئوقۇغۇ-
چىلار ئۆزئارا بەسلىشىپ، ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە
قارىماي ئۆگىنىش قىلىشاتتى. دىلبەر بىلەن
ئابدۇقاھار تەبىئىي پەنگە ئايرىلغان كۈنى مەن
دىلبەرنى قولۇمدىن چىقىرىپ قويۇۋاتقانلىقىم-
نى غۇۋا ھېس قىلدىم. ئۇ ئەسلىي يىلان ئەمەس
ئىدى. ئۇ يەنىلا مېنىڭ سۆيگۈ يۇلتۇزۇم ئىدى.
ئۇ مېنىڭ خېتىمنى قايتۇرۇپ بەرگەن چاغدا مەن
زىيادە ئاچچىقلىنىپ كەتكەن ئىكەنمەن. سەۋر
قىلسام بوپتىكەن...

مەن ھېلىمۇ كېچىكىپ قالمايمەن. ئۇنى
قايتىدىن قولۇمغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىمەن.
ئابدۇقاھار ھەر قانچە قاۋۇل بولسىمۇ بويى ئاس-
مانغا تاقاشمايدۇ! ئۇ قانچە ئەقىللىق بولسىمۇ
غايىبنى بىلىشكە قادىر ئەمەس! ھەممە نەرسى-
نىڭ چېكى بولىدۇ! بېلىق تۇتقىلى بارغان ئادەم
ھامان بېلىق ئېلىپ كېلىدۇ. گەپ تىرىشىشتا،
سەۋردە! بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن مۇئەللىم
بىزنى يېزىلىق ساقچى پونكىتىنىڭ ئايجاڭگال-
دىكى يۈز نەچچە مو كېلىدىغان كېۋەزلىكىگە
پاختا تەرگىلى ئەكىردى. ھاۋا بەك ئىسسىق بول-
غاچقا، ۋەزىپىسىنى بالدۇر ئورۇنلاپ بولغانلار
كېۋەزلىكنىڭ شەرقىي قىسمىغا جايلاشقان قو-
مۇشلۇق كۆلگە سۇغا چۆمۈلگىلى قاچتى. مەنمۇ

ئىسسىققا زادىلا چىدىيالمايۋاتاتتىم. شۇڭا، ئەپلەپ ـ سەپلەپ پاختىلارنى تېرىۋەتكەندىن كېيىن ئۇقتەك ئۇچۇپ بارغىنىمچە كۆلگە ئۆزۈمنى ئاتتىم.

سۇ بەئەينى بىر مېھرىبان ئانىغا ئوخشايتتى. ئۇ بىزنى ئەركىلىتەتتى، راھەتلىك تىنىقلىرى بىلەن ئۇگە ـ ئۇگىلىرىمىزنى بوشىتىپ، چارچاشلىرىمىزنى قاياقلارغىدۇر ئېلىپ كېتەتتى. كۆلنىڭ غەرب تەرىپىگە توغرا كېلىدىغان بىر نەچچە تۈپ قېرى سۆگەتنىڭ تۈۋىدە پالاقلىق كېمىدىن ئىككىسى سۇنىڭ يېنىك دولقۇنىدا سۇس چايقىلىپ تۇراتتى. مۇئەللىم قىزلارنى سۇغا چۈشكىلى قويمىدى. شۇنىڭ بىلەن قىزلار ئارىسىدا غۇلغۇلا كۆتۈرۈلدى.

—مۇئەللىم، بىز ئاۋۇ قومۇشلۇقنىڭ ئۇ تەرىپىگە بېرىپ، سۇغا چۆمۈلسەك بولامدۇ؟

—ياق، بولمايدۇ! بۇ كۆل سەل خەتەرلىك. ئۆتكەن يىلى مۇشۇ چاغدىمۇ پاختا تەرگىلى كىرگەن قوشنا يېزىلىق بىر قىز دەل ئاشۇ قومۇشلۇقنىڭ سەل ئالدى تەرىپىدە چۆكۈپ كېتىپ، جەسىتىمۇ تېپىلمىغان!

—ئۇنداق بولسا كېمىگە چىقايلى!

—توغرا، شۇنداق قىلايلى! ئوغۇللار سۇغا چۈشكەندىكىن، بىز كېمىدە ئوينايلى...

مۇئەللىم ئاخىرى قوشۇلدى.

مەن غۇلاچ تاشلاپ ئۈزگىنىمچە كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كىچىككىنە بىر دۆڭگە يېتىپ باردىم ۋە ئۇ يەردە ئولتۇرۇپ ئارام ئېلىشقا باشلىدىم. سەل نېرىدا ئابدۇقاھارمۇ بىر نەچچە بالا بىلەن سۇ يۈزىدە قوغلاشماق ئويناۋاتاتتى. مېنىڭمۇ بۇ ئويۇنغا قاتناشقۇم بار ئىدى، لېكىن ئابدۇقاھار بىلەن ئوينىغىلى كۆڭلۈم تارتمىدى. بىر چاغدا سىنىپىمىزدىكى يىگىرمىگە يېقىن قىز قىيا ـ چىيا قىلغىنىچە مۇئەللىم بىلەن بىرلىكتە چوڭ كېمىنى ھەيدەپ، بىز تەرەپكە سۈرۈلدى. پەمىمچە كېمىنىڭ ئېغىرلىقى سەل ئېشىپ كەتكەندەك. ئەگەر كېمە قاتتىقراق چايقالسىلا دوم كۆمتۈرۈلۈپ كېتىش ئېھتىماللىقىمۇ يوق ئەمەس ئىدى. خىيالىمغا ئاشۇ كېمىنىڭ ئۆرۈلگەن كۆرۈنۈشى كېلىۋېلىپ بىئارام بولۇشقا باشلىدىم. خۇددى ھازىرلا قىزلارنىڭ ھەممىسى سۇغا غەرق بولىدىغاندەك، دىلبەرمۇ ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك كۆلرەڭ تۇيغۇدا ئىدىم. كېمە كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەنسېرى سەل جىددىيلىشىشكە باشلىدىم. مەن تۇرغان جاي بىلەن شەرق تەرەپتىكى قومۇشلۇق ئارىسى ئەڭ چوڭقۇر يەر ئىدى. بەزىلەردىن ئاڭلىشىمچە ئۇ يەرنىڭ تۈۋى يوقمىش. ئەنە شۇ تۈۋى يوق قورقۇنچلۇق يەر كېمىدىكىلەرنى جىمجىت كۈتۈۋاتقاندەك قىلاتتى. قېرىشقاندەك، قىزلار مەن تۇرغان دۆڭنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئاشۇ قاباھەتلىك نۇقتا ئارقىلىق قايتىش ھەققىدە تالىشىۋاتاتتى. مۇئەللىممۇ سەل جىددىيلەشمەكتە ئىدى. پەمىمچە ئۇ ئالىقاچان قىزلارنى كېمىگە چىقارغىنىغا پۇشايمان قىلىپ ئۈلگۈرگەنىدى.

كېمە يېقىنلاپ كەلمەكتە...

ئابدۇقاھارمۇ بىر نەرسىنى سەزدى بولغاي ئويۇننى توختىتىپ كېمىگە قاراپ تۇرۇپ قالدى. قىزلار ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز ھالدا بەدەنلىرىنى سۆيۈپ ئۆتكەن سالقىن شامالغا قول پۇلاڭلىتىپ، كۆلنىڭ تىنىق سۈيىنى ئۇچۇملاپ ئېلىپ ئاسمانغا چېچىپ، ئۆزلىرىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى، گۈزەللىك بىلەن بولغان ئارىلىقىنىڭ ناھايىتى يېقىنلىقىنى نامايان قىلماقتا...

كېمە يېقىنلاپ كەلمەكتە...

قىزلار كېمىنى چايقىماقتا... كۆل ئۇلارنى قوينىغا چاقىرماقتا... دىلبەرمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا خۇددى كېچە ئاسمىنىدىكى چولپان يۇلتۇزدەك پارقىراپ ئولتۇرىدۇ. ئۇ سوپسوزۇك سۇغا قارىغىنىچە ئۆزىنىڭ بەختكە تولغان كەلگۈسى تۇرمۇشىنى ئويلاۋاتىدۇ. ئۇنىڭ خىيالىدا بېلىجانلار غەمسىز ئويناۋاتقان كۆز ئالدىدىكى مېھرىلىك سۇنىڭ كېمىنى ھالاك قىلىش كۆرۈنۈشى ئەسلا يوق. سۇ ھەرگىزمۇ ھاياتىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرغان ئۇن سەككىز ياشلىق چىرايلىق بىر مەلىكىنى يۇتۇۋەتمەيدۇ.

كېمە ھېلىقى چوڭقۇر جايغا يېتىپ كەلدى...

ئۇ يەر بىردىنلا دىلبەرنى مەندىنمۇ، ئابدۇقاھاردىنمۇ تارتىۋالىدىغاندەك قىلىپ، ئەلپازىنى بۇزدى. كېمە تەڭپۇڭلۇقىنى يوقىتاي دەپ قالدى. مانا، ھازىرلا مەن ئويلىغان قورقۇنچلۇق ئىش يۈز بېرىدۇ. بىر ـ بىرىدىن چىرايلىق قىزلار كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە سۇنىڭ جانسىز دېدەكلىرىگە ئايلىنىدۇ. سۇ ئۇلارنى خالىغانچە ئاياغ ـ ئاستى قىلىدۇ. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن

www.uyghurkitap.com

ئۇلارنىڭ بەدىنى چىرىپ، روھى سۇغا قوشۇلۇپ كېتىدۇ. دىلبەرمۇ شۇنداق. ماڭا مەنسۇپ بولۇشقا تېگىشلىك ئاپئاق بەدىنى، نۇرانە قەلبى قۇمۇشلۇق كۆلنىڭ قاراڭغۇلۇقىغا نېسىپ بولىدۇ.

كېمە توختاۋسىز ئىلگىرىلىمەكتە...

پالاق ئۇرۇۋاتقان قىزلار بىلەن مۇئەللىمنىڭ پېشانىسىدە ساناقسىز تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى. ئۇ تامچىلارمۇ بىر ـ بىرىگە قوشۇلۇپ كېمىگە ھالاكەتنى چىللىدى...

كېمىنىڭ بىر تەرىپى سۇغا شۇڭغۇپ كەتكەندەك قىلدى...

كۆزۈمنى چىڭ يۇمۇۋالدىم. ئەنە... مۇئەللىم ئەڭ ئالدىدا سۇغا چۆكۈپ كەتتى. ئارقىدىن قىزلارمۇ خۇددى كۆز خازاڭلىرىدەك كېمىدىن بىر ـ بىرلەپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. دىلبەر سۇغا چۆكۈپ كېتىش ئالدىدا ماڭا قارىدى. ئۇنىڭ ئىلتىجالىق كۆزلىرىدىن مۇھەببەت خېتىمگە قايتۇرغان مەسئۇلىيەتسىزلەرچە جاۋابىغا پۇشايمان قىلىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ھەر بىر قېتىم سۇدىن بېشىنى چىقارغاندا «مۇختار، سىزنى ياخشى كۆرىمەن. مېنى قۇتۇلدۇرىۋېلىڭ!» دەپ سۇس شىۋىرلايتتى...

چىداپ تۇرالمىدىم. دىلبەرنى قۇتۇلدۇرىۋېلىش ئۈچۈن ھېچنېمىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا سۇغا ئۆزۈمنى ئاتتىم. مەن ھېلىقى چوڭقۇر جايغا يېتىپ بارغاندا كېمىمۇ، كېمىدىكىلەرمۇ چۆكۈپ كېتىپ بولغانىدى. مەن سۇغا شۇڭغۇپ كىرىپ ئۇلارنى ئىزدىدىم. كۆزۈمگە پەقەت بېلىقچانلارنىڭ غۇۋا ھەرىكىتىلا چېلىقاتتى. باشقا ئوغۇللارنىڭ نېمىشقا قىزلارنى قۇتۇلدۇرغىلى كەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ ئاچچىقىم كېلەتتى. ئۇلار مۇھەببەت ئۈچۈن ئادەم قۇتۇلدۇرۇشنى بىلمىسىمۇ ھېچ بولمىسا، ئىنسانىي ئەخلاق ـ ـ پەزىلەت ئۈچۈن بولسىمۇ، ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇشى كېرەك ئىدىغۇ!

سۇغا قايتا ـ قايتا چۆكۈش نەتىجىسىدە مېنىڭمۇ پۇت ـ قولۇم بوشاشقا باشلىدى. باشقىلار ئۆزلىرىنىڭ قوغلاشماق ئويۇنى بىلەن ئاۋارە ئىدى. ئاخىر بولماي توۋلاشقا باشلىدىم.

ــــ قۇتۇلدۇرۇڭلار!

ئۇلار ئاۋازىمنى ئاڭلىيالمىدى. ئەمدى قىرغاققا ياكى كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دۆڭگە قاراپ ئۈزمىسەم مەنمۇ قىزلار بىلەن مۇئەللىمدەك ھالاك بولاتتىم. قورقۇنۇچلۇق بىر ئاقىۋەتنى ئويلاپ جەھلىم بىلەن ئۈزۈشكە باشلىدىم. ئۈزگەنسېرىم سۇغا چۆكۈپ كېتىۋاتاتتىم. سۇنىڭ تەكتىدە بىر نەرسە مېنى شوراۋاتقاندەك، دەم تارتىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇگدىسىغا بولۇپ پۇتۇم بىلەن ئۈزۈپ باقتىم. يەنىلا ئىلگىرىلىشىم بەك ئاستا بولدى. بىرەر ـ ئىككى مېتىر ئۈزۈپ بولغۇچە يەنە چۆكۈشكە باشلىدىم. كۆزۈمگە ئۆزۈمنىڭ جەسىتى كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۆلۈم مېنى قۇچاقلىۋالغاندەك قىلاتتى. قانچە قىلسامۇ ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمايۋاتاتتىم.

ئاخىرقى قېتىم قىرغاققا قارىدىم. قارىدىمىيۇ كۆزۈمگە ئىشەنمەي ۋارقىرىۋەتتىم. قىزلار چىققان كېمە تېخىچە بىر خىلدا سۆگەتلىك تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتى. ئۇلار قىرغاققا ناھايىتى ئازلا قالغانىدى. كېمىدىكى قىزلار يەنىلا ئىلگىرىكى شوخ كۈلكىلىرى بىلەن مۇئەللىمنى تېرىكتۈرۈپ ئويناۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئالتۇندەك بارماقلىرىدىن چاچرىغان سۇ تامچىلىرى قۇياشنىڭ كۈچلۈك نۇرىدا ۋالىلداپ چاقناپ، كۆزۈمنى ئاغرىتقاندەك قىلدى، ئېسىمگە كەلدىم. بايا خىيالىمدىكى خاتا تۇيغۇنىڭ ئېزىقتۇرۇشىغا ئەگىشىپ بۇ نەسباسقۇر يەرگە قىزلارنى قۇتۇلدۇرغىلى كەلگەن ئىكەنمەن. ئەمەلىيەتتە كېمە ئۆرۈلۈپ كەتمىگەنىكەن!

تېخىمۇ ئۈمىدسىزلەندىم. بېشىمدىن كىرگەن بىر كۈچلۈك ئاغرىق تاكى تاپىنىمغىچە سوزۇلۇپ كەتتى. ئاشۇ ئاغرىقنىڭ تەسىرىدە سۇ ئۈزۈشتىن پۈتۈنلەي توختىدىم ـ دە، تېنىق كۆلگە ئاستا ـ ئاستا چۆكۈشكە باشلىدىم. بۇرنۇمدىن، ئېغىزىمدىن تەڭلا كىرىۋاتقان ئەجەل سۇلىرى قورسىقىمنى غورتىلدىتىپ، ئۆپكەمنى قىستاپ، مېنى قاتتىق قىيناۋاتاتتى. مەندىن ئانچە يىراق بولمىغان يەردە ئۆتكەن يىلى مۇشۇ يەرگە چۆكۈپ كەتكەن قىز لەيلەپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا يېقىنلىششقا باشلىدىم. قولۇم ئۇنىڭ بەدىنىگە تېگەي دېگەندە، سۇ بىردىنلا قاراڭغۇلىشىپ، ھېچنېمىنى كۆرەلمىدىم. بىر يەرلىرىمنى بېلىقلار چىشلەپ يەۋاتقاندەك، ئاستىمدىن غايەت زور بىر مەخلۇق دەم تارتىۋاتقاندەك غۇۋا تۇيغۇلار ئىچىدە بارا ـ بارا ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتتىم...

ــــ مۇختار...

ــــمۇختار، كۆزۈڭنى ئاچ...

قولاق تۈۋۈمدىلا ئاڭلانغان تونۇش ئاۋازلار
مېنى قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن تارتىپ چىقتى. مەن
ئاستا ـ ئاستا كۆزۈمنى ئاچتىم.

ــــمۇختار هوشىغا كەلدى! مۇختار هوشىغا
كەلدى!

ئەتراپىمدىكى ئادەملەرنى كۆرۈپ هەممىنى
چۈشەندىم. ئانام بىلەن دادام بېشىمدا يىغلاۋا-
تاتتى. مۇئەللىم ئاياغ تەرىپىمدە بېشىنى ساڭ-
گىلىتىپ تۇراتتى. دادامنىڭ يېنىدا ئابدۇقاهار
قولۇمنى چىڭ سىققىنىچە كۆزىدىكى ياش تام-
چىسىنى يوشۇرۇشقا تىرىشىپ، ماڭا قاراپ كۈ-
لۈمسىرىمەكچى بولۇۋاتاتتى. ئەنە... ئابدۇللا، ئى-
مىنجان، ئابلەت، هېسامىدىن... يەنە بىر تەرەپتە
دىلبەر، سالامەت، پاتىگۈل، غۇنچەم، گۈزەلنۇر،
زۈلخۇمار... ئەنە... تېخى بەزىلىرىنى كۆرەلمى-
دىم. دېمەك، بۇ يەردە ساۋاقداشلارنىڭ هەممىسى
باردەك قىلاتتى. ئاق خالات كىيىۋالغان يەنە بىر
ئادەممۇ بار ئىدى. مەن كارىۋاتتا ياتاتتىم. بۇر-
نۇمغا بىر تال رىزىنكا نەيچە كىرگۈزۈلگەن بو-
لۇپ، ئۇنىڭدىن چىققان سوغۇق هاۋا بۇرنۇم
ئارقىلىق پۈتۈن بەدىنىمگە تاراۋاتاتتى. ئېغ-
زىمنى مىدىرلىتاتتىم، ئەمما ئاۋازىم چىقمايتتى.
ئاخىر مەن ئۆزۈمنىڭ دوختۇرخانىدا ئىكەنلى-
كىمنى بىلدىم.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئەهۋالىم خې-
لىلا ياخشىلاندى. شۇ ئارىدا مۇئەللىمدىن هەممە
ئەهۋالنى ئۇقتۇم. مەن كۆلدە چۆكۈپ كېتىۋات-
قاندا مۇئەللىم تېخى كېمىنى قىرغاققا ئاپىرىپ
بولالمىغانىكەن. دەل شۇ چاغدا دىلبەر مېنىڭ
بىر چۆكۈپ، بىر لەيلەپ تۇرغىنىمنى كۆرۈپ
قېلىپ ۋارقىرىۋېتىپتۇ. ئەهۋالدىن خەۋەر تاپقان
بالىلار چۇرقىراشقىنىچە نېمە قىلىشنى بىلەل-
مەي تۇرسا، ئابدۇقاهار دەرهال مېنى قۇتۇلدۇرۇش
ئۈچۈن ئۆزۈپ كېلىشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭغىچە
مۇئەللىممۇ قىزلارنى قىرغاققا يەتكۈزۈپ قويۇپ،
كېمىنى مەن تەرەپكە هەيدەپ كەپتۇ. ئابدۇقاهار
يېتىپ كەلگەندە مەن چۆكۈپ كەتكەنىكەنمەن.
مۇئەللىم بىلەن ئىككىسى مېنى خېلى ئۇزۇن
ئىزدىگەندىن كېيىن ئاخىر تېپىپ، كېمىگە
چىقىرىپ قىرغاققا ئېلىپ چىقىپتۇ ۋە شۇ چاغ-
نىڭ ئۆزىدىلا ساقچى پونكىتىنىڭ پاختا توشۇ-
غىلى ئېلىپ كىرگەن ماشىنىسى بىلەن يېزىلىق
دوختۇرخانىغا ئېلىپ چىقىپتۇ. جىددىي قۇتقۇ-
زۇش ئارقىلىق ئاخىر هوشۇمغا كەپتىمشمەن...

مەن خىيال قىلىپمۇ باقمىغان بۇ نەتىجە
مېنى قاتتىق گاڭگىرىتىپ قويدى. مەندىكى ئۇ-
لارنى قۇتۇلدۇرۇپ، ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قو-
يۇش ئىستىكىنىڭ ئاقىۋەتتە مېنى بۇنداق پاس-
سىپ ئەهۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇشنى ئويلاپمۇ
باقمىغانىكەنمەن. مەن ئابدۇقاهارنى مەغلۇپ قى-
لىمەن دەپ يەنىلا ئۇنىڭ قولىدا مەغلۇپ بوپتى-
مەن. بۇ مەغلۇبىيەتكە دىلبەر سەۋەبچى بوپتۇ. ئۇ
ماڭا ئىچ ئاغرىتمىسىمۇ بولاتتى. ئەمدى ئۇنىڭ
نەزىرىدە مەن ئىنتايىن ئاجىز سانىلىمەن. ئاب-
دۇقاهار بولسا هېچنېمىدىن قورقماس، دوستلۇق
ئۈچۈن جېنىنىمۇ پىدا قىلالايدىغان ئالىيجاناب
روهقا ئىگە يىگىت سۈپىتىدە تونۇلۇپ كەتتى.
هەتتا داداممۇ ئانامغا: «مۇختارنى ئابدۇقاهار دې-
گەن بالا قۇتۇلدۇرۇۋاپتۇ، ئۇنى ئائىلىسىدىكىلەر
بىلەن بىرلىكتە ئۆيگە چاقىرىپ كۆڭلىمىزنى
بىلدۈرۈپ قويساق بولاتتى» دەپ يۈرىدۇ!

لېكىن، مەنمۇ بوش ئەمەس، مەيلى نېمە
ئىش يۈز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر نىيىتىمدىن
يانمايمەن! دىلبەرنى قولغا كەلتۈرگىنىم كەلتۈر-
گەن! ئابدۇقاهار مەڭگۈ ئۇنىڭ خىلى بولالمايدۇ!

5

ئىشلار ئاخىرى مەن ئويلىغاندەك بولدى.

ئالىي مەكتەپ ئىمتىهانىدىن ئۆتۈپ، ياخ-
شى مەكتەپلەرگە بېرىش ئۇنداق ئاسان ئىش ئە-
مەس ئىدى. ئالىي مەكتەپ ئىمتىهانى ئاخىرلى-
شىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، ماڭا شىنجاڭ پېداگوگىكا
ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات كەسپىدىن
چاقىرىق كەلدى. دىلبەرگە بولسا ۋىلايىتىمىز
تەۋەسىدىكى بىر ئالىي تېخنىكومنىڭ فىزىكا
كەسپىدىن چاقىرىق كەلدى. ئابدۇقاهار نەچچە
نومۇرنىڭ كەملەپ قېلىشى سەۋەبلىك ئىمتى-
هاندىن ئۆتەلمىدى. ئۇنىڭ ئۆتەلمەيدىغانلىقىنى
بىلەتتىم. ئۇ چوڭچىلىق قىلغانغا هامان توياتتى.
ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە تېرىسىگە سىغماي
كەتكەنىدى. مانا ئەمدى سۇغا چۈشكەن مۈشۈك-
تەك سالپايدى. شۇنداقتىمۇ دىلبەرنىڭ يۇرتى-
مىزدا قېلىپ، مېنىڭ ئۇرۇمچىگە كەتكىنىم پە-
قەت قاملاشمىدى. كىم بىلىدۇ، ئۇ ئوقۇش جەر-
يانىدا باشقا بالىلار بىلەن ئارىلىشىپ قالامدۇ
تېخى! شۇڭا مەن ئۇنىڭغا داۋاملىق خەت يېزى-

شىم، توختىماي تېلېفون ئۇرۇپ، ئەھۋال سوراپ تۇرۇشۇم كېرەك، بولمىسا ئۇ يەنە قولۇمدىن چىقىپ كېتىدۇ. ئەمدى ھەر ھالدا ئابدۇقاھاردىن كېلىدىغان خەۋپ ئازايدى. دىلبەرمۇ ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەيدىغان، قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان بىكارچى بالىنى ھەرگىز ياخشى كۆرۈپ قالمايدۇ. مەن مۇشۇنداق ياخشى پۇرسەتتە ئۇرۇمچىدىكى ھەر قايسى گېزىت ـ ژۇرنال تەھرىر بۆلۈملىرىدىكىلەر بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىۋېلىپ، ئەسەرلىرىمنى كۆپلەپ ئېلان قىلدۇرۇشۇم كېرەك. ئەگەر شارائىت يار بەرسە ئوقۇشۇم پۈتكىچە بىرەر پارچە كىتابىمنى نەشر قىلدۇرۇپ، ساۋاقداشلارنىڭ كۆزىنى ئېچىپ قويىمەن تازا!

ئاخىر ئۇرۇمچىگىمۇ كۆنۈپ قالدىم. تېخى بىر نەچچە ژۇرنالدا شېئىرلىرىممۇ ئېلان قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن سىنىپتا يەنە تېزلا ئىناۋەت تىكلىدىم. بىزگە ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى دەرسى بېرىدىغان كۈرەش مۇئەللىممۇ ئانچە ـ مۇنچە بىر نېمىلەرنى يازاتتى. ئۇنىڭ بىر پارچە ئىلمىي ماقالىلەر توپلىمى نەشر قىلىنغانىدى. يېقىندا بىر ھېكايىلەر توپلىمىنى نەشرىياتقا تاپشۇرۇپتىمىش. ئۇ يەنە مەكتەپ ئىلمىي ژۇرنىلىنىڭ ئىجتىمائىي پەن قىسمىنىڭ تەھرىر ھەيئىتى ئىدى. تۇنجى قېتىملىق قىشلىق تەتىلگە قايتقاندا، ئۆيدىكىلەرگە يالغان ئېيتىپ يۈرۈپ، يۇرتىمىزنىڭ ئەڭ سورتلۇق مېۋىلىرىدىن ئىككى خالتا ياڭاق تەييارلىتىپ، مەكتەپكە ئالغاچ چىقتىم. بۇ ياڭاقلار بىلەن كۈرەش مۇئەللىمگە كۆڭۈل قويماقچىدىم. شۇ كۈنى كەچتىلا ئۇنىڭ ئۆيىگە باردىم. تەلىيىمگە مۇئەللىم بار ئىكەن.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم مۇئەللىم.

ــ ھە... مۇختارمۇ سەن؟ قاچان كەلدىڭ؟

ــ بۈگۈن چۈشتە كەلدىم. مۇئەللىم، سىزنىڭ ئازراق ئامانىتىڭىز بار ئىدى. شۇنى تاپشۇرۇپ بېرەي دەپ ئالدىراپلا كېلىشىم.

ــ نېمە ئامانەت؟ كىمنىڭ ئامانىتى؟ ــ ئۇ سەل جىددىيلىشىپ كەتتى.

ــ سىزگە يۇرتىمىزدا بىرسىنىڭ ئازراق كۆڭلى بار ئىكەن، شۇنى ئالغاچ چىققانىدىم.

مۇئەللىم ئۇنىڭ ياڭاق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ بىر دەم تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، خالتىلارنى بالكوندىكى تام ئىشكابىنىڭ ئاستىنقى كۆزىگە جايلاشتۇرۇپ بولۇپ مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

ــ كىم ئۇ؟ ــ مۇئەللىم تېخىچە جىددىيلىشىۋاتاتتى.

ــ مېنىڭ دادام...

ــ نېمە؟

ــ دادامغا سىزنىڭ يازغۇچى ئىكەنلىكىڭىزنى، مېنىڭمۇ سىزنىڭ ئىزىڭىزدىن مېڭىپ يازغۇچى بولۇش ئارزۇيۇمنىڭ بارلىقىنى ئېيتقانىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ «ئۇنداق كاتتا ئادەملەرنىڭ ئالدىغا قۇرۇق قول بارساڭ بولمايدۇ. يازغۇچىلىق دېگەن بەك ئۇلۇغ ئىش. بۇ ياڭاقلارنى ئاشۇ ئۇستازىڭغا ئالغاچ بارغىن، ئۇنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقىپ، ئوبدان ئوقۇغىن!» دەپ بۇلارنى سىزگە ئەۋەتتى.

ــ شۇنداقمۇ؟ ــ مۇئەللىمنىڭ چىرايىغا بىر ئاز كۈلكە يۈگۈردى، ــ داداڭ بەك ئوبدان ئادەم ئىكەن، مەندىن سالام ئېيتىپ قويارسەن.

ــ ماقۇل.

ــ سەنمۇ ئانچە ـ مۇنچە شېئىر يېزىۋاتىسەنغۇ دەيمەن؟ ــ ئۇ ئەمدى پۈتۈنلەي ئېچىلىپ كەتكەنىدى.

ــ ھەئە، قاملاشمىسىمۇ توختىماي يېزىۋاتىمەن. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن تارتىپ يېزىقچىلىققا قىزىقىپ قالغانىدىم. ئەمدى بۇ ئالىي بىلىم يۇرتىدا سەۋىيەمنى كۈنسېرى ئۆستۈرۈپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈپ بولغۇچە بىرەر كىتاب نەشر قىلدۇرۇش ئويۇم بار. كۆپرەك يول كۆرسەتسىڭىز مۇئەللىم. بۇ مەكتەپتە سىزدىن باشقا قەلىمى پىشقان ئادەم يوق ئىكەن...

ــ بولىدۇ، ئەدەبىي ئىجادىيەت يىگىنە بىلەن قۇدۇق قازغانغا ئوخشاش مۇشەققەتلىك، ئەمما ئۇلۇغ ئەمگەك. يازغان ئەسەرلىرىڭ بولسا ماڭا كۆرسىتىپ تۇر. مەن پىكىر بېرىپ، ياخشىراقلىرىنى مەتبۇئاتلارغا يوللاپ بېرەي. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇھەررىرلەرنىڭ تولىسى مېنىڭ ئاغىنىلىرىم بولىدۇ.

ــ ماقۇل مۇئەللىم، مەن ئەمدى سىز ئورۇنلاشتۇرۇپ بەرگەن لىنىيە بويىچە ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىمەن.

ــ ئەگەر كلاسسىك ئەسەرلەر تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىپ باققان بولساڭغۇ ماقالەڭنى بىزنىڭ ژۇرنالدا ئۆزۈملا ئېلان قىلدۇرۇپ بېرەت-

تىم. ھازىر قەيەرگىلا قارىساڭ شائىر، خۇددى قەلەم تۇتالايدىغان ھەممە ئادەم شېئىر يېزىۋاتقاندەك. شېئىرنىڭ قولىدىن ھېچنېمە كەلمەيدۇ. ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە مەن دېگەندەك، تەتقىقات تۈرىدىكى ئەسەرلەرگە قەلەم تەۋرەتكىن!

بىز يېرىم سائەتلەر ئەتراپىدا پاراڭلاشتۇق، بىر چاغدا تېلېۋىزور ئۈستىلىنىڭ يېنىدىكى ئەينەك تەكچىدە جىمجىت ياتقان قىزىل رەڭلىك تېلېفون سايراپ كەتتى. مۇئەللىم بىر مۇنچە ئۆزرە سۆزلىرىنى ئېيتىپ تۇرۇپكىنى قويغاندىن كېيىن ماڭا بۇرۇلدى.

— كەچۈرگىن، مېنىڭ كەچتە قىلىدىغان ئازراق ئىشىم چىقىپ قالدى. سەن قايتىپ تۇرغىن. ۋاقتىڭ يەتسە ئۆيىنى بىلگەندىكىن كېلىپ تۇرارسەن.

— ماقۇل مۇئەللىم، سىزمۇ مەن قىلالىغۇدەك يۈگۈر ـ يېتىم ئىشلار بولسا ھايت دەۋېتەرسىز.

— بولىدۇ، ئەمدى ئەسەرلىرىڭنىمۇ ئالغاچ كېلەرسەن. خوش...

— خوش مۇ...

گەپنىڭ ئاخىرىنى ئېيتىپ بولغىچە مۇئەللىم تۆمۈر ئىشىكنى جاڭگىدە يېپىۋەتتى. «مۇئەللىم» دېگەن سۆزنىڭ ئاخىرى ئىشىكنىڭ سىرتىدا قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن كۈرەش مۇئەللىمنىڭ ماڭا بولغان مۇئامىلىسىدە زور بۇرۇلۇش بولدى. بىر نەچچە ئاينىڭ ئىچىدىلا مۇناسىۋىتىمىز يېقىنلىشىپ، ئاكا ـ ئۇكىلاردەك بولۇپ كەتتۇق. بۇ مۇناسىۋەت ئاخىر ئەمەلىي ئۈنۈمىمۇ يارىتىپ بەردى. مەكتەپ ئىلمىي ژۇرنىلى ئىجتىمائىي پەن قىسمىنىڭ بۇ يىللىق ئىككىنچى سانىدا ئارۇز ۋەزنى توغرىسىدا يازغان بىر پارچە ئىلمىي ماقالەم ئېلان قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن باشقا ئوقۇتقۇچىلارمۇ ماڭا ئىلگىرىكىدەك مەنسىتمەسلىك پوزىتسىيىسىدە ئەمەس، بەلكى ھۆرمەت نەزىرىدە قارايدىغان بولۇشتى. راستىنى دېسەم ئۇ ماقالىنى ئۆزۈم يازدىممۇ دېيەلمەيتتىم. چۈنكى، ئۇ سىنىپتىكى ئوتتۇز ئۈچ ئوقۇغۇچىنىڭ بىر قېتىملىق تاپشۇرۇق ماقالىسىنىڭ يىغىندىسى ئىدى. بۇ ئەقلىنى كۈرەش مۇئەللىم ئۆزى ماڭا ئېيتىپ بەرگەنىدى. ئۇنىڭچە بولغاندا ئىلمىي ماقالە دېگەن باشقىلارنىڭ كۆزقاراشلىرى بىلەن ئۆزۈڭنىڭ يېڭى پىكىرلىرىڭنىڭ يىغىنچاقلىنىشى ۋە ئىككى خىل نۇقتىئىنەزەرنىڭ ئىچىدىكى بىرىنىڭ ئىسپاتلىنىشى ئىدى. بۇنداق ماقالىلەردە پايدىلانغان مەنبەلەر قانچە كۆپ بولسا، ئېلىنغان ئۈزۈندىلەر قانچە دەبدەبىلىك ۋە كۆپ تەرەپلىمىلىككە ئىگە بولسا، شۇنچە ياخشى باھاغا ئېرىشەتتى. شۇڭا، مەنمۇ بالىلارنىڭ تاپشۇرۇق دەپتىرىنى كۈرەش مۇئەللىمگە تەكشۈرۈشۈپ بەرگەچ ئاشۇ ئەقلىنى ئويلاپ تاپقانىدىم ۋە شۇ كۈنىلا ئۇ دەپتەرلەرنى كۇتۇپخانىغا ئېلىپ چىقىپ، ھەممىسىدىن بىر بەتتىن ئېلىپ، بۇ ئەبجەش ئىلمىي ماقالىنى «يېزىپ» پۈتتۈرگەنىدىم.

تۇنجى قېتىملىق ئىلمىي ماقالەمنىڭ تەسىرى مۆلچەرىمدىكىدىنمۇ ئېشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن مەنمۇ تەتقىقات ساھەسىگە ھەيۋەت بىلەن كىرىپ كەلدىم. ھەتتا بۇ خۇشخەۋەرنى دىلبەرگىمۇ ئېيتىپ ئۈلگۈردۈم. ئۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلالماي بىر تال ژۇرنالنى پوچتىدىن ئۇنىڭغا ئەۋەتتىم. مېنىڭچە بولغاندا، ئۇ ئەسەرلىرىمنى كۆرۈپ تۇرىشى، مېنىڭ قولۇمدىن چوڭ ئىشلارنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، ماڭا تېززەك كۆڭۈل بېرىشى كېرەك ئىدى.

ئىككىنچى ئوقۇش يىلى تولىمۇ كۆڭۈلسىز باشلاندى. چۈنكى، مەن ئۈرۈمچىدە ئوقۇغان بىر يىل ئىچىدە ئابدۇقاھارمۇ ناھىيىلىك تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئۈچىنچى يىللىقىدا قايتا ئوقۇپ، بۇ يىل يەنە ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىپتۇ ۋە ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ، دىلبەر ئوقۇۋاتقان مەكتەپنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرىپتۇ.

ئۇ چوقۇم دىلبەرنى پايلاپ قايتا ئوقۇغان گەپ. بولمىسا قېرىشقاندەك دىلبەرنىڭ مەكتىپىدىن چاقىرىق كېلەمتى!؟ ئەمدى ئىككىسى بىر مەكتەپتە يالغۇز قالدى. ئۇلار نېمە قىلىشسا مەن بىلەلمەي يۈرىمەن. خەپ ئابدۇقاھار!

دىلبەرگە ئۇرىدىغان تېلېفونۇممۇ كۈنسېرى كۆپەيگىلى تۇردى. كۆپرەك كۆرۈشۈپ تۇرمىسام ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ قالاتتىم. بۈگۈن چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدىمۇ ئۇنىڭ ياتىقىغا يەنە تېلېفون ئالدىم.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم؟

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام...

— ئەھۋالىڭىز قانداقراق؟

—خۇداغا شۈكرى، تېخى تونۇغۇنلا تېلېفون ئالغان ئىدىڭىزغۇ؟

—ئەمدى... سىزدىن ئەنسىرەپ...

—نېمىشقا؟

—ئابد... —ئۇشتۇمتۇت ئابدۇقاھارنىڭ ئىسمىنى ئېيتىشنى بىئەپ ھېس قىلىپ، گېپىمنى باشقا تەرەپكە بۇرىۋەتتىم. — شۇ... كۆڭلۈم تارتىپ تۇرىدىكەن...

—مۇختار، كۆڭلىڭىزنى ئاياپ تېلېفونىڭىزنى ھەر دائىم چىرايلىقچە ئېلىۋاتىمەن. يەنە ئارتۇقچە خىياللاردا بولسىڭىز بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا تېلېفون قىلغۇچى بولماڭ! نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىڭىز ماڭا بەش قولدەك ئايان.

—نېمىشقا ئالمىغۇدەكمەن؟ — بىردىنلا ئاچچىقىم تۇتتى، — سىزنى ياخشى كۆرۈپ قېلىش گۇناھمۇ؟ بۇ ئىشقنى ياراتقۇچى ئىگەم ئۆزى ساپتۇ! بۇ ئۈچ يىلدىن بېرى مېنىڭ قانچىلىك دەرد تارتقىنىمنى سىز ھەرگىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايسىز! سىزنى كىمدە كىم مەندىن تارتىۋالماقچى بولىدىكەن، ئۇنى ئۇمرۇمنىڭ ئاخىرىغىچە ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنىم دەپ بىلىمەن!

ئۇ ھېچنېمە دېمەيلا تېلېفوننى قويۇۋەتتى. ئاچچىقىمدا تېلېفوننىڭ ئۈزۈلۈپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمۇ كارىم يوق، ئۇنىڭغا بىر مۇنچە قايىندىم. لېكىن، بۇنداق قورۇق ھەيۋە بىلەن يىراقتىكى ئادەمنى نېمە قىلغىلى بولاتتى...

ھەممە ئىش ئايدىڭلاشتى. مېنىڭچە ئابدۇقاھار ئۇنى ئۇندەككە كەلتۈرۈپ بولغاندەك قىلىدۇ. شۇڭا، ئۇ ماڭا ئۆچ بولۇپ قالغان گەپ. كۆكۈل دېگەن مۇشۇنداق سىراڭ نەرسە ئىكەن. مەن تېخىمۇ تىرىشىپ، ئۇ ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى چوڭقۇرلىشىپ بولغۇچە دىلبەرنىڭ قەلبىگە يېگىتلىك مۆھۈرۈمنى باسمىسام زادى بولمىغۇدەك!

6

—مۇختار، ساڭا تېلېفون!

شەنبىدىكى شېرىن ئۇيقۇمنى ھارام قىلغان تېلېفوننى تىللىغىنىمچە ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنۇمدىن تۇردۇم. سىرتتا لەپىلدەپ قار يېغىۋاتاتتى.

—ۋەي!

—ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، مۇختارمۇ سەن؟

—ھەئە مەن، سىز كىم؟

—مەن ئابدۇقاھار.

—قايسى ئابدۇقاھار ئۇ؟

—سېنىڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ساۋاقدىشىڭ.

—نېمە؟ —بىردىنلا جۇدۇنۇم يەتمىش گەز ئۆرلىدى. شۇنداقتىمۇ ئۆزۈمنى زورىغا بېسىۋالدىم، —تېلېفون ئۇرۇپ قاپسەنغۇ؟

—ئۇرسام بولمامدىكەن؟

—بولىدۇ! —مەن نېمە دېيىشنى بىلەلمەيۋاتاتتىم. ئاززاقلا دىققەت قىلمىسام ئۇنى تىللاپ سالىدىغاندەك قىلاتتىم.

—مەن ھازىر دۆڭكۆۋرۈكتە، ۋاقتىڭ يەتسە كۆرۈشەيلى.

—سەن... سەن ئۇرۇمچىگە چىقتىڭما؟

—ھەئە، «تارىم» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان بىر پارچە پوۋېستىم «ياشلىق» تېمىسىدىكى مۇكاپاتلىق ئەسەرلەر سەھىپىسىگە قاتناشتۇرۇلغانىدى. باھالاشتا ئىككىنچى دەرىجىگە ئېرىشىپتۇ. مۇكاپات تارقىتىش يىغىنىغا تەكلىپنامە ئەۋەتىپتىكەن، شۇڭا كەلدىم.

—ھە... ياخشى... ياخشى بوپتۇ. مېنىڭ بۈگۈن مىجەزىم يوق، ئەتە كۆرۈشەيلى.

—مەيلى ئەمىسە، مەن ئەتە ئەتىگەندە مەكتىپىڭگىلا باراي بولمىسا. ۋاقتىدا دورا ئىچىپ، ئوبدان ئارام ئالغىن. خوش ئەمىسە...

—خوش!

تۇرۇپكىنى قانداق قويغىنىمنىمۇ بىلمەيمەن. بېشىم زىڭىلداپ ئاغرىشقا باشلىدى.

ئۇمۇ بوش كەلمەپتۇ! ئۇ تېخى «تارىم»دا ئەسەر ئېلان قىلغۇدەك بوپتۇ! مۇكاپاتقىمۇ ئېرىشىپتۇ! ئاھ... ئەمدى دىلبەر زادى كىمگە تەۋە بولۇپ كېتەر؟

بىر كۈننى ناھايىتى تەستە ئۆتكۈزدۈم. گويا ئىچىمگە تىكەن كىرىپ كەتكەن، سۆڭەكلىرىمنى قۇرتلار غاجاۋاتقانىدى. ئەمدى ئۆيدىكىلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىغان پەيت يېتىپ كەلگەندەك قىلاتتى. دادام بىلەن ئانام دىلبەرنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە داستىخان ئېلىپ بېرىپ، ئىشنى توغرىلاپ قويمىسا دىلبەر چوقۇم قولۇمدىن چىقىپ كېتەتتى. قانچىلىك زىيان تارتسام مەيلى ئىدىكى، دىلبەر ئابدۇقاھارنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ كەتسە بولمايتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئابدۇقاھار بىلەن كۆرۈشتۇم. كۆزلىرىمدىن جانىنى ئېلىپ ياندا قويىدىغان خەتەرلىك ئوچقۇنلار چاقناپ تۇراتتى. ئۇ ناھايىتى سالماق، تەمكىن، خۇشال ئىدى. مەن جىددىي، سۇرلۇك، سوغۇق ئىدىم. ئۇ كېلىپلا مېنى قۇچاقلىدى. مەنمۇ ئۇنى چامامنىڭ يېتىشىچە قۇچاقلاپ سىقتىم.

— كۆرۈشمىگىلى بىر يىلچە بولۇپ قاپتۇ. سېنى بەك كۆرگۈم كەلدى، مۇختار...

— مېنىڭمۇ... — مەن گېپىمنىڭ ئاخىرىنى ئېيتمىدىم. ئېيتمىدىم ئەمەس، ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. شۇ تاپتا ئۇنى مۇشۇنداق سىققانچە مىجىپ تاشلىۋەتسەم، دىلبەرنىڭ كۆڭلىنى ئۇۋۇلاشقا قوماندانلىق قىلىۋاتقان كاللىسىنى ئۇزۇپ، كۆيدۈرىۋەتسەم، ئۇنى كەلتۈرۈش ئۈچۈن توختىماي ئەسەر يېزىۋاتقان قولىنى چانىۋەتسەم، نۇرلۇق كۆزلىرىنى ئويىۋەتسەممۇ دەردىم چىقمايتتى...

بىز تېببىي ئۇنىۋېرسىتېت تەرەپكە بېرىپ تاماق يېدۇق. تاماق ئارىلىقىدا ئۇ ئۆزىنىڭ بىر پارچە رومان يېزىۋاتقانلىقىنى، قىشلىق تەتىل مەزگىلىدە چوقۇم پۈتتۈرۈپ بولىدىغانلىقىنى، ئۇنى چىقىرىش ئۈچۈن مەلۇم بىر نەشرىيات بىلەن كۆرۈشۈپمۇ قويغانلىقىنى يوغانچىلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويدى. ئەرۋاھىم يەنە ئۇچتى. شۇنداقتىمۇ چانددۇرمىدىم.

— سەنچۇ، مۇختار، ھازىر بىر نەرسە يازمايۋاتامسەن؟

ئۇنىڭ پولۇڭگىدە سورىغان بۇ بىمەنە سوئالىدىن جۇدۇنۇم ئۆرلەپ، ئۇنى ئۇرغۇم كېلىپ كەتتى. لېكىن، بېلىق تورغا كىرىپ بولغۇچە ھەر قانداق خورلۇققا چىدىماي بولمايتتى.

— يېزىۋاتىمەن! — ئاۋازىم سەل قوپال چىقىپ كەتتى.

— ئەمىسە مەتبۇئاتلاردا ئەسەرلىرىڭنى كۆرمەيمەنغۇ؟

«كۆزۈڭگە بىر نەرسە كىرىپ كېتىپتۇ!» ئىچىمدە ئېيتقان بۇ گەپنى ئۇ مەڭگۈ ئاڭلىيالمايتتى.

— يېقىندا بىر پارچە تەتقىقات كىتابىم نەشردىن چىقىدۇ! يەنە بىر تارىخىي تېمىدا قەلەم تەۋرىتىۋاتىمەن. ئۇنىمۇ ئوقۇشۇم پۈتكۈچە نەشر قىلدۇرۇپ بولىمەن!

— ۋاھ...! ياخشى ئىشقۇ بۇ! ئەسلىدى كەمتەرلىك قىلىۋېتىپتىكەنسەن ـ دە! مۇبارەك بولسۇن! مۇبارەك بولسۇن!

ئۇ راستىنلا خۇشال بولۇپ كەتتىمۇ ياكى يالغاندىن شۇنداق دەۋاتامدۇ ھېچ بىلەلمىدىم. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ بۇ نەتىجىلىرىمگە چىدىمايۋاتقىنىنى ھېس قىلىپ تۇردۇم.

— دىلبەر بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرۇۋاتقانسەن؟! — ئىچىمدە مىڭ يىلداۋاتقان بۇ گەپ ئاخىر ئېغىزىمدىن چىقىپ كەتتى.

— دىلبەر... — ئۇ دۇدۇقلىدى. بۇ دۇدۇقلاش ئۇنىڭ دىلبەرنى ئۆلگىدەك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنىڭ روشەن ئىپادىسى ئىدى. ھەتتا ئۇنىڭ چىرايىمۇ ئۆڭۈپ كەتتى، — دىلبەر بىلەن ئەمدى كۆرۈشەلمەيمەن، — ئۇ بېشىنى تۆۋەن سالدى.

شۇملۇق...

چوقۇم بىرەر شۇملۇق يۈز بەرگەن گەپ!

— بىر مەكتەپتە تۇرۇپمۇ نېمىشقا كۆرۈشەلمەيسەن؟ — ئۇ تەنە قىلغىنىمنى سەزمىدى بولغاي بېشىنىمۇ كۆتۈرمىدى.

— ئۇ مەكتەپتىن چىقىپ كەتتى...

— نېمە...؟ نېمە دەۋاتىسەن؟ ئۇ قانداقسىگە مەكتەپتىن چىقىپ كەتكۈدەك؟!

كۆز ئالدىم قاراڭغۇلاشتى... يۈرىكىم دۈمباقتەك ئۇنلەشكە باشلىدى... ئۇنىڭغا تېلېفون ئالغان چاغلىرىمدا قارشى تەرەپتىن ئېرىشكەن «خاتا ئۇرۇپسىز!» دېگەن جاۋابنىڭ تېگىمۇ ئايدىڭلاشتى...

— سەنمۇ ئاڭلىماپسەن ـ دە، ئۇنىڭ مېڭىسىدە يامان سۈپەتلىك ئۆسمە بار ئىكەن. ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى داۋالىتىش ئۈچۈن ئاپارمىغان دوختۇرخانا قالماپتۇ. ئاڭلىشىمچە، ئۇنىڭ ھاياتى ئاخىرقى باسقۇچقا بېرىپ قاپتىمىش. دىلبەر ئۆزىنىڭ كېسىلىنى ئۇققاندىن كېيىن، بۇ مەخپىيەتلىكنى باشقىلارغا ئېيتماسلىقنى، بولۇپمۇ تولۇق ئوتتۇرىدا بىرگە ئوقۇغان ساۋاقداشلىرىنىڭ بۇ كېلىشمەسلىكنى بىلىپ قالماسلىقىنى تەلەپ قىلىپ تۇرىۋالغاچقا، مەكتەپمۇ بۇنى سىرتقا ئۇقتۇرماپتۇ.

— كېيىنچۇ؟ كېيىن قانداق بوپتۇ؟

— دوختۇرلار، ئۇنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ ساقايتقىلى بولمايدىغانلىقىنى، ئەمدى كېلىدىن

ئۆتكىنىنى بىرىپ بېقىشى لازىملىقىنى ئېيتىپ، ئائىلىسىگە قايتۇرىۋېتىپتۇ، — ئۇ ئېغىر بىر ئۇھ تارتتى، — ھەي، دىلبەرنى ئەمدى قايتا كۆرەلمەيمىز جۇمۇ ئاداش. قاراپ تۇرۇپ بىر ياخشى ساۋاقدىشىمىزدىن ئايرىلىدىغان بولدۇق...

—نېمە؟ سەنچۇ؟! — ئەسلىي «مەنچۇ؟» دەپ سورىماقچى ئىدىم، — سەن ئەمدى قانداق قىلىسەن؟

— مەن نېمە قىلاتتىم، ئوقۇشۇمنى ئوقۇيمەن شۇ، — ئۇ سوئالىمغا ھەيران بولغاندەك بېشىنى لىككىدە كۆتۈردى.

—دىلبەرنى ياخشى كۆرەتتىڭغۇ؟

—كىم شۇنداق دەيدۇ؟ مەن قاچان ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قاپتىمەن!؟ چاقچاق قىلمىغىنا مۇختار!

— راستىڭنى ئېيت، سەن ئۇنى ياخشى كۆرىسەن!

—سەن ساراڭ بولۇپ قاپسەن! مەن توي قىلىدىغان قىز تېخى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئۈچىنچى يىللىقىدا ئوقۇۋاتىدۇ. مېنىڭ ئوقۇشۇم پۈتكىچە ئۇمۇ ئوتتۇرا مەكتەپتىن بىكار بولىدۇ. مەن تويۇمنى شۇ قىز بىلەن قىلىمەن! بۇ مېنىڭ ئارزۇيۇم بولۇپلا قالماي، تېخى ئاتا ـ ئانىلارنىڭمۇ خۇشاللىقى!

—ۋاي خۇدايىم! بۇ نېمە كېلىشمەسلىك ئەمدى؟

ئىچ ـ ئىچىمدىن قايناپ چىققان يىغامنى زادىلا توختىتالمىدىم. ئاھ دىلبەر، سەن راستىنلا ئۆلۈپ كېتەرسەنمۇ؟

—مۇختار، ساڭا نېمە بولدى، يىغلاپسەنغۇ؟

مېنىڭ ئىچىم گۇمانغا، ھەسەتكە تولۇپ كەتكەنىكەن. ئابدۇقاھارنى بىكاردىن ـ بىكارغا ئەيىپلەپ، رەقىبىم دەپ يۈرۈپتىمەن. دىلبەرنى ئەسلىدە ئۇ ئەمەس، مەن ياخشى كۆرىدىكەنمەن... تووۋا قىلدىم خۇدايىم، مېنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىمنى قارا...!

—ئابدۇقاھار، —ئاۋازىم بوغۇلۇپ، قىيىنلىپ چىقماقتا.

—نېمە؟

— مېنى كەچۈرگىن ئاداش، سېنى دىلبەرنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۇنى مەندىن تارتىۋالماقچى، دەپ ئويلاپ كەپتىكەنمەن... ئەسلىدە...

— نېمە؟ دىلبەرنى ياخشى كۆرىدىكەنسەن ـ دە؟

—شۇنداق...

ئۇ بىر ھازا جىمجىت تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، ئۇشتۇمتۇت بىر نەرسە تېپىۋالغاندەك جانلىنىپ كەتتى.

—مۇختار...

—نېمە؟ ... — نېمىشقىدۇر مېنىمۇ نامەلۇم بىر خىل جانلىنىش ئىسكەنجىگە ئالغاندەك قىلدى.

—سەن رۇخسەت ئالالامسەن، بىز دەرھال يۇرتقا قايتىپ دىلبەرنى يوقلاپ قويايلى، يەنە ئىككىلىنىپ تۇرساق ئۇنىڭ يۈزىنىمۇ كۆرەلمەيمىز...

ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى دەرھال چۈشەندىم ـ دە، ئۇنىڭغا جاۋابەن بېشىمنى لىڭشىتتىم.

قولۇم ئىختىيارسىز، ئۇدۇلۇمدىكى ئۇزۇن يىللىق مۇھەببەت «رەقىب»ىمنىڭ خۇددى قەلبىدەكلا ھارارەتلىك بارماقلىرىنى پۇشايمانلىق تۇيغۇسىدا چىڭ سىقتىم.

بارماقلارنىڭ چىڭ كىرىشىشى بىلەن تەڭلا، ۋۇجۇدۇمدىكى بارلىق يامانلىق، ھەسەت، پۇچەكلىك ياپراقلىرى گۈررىدە تۆكۈلۈپ كەتكەندەك بولدى...

※ ※ ※

ئالدىمدا نۇرانە بىر يول تۇراتتى...

بۇ يول ئېنىقكى، مېنىڭ ھاياتىمغا زور بۇرۇلۇش ئېلىپ كەلگەن، ئىلگىرىكى چىركىنلىكلىرىمنى ئۆز مەرھەمىتى بىلەن يۇيۇۋەتكەن، قەلبىمنى ئۆزىنىڭ پاكلىقى، گۈزەللىكى، مەڭگۈلۈكلىكى بىلەن بىرمۇ بىر زىنىنەتلەپ چىققان، بىر قىز ئۆزىنىڭ قىسقا، داۋراڭسىز، ئەمما مەن ئۈچۈن ناھايىتى مەنىلىك، بىغۇبار ھايات مۇساپىسى بەدىلىگە ماڭا قالدۇرغان يېڭى يول ئىدى...

بۇ يولنى تېزرەك تېپىۋېلىشىم ئۈچۈن چىن كۆڭلىدىن ياردەم بەرگەن، كېيىنكى ھايات مۇساپەمنى ۋە مەنىۋى تاللىشىمنى ھەقىقىي مەنىگە ئىگە قىلغان دوستۇم ئابدۇقاھارمۇ، مېنىڭ بۇ يولدىكى بىردىنبىر سادىق ھەمراھىم ئىدى...

(ئاپتور: ئۈرۈمچى پاسىان ئۇيغۇر كىتابخانىسىنىڭ مەسئۇلى)

تەھرىرى: **تۇرسۇنجان مۇھەممەت**

ھەمراھ

تۇرغۇن مىجىت

(ھېكايە)

رول تۇتقاندىن بېرى ئۆزۈمنى بۆلەكچە مەغرۇر ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدىم. ئاسپالىت ياتقۇزۇلغان تۈپتۈز يول خۇددى ئەجدىھانىڭ قارا تىلىدەك، ئالدىمدا ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ ياتىدۇ. كۆزلىرىم ئالدى تەرەپكە مىختەك قادالغان، قارشى تەرەپتىن يۇقىرى سۈرئەت بىلەن كېلىۋاتقان ماشىنىلار گويا ماڭا سوقۇلۇپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلۇپ، يۈرىكىم «قارت»تىدە قىلىپ قالدۇ ـ دە، ئۆزۈممۇ ئۇ ماشىنا بىلەن قانداق يانداشىپ ئۆتكەنلىكىمنى سەزمەيلا قالىمەن. ياپونىيىدە ئىشلەنگەن «ئاق تۇلپار» ئالدىغا قاراپ توختىماي چاپىدۇ.

كېيىنچە بۇ خىل قورقۇنچ بارا ـ بارا يوقالدى. ئۆزۈمنى خېلى ئەركىن ھېس قىلىدىغان بولدۇم. ماشىنا ياندىغان ۋاقىتىمدىمۇ سۈرئەتنى ئاستىلاتماستىن قۇيۇندەك ئۆتۈپ كېتىمەن.

ماشىنا ھەيدەش راستلا قالتىس ئىش جۇمۇ. سىز ئالغا قاراپ كېتىۋاتقاندا، ھەممە نەرسىنىڭ بىر ـ بىرلەپ ئارقىدا قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز. يىراقتا غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان مەنزىلمۇ ھەش ـ پەش دېگۈچە ئالدىڭىزدا زاھىر بولىدۇ. ئۆزىڭىزنى خۇددى سىز يېتەلمەيدىغان مەنزىل يوقتەك ھېس قىلىسىز.

ھەي... ھەي...

كېتىۋاتىمەن، قۇشتەك ئۇچۇپ. دەرىزىدىن غۇرقىراپ كىرىۋاتقان شامال يۈزلىرىمگە ئۇرۇلۇپ، روھىمنى ئۇرغىتىدۇ. گويا شامالлار مېنى كۆتۈرۈپ كۆككە ئېلىپ چىقىۋاتقاندەك تۇيغۇدا بولىمەن.

ئالدى تەرىپىمدە بىرىنىڭ توختىماي قول پۇلاڭلىتىۋاتقانلىقى كۆزۈمگە چېلىقتى. ھازىر ئاپتوبۇسنىڭ تولالىقىدا يۈك ماشىنىسىغا چىقىدىغان ئادەملەر يوق دېيەرلىك. توختىماي دەپ ئويلىدىم، ھاكاۋۇرلۇق قىلغان بولۇپ قالماي يەنە دېدىم.

ئۇمۇ كۆزۈمگە تونۇشتەك كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئۇدۇلىدىن ئۆتۈپراق ماشىنىنى توختاتتىم. ئۇ ئارقامدىن يۈگۈرۈپ كېلىپ ئىشىككە ياماشتى.

—نەگە بارىسىز؟

—ناھىيە بازىرىغا، — دېدى ئۇ يېنىمغا چىقىپ جايلىشىۋېتىپ، — بۈگۈن ئاپتوبۇس دېگەن گۈينىڭ ژىنى تويۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ. بىرىمۇ توختاي دېمىدى، ھەممىسىدە لىق ئادەم.

ئۇ يېنىنى ئاختۇرۇپ، تاماكىسىنى چىقىرىپ تۇتاشتۇرۇشقا تەمشەلدى.

—خاپا بولمىسىڭىز، تاماكا چەكمىسىڭىز بوپتىكەن، — دېدىم ئۇنىڭغا قاراپ. ئۇ غەلىتە كۈلۈپ قويدى.

—ئەستاغپۇرۇللا، خۇمارىم يامانراقتى... بوپتۇ چەكمەي. قارىغاندا يېڭىدىن تاماكا تاشلىغان ئوخشايسىزكەن ـ ھە؟

—ياق، مەن ئەسلىدىنلا تاماكا چەكمەيدىغان.

—ھە، مۇنداق دەڭ. ئۇنداق بولسا تۇتاشتۇرماي چىشلەپ ئولتۇراي.

—ئىختىيارىڭىز.

ماشىنىنى يۇقىرى خوتقا يۆتكەپ، مايىنى بىرلا دەسسىۋىدىم، ئۇچقاندەك چېپىشقا باشلىدى. چاقلارنىڭ قارامای يولغا سۈركەلگەندىكى

شارقىرىغان ئاۋازى دەرىزىدىن ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئاۋاز قانچە يۇقىرى چىققانسېرى شۇنچە مەغرۇرلىناتتىم، روھلىناتتىم. ئۆزۈمنى بولۇتلار ئۈستىدە ئۇچۇۋاتقاندەك ھېس قىلاتتىم.

—ئايىغى چاققان كۆيكەن بۇ،— دېدى ھەمراھىم خىيالىمنى بۆلۈپ،— يېڭى ئالغانمىدىڭىز ـ يا؟

—ياق، نىمكەش ئالغان.

—يېڭىدەكلا تۇرىدىكەن بولمىسا. كۈچىمۇ بېزە باركەن.

ئەگەر ئۇ مېنى ماختىغان بولسا ئوڭايسىزلىنىپ قالغان بولاتتىم، ئەمما ماشىنامنى ماختىۋېدى ئۆزۈمچە خۇش بولۇپ قالدىم.

—ماشىنىدىن ئاز ـ تولا خەۋىرىڭىز بار ئوخشىمامدۇ؟ — مەنمۇ ئۇنىڭدىن سوئال سوراشقا باشلىدىم.

—ئانچىمۇ ئەمەس، شۇ تۆت چاقى بار نەرسىلەرگە بېزە قىزىقىپ قويىمەن.

—ماشىنا ھەيدىيەلەمسىز؟

—ياق، ئەمما ئولتۇرالايمەن.

ئۇ شۇنداق دەپلا كۈلۈپ كەتتى. مەنمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كۈلۈپ قويدۇم. ئەمدىلا گەپ باشلاي دەپ تۇرۇۋېدىم، ئۇ ئەندىكىپ ۋارقىرىۋەتتى.

—ھوي ... دىققەت .... دىققەت قىلىڭ... ھارۋا...

ئالدىمدىكى ئېشەك ھارۋىسىنى ئاللىقاچان كۆزىتىپ كېلىۋاتاتتىم. ئەمما، ئۇ ئۆزىچە مېنى دىققەت قىلمىدى دەپ ئويلاپ قالغان چېغى، مەن ئۇ ھارۋىنى ئەپچىللىك بىلەن يانداپ ئۆتۈپ كەتتىم. ھەمراھىم بۇرۇلۇپ ئارقا دەرىزىدىن بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن ئۇھ تارتىپ قويدى.

—ئەجەب قورقاتتىڭىزا، سوقۇۋېتىدىغان بولدى، دەپ ئويلىغانىدىم، بىر ئۈستىلىق قىلدىڭىز ـ دە.

—مېنى ئۇخلاپ قالدى دەپسىز كەندە.

—ياقەي... ئەمدى... ئاگاھلاندۇرغانىڭ زىيىنى يوققۇ.

—شوپۇرنى چۆچىتىۋەتسىڭىز خەتەرلىك.

—مۇنداق گەپمۇ بار دەڭ تېخى.

—ھەئە.

ئۇ چاقمىقىنى چىقىرىپ تاماكىسىغا ئوت ياقتى، بەلكى بايىقى ۋەدىسىنى ئۇنتۇپ قالغان بولسا كېرەك. مەن ئۇنىڭغا لاپپىدە قاراپ قويدۇم.

ئۇ پەرۋا قىلماستىن پۇرقىرىتىپ چېكىشكە باشلىدى. بىرتال چېكىپ بولۇپ، يەنە بىر تال تۇتاشتۇردى.

—سىز بۇرۇن بىر ئىدارىدە ئىشلىگەنمۇ نېمە؟ شۇنداقراق ئېسىمدە تۇرىدۇ ـ يا؟

—ھەئە، ئىشلىگەن.

—راست... راست... كۆرگۈنۈم راستكەن. قايسى ئىدارىدە ئىشلىگەن ئىدىڭىز؟

—پوچتا ئىدارىسىدا.

—قالتىس ئىدارە جۇمۇ ئۇ. ئاڭلىسام پوچتىدا ئىشلىگەنلەرنىڭ مائاشى بەك يۇقىرىمىشقۇ؟

—ئۇنچىلىكمۇ ئەمەس.

—ھازىر ئىشلىمەيدىغان ئوخشىمامسىز؟

—شۇنداق.

—نېمىشقا ئەمدى؟

—شۇنداق توغرا كېلىپ قالدى.

ئۇ ئەپسۇسلانغاندەك ئۇھسىنىپ قويدى.

—بىر ئىدارىنىڭ نېنىنى يېيىشمۇ ئاسان ئەمەس بولمىسا.

ئۇ مېنىڭ ئەسكەرتىشىمنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ، يەنە بىر تال تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى ۋە ئىسلىرىنى ئالدىرىماي پۈۋلىگەچ گەپ باشلىدى:

—مەنمۇ ھازىر بىر دېھقان، ئەمما ئىلگىرى كادىرمۇ بولغان.

ئۇنىڭغا لاپپىدە قاراپ قويدۇم. ئۇ دەرھال گېپىگە ئىزاھ بېرىشكە باشلىدى:

—ئۇنىڭغۇ رەسمىي كادىر دېيىشكىمۇ بولمايدۇ. شۇ مەھەللە باشلىقى، ئېيتماققا كىچىكرەك بىر ئەمەل.

مەن داۋاملىق سۆزلەڭ دېگەندەك قىلىپ، بېشىمنى لىڭشىتىپ قويدۇم.

—ئەمما نەچچە يۈز ئادەمنى ئېغىزغا قارىتىدىغان گەپ. دېھقان خەققە قاپاقنى تۈرۈۋپراق قويساقلا ئىش ئېقىۋېرىدۇ.

—مەھەللە باشلىقلىقىدىنمۇ ئۆسكەن بولغىيدىڭىز؟

مەن قەستەن گەپ كوچىلاپ قويدۇم.

ئۇ بىر دەم سۆزىنى توختىتىپ، ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ قويدى. ئەڭ ئاخىرقى بىر تال تاماكىسىنى چىقىرىپ ئوت ياقتى.

ئۇنىڭ تاماكا چېكىش سۈرئىتى بەكلا يۇقىرى ئىدى.

—ئۆسكەنمۇ بولاتتىم، بىراق... ھەي...

—ئىشلىمەي تۇرۇۋاتىسىز-دە؟
—ئىشلەشنىغۇ ئىشلىگەن، بىراق...
—ئىش ئوڭغا تارتماي قاپتۇ-دە.
—شۇنداق دېيىشكە بولىدۇ. ئەمما، ھەممىنى قىلغان قادىر مۇدىر. ئۇ شۇنچە ئاگاھلاندۇرۇشۇمغا پەرۋا قىلماي نەپسىنى بەكلا قويۇۋەتتى. نوچىلىقتا ئۆزىنى تۇتالماي قالدى.

قىزىق بىر ھېكايە ئاڭلايدىغانلىقىمغا كۆزۈم يېتىپ، ئۇنى رىغبەتلەندۈردۈم:

—ئۇنداقتا سۆزلەپ باقمامسىز. دەردىڭىزگە دەرمان بولالمىساممۇ، تەسەللىي بېرىپ قويارمەن.

ئۇ قىسقىلا قېپقالغان تاماكىنى ئاۋايلاپ شوراشقا باشلىدى. تېقىمىنى راسا بىر قاشلىۋالغاندىن كېيىن، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

—مەھەللە باشلىقى بولۇپ ئۈچ يىلغىچە خېلى ياخشى ئىشلىگەنىدىم. ھوي... دىققەت... دىققەت... سەل ئاستىراق ھەيدەڭا، ئەجەب قورقۇتۇما. ھادىسىنىڭ كۆپ قىسمى ماشىنىنى تېز سۈرئەتتە ھەيدەشتىن كېلىپ چىقىدۇ جۇمۇ. شۇڭا دەيمەن، سەل ئاستىراق... ھە... مۇشۇنداق...

ھە، ئەمدى دېسەم مەھەللە باشلىقى بولۇپ ئۈچ يىلغىچە خېلى ياخشى ئىشلىگەنىدىم. گەرچە مەھەللە باشلىقى بولسامۇ، گېزى كەلگەندە مۇدىرنىڭمۇ بۇرنىدىن يېتىلەپ قويىدىغان يەرلىرىم بار ئىدى، — ئۇمۇ شۇلارنى دەۋېتىپ ئىپتىخارلىق ئىچىدە كۈلۈپ قويدى، — چۈنكى ئۇ ساۋاتسىز ئىدى. يازىدىغان، خاتىرلەيدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى مەن ئىشلەپ بېرەتتىم.

بىر يىلى كەنتىمىزنىڭ ئازراق يەرلىرى سۇ قۇرۇلۇشىغا توغرا كېلىپ قالدى. قۇرۇلۇش قىلغان يەرلەرنىڭ ئورنى بىزنىڭ مەھەللە تەۋەسىدە ئىدى. قۇرۇلۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن يەرگە يۇقىرىدىن پۇل بېرىدىكەن دەپ ئاڭلىدۇق. بىراق، مەھەللىنىڭ ئىشلىرى كۆپ بولغاچقا، ئۇنى سۈيلەشكە ۋاقتىمىز چىقماي قالدى. تېرىلغۇ يەرلىرى قۇرۇلۇش ئورنىغا توغرا كېلىپ قالغان دېھقانلار بىر مەزگىل غەلۋە قىلغاندىن كېيىن، بېسىقىپ قالدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ يەنە باشقا يەرلىرى بار ئىدى. بىر يىلدىن ئاشتى دېگەندە يېزا باشلىقىمىز بىزنى چاقىرتىپ قالدى.

—سىلەرگە پۇل لازىم ئەمەسمۇ؟ — دېدى يېزا باشلىقى ئاچچىقلاپ، — كەنتىڭلار تەۋەسىدىكى سۇ قۇرۇلۇشىغا ئىشلىتىلگەن يەرلەر ئۈچۈن ناھىيىلىك سۇ ئىدارىسى پۇل ئاجرىتىپ قويغانىكەن. سىلەر بارمىغاچقا، ھازىرغىچە ساقلاپ تۇرۇۋېتىپتۇ. ۋاقتىدا ئېلىۋېلىڭلار.

يېزا باشلىقىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئاغزىمىزنى يۇمالمايلا قالدۇق. يېزا باشلىقىغا خوش دېدۇقمۇ، دېمىدۇقمۇ بىلمەيمەن. يېزىلىق ھۆكۈمەتتىن چىققان پېتى كەنتكىمۇ قايتماي، ئۇدۇل ناھىيىگە باردۇق. دېگەندەك سۇ ئىدارىسىدىكىلەر پۇلنى تەييارلاپ قويغانىكەن. كۆپ ئاۋارە بولمايلا ئېلىۋالدۇق. قانچە پۇل دېمەمسىز؟ بىر يۈز نەچچە مىڭ يۈەن. ئاز پۇل ئەمەس جۇمۇ بۇ. راستىنلا ئاز پۇل ئەمەس.

گەرچە بۇ پۇللار ئومۇمنىڭ پۇلى بولسىمۇ، بىز بىراقلا بېيىپ كەتكەندەك، ئۆزىمىزنى تۇتالمايلا قالدۇق. پۇللا بولسا نېمە ئىشلارنى قىلغىلى بولمايدۇ دېيسىز. پەقەت مۇشۇ پۇل ئۈچۈنلا ئادەمنىڭ يامان، پەسكەش ئىشلارنى قىلىشتىنمۇ يانمايدۇ ئەمەسمۇ.

سومكىدا لىق پۇل، كوچىدا كېتىۋاتىمىز. كۆزلىرىمىز ئۆتكۈرلىشىپ، بوي-بەستىمىز يوغىناپ قالغاندەك، قەدەم ئېلىشلىرىمىزمۇ باشقىچە. ئىلگىرى كەلگەن ۋاقتىمدا دىققەت قىلمىغان بولغىيمىدىمكىن، ناھىيە بازىرى كۆزلىرىمىزگە تولىمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈپ كەتتى. كوچىدا مېڭىشىپ يۈرگەن قىز-چوكانلارنى دېمەيسىز. ھەممىسى بەللىرىنى تولغاپ بىزگە قاراپ كۈلىۋاتقاندەك، ئەركىلەۋاتقاندەك. قايسى بىرىنىڭ ئارقىسىدىن ئۆزۈممۇ سەزمەستىن كېتىپ قالىمەن. قادىر مۇدىر ئاستا پېشىمدىن تارتىپ قويىدۇ. دەرھال توختىۋالىمەن.

—قورساق ئېچىپ كەتتى، ئېزىز قارى، تاماق يەيلىچۇ.

قادىر مۇدىرنىڭ ئەسكەرتىشى بىلەن تەڭلا قورسىقىمىزنىڭ قاتتىق ئېچىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. راست، بىز ئەتىگەندە ئۆيدە بىر چىنىدىن ئۇگرە ئىچكەنىدۇق. تا ھازىرغىچە تاماق يېمەي يۈرۈپتىمىز. سومكىدا لىق پۇل، قورساق ئاچ. مۇشۇمۇ بىر ئىش بولدى-دە.

—شۇنداق قىلايلى، — دېدىم كوچىنىڭ قىرغىقىدىكى بىتون ئورۇندۇقتا ئولتۇرغاچ، — سىلىچە نېمە يېسەك بولار مۇدىر؟

مۇدىرى ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويدى.

—قورساق نېمىدە تويسا شۇنى يەرمىز.
—قورساقمۇ چامغۇر يېسەكمۇ تويىدۇ.

—ئەمىسە چامغۇر يەيلى.

ئىككىمىز تەڭلا قاقاقلىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق.

—ئېقىنىمۇ، قىزىلىنىمۇ؟

—ئەلۋەتتە قىزىلىنى ـ دە. چۈنكى، بىز ناھىيە بازىرىغا كىردۇق جۇمۇ، ئۆزىمىزنىڭ سەھرالىقلىقىنى چاندۇرۇپ يۈرمەيلى يەنە.

—ئۆيگە بارغاندا، خوتۇن كالپۇكۇڭ قىزىل تۇرىدۇ، دېسە نېمە دەرمىز؟

—مەنغۇ بويتاق بولغاچقا خاتىرجەم، سىلى ئېزىز قارى ئۆيگە كىرەلمەي قالارسىلەرمىكىن؟

—ئۆيگە كىرەلمىسەم خوتۇنىدىن يەنە بىرنى ئالارمەن.

ئىككىمىز كۈلكە ـ چاقچاق ئىچىدە بىر هازا ۋاقىتنى ئۆتكۈزىۋەتتۇق.

—بولدى، ئېزىز قارى، چاقچاقنى قويۇپ دەرھال تاماق يەيلى جۇمۇ. ھېلى بىكار كەم ماغدۇر بولۇپ يېقىلىپ قالىمىز بۇ كوچىدا.

بىز ئەڭ كاتتا تاماقخانىلارنىڭ بىرىگە كىرىپ تاماق بۇيرۇتتۇق. ئالدىمىزدا پىلدىرلاپ يۈرگەن كۈتكۈچىلەرگە قاراپ ئۆزىمىزنى پادىشاھتەك ھېس قىلىپ قاپتىمىز. ھەي... ھەممىسى مۇشۇ پۇلنىڭ دۆلىتى ـ دە.

قورساقنى تويغۇزۇپ يەنە كوچا ئايلاندۇق. كوچىلار بىر ـ بىرىدىن كاتتا، بىر ـ بىرىدىن چىرايلىق. خۇددى بۇرۇن كېلىپ باقمىغاندەك تويماي قارايمىز.

—كېتەيلىمۇ؟ —دېدىم بىر كەمدە مۇدىرغا قاراپ، —كۈنمۇ كەچ بولاي دەپ قاپتۇ.

مۇدىرنىڭ كەتكۈسى يوقتەك قىلاتتى. ئۇ سوئالىمغا پەرۋا قىلماستىن مېڭىۋەردى. مەنمۇ ئۇنىڭغا ئەگەشتىم. بىز كەچكىچە ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئومۇمنىڭ پۇلىدىن تۆت ـ بەش يۈز يۈەننى خەجلىۋەتتۇق. مەن ھېسابىنى قانداق توغرىلاش كويىدا باش قاتۇراتتىم.

كۈنمۇ كەچ بولدى. كوچا چىراغلىرى پال ـ پال لىلداپ يېنىپ، شەھەرنىڭ گۈزەل كېچىلىك مەنزىرىسى نامايان بولۇشقا باشلىدى. دوقمۇش ـ دوقمۇشلاردا كېچىلىك بازار قىزىپ كەتكەنىدى.

—ئەمدى قانداق قىلىمىز؟

مەن مۇدىردىن سورىدىم.

—ئوينايمىز، —دېدى مۇدىر پەرۋاسىز ھالدا. ئالدى بىلەن كەچلىك بازارغا كىرىپ، بىر ئۇستەلگە ئورۇنلاشتۇق. يەپ ـ ئىچىپ بولۇش ـ بولالماسلىق بىلەن ھېسابلاشماي بىر مۇنچە نەرسىلەرنى بۇيرۇتۇپتىمىز. بىكارلىق پۇلنى خەجلىسە ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلىپمۇ قويمايدىغان گەپكەن.

شۇنداق قىلىپ، كەچلىك بازاردا تازا ھەشەمەت سۈردۇق. بۇيرۇتقان نەرسىلەرنىڭ تەڭدىن تولىسى ئېشىپ قالدى. شۇ نەرسىلەرنى ئۆيدە يېگەن بولساق، بىرەر ئاي يېيىشىمىزگە يېتەرمىدىكىن دەپ ئويلايمەن ھازىر. ئەمما، كېيىنكى ھەشەمەتلىرىمىز بۇنىڭدىن نەچچە ھەسسە ئېشىپ كەتتى.

—ھوي ... دىققەت... دىققەت... تورمۇز قىلىڭ... ھارۋا...

ئۇ ھېكايىسىنى توختىتىپ، تۇيۇقسىز ۋارقىراپ كەتكەچكە، مەنمۇ چۆچۈپ كەتتىم. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ ۋارقىرىشى ئاخىرلىشىپ بولغىچە مەن ھارۋىنى يانداپ ئۆتۈپ بولغانىدىم.

ناھىيە بازىرىغا بارىدىغان 70 كىلومېتىردىن ئارتۇق بۇ يول مەھەللە ئارىلاپ ئۆتىدىغان بولغاچقا، ھە دېگەندە ئات ـ ئېشەك ھارۋىلىرى پۇتلىشىپ تۇراتتى.

—سىز خاتىرجەم ھېكايىڭىزنى سۆزلەۋېرىڭ، —دېدىم ئۇنىڭغا قاراپ.

—توختاڭ، توختاڭ، —دېدى ئۇ يول بويىدىكى بىر كىچىك دۇكاننى كۆرسىتىپ، —تاماكا ئېلىۋالاي، —ماشىنا تېخى تۈزۈك توختىماستىنلا ئۇ سەكرەپ چۈشۈپ، پايپاسلاپ مېڭىپ كەتتى. ئەگەر ھېلىقى ھېكايىنىڭ ئاخىرىنى دېمىگەن بولسام، بۇ بەڭگىنى مۇشۇ يەردىلا تاشلاپ كېتىپ قالغان بولاتتىم. شۇڭا، ئىلاجسىز ساقلاشقا مەجبۇر بولدۇم. بىر كەمدە ئۇ بىر قاپ تاماكىنى ئېلىپ ماشىنىغا چىقتى.

—تاماكا بولمىسا كۈنۈم تەس، —دېدى ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ.

ئۇ بىر تال تاماكىغا ئوت يېقىپ، مەززە قىلىپ بىر نەچچە شورىۋالغاندىن كېيىن، ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇردى.

—شۇنداق قىلىپ، كەچلىك بازاردا راسا باشىدۇق. ئەمدى ئۇخلاشنىڭ غېمىنى قىلىش كېرەك ئىدى.

—ئەمدى نەگە بارىمىز؟ سورىدىم مەن مۇدىردىن.

ئۇ بېشىنى قاشلاپ ئەتراپىغا قاراپ قويدى.

—نوچىراق يەرگە بارايلى.

ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندىم. بىز ئىككىمىز ـ بەس دەسسەپ مېڭىپ، «قارلىغاچ تاغ كاتتا مېھمانخانىسى»غا باردۇق. قوش قاناتلىق ئەينەك ئىشىكتىن كىرىشىمىزگە چىرايلىق ئىككى كۈتكۈچى ئالدىمىزغا چىقتى. ئۇلارنىڭ مارجاندەك چاقناپ تۇرىدىغان چىرايلىق كۆزلىرى قولىمىزدىكى تومپۇيۇپ تۇرغان سومكىغا چۈشكەندە، چىرايلىق باھار ئاپتىپىدەك ئېچىلىپ كەتتى.

—خوش كېلىپسىز، ئاكىلار. ياتاق لازىممۇ؟

بىز بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپلا قالدۇق.

—ھەئە.

—قانداق ياتاق لازىم؟

—ئەڭ نوچىسى.

—ئۈۋۈلىتامسىلەر؟

—مەيلى.

—ئەمىسە ياتاق رەسمىيىتىنى بېجىرىڭلار.

قىز بىزنى كاتتا بىر پۈكەيىنىڭ ئالدىغا باشلاپ باردى. پۈكەي ئالدىدا ئولتۇرغان يەنە بىر چىرايلىق قىز ئورنىدىن تۇرۇپ بىزگە تەزىم قىلدى. بىزنى باشلاپ كەلگەن قىز بىر نېمىلەرنى دېۋىدى، ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ تالون يېزىشقا باشلىدى.

—ئىككى يۈز سەكسەن يۈەن.

قىز تالوننى ئىككى قوللاپ ئۇزاتتى.

مۇدىرنىڭ سومكىدىكى پۇللارنى ئۇلارغا قەستەن كۆرسىتىپ قويغۇسى كەلدىمۇ، سىرتىنى بىرلا تارتىپ سومكا ئېغىزىنى يوغان ئېچىۋەتتى ۋە باغلام ـ باغلام پۇللارنى مالتىلاپ يۇرۇپ، ئىككى يۈز سەكسەن يۈەننى چىقىرىپ، ھېلىقى قىزلارغا بەردى. پۇلنى كۆرۈپ قىزلار تېخىمۇ پايپېتەك بولۇپ كەتتى. ھەتتا پەلەمپەيدىن چىقىۋاتقاندا كېلىپ قولتۇقىمىزدىن يۆلەشۋالدى.

نېمە دېگەن كاتتا ئىھتىرام بۇ. ھەي... ھەي... ھەممىسى مۇشۇ پۇلنىڭ دۆلىتى ـ دە.

ئەتىسى ئۆزىمىزگە ئوخشمايلا قالدۇق. خېلىغىچە ئۇچىمىزغا كىيىمىمۇ كىيمەپتىمىز. نېمىشقا دەمسىز؟ ئاپتاپتا ئۆڭۈپ، توپا ـ چاڭدا پاتلىنىپ، ئىسكەتىنى يوقاتقان كىيىملەرنى قانداقمۇ كىيگىمىز كەلسۇن. بىز دېگەن ھازىر كىم!؟ مۇدىر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، مېھمانخانىدىن چىقتۇق ۋە مېھمانخانىنىڭ بېقىنىغىلا جايلاشقان سودا سارايىغا كىرىپ، ئېسىل كىيىملەردىن بىر يۈرۈشتىن سېتىۋالدۇق. ساتىراشخانىغا كىرىپ، پاخپىيىپ كەتكەن چاچلىرىمىزنى ياستىتىپ، مايلاتتۇق. مۇدىرمۇ قاچانلاردىن كىيىپ كېلىۋاتقان كەتمەن شەپكىسىنى تاشلىۋەتتى. ھەش ـ پەش دېگۈچە كاتتا ئادەملەرگە ئايلاندۇق. تېلېفون بازىرىغا بېرىپ، بىردىن يان تېلېفون سېتىۋالدۇق.

—ئەمدى قايتامدۇق؟ — دېدىم سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ.

—ئوينايمىز، —دېدى مۇدىر كونا گېپىنى تەكرارلاپ.

مەنمۇ ئۇنىڭ شۇ گېپىنى كۈتۈپ تۇراتتىم.

—بولىدۇ، نەگە بېرىپ ئوينايمىز؟

—ئەڭ نوچى يەرگە.

شۇنداق بولدى. رېستوران، مېھمانخانىلارنىڭ ئەڭ كاتتىسىغا باردۇق. قىزلارنىڭ ئەڭ چىرايلىقى بىزگە ھەمراھ بولدى. ئومۇمەنىڭ پۇلى غازاڭنىڭ، سامانىنىڭ نەرخىدە سورۇلۇشقا باشلىدى. كۈندە نەچچە مىڭلاپ چىقىپ كېتىۋاتقان پۇللارغا پىسەنتمۇ قىلمىدۇق.

ئارىدا كەنتتىكىلەرگە بىر نەچچە قېتىم تېلېفون قىلىپ قويدۇق.

«پۇل ئالماق تەسكەن، سۇ ئىدارىسىغا نەچچە كۈندە نەچچە ۋاق بېرىۋاتىمىز. ئاز قالدى، ھەل بولاي دېدى. مانا... ئەتە... ئۆگۈن...

شۇنداق ئويناپ يۈرۈپ ئون كۈنچە بولغاندا ناھىيە بازىرىدىن زېرىكتۇق. ھەممە نەرسە ئادەتتىكىچە تۇيۇلىدىغان بولدى.

—ۋىلايەتكە بارايلى، — دېدى مۇدىر.

ئۇ ھەممىنى ئۇنتۇغان، يەپ ـ ئىچىپ، ھۇزۇر ـ ھالاۋەت سۈرۈشتىن باشقىنى ئويلىمايتتى، مەن سەل ئەنسىرەپ قالدىم.

—ئەمدى قايتساقمىكىن، — دېدىم مۇدىرغا.

—تاز بولساڭ گەدەنگىچە، دەپتىكەن— دېدى مۇدىر، — بەرىبىر خىيانەت قىلدۇق. تۈزۈك قىلايلى.

مەنمۇ قورقۇپ تۇرىمەن، ئەمما ھۇزۇر ـ ھالاۋەتتىن مېھرىمنى ئۈزەلمەيمەن.

—مەيلى، —دېدىم مۇدىرغا ئەگىشىپ— سىلى نېمە دېسىلە شۇ.

—ئەمىسە ۋىلايەتكە بارايلى.

—بارايلى.

شۇنداق قىلىپ ۋىلايەتكە باردۇق. ئويۇن - تاماشا ئەسلىي بۇ يەردىكەن. ئوينىدۇق، ياپىردۇق. يۇرت - مەھەللە، ئائىلە دېگەنلەر خىيالىمىزغا كېلىپ قويمىدى. بىراق، «يەرگە قونمايدىغان قۇش يوق» دەپ، يەنىلا كەنتكە قايتماي بولمايتتى. ئۇنىڭغىچە كەنتتىكىلەرمۇ تولا تېلېفون قىلىپ، ئارامىمىزنى قويمىدى.

— ئەمدى قايتايلىمىكىن مۇدىر، — دېدىم بىر كۈنى، — ئۆيدىن چىققىلىمۇ بىر ئاي بولاي دەپ قاپتۇ.

مۇدىر خېلىلا يېرىملىشىپ قالغان سومكىسىنى مۇجۇقلاپ قويدى.

— قايتساق قايتايلى.

شۇ كۈنىلا كەنتكە قايتىپ كەلدۇق. دېھقانلار يەنىلا ئۆز ھەلەكچىلىكى بىلەن ئالدىراش ئىدى. بىزمۇ چاندۇرماي ئۆز ئىشىمىزغا كىرىشىپ كەتتۇق. بەزىلەر ئۇستى - بېشىمىزغا گۇمان بىلەن قاراپ قويۇشاتتى. چىش يېرىپ بىر نەرسە دېيەلمەيتتى.

ھەش - پەش دېگۈچە شەھەردىن قايتىپ كەلگىلىمۇ بىر ئايدىن ئېشىپ قالدى. شەھەردە سورگەن ھۇزۇر - ھالاۋەتنىڭمۇ پەيزى يوقىلىشقا باشلىدى. ئەمما، يېڭى بىر غەم، ۋەسۋەسە باش كۆتۈرۈشكە باشلىغانىدى. گاھىدا ۋەھىمىلىك چۈشلەرنى كۆرۈپ ئويغىنىپ كېتەتتىم. مەھەللىدىمۇ گەپ - سۆزلەر بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلىغانىدى.

بىر كۈنى كەچتە مۇدىرنى ئىزدەپ ئۆيىگە باردىم. ئۇ چىراغ يورۇقىدا ئولتۇرۇپ ئۇگدىسىغا يېتىپ، خىيالغا پاتقانىدى.

— مەھەللىدە ئۇششاق گەپ ئاۋۇپ كەتتى، — دېدىم مۇدىرغا سىناق نەزىرى بىلەن قاراپ، — قانداق قىلساق بولار؟

مۇدىر بىر ھازا زۇۋان سۈرمەي ياتتى. بىر كەمدە ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئەتراپىغا ئەلەك - سەلەك قارىدى.

— يېنىڭىزدىكى كىم ئۇ؟

مەن ھەيران بولۇپ يېنىمغا قارىدىم. يېنىمدا ھېچكىم يوق ئىدى.

— كىمنى دەيسىز؟

مۇدىر كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى.

— ھە... يالغۇز كەلگەنمىدىڭىز؟

— شۇنداق، يالغۇز كەلگەن.

شۇندىلا مۇدىرنىڭ كۆڭلى ئارامىغا چۈشكەندەك بولدى.

— مەنمۇ ئاڭلىدىم، — دېدى ئۇ كۆزلىرىنى تۇرۇۋسقا تىككىنىچە يېتىپ، — ئۇلار ھەر نېمە، ھەر نېمىلەرنى دېيىشىۋاتىدۇ. بىراق قورقمايمەن، ئۇلار نېمە قىلالايتتى؟

— ئەمما، سېكرېتار...

— ئۇنىڭغا ئۇن بەشمىڭنى بېرىۋېدىم ئاغزى بېسىلدى. بوغالتىرنىمۇ ئەپلىۋەتتىم. ئەڭ ياخشى يېرى ئۇلار ھېچقايسىسى بىزنىڭ نەچچە پۇل ئالغانلىقىمىزنى بىلمەيدۇ. سىز ئەنسىرىمەڭ، مەن بار.

ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ سەل خاتىرجەم بولدۇم.

— شۇنداقتىمۇ ئېھتىيات قىلايلى، — دېدىم ئاخىرىدا.

ئۇ ئىرەنسىزلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

كۈنلىرىم تەشۋىش ئىچىدە ئۆتمەكتە ئىدى.

بىر كۈنى قېيناتام يېنىمغا چاقىرتتى. (مېنىڭ دادام ئۆلۈپ كەتكەن) ئۇنىڭ چىرايى باشقىچە.

— مەھەللىدىكى گەپ - سۆزلەردىن خەۋىرىڭىز بارمۇ؟

— قايسى گەپتىن؟

— ئۆزىڭىزگە ئايان.

مەن ئۈندىمىدىم.

— ئالغان پۇلنى دېھقانلارغا ۋاقتىدا بېرىۋېتىڭلار، بولمىسا چاتاقنىڭ چوڭى چىقىدۇ. ئەگەر خىيانەت قىلىپ قالغان بولساڭلار...

— نېمە خىيانەت - پىيانەتكەن ئۇ؟ پۇل ئەكىلىپ بەرگەن گۇناھىمغا شۇنداق بوھتانغا قالامدىكەنمەن.

ئۆزۈمنى تۇتالماستىن قېيناتامغا ئاچچىقلاپ سالدىم. راستىنى ئېيتسام، ئۇنىڭ گەپلىرى يېغىرىمغا تېگىپ كەتكەنىدى.

— ئۇلار دېيىشكەندەك بولمىسا تېخى ياخشى، — دېدى قېيناتام، — سىز خاتىرجەم، مەنمۇ خاتىرجەم. ئۇنىڭ مۆڭگۈزىگە ئۇرسا، تۇۋىقى سىقىرايدۇ ئەمەسمۇ.

مەن ئۇن - تىنسىز ئۆيدىن چىقىپ كەتتىم. قەدەملىرىم ئىختىيارسىز مۇدىرنىڭ ئۆيى تەرەپكە كېتىپ قالدى.

بۇ قېتىم ئۇ ئۆزى يالغۇز هاراق ئىچىپ ئولتۇراتتى. قارىغاندا ئۇنىڭ كۆڭلىمۇ پاراكەندىدەك قىلاتتى.

— كېلىڭ... كېلىڭ... — دېدى ئۇ مېنى كۆرۈپلا ئورنىدىن تۇرۇپ، — يالغۇز ئىچكەن هاراقنىڭ تازا مەزىسى بولمايدىكەن ئەمەسمۇ.

مەن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردۇم. كۆڭلۇممۇ ئاچچىق بىر نەرسىنى تارتىپ تۇراتتى. تۈزۈت قىلمايلا ئارقا - ئارقىدىن ئىككى رومكا كۆتۈرۈۋەتتىم.

— ئاچچىق هاراق، داغ سۇ، — دېدى مۇدىر ئۈهسىنغان هالدا، — بارىدا پولدۇرۇڭ، يوقىدا قاراپ ئولتۇرۇڭ، دېگەن مۇشۇ ئوخشايدۇ.

ئۇ هېلىقى كۇنلەرنى سېغىنىۋاتاتتى.

— گەپ قىلمايسەنغۇ ئۇكا، — دېدى ئۇ مۇرەمدىن تۇتۇپ، — تاغ گۇمۇرۇلۇپ چۈشسىمۇ، يۆلىۋالغۇچىلىكىمىز بار جۇمۇ تېخى.

— سەل ئەنسىرەۋاتىمەن، مۇدىر.

— ۋائاي، نېمىدىن ئەنسىرەيسەن، بىز بار يەردە ساڭا نېمە غەم؟

— شۇنداق بولسىمۇ...

— بولدى، گەپ قىلماي ئىچە بۇنى.

يۈرىكىمنى كۆيدۈرۈپ، يەنە بىر نەچچە رومكا ئىچىۋەتتىم. قېنىم قىزىپ، كۆڭلۈم ئېچىلىپ قالدى.

— ماۋۇ سۈرەتتىكى قىز سېنى ئىۋۋىلاپ قويغان هېلىقى باچكىغا ئوخشامدۇ نېمە؟ — دېدى مۇدىر قايسى بىر ژۇرنالنىڭ مۇقاۋىسىنى ماڭا كۆرسىتىپ، — قارىسام يەنە سېنى كۆزلەپ تۇرغاندەك قىلىدۇ.

— ياقەي، كۆزلىرى سىزگە قادىلىپ قاپتىغۇ.

— ساڭا...

— سىزگە...

كۈلكە - چاقچاقلار بىلەن بىر هازا چۇقان سېلىشتۇق. شۇ كۇنلەردىكى پاراغەتلىرىمىزنى ئەسلەشتۇق.

— ئاڭلىسام، بەزىلەر ئەرز قىلىشقا تەييارلىنىۋېتىپتۇ، — دېدىم مۇدىرغا قولۇمدىكى هاراقنى سونۇۋېتىپ.

— نېمىگە ئەرز قىلىدىكەن؟

— ناهىيىدىن بەرگەن پۇلنى بىزنى يەپ كەتتى دەپ.

— پوق يەپتۇ، — دېدى مۇدىر زەردە بىلەن يەرگە شارتتىدە بىرنى تۈكۈرىۋېتىپ، — ئۇ پۇللارنى كەنتنىڭ نامىدا بانكىدا قويىۋەتكەن تۇرساق.

— راست ئەمەسمۇ، ئۇلارمۇ - زە...

— ئىچە ئۇكا، قۇرۇق هاراق بولسىمۇ كۆڭلىمىزنى خۇش قىلىمىز.

— بىراق، مۇدىر...

— هە نېمە؟

— هېلىقى ئاشقان پۇللارنى ئۇلارغا تارقىتىپ بېرەيلىمىكىن دەيمەن.

— قېنى كۆرەرمىز. ئىچە...

نەچچە كۈن ئۆتۈپ، كەنتتە چوڭ يىغىن ئېچىلدى.

بىز يەپ - ئىچىپ ئېشىپ قالغان ئەللىك نەچچە مىڭ يۈەن پۇلنى ئۇلارغا تارقىتىپ بەردۇق. بىراق، دېهقانلار ئانچە خۇش بولمىغاندەك قىلاتتى. ئۇلار بىزگە يەنىلا گۇمان بىلەن قارىشاتتى. نېمىلا بولسۇن ئىش ئاخىرلاشتى دەپ ئويلاشتۇق.

كۆڭلۈم ئەمدىلا تىنجىپ تۇرىۋېدى، يەنە بىر شۇم خەۋەر كېلىپ بېشىمنى قايدۇرىۋەتتى. بىزنىڭ مەهەللىدىن بەش ئادەم ئەرز قىلغىلى تەييارلىنىۋېتىپتۇ. قولىغا پۇلنى ئېلىپ بولۇپ، يەنە نېمىگە ئەرز قىلىدۇ دەيمەن ئۇلار.

قەدەملىرىم يەنە مۇدىرنىڭ ئۆيى تەرەپكە چاپتى.

ئەتىسى بىزنىڭ مەهەللىدە يىغىن ئېچىلدى. يىغىن باشلىنىپ - باشلانمايلا قادىر مۇدىر چېچىلىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ۋۇ ياخشىلىق ياراشمايدىغان گۇيلار. نەچچە كۈن جاپا تارتىپ، ئاچ - توق يۈرۈپ پۇل هەل قىلىپ كەلسەك، خۇش بولۇشنىڭ ئورنىغا بىزنى يامانلاپ ئەرز قىلىشماقچى بولۇشتىكەمۇ؟

توپ ئىچىدىن غۇدۇر - غۇدۇر ئاڭلىنىشقا باشلىدى:

— بىزنى ساراڭ كۆرۈپ...

— نېمىشقا هېسابىنى ئېنىق كۆرسەتمەيدۇ.

— چوقۇم بىر ئىش بار.

— نېمە دەپ غوتۇلدىشىسەن؟ گېپىڭ بولسا ئوچۇق ئېيت مۇنداق، ئوغۇل بالىدەك.

شۇ ئارىدا بىرى ئورنىدىن تۇردى. ئۇ مەهەللىمىزدىن ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ، قايتىپ كەلگەن ياش دېهقان سەلەي ئىدى.

مۇدىر ئۇنىڭغا هومىيىپ قاراپ قويدى.

—مۇدىر، بىز سارالڭ ئەمەس، — دېدى سەلەي، — يۇقىرىدىن قانچىلىك پۇل بەرگەنلىكىنى پەرەز قىلالايمىز. سىز بىزگە ھېسابىنى ئېنىق كۆرسىتىڭ.

—پوقنى پەرەز قىلامتىڭ، — دېدى مۇدىر ئاغزىنى بۇزۇپ، — قايسى ھېسابنى كۆرسىتىمەن؟ پۇلنى ھەر قايسىڭغا بەردىمغۇ.

—بىراق پۇل تولۇق ئەمەس.

—تولۇق - تولۇق ئەمەسلىكىنى مەن بىلمەي سەن بىلەمتىڭ؟

—بىلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالار.

—نوچى بولساڭ ئەرز قىل، ئەنە ناھىيە.

خەپ دەپ قالدىم ئىچىمدە. مۇدىر ئىككى ئېغىز ياخشى گەپ قىلىشنىڭ ئورنىغا ئۇلارنىڭ زىتىغا تېگىپ، ئىشنى تېخىمۇ مۇرەككەپلەشتۈرۈۋېتىدىغان بولدى.

يىغىن كۆڭۈلسىز ئاخىرلاشتى.

كۆڭۈلسىزلىك تېخى ئەمدى باشلانغانىدى. ئۇلار راستىنلا ناھىيىگە ئەرز قىلىشتى. قادىر مۇدىر گەپنى يوغان قىلىپ يۈرگەن بىلەن، ئۇمۇ قورقىۋاتاتتى. كۈندە دېگۈدەك مەست يۈرەتتى. ئۇزاق ئۆتمەي ناھىيىلىك تەپتىش مەھكىمىسىدىن ئادەم كېلىپ بىزنى تەكشۈردى.

ئۇھ...

يىپنىڭ ئۇچى چۇۋۇلمىسا ياخشى ئىكەن، بىرلا چۇۋۇلدىمۇ، ئاخىرى چىقماي قالمايدىكەن. ئۇلار ئۇنچىلىك تەپسىلىي تەكشۈرۈپ يۈرمەس دەپ ئويلاپتىكەنمەن. نېمىسىنى دەي، كۆمۈلگەن پوقنىڭ ھەممىسى چۇۋۇلدى. بىر يىل ئىلگىرى كەنتنىڭ ئايىغىدىكى جاڭگالدىن بىنام ئېچىپ، زەيلىك ئالغۇزغاندۇق. كولاش ماشىنىسىغا ھەر بىر مېتىر زەيلىكنى يەتتە يۈەندىن كۆتۈرە بېرىپ، دېھقانلاردىن ئون ئىككى يۈەندىن پۇل يىغىۋالغان. بۇ قېتىم شۇ ئىشمۇ ئاشكارىلاندى. تەپتىش مەھكىمىسىدىكىلەر كولاش ماشىنىسىنىڭ خوجايىنىنى نەدىن تاپتىكىن، بىلمىدۇق. ئۇ ئالدىمىزغا كەلگەندە بېشىمىز ساڭگىلاپ كەتتى.

شۇجى بىلەن بۇغالتىر ئالغان پۇلنى قايتۇردى ۋە ئۇلارغا ئىنتىزام جازاسى بېرىلىپ، خىزمەتتىن بوشىتىلدى. مۇدىر بىلەن ئىككىمىز ناھىيىلىك قاماقخانىغا سولاندۇق. قاماقخانىنىڭ ئالدىدىكى چوڭلۇقتىكى ھور نېنى بىلەن بىر تەلەڭگە سۇيۇق سېيى ئالدىمغا كەلگەندە، ھېلىقى چاغدا يېگەن - ئىچكەن ئېسىل تائام - شارابلار كۆز ئالدىمدا پىرقىراشقا باشلىدى. شۇ چاغدا يېگەن - ئىچكەنلىرىم مانا ئەمدى بۇرنۇمدىن بۇلاق بولۇپ يانماقتا ئىدى. ئاقىللارنىڭ: «قايناقسۇ ئىچ، كۆڭلۈڭ تىنچ» دېگەن گېپىنىڭ مەنىسىنى ئەمدى چۈشەنگەندەك بولدۇم.

قاماقخانىدا يىغلاپ، قاخشاپ ئۈچ ئاينى ئۆتكۈزدۈم. ئۈچ ئايدىن كېيىن، مۇدىر قولغا ئېلىندى. مېنى ئەيىپلەشنى كەچۈرۈم قىلىشتى. تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن، مەھەللىدە بېشىمنى كۆتۈرۈۋېراقمۇ يۈرەلمىدىم. يۇرتداشلارنىڭ ھەممىسى ماڭا يامان كۆز بىلەن قارىشاتتى. ئىلگىرىكى سۈر - ھەيۋەمدىن ئەسەرمۇ قالمىغان، مېنى كۆرسە دىر - دىر تىترەيدىغانلارنىڭ، ئەمدى بىر كىچىك بالا جېنىدا مېنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇشۇپ كەتكەنىدى.

ئۇ گېپىدىن توختاپ تاماكا تۇتاشتۇردى. تۇرقى تولىمۇ بىچارىلىشىپ كەتكەنىدى.

—تۈگىدىما؟ — دېدىم ئۇنىڭ چىرايىغا قارىماستىن.

—تۈگىدى، — دېدى ئۇ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ، — تۈگىمىسە بولامتى، ھېلىمۇ كۆپ ئازاب تارتتىم.

ئۇ جىمىپ قالدى. مەنمۇ جىمىپ قالدىم. ئۇنىڭغا تەسەللىي بېرىشنى ياكى نەپرەتلىنىشنى بىلمەيتتىم. تەسەللىي بېرەي دېسەم، ئۇ جاپاكەش دېھقانلارنىڭ ھەققىگە خىيانەت قىلغان بىر قىزىل كۆز مېتە. نەپرەتلىنەي دېسەم، قىلمىشىغا يارىشا جازاسىنى يېگەن. يەنە كېلىپ، ئازمايدىغان ئىنسان يوق.

ماشىنا بىر خىل رېتىمدا كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ دېگەنلىرى كۆز ئالدىمدا قايتا نامايان بولماقتا ئىدى. ئۆزۈم خۇددى شۇ ئىشلارنىڭ شاھىتىدەك، ھەر بىر ھالقىلارغىچە تەھلىل قىلاتتىم، باھا بېرەتتىم. ئاخىرى دېھقانلارغا بولغان ھېسداشلىقىم كۈچلۈك كەلدى. يېنىمدىكى ئادەم تولىمۇ يىرگىنىشلىك تۇيۇلدى. مەن ئۇنىڭغا نەپرەت بىلەن قاراپ قويدۇم. ئۇ ئاغزىنىڭ بۇرجىكىگە تاماكىسىنى قىستۇرغان ھالدا مۈگدەپ قالغانىدى. تۇرۇپلا ئۇنى ماشىنىغا سېلىۋالغىنىمغا پۇشايمان قىلىپ قالدىم. ئەمما، بۇ ئۇچرىشىش بولمىغان بولسا، بۇ ھېكايىنىمۇ ئاڭلىيالمىغان بولاتتىم.

—ھوي... دىققەت ... دىققەت... ھارۋا...

ئۇنىڭ تۇيۇقسىز جەينەكلىشى مېنى قات-

تىق چۆچۈتىۋەتتى. قانداقلارچە رولنى قويۇۋەتكەنلىكىمنى ئۆزۈممۇ سەزمەي قاپتىمەن. ماشىنا قاتتىق چايقىلىپ كەتتى.

— ۋاي... چاتاق...

يەنە ئۇنىڭ شۇم ئاۋازى. چوڭلار «قاغا قاقىلدىسا شۇملۇقنى چىللايدۇ» دەپ يامان كۆرۈشىدىكەن. قاغىنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى، ئۇ بىر قۇش تۇرسا. بىراق، ئۇنىڭ شۇملۇقى دەل ئاۋازىنىڭ يېقىمسىز، بىمەھەل ۋاقىتتا قاقىلدايدىغانلىقى بولسا كېرەك. هازىرمۇ شۇنداق بولدى. ئەگەر ئۇ بېقىنىمغا جەينەكلىۋەتمىگەن، قالايمىقان، ئالا ـ تاغىل ۋارقىرىمىغان بولسا، بۇ كېلىشمىگەن شۇملۇقمۇ يۈز بەرمىگەن بولاتتى.

ماشىنا يول بويىدا كېتىۋاتقان بىر ئېشەك هارۋىسىغا قاتتىق سوقۇلدى. بىرىنىڭ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلىدىم. جاراڭ ـ جۇرۇڭ ئاۋازدىن كېيىن، ماشىنىنىڭ ئالدى ئەينىكى شاراقلاپ يەرگە قۇيۇلدى. ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشتۈممۇ ياكى ئۆزۈمنى ئاتتىممۇ بىلمەيمەن. بىر دەمدە ماشىنىنىڭ ئەتراپىغا ئادەملەر ئولاشتى. هارۋا نەچچە مېتىر نېرىغا قاڭقىپ كەتكەن بولۇپ، ئېشەك تىپىرلاپ ياتاتتى. هارۋىدىن سەل نېرىدا بىر بوۋاي پۈكلۈنۈپ قالغان بولۇپ، پېشانىسىدىن قان تەپچىرەپ تۇراتتى.

بۇ شوپۇر بولغىنىمدىن بۇيان تۇنجى قېتىم هادىسىگە ئۇچرىشىم بولغاچقا، نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي هاڭۋېقىپ تۇرۇپ قاپتىمەن.

— هوي ئۇكام، ئاۋۇ ئادەمنى يۆلىمەي نېمىگە قاراپ تۇرىسىز؟!

بىرىنىڭ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلاپ سەل ئېسىمگە كەلدىم. بېرىپ بوۋاينى يۆلەشتۇردۇم. خۇددى ماڭا قاراپ تۇرغاندەك، ئۇنى يۆلىشىم بىلەن تەڭلا بۇرنىدىن غۇرقىراپ سېرىق سۇ قۇيۇلۇشقا باشلىدى. بەكلا قورقۇپ كەتتىم. ئۇ ئۆلگەنمىدۇ؟ ناۋادا ئۆلۈپ قالغان بولسا... ئاھ...

— ئۇكام، ئۇنى يۆلەپ ئولتۇرىۋەرمەي دەرهال دوختۇرغا ئاپىرىڭ، — دېدى بىر كىشى دولامنى ئېرغىتىپ.

شوپۇر ـ شوپۇرنىڭ قاياشى دەپ، يەنە بىر شوپۇر ماشىنىسىنى ئېلىپ كەلدى. بوۋاينى خۇددى بالامنى قۇچىقىمغا ئالغاندەك قۇچاقلاپ ئولتۇردۇم.

بىر دەمدە ناهىيىلىك دوختۇرخانىغا يېتىپ كەلدۇق. بوۋاينىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ئارقامدا گۇپپۇرلۇشۇپ يۈرەتتى. تەكشۈرۈش ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە بوۋايدىن تۇنجى قېتىم زۇۋان چىقتى:

— ۋايىيەي...

ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، يۈرىكىم جايىغا چۈشكەندەك بولدى. قارىسام ئۇ كۆزلىرىنى ئېچىپتۇ.

— مەن نەدە؟ — دەپ سورىدى ئۇ تەكشۈرۈش ئۆيىگە كىرگەندىن كېيىن.

— دوختۇرخانىدا.

— مەن نېمە بولدۇم؟

— سىزنى ماشىنا سوقۇۋەتتى، — دېدى بوۋاينىڭ تۇغقانلىرىدىن بىرى، — مانا، مۇشۇ يىگىت سوقۇۋەتتى.

بوۋاي كۆزىنى پىلدىرلىتىپ ماڭا بىر دەم قارىدى.

— ئۆمرۈڭ ئۇزۇن بولسۇن، بالام، — دېدى ئۇ ئىنجىقلاپ تۇرۇپ.

ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشىنەلمىدىم.

— ئولتۇرغۇچ سۆڭەك سۇنۇپتۇ، — دېدى تەكشۈرگۈچى دوختۇر، — باشقا ئەزالىرى ساق.

«خۇداغا شۈكرى» دېدىم ئىچىمدە. بوۋاينىڭ كەيپىياتى بارا ـ بارا ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. پەقەت تۇرۇپ ـ تۇرۇپ ۋايساپ، ئىنجىقلاپ قوياتتى.

كۆڭلۈم سەل خاتىرجەم بولغاندىن كېيىن، هېلىقى ھەمراھىمنىڭمۇ يېنىمدا بارلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. بايىقى پاتپاراقچىلىقتا ئۇنىڭ نەدە قالغانلىقى بىلەنمۇ كارىم بولمىغانىدى. «ھەر نېمە بولسا مېنى تاشلىۋەتمەپتۇ» دەپ خۇرسەن بولدۇم ئىچىمدە.

بوۋاينىڭ كەيپىياتى ياخشىلانغانسېرى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ كەيپىياتى ناچارلىششقا باشلىدى. ئەسلىدە بوۋاينىڭ بىرەر بالىسىمۇ يوق، تەنها ئىكەن. بوۋاي هادىسىگە ئۇچرىغاندىن كېيىن، تۇغقانلىرى ئۇقۇپلا بۇ يەرگە چېپىپ كەپتۇ. ئۇلار بوۋاينىڭ هايات قېلىشىدىنمۇ ئۆلۈپ كېتىشىنى بەكرەك ئارزۇ قىلىدىغاندەك تۇراتتى. چۈنكى، بەزى سۆزلىرى ئۇلارنىڭ نىيەت ـ ئىنقابىنى ئاشكارىلاپ قويغانىدى. ھەتتا بىرى تەپ تارتماستىن دوختۇردىن ئۇنىڭ ئۆلۈپ كېتىش ئېھتىمالىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى سورىغانىدى. توۋا، «ئۆچكە جان قايغۇسىدا، قاسساپ ياغ قاي-

غۇسسدا» دېگەن شۇ ئىكەن ـ دە! ياتاق رەسمى-يەتلىرىنى بېجىرىپ چىقىپ، ئىشىك تۈۋىگە كېلىشىمگە ھەمراھىمنىڭ سۆزلىرى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى:

ــ چىگراق تۇرۇڭلار، ــ دەۋاتاتتى ئۇ، بوۋاينىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا، ــ مۇشۇ بىر ـ ئىككى كۈن ئىچىدە ئۇنىڭدىن پۇل ئۇندۇرىۋالمىساڭلار، ئىشنى توغرىلىۋالسا چاتاق، بىر فۇڭ ئالالمايسىلەر. ھازىر ئۇ نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرغان پەيت. دېگىنىڭلارنى بېرىدۇ. ئۇ ئىلگىرى كادىر بولغان، پۇلى جىق.

غۇژژىدە ئاچچىقىم كەلدى. بېشىم چىگىقلىپ، كۆزلىرىمگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىمدىكى ئوبرازى بىردىنلا كىچىكلەپ، ھەر خىل ھەيۋار قىلىقلارنى قىلىپ يۈرگەن تۆكلۈك مايمۇنغا ئوخشاپ قالدى.

كۆتۈش ئۆيىگە كىرىشىمگە ھەممەيلەن جىمىپ قالدى، مەن چاندۇرمىدىم. ھەمراھىمغا قارىغاندىم، ھېچ ئىش بولمىغاندەك، چىرايىدا قىلچە ئۆزگىرىش يوق.

توۋا، ئۇ قىزىرىشنىمۇ بىلمەيدىكەن.

بوۋاينى ياتاققا ئورۇنلاشتۇردۇم. تۇغقانلىرىدىن بىرىمۇ دوختۇرخانىدا قېلىپ ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا ئۇنىمىدى. ئۇلار ھەر خىل باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسەتتى.

ــ بوپتۇ، ــ دېدىم ئاخىرىدا، ــ ئايالىم كېلىپ خەۋەر ئالسۇن.

ئۇلار ئۇندىمەي تۇرۇشتى. كۆزلىرى توختىماي ئۇستىبېشىمنى تىمىسقىلايتتى.

مەن سىرتقا ماڭدىم.

ــ نەگە؟ ــ دېدى ئۇلار تەڭلا چۇقۇرۇشۇپ.

ــ سىرتقا چىقىپ كىرەي.

ــ سىز بىلەن دېيىشىدىغان گەپ بار تېخى.

ــ نېمە گەپ؟

ــ تۆلەم بېرىدىغان ئىشچۇ؟

ــ نېمىگە تۆلەم بېرىمەن؟

ــ تاغامنى سوقۇۋېتىپ، يەنە نېمىگە دەيسىزغۇ؟

ئۇلارغا قاراپ چىرايىمنى پۈرۈشتۈرۈپ قويدۇم.

ھەمراھىم يا ئۇلارنىڭ سېپىغا قوشۇلماي، يا ئارقامدىن ماڭالماي ئىككى ئوتتۇرىدا تۇراتتى. ئۇنىڭ ماڭا ئەگىشىپ دوختۇرخانىغىچە بىللە كەلگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم. ئۇ تولىمۇ غەلىتە خاراكتېردىكى ئادەم ئىدى.

مەن بىر نەچچە قەدەم مېڭىپ ئارقامغا بۇرۇلدۇم.

ــ ئېزىز قارى؟ ــ چاقىردىم ئۇنى، ئۇ ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى، ــ ھېكايىڭىز بەك تەسىرلىك ئىكەن، ئەگەر ۋاقتىڭىز يەتسە بۇلارغىمۇ سۆزلەپ بېرىڭ. چوقۇم ياخشى بولىدۇ.

ئۇ نېمىلەرنى ئويلىدى بىلمەيمەن. ئارقامدىن قارىغىنىچە ھاڭۋېقىپ قالدى.

تەھرىرى: **داۋۇت ئادىل**

تۇرغۇن مىجىت 1972 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ئاقسۇ ۋىلايىتى ئۇچتۇرپان ناھىيىسىنىڭ ئاقيار يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1990 ـ يىلىدىن باشلاپ ئەسەرلىرى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنىشقا باشلىغان. ھازىرغا قەدەر ھەر قايسى مەتبۇئاتلاردا «ئايەت» ناملىق بىر پارچە پوۋېست، 57 پارچە ھېكايە، 300 پارچە شېئىر، باللادا ۋە بىر قىسىم نەسر، ئوبزور، ماقالىلەرنى ئېلان قىلغان. «ئېتىقاد» ناملىق ھېكايىسى 1995 ـ يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «ھاراق ئېلانى» ناملىق شېئىرى «تۇرپان گېزىتى» تەرىپىدىن مۇنەۋۋەر ئەسەر مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. «ساپال چىراغ» ناملىق ھېكايىسى 3 ـ نۆۋەتلىك «تارىم باھارى» ئادەبىيات مۇكاپاتى ۋە 15 ـ نۆۋەتلىك «خانتەڭرى» ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

ئۇ ھازىر ئاقسۇ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

تۇرسۇن ماخمۇت

ئاققۇ ھەققىدە پاراڭ

ئۆينىڭ ئىچى ئىمتاس ئىدى. كۈن چىقىپ يەنە پاتقۇچە ۋاراڭ ـ چۇرۇڭغا تولۇپ، ئادەمنى ھاردۇرىۋېتىدىغان بۇ شەھەر سوزۇلۇپ يېتىپ، كۈندۈزى بولۇپ ئۆتكەن ھەر خىل ئىشلار ھەققىدە ئويلىنىۋاتقاندەك قىلاتتى. تاماكىنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ، بىراق تا ھازىرغىچە ئۇنى تاشلاشقا قۇربى يەتمەي، گاڭگىراپ يۈرگەن بىر كىشى يېرىم كېچىدە نېمە قىلىشنى بىلەلمەي جىمجىت ئولتۇراتتى. بۇنداق چاغدا ئۇ باشقا ئادەملەرگە ئوخشاش تاتلىق ئۇخلاپ كەتسە ياخشى بولاتتى. بىراق، ئۇنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كېلىدىغاندەك ئەمەس. ھازىر ئۇخلىيالمايدىغان ئادەملەر كۆپىيىپ قالدى. تولا ئۇخلاش ياخشى ئىش بولمىسىمۇ، بىراق، ۋاقتى كەلگەندە ئۇخلىمىسىمۇ بولمايدۇ. ئەگەر بىر ئادەم پەقەت ئۇخلىيالمىسا، ئۇنى ئاچ خىياللار يەپ تۈگىتىپ قۇرۇق سۆڭەككە ئايلاندۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن. ئۇ قولىدىكى تاماكىغا قاراپ بىر دەم تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن، تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ چېكىشكە باشلىدى.

ـــ سىزنىڭ خىيالىڭىزنى ھېچ بىلىپ بولالمىدىم، مېنى بىر قانداق كۆرۈپ قالغان بولسىڭىز، ئۆز يولىمىزغا ماڭساقمۇ بولىۋېرىدۇ.

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

ـــ مەن ئىزدىمىسەم پەقەتلا كارىڭىز يوق.

ئادەملەر غەلىتىلىشىپ كەتتى. بىر ـ بىرىدىن ئېۋەن ئىزدەشنىڭلا كويىدا. كىچىككىنە باھانە تېپىپ ئۆزىنىڭ توغرا، باشقىلارنىڭ خاتا بولغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرەلىسە، كۆڭلى ئەمىن تېپىپ، روھى كۆتۈرۈلۈپ قالىدۇ. ھازىر بىر ـ بىرىنى ئوغرى مۈشۈكتەك كۆزىتىپ يۈرىشىدۇ، بىرى يەنە بىرىنىڭ بىرەر ئىشنى خاتا قىلىشنى تەمە قىلىۋاتقاندەك، كۈتۈۋاتقاندەك، ئاۋايلاپ دەسسەپ، يېقىلماي ماڭىدىغان ئادەملەردىن بىزار بولۇپ كەتكەندەك...

ـــ سىز كىچىك بالا ئەمەس، كىمنىڭ كىمنى ئىزدىشى مۇھىم ئەمەس، زۆرۈر تېپىلغاندا كۆرۈشۈپ تۇرساق بولىدۇ.

ھېلىقى گەپ راست بولۇشى مۇمكىن، ئىشلار قانداق بولۇپ كېتەر، بىلىپ تۇرۇپ چۈشكەن ئاشنى يېگەندەك كۆڭۈل ئارام تاپمايدىغان بىر ئىشقۇ بۇ. ئۇنىڭسىزمۇ ئۆلۈپ كەتمەيمەن. بىراق، ئۇ بولمىسا يالغۇزچىلىق تارتىپ قالىمەن. يالغۇزلۇق كىشىنىڭ روھىغا كونا تامدىن ئۆرلىگەن ئاچچىق چاڭدەك بېسىپ كەلگەندە، ھاياتنى سۆيۈش ئەستىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكىلى تاسلا قالىدۇ. بىز ئۈچۈن مۇھىم بولغىنى يالغۇزلۇقتىن قېچىش ئەمەس، ئۇنىڭدىن تەلتۆكۈس قۇتۇلۇش، قەلبىمىزدىكى ئاشۇ زەھەرلىك قۇرتنى بەرباد قىلىش. ئەمما، تەنھالىققا يەم بولۇپ كەتمەسلىك ئۈچۈن كىشى يالغۇز قالسا بولمايدۇ.

ـــ مەن ئاق قۇنىڭ رەسمىنى سىزىدىغان بىرىنى تونۇيمەن.

ـــ ئۇنىڭ مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى؟

ـــ مۇشۇنداق گېپىڭىزدىن مەن بەك بىزار.

ئاق قۇ توغرىسىدا سۆزلىشىشنىڭ ھېچقانداق ھەيران قالغۇچىلىكى يوق. ھازىر بىكاردىن ـ بىكار ئۆزى بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوق بىر كىملەر ھەققىدە تولا گەپ قىلىپ كۈننى كەچ

قىلىغاندىن، ئاق قۇ توغرىسىدا سۆزلەشكەن ياخشى
ئەمەسمۇ. نۇرغۇن ئادەملەر ئاق قۇنى كۆرمىگەن
بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، ئاق قۇ توغرىسىدا پاراڭ
قىلىدىغانلار چىقىپ قالىدۇ. ئۇ نۇرغۇن ئويلى-
نىشلاردىن كېيىن تېلېفوننى قولىغا ئالدى. مۇ-
شۇنداق چاغدا بىرىگە تېلېفون بېرىشمۇ قاملاش-
مىغانلا بىر ئىش. ئۇ قوشنىسىنىڭ بىر چاغدىكى
گەپلىرىنى ئەسلەپ قالدى. قوشنىسى بىر يىل
بۇرۇن كۆچۈپ كەتتى. ئۇ ياخشى ئادەم ئىدى.
ئۇنى شۇنىڭدىن بۇيان بىرەر قېتىممۇ كۆرۈپ
باقمايتۇ. نەچچە يىل قوشنا بولۇپ تۇز- تائام
يېيىشكەنىدى. كۆچۈپ كەتكىلى خېلى ئۇزۇن
بولدى، شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ ئادەممۇ بۇ تەرەپ-
لەرگە يولاپ قويمىدى، ئۇمۇ ئىزدەپ قويمىدى.
هازىر تۇرۇپلا ئۇنىڭ يادىغا قوشنىسىنىڭ سۆزلى-
رى يېتىپ قاپتۇ. بىز نۇرغۇن ئىشلارنى قاملاش-
مايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنە داۋاملىق
قىلىۋېرىدىغان، هەم قىلىۋەرمىسەك بولمايدىغان
جاهاندا ياشاۋاتىمىز. بىر ئىشنىڭ تەتۈرلىكىنى،
يامان ئاقىۋەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلىپ
تۇرۇپ، يەنە شۇ يولدا قىزغىنلىق بىلەن مېڭىپ
كېتىۋېرىمىز. بۇنداق ئىشلارنى قىلىپ هامان بىر
كۈنى ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىمىزنى بىلىپ تۇرۇپ،
يەنە داۋاملىق ياشاۋاتىمىز، دېگەننى مىسالغا ئې-
لىپ چۈشەندۈرۈشنىڭ ئۆزى ئەخمىقانە بىر گەپ
بولۇپ قالىدۇ. تولىمۇ ئورۇق، يۇقىرى گىرادۇسلۇق
كۆزەينەكنى ئىچىدىن ئادەمگە غەلىتە كۆرۈنىدى-
غان كۆزلىرى چاقناپ تۇرىدىغان ئۇ كىشى مۇشۇ
سۆزلەرنى قىلغاندا چالا مەست ئىدى. كۆرگەن-
لەرنىڭ دېيىشىچە ئۇنىڭ تار هەم قاراڭغۇ ئۆيى-
نىڭ تۆت تېمىنىڭ هەممىسى ئىشكاپلارغا لىق
تىزىلغان كىتابلار بىلەن تولغانمىش. قوشنىلار-
نىڭ بەزىلىرى ئۇنى رەسىم سىزىدۇ دېسە، بەزى-
لىرى شېئىر يازىدۇ، دېيىشەتتى. ئۇنىڭ دېڭىز
ھەققىدە يازغان بىر پارچە شېئىرى بار، دېيىشىدۇ.
يەنە ئۇنى شېئىر ئەمەس، رەسىم دېگۈچىلەرمۇ بار.
مۇشۇنداق تالىشىپ يۈرگىچە ئۇنىڭ ئۆزىدىنلا
سوراش ئۇنىڭ بىلەن قوشنا ئولتۇرغان كۈنلەردە
ھېچكىمنىڭ ئەقلىگە كەلمەپتىكەن.

ئاشۇمۇ بولىدىغان ئادەمكەنتۇق. سالام سە-
ھىتى جايىدا، كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئىزدەيدىغان.
مانا ئەمدى ئۇمۇ يوق، بىر كۈنلەردە مەنمۇ كۆچۈپ
كەتسەم، قولۇم- قوشنىلاردىن بىرەرى مېنىمۇ
مۇشۇنداق يېرىم كېچىدە ئەسلەپ قويارمۇ؟

تېلېفون ناھايىتى ئەستە ئۇلاندى. نېمىشقا
تېلېفون قىلدىڭىز دەپ سوراپ قالسا نېمە دەپ
جاۋاب بەرگۈلۈك؟ تايىنى بار، چاك باسىدىغان بى-
هانە تاپالمىدى. باهانە تاپالمىدىم دەپ ئۇنىڭ بى-
لەن كۆرۈشمەسلىككە يەنە كۆڭلى ئۇنىمىدى.
بىر كىملەر بىلەن كۆڭۈلدىكى گەپلەرنى قىلى-
شىپ، خالىغانچە پاراڭلىشىشمۇ تەس بولۇۋاتىدۇ.
هەر قانچە يېقىن ئادەملەر ئارىسىدىمۇ يەنە مەلۇم
بىر سوغۇق ئارىلىق ساقلىنىپ تۇرىدىكەن.

— خۇدا ھەققىدە ئەمدى تېلېفون بەرمەڭ.

ئۇ تېلېفوننى ئۇتقىنىچە هاڭۋېقىپ تۇرۇپ
قالدى. بۈگۈن ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ، ئەجەب تولۇق
تېگىدىغۇ؟ تېرىككەك ئادەملەر بىلەن چىقىشىپ
ئۆتمەك نېمانداق تەس.

— خاپا بولماڭ، سىزنى كۆرگۈم كېلىپ...
ئەمىسە خوش.

— قاملاشمىغاندەك گەپ قىلماڭە، مېنى
نېمىشقا كۆرگىڭىز كېلىدۇ سىزنىڭ؟ بىكار-
دىن- بىكار بۇنداق دەپ يۈرسىڭىز خەق ئۇقسا
مېنى نېمە دەيدۇ؟

بىر قېتىملىق پاراڭ ئارىلىقىدا ئۇنىڭ
كۆزەينەكلىك قوشنىسى ئاچچىق بىلەن:

— خەقلەرنىڭ هازىر قىلىدىغان ئىشى
يوق، ئۆزىنى قويۇپ، ساپلا خەقنىڭ پېيىدا يۈر-
گەن. بالىسىنىڭ نەچچە ياشقا كىرگەنلىكىنى
بىلمەيدىغان ئادەملەر ئۆزى بىلەن هېچ ئالاقىسى
يوق ئادەملەرنىڭ نۇرغۇن خۇپىيانە ئىشلىرىنى
دەپ بېرەلەيدۇ، — دېگەنىدى. ئۇ تولا ئاچچىق-
لىنىدىغان، جاهاننىڭ كۆزىگە سىغمايدىغان
ئىشلىرى ھەققىدە تولا قايىنايدىغان ئادەم ئىدى.

— خەق نېمە دەيتتى، كىم بىلەن كىم تې-
لېفوندا سۆزلەشتى، دەپ مارىلاپ يۈرىدىغان بىكار
ئادەم يوق هازىر.

ئۇ ئاچچىق بىلەن شۇنداق دەپ بولۇپ
توختاپ قالدى. بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ، بەزى
ئادەملەر تاماق يېيىشنى ئۇنتۇپ قالسا قالىدۇكى،
باشقىلارنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقى، نېمە دەۋات-
قانلىقىنى بىلىۋېلىشنى قازا قىلمايدۇ.

— يېرىم كېچىدىن ئاشتى، ئادەمنى ئۇخ-
لىغىلى قويۇڭ، بولدى خوش، ئەمدى تېلېفون
بەرمەڭ.

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ چايداندىن قايناقسۇ
قۇيۇپ ئۇستەلگە قويدى. ئۇستەلدە قېتىپ كەت-
كەن پارچە- پۇرات نانلار تۇراتتى. سائەت ئىك

كىدىن ئېشىپتۇ. ھېچ ئۇيقۇسى كېلىدىغاندەك ئەمەس. ئۇنىڭغا نېمە دەپ تېلېفون بېرىپ يۈرگەندىمەن، بۇنداق سوغۇق گەپ ئاڭلاپ يۈرگەندىن ماڭا نېمە پايدا؟ ئادەم دېگەن ئۆزىنىڭ ئىززىتىنى ساقلاپ يۈرگەن ياخشى. بولدى، ئىككىنچىلەپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەي، مۇشۇنداق قىلىۋەرسەم ئۆزۈمگىمۇ ياخشى بولمىغىدەك. زادى ئۇنىڭغا يېرىم كېچىدە تېلېفون ئۇرغۇدەك نېمە ئىشىم بار ئىدى مېنىڭ؟ تازا ئەخمەقنىڭ قىلىقىغۇ بۇ. تېخى ئۇنى خىيالىمدا ئاق قۇغا ئوخشىتىپ كەتكەنلىكىمنى نېمە دەي.

نەم قاناتلىرىنى سىلكىتىپ سۈزۈك سۇدا ئۈزۈپ يۈرگەن بىر جۈپ ئاق قۇ شۇ ھالدا نەدە بولمىسۇن جاھاننىڭ بىر يېرىدە ئۆز خىيالى بىلەن يۈرىۋاتقاندۇر. بىر جۈپ ئەمەس، مىڭلىغان ئاق قۇلار بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئەمما، ئۇلار بىز كۆرەلەيدىغان، بىز بىلىدىغان جايلاردا ئەمەس. يەنە شۇ ئاق قۇلار ئۆزلىرى ھەققىدە ئۇزاقتىن بىر نېمىلەرنى دېيىشىۋاتقان ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى مەڭگۈ يادىغا ئالمايدۇ. ھاياتنىڭ ئۇزۇن مۇساپىسىدە بىز ئۆزىمىزنى ئۇنتۇپ قالساق بولمايدۇ، دۇنيانى ئۇنتۇپ قالساق تېخىمۇ بولمايدۇ. ھاياتلىق ئالىمىدىكى تۈرلۈك يىرگىنىشلىك خام خىياللار، مەنلا بولسام دەيدىغان مەشئۇملۇقلاردىن خالىي ئاق قۇلارنىڭ كىچىككىنە يۈرىكى ناھايىتى پاكىز بولۇشى مۇمكىن. بىز ئۈچۈنمۇ شۇنداق پاكىز يۈرەك بەك لازىم.

مەن قانداق ئادەم؟

ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ سوئالىغا جاۋاب بېرەلمەي ئىچىنى تىڭشاپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئەتراپىدىكى نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ قانداقلىقىنى ئازراق بولسىمۇ بىلىدۇ. بىراق، ئۆزى ھەققىدە، ئۆزىنىڭ قانداق ئادەملىكى ھەققىدە ئويلىنىپ باقماپتۇ. ھەتتا مۇشۇ كۈنگىچە ئۆزىنىڭ قايسى رەڭگە ئامراقلىقىنى، قايسى خىلدىكى كىتابلارنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، قانداق نەرسىلەرگە ئۆچلىكىنىمۇ ئېنىق بىلمەيدىكەن. بۇنداق بولسا قانداق بولىدۇ؟ بىر قېتىم كۆزەينەكلىك قوشنىسى بىلەن تاماق يەۋاتقاندا، ئۇ ئادەم تاماقتىن لازىنى ئىلغاۋېتىپ ئۆزىگە لازىنىڭ زىيان قىلىدىغانلىقىنى دېگەنىدى. بىراق، ئۆزىچۇ، نېمىنىڭ پايدا قىلىدىغانلىقىنى، نېمىنىڭ زىيان قىلىدىغانلىقىنىمۇ مۇشۇ كۈنگىچە دەپ بېرەلمەيدۇ. قايسى رەڭدىكى، قانداق پاسوندىكى كىيىملەرنىڭ ئۆزىگە يارىشىدىغانلىقىنى سورىسا تېخىمۇ جاۋاب بېرەلمەسلىكى مۇمكىن. بۇ جاھاندا ئادەم ئۈچۈن بىلىۋېلىش زۆرۈر بولغان ئىشلار ھەقىقەتەن كۆپكەن.

سىرتتا بىر كىملەر جېدەل قىلىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن، بىر ـ بىرىنى يەيدىغاندەك ئاچچىق بىلەن ۋارقىراشلار، خەپلەشلەر ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئەنسىز سوقۇپ كەتتى، كىچىكىدىن تارتىپلا بىر كىملەر ئۇرۇشۇپ قالسا، ئۆزىچىلا قورقۇپ كېتەتتى. خۇددى ئاشۇ جېدەل ـ ماجرا بىلەن ئۆزى مۇناسىۋەتلىكتەك، جېدەلنىڭ سەۋەبچىسى ئۆزى بولۇپ قالغاندەك، ۋايىم يەپ كېتەتتى.

ئۇ يانفوننى چىقىرىپ ئۇنىڭ ئىسمىنى ھەم تېلېفون نومۇرىنى ئۆچۈرىۋېتىپ كۆڭلى تىنىغاندەك بولدى. بەكلا ئۇنۇتقاق ئىدى. تېلېفون نومۇرىنى پەقەتلا ئەستە ساقلىيالمايتتى. بىرەر مۇھىم تېلېفون نومۇرى بولۇپ قالسا، يا تېلېفونىغا كىرگۈزىۋالاتتى، يا بولمىسا خاتىرىسىگە يېزىۋالاتتى. ھېلىقى كۆزەينەكلىك شائىر (ئۇ بەلكىم رەسسام بولۇشىمۇ مۇمكىن) بىر قېتىم ئۇنىڭغا:

ــ ئۇنۇتقاقلىق ياخشى ئىش ئەمەس، ئەمما ئۇنۇتقاق بولمىسىمۇ بولمايدۇ، ــ دېگەنىدى. مۇجمەل گەپ ـ سۆزلەرنى تولا قىلىدىغان ئۇ بۇرادەر مۇشۇ ھالدا يەنە قانداق خىياللارنى سۈرۈپ يۈرىدىكىن؟ نۇرغۇن ئادەملەرگە سۈرلۈك، سىرلىق تەسىر بېرىدىغان ئاشۇ كىشى كۈندە ئۇچراپ يۈرگەنلىرىدە ئەجەب ئۇنىڭ قەدرىنى قىلماپتىكەنمىز، ھازىر كۈندە دېگۈدەك يەپ ـ ئىچكەنىنىڭ، كىيگەنىنىڭ، ئوينىغانىنىڭ پارىڭى بولىدۇ، ئۇنىڭدەك جاھاننىڭ ئوڭ ياكى تەتۈر ئىشلىرى ھەققىدە سۆزلەيدىغانلار يوق دېيەرلىك. ئۇ بەزى ئىشلار توغرىسىدا قايناپ سۆزلىگىلى تۇرغاندا، قوشنىلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ ئۇنى كاللىسىنىڭ دەردى بار دېگەنلىرىنى ئاڭلىغانىدىم، يەنە ئۇنى ساراڭ دېگۈچىلەرمۇ بولغان.

مۇشۇنداق چاغدا نېمە دەپ ئۇرۇشۇپ يۈرىدىغاندۇ بۇ خەق، كۆزىگە ئۇخلىسا نېمە بولار. بىرەر چاتاق چىقمىسىلا بولاتتىغۇ.

ئۇ جىمجىت يېتىپ سىرتنى تىڭشىدى، بىر نەچچە ئەر كىشىنىڭ ھۆركىرەشلىرى، يەنە ئايال خەقلەرنىڭ قورقۇپ چىرقىراشلىرى ئاڭلىناتتى. ئېغىزدىن چىقارغۇسىز گەپلەر. قانداق

نېمىلەر بۇ، بۇنداق سەت تىللاشقۇچە ۋالاق - ۋۇلۇق مۇشتلىشىپ، جېدەلنى بېسىقتۇرۇپ يولىغا ماڭسا بولمامدۇ. خەقلەرنىڭ ئاغزى ئوت بولۇپ كېتىۋېتىپتۇ. پۇت - قولغا ئەمەس، ئېغىزغا كۈچەپ جاھاننى ھەيدەيدىغان كۈنلەر بولۇۋاتسا كېرەك.

تام سائىتىنىڭ بىر خىل رېتىمدا چېكىلىدىشى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

تېلېفون ئۇشتۇمتۇت سايراپ كەتتى. ئۇ ئۇيقۇلۇقتا چىراغنى ياندۇرۇپ تېلېفونغا قارىدى. ئەمدى مانىڭغا نېمە بولغاندۇ.

—بايىقى قوپاللىقىمنى كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، بەكلا ئۇيقۇم كېپكېتىپتىكەن.

—يەنە نېمە بولدىڭىز؟ كۆرۈشمەيدىغان بولغانغۇ؟

—مېنىڭمۇ ئۇيقۇم قاچتى.

—قانداق قىلىمىز، مېنىڭمۇ شۇ، ئەمدى كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەپتىكەن. بىزنىڭ ئۆينىڭ ئەتراپىدا بىر كىملەر جېدەل قىلىشىۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ راستلا ئۇيقۇسى كەلگەندەك قىلاتتى. ئۇيقۇسى كەلسە كەلسۇن، ئۇيقۇ دېگەن مەڭگۈ تۈگىمەيدىغان نەرسە ئۇ. بىر دەم - يېرىم دەم ئۇخلىمىغانغا نېمە بولاتتى؟ ئۇيقۇسىز قېلىش، ئاچ قېلىش، يالغۇز قېلىش دېگەندەك ئىشلار دائىم بولۇپ تۇرىدۇ. بۇنچىلىك ئىشلارنى ئېغىر ئېلىپ كەتكەن ئادەم كۆڭۈل ئاغرىقى تارتىپ ئىتتىكلا جۇدەپ كېتىدۇ. جاھان دېگەندە بىر كۆزنى تولۇق يۇمۇۋېلىپ، يەنە بىرىنى يېرىم يۇمۇۋالغان ياخشى. سەگەك، دانا بولۇپ ياشاش دېگەننىڭ ئۆزى قالتىس ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇنداق قىلىشنىڭمۇ ئۆزىگە يارىشا بىر پاتمان دەردى بار. بىراق، كۆز يۇمۇۋالسەن دەپلا يۇمۇۋالغىلى بولىدىغان ئىش نەدە؟ كۆز دېگەن ئاجايىپ نەرسە، ئۇنىڭ جان يىپى كۆڭۈل بىلەن مەھكەم باغلىنىپ قالغان. بۇ يىپنى ئۈزىۋەتكىلى بولمايدۇ.

—مەن بىرەر سەۋەب بىلەن ئۆلۈپ كېتىشىم مۇمكىن.

—جۆيلىگەندەك گەپ قىلماڭ.

—جۆيلىمىدىم، راست دەۋاتىمەن.

—ئەمىسە بوپتۇ، بۇ دۇنيادا ئادەم دېگەن تولا گەپ، بىرەر يېرىم ئادەمنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنى بىلەن جاھان ھېچقانداق بولۇپ قالمايدۇ. يەنە كېلىپ ھەر قانداق ئادەم چوقۇم بىرەر سەۋەب بىلەن ئۆلۈپ كېتىدۇ.

ئۇ جىم بولۇپ قالدى. راستلا ئۆلۈپ كەتسەم ئۇنىڭ ۋاي دەپ كەتمەيدىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. بەلكىم ئۇنداقمۇ ئەمەستۇ، ئىشقىلىپ خەقنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئۇقۇپ بولغىلى بولمايدۇ، خەيرىيەت، نېمە بولسا بولار.

—سىز ئاق قۇغا ئوخشايسىز.

—ئەمدى بۇ گەپنى نەدىن تاپتىڭىز، نېمىدەپ مېنى ئاق قۇغا ئوخشايسىز، دېگۈڭىز كېلىپ قالدى. مەيلى، نېمە دېسىڭىز دەۋېرىڭ، بۇ ئانچە مۇھىم ئەمەسقۇ.

تىلىنىڭ سۆڭىكى يوق دېگىنى مۇشۇ بولسا كېرەك. ھازىر خەقلەر نېمە دېگۈسى كەلسە شۇنى دەيدىغان بولۇپ كەتتى. قاغىنى سۈتتەك ئاق دەپ بىر كىملەرنى ئىشەندۈرگىلى بولىدۇ. گەپنىڭ تولىلىقىدىن خەقلەر ھازىر قايسى گەپنىڭ راست، قايسى گەپنىڭ يالغانلىقىنى بىلەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. بىر قارىسا ھەر قانداق گەپ - سۆزنىڭ راست - يالغانلىقىغا ھېچكىم قىزىقماس بولۇپ قالغاندەك قىلىدۇ. شۇنداقلا زەن سالساڭ راست بولسا نېمە بوپتۇ، يالغان بولسا نېمە بوپتۇ، دەپ ئويلايدىغاندەك. خۇددى بۇ جاھاندا بولۇۋاتقان گەپ - سۆز ۋە روي بېرىۋاتقان ئىشلارنىڭ قانداق بولۇشى ھېچكىم بىلەن ئالاقىسىزدەك.

—سىرتتا خەقلەر جېدەل قىلىشىۋاتىدۇ. بىرەر يېرىمى مۇشۇ قالايمىقانچىلىقتا ئۆلۈپ كەتمىسكەن دەيمەن.

—يەنە شۇ گەپمۇ، بولدى قىلىڭا، مەن ئاق قۇنى كۆرۈپ باقمىغان.

—راستمۇ؟ ئۇنداق ئەمەستۇ؟ مەن سىزنى كۆرگەن - بىلگىنى بەك كۆپ بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ يۈرۈپتىكەنمەن.

ئۇنىڭ كۆرگەن - بىلگىنى چوقۇم ئاز ئەمەس، بىراق ئادەم دېگەن نېمە بولسا بولسۇن دەپلا ياشاۋەرسە، ئۇ بۇ دۇنيادا مىڭ يىل ياشىسىمۇ نەچچە ياشلىق گۆدەككىلا ئوخشايدىغان گەپ. قىرىق ياشقا كىرىپمۇ تۈنۈگۈننى ئەسلەپ باقمىغان، ئەتىسى بىلەن كارى يوق، بۈگۈن پەرۋاسىز ياشايدىغان ئادەملەر ساماندەك. خەقنى ئەيىپلىمەك ئاسان، ئۆزۈڭگە نەزەر سالماق بەسى مۇشكۈل بىر ئىش.

—ئۇ قانداق نەرسە؟

—مەنمۇ بىلمەيمەن.

—راستلا بىلمەمسىز يا مېنى ئەخمەق

قىلىۋاتامسىز؟ مېنىڭ ئاق قۇنى كۆرمىگىنىم راست.

— مېنىڭمۇ شۇ، ئۇنى كۆرمىگەنگە ھېچنېمە بولمايدۇ، بەك پۇشۇقۇنۇپ كەتمەڭ.

— مېنىڭ دېگىنىم، سىز بىلمەيدىغان تۇرۇپ نېمە دەپ مېنى ئاق قۇغا ئوخشىتىپ يۈرىسىز؟ مۇشۇنداق قىلىۋەرسىڭىز سىزگە بولغان ئىشەنچىم يوقىلىپ كېتىدۇ.

ئۇ ئەسلى ھە دەپلا قويسا بولىدىغان ئىشقا نېمانچە ئېسىلىۋالىدىغاندۇ؟ كوچىلاپ كېتىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ھەممە نەرسىگە مۇشۇنداق ئەستايىدىل بولۇپ كەتسە ياشىماق تەسلىشىپ كېتىدۇ. ئۆزۈمگە ئۆزۈم ئىشىنەلمەي يۈرىۋاتسام ئۇنىڭ ماڭا ئىشىنىشىنىڭ ئۆزى بىر ئەخمەقلىق. دەرد تارتماي ياشاي دېسەڭ ھاڭۋاقتى بولۇۋالغانغا يەتمەيدۇ. بولۇپمۇ مۇشۇ خىلدىكى زادى قانداق مۇناسىۋەت ئىكەنلىكىنى تازا ئاڭقىرىپ كەتكىلى بولمايدىغان ئەھۋالدا تېخىمۇ شۇنداق. ئۇنىڭ سىرتتا نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ. ناشايان قىلمىشلىرى بولسىمۇ بېرىپ ياقىسىدىن ئالغىلى بولمايدۇ، ئاچچىقنى يۇتماي چارە يوق.

— مېنىڭ قوشنام بار ئىدى، ئۇ دېڭىزنى كۆيلەپ شېئىر يازدى.

— ئۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ، بۇ خەقنىڭ ئىختىيارى.

— سىز بىلمەيسىز، ئۇ ئۆمرىدە دېڭىزنى ئەمەس، چوڭراق كۆلنىمۇ كۆرۈپ باقمىغان بىر بەندە. ئەمدى چۈشەندىڭىزمۇ.

— بۇنىڭ ئاق قۇ بىلەن نېمە ئالاقىسى؟

— شۇ ئاق قۇ توغرىسىدا گەپلەشمىسەك بولمامدۇ؟ بولدى ئۇخلايلى.

— مەن سىزنىڭ تولا ئۇخلايدىغان خۇيىڭىزغا ئۆچ بولۇپ كەتتىم.

— سائەتنىڭ نەچچە بولۇپ كەتكىنىنى بىلمىدىڭىزمۇ؟

— نەچچە بولسا بولمامدۇ، چوقۇم سائەت مانچىدە ئۇخلا دەيدىغان بەلگىلىمە يوققۇ.

تېلېفوندىن گىژىلدىغان ئاۋاز كېلەتتى، سىرتتا بىر كىملەرنىڭ بىر ـ بىرىنى جان جەھلى بىلەن تىللاۋاتقان ئاۋازلىرى ئاڭلىناتتى. ئانىسىنى چىشلەپ تارتىپ ئادەم تىللايدىغان نالەكەس قىلىق قايسى زاماندا پەيدا بولغان بولغىيتتى؟ بىر كىم بىلەن ئۇرۇشۇپ قالسا شۇ كىشىنىڭ ئۆزىنى قويۇپ مۇشۇ مەيداندا يوق ياكى مۇشۇ جېدەل بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى بولمىغان خەقنىڭ ئانىسىنى تىللاپ يۈرۈشنىڭ زادى قانداق ئىشلىقىنى چۈشەنگىلى بولمايدۇ.

— مۇشۇنداق تالىشىپ يۈرگەننىڭ سىزچە بىرەر ئەھمىيىتى بارمۇ؟

— مەنمۇ ئۇقمىدىم.

— مەنغۇ ئۇقمىدىم. ھە راست، سىز ئاق قۇنىڭ رەسىمىنى كۆرمىگەنمۇ، ئەگەر بولىدۇ دېسىڭىز مەن ئۇنىڭ رەسىمىنى سىزگە كۆرسىتىپ قوياي.

— ياق، كۆرمىگەن، مەن ئۇنى نەدە يۈرۈپ كۆرىمەن، كۆرگۈممۇ يوق.

قەدىمكى ئادەملەر تاملارغا، تاشلارغا، قىيالارغا تۈرلۈك جانلىقلارنىڭ رەسىملىرىنى سىزىپ قويۇپتىكەن. يەنە تاشتىن، ياغاچتىن، مىس، تۆمۈر دېگەندەك نېمىلەردىن ئادەملەرنىڭ ھەيكەللىرىنى ياساپ كەلگىنىگە بەك ئۇزاق زامانلار بولدى. شۇ زاماندىكى ئادەملەرنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىنىڭ بائىسى نېمە بولغىيدىكىن؟ بۇنى بىكاردىن ـ بىكار ياكى زېرىكىپ شۇنداق قىلغان دېيىشكە قاملاشمايدۇ. ياراتقان ئىگىسى ئادەمنىڭ كۆڭۈل ئالەمىنى ئاجايىپ سىر ـ ئەسرارلارغا ھامىلدار قىلىپ يارىتىپتىكەن. نەچچە ئەسىرلەر بۇرۇنقى، بىز ھازىر تەسەۋۋۇر قىلىپ ئۈلگۈرەلمىگەن ئاشۇ ئادەملەرنىڭ ئىچىدە ئاق قۇنىڭ رەسىمىنى سىزىپ باققانلىرىمۇ بارمىدىكىن؟ ئاشۇ دەۋرلەردىمۇ بەلكىم مېنىڭ كۆزەينەكلىك قوشنامغا ئوخشاش ئادەملەر بار بولغىيدى. بۇ جاھاندىكى نۇرغۇن قالتىس ئىشلارنى ناھايىتى ئاز ئادەملەر قىلىدۇ.

— مېنىڭ ئۇيقۇم كېلىۋاتىدۇ.

— مېنىڭمۇ شۇ، سىز ئۆيدە يالغۇزمۇ؟

— ھەئە، بۇنى سوراپ قالدىڭىزغۇ؟

— مۇنداقلا سوراپ قويدۇم، باشقىچە چۈشىنىپ قالماڭ.

ئادەم دېگەن مۇشۇنداق نەرسە، ئۆز كۆڭلىدىكىنى بىر ئۆمۈر يوشۇرۇپ ئۆتۈشكە مەجبۇر بولىدىغان. كۆڭلىدە نېمە بارلىقىنى باشقىلارنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن قورقىدۇ. يۈرەكلەر سىقىلىپ، بېسىلىپ، شەكلىمۇ ئۆزگىرىپ كەتتىمىكىن دەيمەن.

— نېمىدەپ باشقىچە چۈشەنگىدەكمەن؟ سىز مەندىن بىرەر نەرسىنى تەمە قىلىۋاتمايدى

غانسىز؟

— نېمىنى تەمە قىلاتتىم، قىزىقچىلىق قىلماق. مەن تەمەخورلۇققا ئەڭ ئۆچ.

تام سائىتىنىڭ چىكىلدىشى يەڭگىل ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇ سائەتكە ئۆچمەنلىك بىلەن تىكىلدى. ئۇنىڭ ھەر بىر چىكىلدىشى ئەمەلىيەتتە مېنىڭ بىر دەقىقە، بىر سېكونت ئۆمرۈمنىڭ تۈگەپ ئۆلۈمگە قاراپ مېڭىۋاتقانلىقىمنى چۈشەندۈرىدۇ، تۈنۈگۈن كۆرگەن گېزىتتە يېزىلىشىچە، قارا تەنلىك بىر ئاداش ئىككى يۈز مېتىرغا يىگىرمە سېكونتقىمۇ يەتمەيدىغان ۋاقىتتا يۈگۈرۈپ بوپتۇ. نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى ۋاقىتلىرىم بولغان بولسا بۇ خەۋەردىن قاتتىق ھاياجانلىنىپ كەتكەن بولاتتىم. شۇ ھاياجانلىنىش ئىچىدە مەن چوقۇم: «بۇ ئىنسانلارنىڭ ۋاقىتنى بويسۇندۇرۇش جەھەتتىكى بىر غەلىبىسى» دېگەنلەرنى ئويلاپ كېتىدىغانلىقىم ئېنىق ئىدى. ھازىر نى ـ نى قالتىس ئىشلار بولسىمۇ، پەقەت ئېرەنشىمەيدىغان بولۇپ كەتتىم. بۇ روھىمنىڭ قېرىپ بىر يەرگە بارغانلىقىدىنمۇ ياكى تولا ئىشلارنى كۆرۈپ، نۇرغۇن ئىشلارغا ۋاي دېمەيدىغان بولۇپ قالغانلىقىمدىن بولغانمىدۇ؟ ئەمەلىيەتتە بولۇۋاتقان تۈرلۈك ئىشلارغا پەرۋا قىلماسلىقىمۇ روھىنىڭ قېرىپ كەتكەنلىكىگە بىشارەت بولۇشى مۇمكىن.

— بۇ جەھەتتە ئوخشاش ئىكەنمىز. سىز ئاق قۇ دېگەننى راستلا كۆرمىگەنمۇ؟

— شۇنداق، راست كۆرمىگەن، بىر كۈنى بىر كۆرۈپ كەلسەك بولغۇدەك.

— ئۇنى نەدىن تاپىمىز؟

— ئىشقىلىپ ئاق قۇ دېگەن گەپ چىققانىكەن، ئۇ بار نەرسە بولۇشى مۇمكىن.

— بار بولغانلىكى نەرسىنى تېپىپ كۆرمىلىشىمىز ناتايىن.

نەم قاناتلىرىنى سىلكىپ سۇزۇك سۇدا ئۈزۈپ يۈرگەن بىر جۈپ ئاق قۇ شۇ ھالدا نەدە بولمىسۇن جاھاننىڭ بىر يېرىدە ئۆز خىيالى بىلەن يۈرۈۋاتقاندۇ. بىر جۈپ ئەمەس، مىڭلىغان ئاق قۇلار بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئەمما، ئۇلار بىز كۆرمەيدىغان، بىز بىلىدىغان جايلاردا ئەمەس، يەنە شۇ ئاق قۇلار ئۆزلىرى ھەققىدە ئۇزاقتىن بىر نېمىلەرنى دېيىشىۋاتقان ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى مەڭگۈ يادىغا ئالمايدۇ. ھاياتنىڭ ئۇزۇن مۇساپىسىدە بىز ئۆزىمىزنى ئۇنتۇپ قالساق بولمايدۇ، دۇنيانى ئۇنتۇپ قالساق تېخىمۇ بولمايدۇ. ھاياتلىق ئالىمىدىكى تۈرلۈك يىرگىنىشلىك خام خىياللار، مەنلا بولسام دەيدىغان مەشئۇملۇقلاردىن خالىي ئاق قۇلارنىڭ كىچىككىنە يۈرىكى ناھايىتى پاكىز بولۇشى مۇمكىن. بىز ئۈچۈنمۇ شۇنداق پاكىز يۈرەك بەك لازىم.

— ئەمدى ئۇخلايلىمۇ؟

— ئۇخلىيالامسىز؟

— نېمىلا بولمىسۇن ئۇخلىماي بولمايدۇ.

سىرتتا ئۇرۇشۇۋاتقانلارنىڭ جېدەللىك ئەۋجىگە چىققاندەك قىلاتتى. ئاغزىدىن چىقىۋاتقان گەپلىرىنىڭ بەكمۇ سەتلىكىگە قاراپ بۇلارنىڭ ھەممىسى مەست بولسا كېرەك، دېگەنلەرنى ئويلاپ قالدىم. بىر نەچچە ئايالنىڭ چىرقىراشلىرىمۇ كىشىنىڭ تېنىنى شۈركەندۈرەتتى. كۆزەينەكلىك قوشنىسى ئۇھ تارتىپ تۇرۇپ شۇنداق دېگەن: ئاياللار ئىچىدىن بۇزۇلۇپ كەتتى. ئەركەكلەر كۆزىنى پارقىرىتىپ قاراپ تۇرۇشتىن باشقىغا يارىمايدىغان بولۇپ قالدى.

— خەقلەر ئۇرۇشۇپ كېتىۋاتىدۇ، پىچاقلىشىپ كېتەمدىكى دەپ قورقۇپ قالدىم.

— نېمە بولسا بولمامدۇ، بىزنىڭ نېمە كارىمىز؟

— نېمە كارىمىز دېگىنىڭىز بىلەن، ئالمادىس بىرەرى ئۆلۈپ تارتىپ قالسا قانداق بولىدۇ؟

— بىرەرىنىڭ ئۆلگۈسى كەلگەن بولسا، سىز بىلەن مېنىڭ ھەر قانچە غەم يېگىنىمىز بىلەن بىكار، ئۆلۈۋېرىدۇ.

— باغرىڭىز بەكلا قاتتىقكەن. ئۆلۈم دېگەن گەپنى ئاڭلىساممۇ يۈرىكىم جىغىلدايدۇ مېنىڭ.

— قورققاننىڭ نېمە پايدىسى؟

راست، قورققاننىڭ نېمە پايدىسى؟ بىراق، بۇ ھاياتنىڭ ھەر قەدەمدە بىزلەر تۈرلۈك تۈمەن قورقۇنچلاردىن نېرى بولالماي ئۆتىمىز.

— نەدە بىر گەپلەرنى قىلىدىكەنسىز. ھەممە ئىشنى پايدىنى دەپلا قىلىدىغان ئىش نەدە؟ قورقۇشنىڭ پايدىسى بولمىسىمۇ، لېكىن يەنىلا قورقىدىغان گەپ. توسۇپ قالغىلى بولمايدۇ. ئەمدى چۈشەندىڭىزمۇ؟

ئادەم دېگەن بۇ نەرسە مەڭگۈ پايدا ـ مەنپەئەتنىڭ، شان ـ شۆھرەت، راھەت ـ پاراغەتنىڭ ئارقىسىدىن سوكۇلداپ ھاسىراپ ـ ھۆمىدەپ ئۆمرىنى ئۆتكۈزىدۇ، ھايات بىزگە ئۆز ئەمەلىيىتى

بىلەن پۇل، دۇنيانىڭ ئاخىرىدا توزغاقتەك توزۇپ كېتىدىغانلىقىدىن، نام-شۆھرەتنىڭ چاڭ-توزاندەك يوقىلىپ كېتىدىغانلىقىدىن ساۋاق بەرگەن، شۇنداقتىمۇ ئاشۇ نەرسىلەرنىڭ سېھرىي كۈچى بىزگە پەقەت ئارام بەرمەيدۇ.

—بايا سىز دېگەن ئاق قۇ زادى قانداق نەرسە ئۇ؟

—ئۇ بىر قۇش، ئىسمىدىن قارىغاندا رەڭگى چوقۇم ئاق بولۇشى مۇمكىن.

—ناتايىن، نەدە ھەممە نەرسە ئۆزىنىڭ ئىسمى بىلەن ماس كېلىۋېرىدىغان ئىش بار؟ ھازىر دېگىنى بىلەن قىلغىنى ئوخشاش بولىدىغان ئىشلار ئازلاپ كەتتى. مەسىلەن، سىزنىڭ ئىسمىڭىزنى دەيلى.

—بۇ نېمە دېگىنىڭىز ئەمدى، مېنىڭ ئىسمىمغا نېمە بوپتۇ؟

—خاپا بولۇپ قالىدىغانلىقىڭىزنى بىلەتتىم. مەن مۇنداق ئويلاپ قالدىم، ئىككىمىز بەك ئۇزاق ئارىلىشىپ كەتسەك بولمايدىغاندەك قىلىدۇ.

—دىققەت قىلىڭ، ئارىلىشىپ دېگەن گەپنىڭ ۋەزنى بەك ئېغىر.

—سىزنىڭچە بۇ قانداق گەپكەن، ھەممىلا گەپنىڭ تېگىنى سۈرۈشتۈرۈپ يۈرسىڭىز بولمايدۇ.

سىرتتا بىر كىملەرنىڭ ئاچچىق بىلەن سۆرەن سالغانلىقى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئادەملەر ئارىسىدىكى تالاش-تارتىش مەڭگۈ تۈگىمىسە كېرەك. ھەر قانداق ئىش ئىككى ئادەم ئارىسىدا ياكى نۇرغۇن ئادەم ئارىسىدىكى جېدەل-ماجرانىڭ سەۋەبى بولۇشقا يېتەرلىك. بەزىدە بىرەرىنىڭ تىنىقى، شۇنداقلا قاراپ قويۇشى ياكى ئېگىشىپ مېڭىشى دېگەندەك.

—ئۇنداق قىلغىلى بولمايدۇ، ئىش يۈزىدە گەپ بولۇشى كېرەك. ئاقنى قارا دېيىش يارىمايدۇ. بارنى بار دېسە، يوقنى يوق دېسە قانداق ياخشى، مۇشۇنداق بولسا مېنىڭچە ئىشلار يەڭگىل، ئۆز يۈرىشىدە ئوبدان ماڭىدۇ.

—سىز مۇشۇنداق گەپلىرىڭىز بىلەن مېنىڭ بېشىمنى قايدۇرۇپ كۆنۈپ قالدىڭىز. قەدەمدە بىر مىخقا ئۇسسۇپ پېشانەمنى يارا قىلىپ يۈرمەي دېسىڭىز بۇنداق ئاقماس پاراڭلارنى قىلماڭ. ئاق قارا بولامدۇ، قارا ئاق بولامدۇ، سىز بىلەن بىزنىڭ نېمە ئىشىمىز؟ بىز ھازىر بىر ئاماللارنى قىلىپ ياشايدىغاننى خاتىرجەم ياشىۋالساقلا بولىدى. باشقا ئىشلارغا جىق ئېسىلىۋالغاننىڭ ئەھمىيىتى يوق.

نۇرغۇن ئادەملەر ساراڭ دەپ ئاتايدىغان ھېلىقى قوشنىسى بىر قېتىم ئۇنىڭغا سىرلىق كۆزلىرىنى تىكىپ:

—بۇ دۇنيادا سەگەك كاللا بىلەن ئىشلارنى بىلىپ ياشاش لازىم بولىدۇ، ھېچ بولمىسا كۆزىمىزگە سىغمىغان ئىشلار توغرىسىدا پىكىر قىلىپ ئويلانساقمۇ ھېساب، — دېگەنىدى.

شۇ چاغدا مەن مەھەللىدە ئوغرىلىق قىلىپ تۈرمىگە كىرىپ قالغان ئۈچ بالىنىڭ پارىڭى بولغانىدى. تېخى ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىرى قىز ئىدى. ئەمدى ئون سەككىز، ئون توققۇزلارنىڭ قارىسىنى ئالغان نۆۋەر باللار ئىدى. شۇ چاغدا پاراڭ ئارىلىقىدا بىرەيلەن: ئوغرىلىق قىلسا قىلمامدۇ، تۈرمىگە كىرسە كىرمەمدۇ، بىز ئوغرىلىق قىلمىغاندىكىن، بىز تۈرمىگە كىرمىگەندىكىن بولىدىمۇ، نېمە كارىمىز، دېدى. كۆزەينەكلىك قوشنامنىڭ قارىشىچە بۇنداق دېيىش توغرا ئەمەسكەن. بۇ جاھاندىكى ھەر بىر ئادەم، ھەر بىر ۋەقە كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان يىپلار بىلەن بىر-بىرىگە ئالاقىدار بولىدىكەن. ئاسماندا بىر پارچە قارا بۇلۇت پەيدا بولسا ئۇ يامغۇر بولۇپ ياغقاندىن كېيىن، بەزىلەرنىڭ ئۆگزىسىدىن يامغۇر ئۆتۈپ كېتىدىكەن، بەزىلەرنىڭ كونا ئۆيلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشىدىكەن. يەنە بەزىلەرنىڭ ئۇسسىغان زىرائەتلىرى ئۈچۈن پايدىلىق بولىدىكەن. ئۇنىڭچە يەنە بىز بىلمىگەن، بىز ئۇقمىغان يىراق يەرلەردە بىر ئادەم تۇغۇلسا بىر كۈنلەر كەلگەندە، شۇ ئادەمنىڭ بۇ دۇنيادىكى ئىشلىرىمۇ بىز بىلەن ئالاقىدار بولۇپ چىقىدىكەن. بۇنىڭدىن ناھايىتى نۇرغۇن يىللار ئىلگىرى بىزنىڭ ئاتا-بوۋىلىرىمىز ئۆزىنى كۆرۈش تۈگۈل ئىسمىنى ئاڭلاپمۇ باقمىغان بىرەيلەن توكنى كەشىپ قىلغاندا، ھېچكىم ئۇنى بىز بىلەن ئالاقىدار بولۇپ قالىدۇ دەپ ئويلىمىغان. بىراق، بۈگۈنكى كۈندە بىز توك دېگەن نەرسىدىن بىر مىنۇتمۇ ئايرىلالمايدىغان بولۇپ قالدۇق.

ئۇنىڭ ئاشۇنداق يوغان قائىدىلەرنى سۆزلەشلىرى قولۇم-قوشنىلارنىڭ بۇ ئادەمنىڭ زادى ساراڭ قېتىش بىر ئادەم ئىكەنلىكىگە بولغان گۇمانىنى تېخىمۇ ئاشۇرىۋېتەتتى.

—ھەممىلا ئادەم مۇشۇنداق ئويلىسا، ھې-

لىقى سىز دېگەن ياشايدىغاننى ياشىۋېلىش دېگەن گەپنىڭمۇ مەززىسى قالمايدۇ. بالدۇرراق بارىدىغان يەرگە كەتكەن ياخشى. ھېلىقىلار يەنە ئۇرۇشۇۋاتامدۇ؟

ــــ تازا ئەۋجىگە چىقتى، سىزگە دېسەم ئىرەنشىمەدىڭىز، چوقۇم چاتاق چىقىدۇ، بىزنىڭ ئۆينىڭ دەرىزىسىنىڭ ئۇدۇلىدىلا.

ــــ قانداق قىلاي دەيسىز.

قانداق قىلاتتىڭىز دېگەن نېمە گەپ، مەن مۇشۇنداق ئەھۋالدا نېمە قىلىشىم مۇمكىن، بۇرۇنقى چاغلار بولسا يۈگۈرۈپ چىقىپ جېدەلنى ئاجرىتىپ، ئۇلارغا نەسىھەت قىلىش ئۇلۇغ ئىش ئىدى، ھازىر دېگەن قانداق زامان، يوقىلاڭ ئىشلارغا ئارىلىشىپ قېلىپ، خاپىلىققا قېلىشنى ھېكچىم ئۆزىگە راۋا كۆرمەيدۇ. ئۆزۈڭنى بىل، ئۆزگىنى قوي، دېگەن گەپ بار.

ــــ قانداق قىلاتتىم، مەن ئۇلارنى نېمە قىلالايمەن. ھازىرقى ئادەملەرگە نەسىھەت قىلىشمۇ قاملاشمىغانلا بىر ئىشقۇ.

ــــ يەنە كېلىپ مەستلەرگە دەڭا.

ــــ توغرا دېدىڭىز، مەن مەست بولغان ئادەمدىن قورقىمەن. مەست بىلەن ساراڭنىڭ جىق پەرقى يوق، ھەر بالا كېلىدۇ.

دەرىزىنىڭ يېنىدىكى ئېرىقتىن شىرىلداپ سۇ ئېقىپ تۇراتتى. يۇرتىكى ھاياتنىكى جىمى شۇملۇقلارنى ئۆزىگە يىغقان ئادەملەرنىڭ كۆڭلىدەك پاسكىنا سۇ خۇددى ئايدىڭ ئاخشامدا مارجاندەك پارقىراپ ئاقىدىغان پاكىز ۋاقتىدىكىدەك بىر چىرايلىق شىرىلداپ ئېقىپ تۇراتتى. پاكىز سۇنىڭ شىرىلدىغان جانغا ئارام ئاۋازى بىلەن پاسكىنا سۇنىڭ شىرىلدىشىنىڭ ئوخشاشلىقى ئەجەب بىر ئىش.

ــــ ئۇيقۇڭىز كەلدىمۇ. ماڭا راست گەپنى قىلىڭ، سىزنى بىزار قىلغۇم يوق.

ــــ نېمە دېسەم بولار، ئۇيقۇم كەلمىدى دېسەم ئىشەنمەيسىز، ئۇخلىغۇم كەلدى دېسەم ئەدەپسىزلىك بولىدۇ.

ــــ راست گەپنى دېسىڭىز بولىدۇ. ئىككىمىز ئارىسىدا بولسىمۇ راست گەپ بولغىنى ياخشى.

يالغان ـ ياۋىداق گەپ ـ سۆزلىرىمىزنى تۇرمۇشىمىزدىن سىقىپ چىقىرىۋەتسەك ھايات ھازىرقى ئۆز قىنىدىن چىقىپ كېتىدۇ.

ھېلىقى كۆزەينەكلىك ئادەم مۇشۇ گەپلەرنى قىلىشۋاتقاندا، يەنە بۇرۇنقىدەك چالا مەست ئىدى.

ــــ بايا دېگەن ئاق قۇ زادى قانداق نەرسە بولغىيدى.

ــــ مەن بايا دېدىمغۇ، ئۇنى كۆرۈپ بېقىشقا بولىدۇ. ھېچ بولمىسا رەسىمىنى كۆرۈپ قويغاننىڭ يامىنى يوق.

ــــ مەن ئۇنىڭغا قىزىقىپ قالدىم. ئۇ راستلا ئاقمىدۇ، رەڭگىنى دەيمەن.

ــــ مېنىڭچە شۇنداق.

خەق نېمە دېسە شۇنىڭغا باش لىڭشىتىپ ياشاشنى بىلسەك نۇرغۇن ئاۋارىچىلىقلاردىن خالىي بولۇپ قالىدىغان گەپ. ئاۋارىچىلىقتىن قاچمىسا بولمايدۇ. ھازىرقى ئادەملەر كۆكەملىشىپ كەتتى. قىلدىن قىيىق كەتسە ئىشتىن چاتاق چىقىدۇ. سىرتتا ئۇرۇشۇۋاتقانلارمۇ ھەقچان ئېغىزغا ئېلىشقا ئەرزىمەيدىغان بىر ئىشلارنىڭ سەۋەبىدىن ئۇرۇشۇپ يۈرىۋاتسا كېرەك. مۇشۇ خەقنىڭ جېدىلى بېسىقمىسا، مېنىڭمۇ ئۇخلىيالىشىم ناتايىن، خەقلەر توغرا دەيدۇ، قوشناڭ تىنچ، ئۆزۈڭ تىنچ، دەپ. ھاڭۋاقتى بولۇۋېلىش ياخشى ئىش. بىراق، قاملاشتۇرماق تەس. ھەممىگە ئارىلىشىپ يۈرۈش ئېقىمغا قارشى ماڭىدىغان يول خېتى.

ــــ سىزگە دەيدىغان بىر گېپىم بار ئىدى، مەن قانداقلا بولمىسۇن بىر ئىش قىلايمىكىن دەيمەن.

ــــ قانداق دەيسىز، ئوچۇقراق گەپ قىلىڭە، تازا ئاڭلىيالمىدىم.

ــــ مەن مۇشۇ يېشىمغىچە ھېچ ئىش قىلماپتىمەن.

ــــ بۇ گېپىڭىزنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم، شۇنچە ياشقا كىرىپ ھېچ قىلماپتىمەن، دېسىڭىز بۇ قانداق گەپ بولدى.

ــــ سىز دەپ بېقىڭە، مەن نېمە ئىشلارنى قىلغاندىمەن، تىلغا ئالغۇدەك ئىشلارنى دەيمەن.

ــــ بۇنى ئۆزىڭىز بىلمىسىڭىز مەن نەدىن بىلىمەن؟

ــــ ئەمەلىيەتتە بىر ئادەمنىڭ نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقىنى ئۆزىدىن كۆرە باشقىلار ياخشىراق بىلەمدىكىن دەيمەن. تۇتامغا چىققۇدەك بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالماي جاھاندىن ئۆتۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

تېلېفوندىن گىژىلدىغان ئاۋاز كېلەتتى. ئۇ

بىر دەم توختاپ ئاستا غۇدۇڭشىدى:

—مەن مۇشۇ كۈنگە كەلگۈچە ئۆزۈمنىڭ قانداق ئادەملىكىمنىمۇ بىلمەيدىكەنمەن.

—شۇنداقمۇ، بۇنى بىلىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟

—ما گېپىڭىز قاملاشمىدى.

—ئەمىسە مەن دەپ بېرەي، سىز كۈنى ئۆتسىلا بولىدىغان ئادەم.

كۈنى ئۆتسىلا بولىدىغان ئادەم. بۇ قانداق گەپ؟ ھەقىقەتەن شۇنداق بولسا كاللىنى سىلكىۋېتىپ ئويلىنىدىغان ۋاقىت كەپتۇ. بىراق، قانداق بولسا بولىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمىسا يەنە بىكار. جاھاندا ئۇ بولماپتۇ، بۇ بولماپتۇ دېيىش ئاسان. بىراق، زادى قانداق بولسا بولىدىغانلىقىنى بىلىش تەس.

—سىزنىڭچە مەن قانداق قىلسام بولىدۇ؟

—بۇ مەنمۇ دىققەت قىلمىغان بىر گەپكەن. ھەممە ئادەمنىڭ تەلەيلىك بولۇپ كېتىشى ناتايىن. خەقنىڭ دىققەت ـ نەزەرىگە چۈشكىدەك بىر ئىشلارنى ھەممىلا ئادەمنىڭ قىلىپ كېتەلىشى ناتايىن. بۇ جاھاندا نۇرغۇن ئادەملەر ئاز بىر قىسىم ئادەملەرنىڭ ئىشلىرىغا ھەۋەس قىلىپ، ئېغىزىنى تامشىپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. خۇددى تۆكۈلۈپ كەتكەن بىر تال غازاڭدەك ئېتىبارسىز بىر ھالدا.

—ئادەم بولماق راستلا تەسكەن.

—قانداق قىلاتتىڭىز ئەمىسە، باشقا ئامال يوق. دۇنياغا جىمجىت كېلىپ يەنە جىمجىت كېتىپ قېلىش پېشانىڭىزگە پۈتۈلگەن بولسا باشقا چارە يوق.

ئۇنىڭغا بۇنداق چوڭ خىياللارنى قىلىشنى كىم قويۇپتۇ، ئۆز تۇرمۇشىدىن رازى بولمايدىغان ئادەملەرنىڭ بەختلىك ياشىيالمايدىغانلىقىنى بىر كىملەرگە چۈشەندۈرۈپ بولماق تەس. يەنە بىر قارىسا كىمنىڭ ئۆزىدىن ھالقىپ كەتكەن ئارمىنى بولمايدۇ؟ ئېشەك مىنگەننىڭ ئات مىنگۈسى كېلىدۇ، پىيادە كېتىۋاتقانلارغا قاراپ شۈكرى قىلىشنى خەقلەرگە ئۆگىتىپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق. نەچچە تال پاشا غىڭشىپ كىشىنىڭ ئارامىنى بۇزىدۇ.

—ھېلىقى ئاق قۇ دېگەننىڭ قانداق نەرسىلىكىنى ماڭا دەپ بېرەمسىز.

—ئۇ بىر خىل قۇش. نەسلى قۇرۇش گىردابىغا بېرىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن.

—بۇنى قانداق بىلىسىز؟

—ئۇ قوغدىلىدىغان ھايۋان، شۇنىڭغا قارىغاندا تۈگەشكە قاراپ ماڭغان بولۇشى مۇمكىن.

—قوغدالغانلىكى نەرسىنىڭ نەسلى قۇرۇپ كېتىشى مۇمكىن دېمەكچىمۇ؟

—ئۇنداقمۇ ئەمەس. ئىشقىلىپ يوقىلىشقا يۈزلەنگەن نەرسىنى قوغدايدىغانلىقىنى بىلىمەن. چۈنكى، ئۇلارنىڭ سانى بەك ئاز.

—ئادەملەر شىددەت بىلەن كۆپىيىپ كەتتى. سىزنىڭچە ئۇنى قوغداشنىڭ ھاجىتى يوقمۇ؟

—بىمەنە گەپ قىلماڭ. ئادەم دېگەن ئۆز ـ ئۆزىنى قوغدايدىغان نەرسە. ئادەم ئۆز ـ ئۆزىنى قوغدىيالمىغان چاغدا ئۇنى قۇتقۇزىدىغان يەنە بىر كۈچ قالمايدۇ.

—سىزنىڭ بەزىدە كاللىڭىز ئىشلەپ قالىدۇ. ئەمدى ئۇخلىساق قانداق؟

—مەيلى. يېرىم كېچىدىن ئېشىپتۇ، ئۇخلىمايمۇ بولمايدۇ.

—ئۇيقۇ ئۆلۈمگە بەلگە، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ باققانمىدىڭىز؟

—ۋاي ـ ۋۇي، قويۇڭا بۇ گەپنى، مۇشۇنىڭ مەنىسىنىمۇ چۈشەنمىسىڭىز ئەمدى بۇنى نېمە دەيمىز؟ ئۇ باشقا بىر مەنىدە دېيىلگەن گەپ تۇرسا.

—بوپتۇ، ھېلىقى ئاققۇنى قاچان كۆرگىلى بولار؟

نەم قاناتلىرىنى سىلكىپ سۇزۈك سۇدا ئۈزۈپ يۈرگەن بىر جۈپ ئاق قۇ شۇ چاغدا نەدە بولمىسۇن جاھاننىڭ بىر يېرىدە ئۆز خىيالى بىلەن يۈرىۋاتقاندۇ، بىر جۈپ ئەمەس، مىڭلىغان ئاق قۇلارنىڭ بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئەمما، ئۇلار بىز كۆرەلەيدىغان، بىز بىلىدىغان جايلاردا ئەمەس. يەنە شۇ ئاق قۇلار ئۆزلىرى ھەققىدە ئۇزاقتىن بىر نېمىلەرنى دېيىشىۋاتقان ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى مەڭگۈ يادىغا ئالمايدۇ. ھاياتنىڭ ئۇزۇن مۇساپىسىدە بىز ئۆزىمىزنى ئۇنتۇپ قالساق بولمايدۇ، دۇنيانى ئۇنتۇپ قالساق تېخىمۇ بولمايدۇ. ھاياتلىق ئالىمىدىكى تۈرلۈك يىرگىنىشلىك خام خىياللار، مەنلا بولسام دەيدىغان مەشئۇملۇقلاردىن خالىي ئاق قۇلارنىڭ كىچىككىنە يۈرىكى ناھايىتى پاكىز بولۇشى مۇمكىن. بىز ئۇچۇنمۇ شۇنداق پاكىز يۈرەك بەك لازىم.

(ئاپتور: چەرچەن ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدا)

تەھرىرى: **مەتسېلىم مەتقاسىم**

www.uyghurkitap.com

يار مېنىڭ دوپپامغا سىلىپتۇ جىگدە

بىلگەندەك جىگدىگە ئامراقلىقىمنى،
يار مېنىڭ دوپپامغا سىلىپتۇ جىگدە.
بۇلبۇلدەك سايرىغان ھەر بىر تال تۈكۈم،
گۈللەرنىڭ كۆڭلىنى قىلىپتۇ زېدە.

تۆمۈرچى تاغلاردىن ھېلىلا كەلگەن،
پىچاقچى قىنىنىڭ تامچىسى ئىدىم.
مۇھەببەت تېرىغان سۇمبۇل چۆللەرگە،
ھارۋىكەش ئۆلۈمنىڭ قامچىسى ئىدىم.

بىر شېخى مۇساپىر، بىر شېخى غېرىب،
چېچىلار توغراقنىڭ بومبا ساقىلى.
قارىغۇ قۇياشنىڭ ھاسىسى ئىدىم،
بولغاندا يەر بىلەن ئاسماننىڭ تويى.

سۆيگۈنى تۈگىمەس ناخشا دېگەن كىم،
تۈگىدى باشلىماي تۇرۇپ مەن ئۇنى.
ئۆتەرمۇ شۇمۇرۇپ بۇ ئۆمرۈم ئەمدى،
يار مېنىڭ دوپپامغا سالغان جىگدىنى؟!

جىگدە چېچىكى

مەيدەمنى تاتىلاپ ئۆتتى شېرىن سۆز،
قوشاقچىلىق تولدى گۈلنىڭ ئىچكى.
ئاپاردى بارمايمەن دېگەن تۈگمەنگە،
بۇرنۇمدىن يېتىلەپ جىگدە چېچىكى؛

چېچىنى يولۇپتۇ يارنىڭ لېۋىمۇ،
مەستلىكتىن ئۆستەڭمۇ كېتىپتۇ تېشىپ.
شامالنىڭ قانىتى بولۇپ قاپتۇ قان،
ئەتىرگۈل يېتىپتۇ كارىۋاتقا چىقىپ.
كونا تام ئېشىنىپ كامارلىرىغا
مۇھەببەت باغلاپتۇ قۇشقاچلار بىلەن.
ئېشەكلەر ھاڭراپتۇ، كالىلار مۆرەپ،
ئاھ، قانداق ئۇلۇغدۇر مۇھەببەت دېگەن!...
مەن ئەمدى مەست پېتى كىرەيمۇ گۆرگە،
قاغىدەك مىڭ يىللاپ ئېيتقانچە ناخشا.
بۇ جۇل ـ جۇل مەيدەمنى ئېچىپ بېرەي مەن،
ھەي نازۇك ئايالار توختىغىن، توختا!

غوجىمۇھەممەدكە

ئادەم بولۇپ يارالغاچقىلا،
ياشاپ كەلدى ئادەملەر ئارا.
سۆيگۈ ئۈچۈن توقۇدى داستان،
باھار رەڭلىك جىنازىسىدا.

شائىر بولۇپ يارالغاچقىلا،
شېئىر يازدى ئۆلۈپ ئولتۇرۇپ.
چىڭ قۇچاقلاپ جەسىتىنى، ئاھ،
يىغلىدى ئۇ كۈلۈپ ئولتۇرۇپ.

ئۇ ھېچكىمگە ھېچنېمە دېمەي،
دەرۋازىسى چېقىۋېتىلدى.
ئۈچ كۈنگىچە ھېچنېمە يېمەي،

پۇت ـ قوللىرى كېسىۋېتىلدى.
ھارۋىكەشنىڭ سۇمبۇل قامچىسى،
قامچىلىدى تارام ئاھ، تارام.
كېپىنەكنىڭ گۈزەل ئۆلۈمى،
ھاياتىمنى قاپلىدى تامام.
مۇزاي كىرپىك، تەخەي سۇباتلىق،
چۇمۇلە بەل، چىۋىن قاناتلىق،
ئۆمۈچۈك قىز كىردى ئۇياتلىق،
چۈشلىرىنى قىلدى سەرگەردان...

ئۇ ئۆيىدىن ھېچيەرگە بارماي،
قۇرۇپ كەتتى چۆلنىڭ بايانى.
كېزىپ چىقتى ئۆزىنى ھارماي،
كۆرۈنمىدى لېكىن پايانى.

تاغلار ئۇنىڭ كىردى قەددىگە،
كىرپىكىگە قوندى باياۋان.
قەلەندەرلەر ساپايە چالدى،
ئىشىكىدە زارۇ زار، ۋەيران.
مەڭگۈ كىيىم كىيمەيدىغان گۈل،
مەڭگۈ كىيىم سالمايدىغان قىز.
مەڭگۈ ئۆلۈپ كەتمەيدىغان ئاي،
مەڭگۈ ئۆچۈپ كەتمەيدىغان ئىز...
ئۇنى يالاپ ئاپاردى بۇگۈن،
قەلبىدىكى دارىنىڭ ئالدىغا.
سۇندۇرۇپ دار تۈۋرۈكلىرىنى،
يۈگۈردى ئۇ يارىنىڭ ئالدىغا.
يار ئۆلدى!
تۇۋلىدى ئاھ، ھەسرەتلىك بىر كۈي،
يىقىلدى ئۇ تارىنىڭ ئالدىغا...

ئۇ بىر ئەبلەغ، بىلمەس ياشاشنى،
ئوتتۇز يىلدا ئۆگەندى ئاران
ئىچ ـ ئىچىدىن مۇڭلۇق يىغلاشنى،
ئۇ بىر ئەبلەغ، بىلمەس سۆيۈشنى
ئوتتۇز يىلدا ئۆگەندى ئاران.
سۆيگۈ ئۈچۈن قانداق ئۆلۈشنى.

ئۇ بىر ئەبلەخ، بىلمەس كۆڭۈلنى،
ئوتتۇز يىلدا ئۆگەندى ئاران
تەسۋىرلەشنى توزۇغان گۈلنى.

ئۇ بىر ئەبلەخ!...
(ئاپتور: خوتەن ۋىلايەتلىك يولۇچى توشۇش باش بېكىتىدە)

ئەخمەتجان تۇرۇپ بەگتۆرك

سېنى ئىزدەپ چىقسام تاغلارغا

گۈلخان رىۋايىتى

سېنى ئىزدەپ چىقسام تاغلارغا،
سۆيۈپ قويدى روھىمنى پەرۋاز.
سېنى ئىزدەپ كىرسەم باغلارغا،
مەي باغلىدى شاخلىرىمدا ياز.

سېنى ئىزدەپ چۆكسەم دەرياغا،
قارماق سالدى ماڭا ئاق بېلىق.
سېنى ئىزدەپ قونسام شامالغا،
يۇتىۋالدى مېنى يېشىللىق.

سېنى ئىزدەپ بارسام بۇلاققا،
سىڭىپ كەتتى قەلبىمگە ئاسمان.
سېنى ئىزدەپ بارسام قۇملۇققا،
ئۈنۈپ چىقتى ئىزىمدىن گۈلخان...

سەن يېنىمدا بولساڭ قەدىردان

سەن يېنىمدا بولساڭ قەدىردان،
ئوت ئۆركىشى ئاقار تېنىمدىن.
شىجائەتنىڭ بۇژغۇنلىرى ھەم،
بالقىپ چىقار ئىسسىق قېنىمدىن.

سەن يېنىمدا بولساڭ قەدىردان،
قۇشلار ئېلىپ كېتىشەر مېنى.
يۇيۇندۇرماق بولار پاكىزە،
تۇۋلاپ دېڭىز يۇمران ئىسمىمنى.

سەن يېنىمدا بولساڭ قەدىردان،
قۇچاقلاردىن كۆچەر قەھرىتان.
يۈرىكىمنى چالار تىنىمسىز،
مۇھەببەتنىڭ قوللىرى ھامان.

گۈل شېخىدا تىلىندى يۈرەك

چۆلدىن چىقىپ، چۆلگە تاشلىنىپ،
گۈل شېخىدا تىلىندى يۈرەك.
تۆكۈلدى ھەم يارا ئىزىدىن،
قان رەڭگىدە ئېچىلغان چېچەك.

نۇر تەپچىرەپ تۇرغان ئىزىمنى،
باغرىغا چىڭ باستى چىغىر يول.
چېچىۋەتتى قىياقلارغا چوغ،
بوشلۇقلاردا لەيلەپ قالغان قول.

كىرپىكلىرى كۆيگەن ئۆستەڭدە،
ئاقتى شىر ـ شىر لاۋۇلدىغان ئوت.
كەتتى ھىجران كۆلىگە ئاستا،
ئۇسساپ كەتكەن بىر توپ ئاق بۇلۇت.

ئېھ، مۇرەمگە قونغان بوز تورغاي،
ئۇچتى تۇزلۇق يېشىمنى ئىچىپ.
دۇنيا مېنى قالسىمۇ ئۇنتۇپ،
ياشىغۇم يوق جانانىدىن كېچىپ.

دوپپا

چاقناپ تۇرار دوپپا ھۆسنۇڭدە،
ساداقەت ھەم ئەقىلنىڭ نۇرى.
چېچەكلىرىڭ تارىخ سۆزلىسە،
كۈيلەر شاختا سۆيگۈ بۇلبۇلى.

نۇر تەپچىگەن قىيالىرىڭدا،
خىيال سۈرەر يۇلتۇزلۇق ئاسمان.
ئاپتاپ تۆككەن تەبەسسۇمىڭدا،
ئەجداد روھى بولار نامايان.

گۈللىرىڭنىڭ ئۆڭمەس جۇلاسى،
دەمدە مىڭ رەت تۇغار گۈلىستان.
شاۋقۇنلايدۇ غۇرۇر دەرياسى،
سەن بېشىمدا تۇرساڭلا ئامان.

(ئاپتور: گۇما ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە)

ھاياتنوپۇس مۇھەممەت

«تېتانىك پاراخوت»

(شۇ ناملىق فىلىمنى كۆرگەندىن كېيىن)

ھاياتلىق ناخشىسى ياڭرىماقتا...
مۇھەببەتكە سىگنال ھەر بىر نىگاھتا.
پاراخوت،
كىچىك بىر جەمئىيەت
قايىنىماقتا ئادەملەر ئۇندا.
قاپقاراڭغۇ دېڭىز،
لىڭشىسا كېمە
يۇتۇلۇشقا تەييار ئادەملەر.
ھايات قايىنىماقتا...
ئۆلۈمگە يېقىن بىر جايدا تۇرۇپ
سۆيگۈ ئىزدەپ يۈرمەكتە جانلار.
مەيلى بايلار سورۇنى بولسۇن،
تەبىقىسى تۆۋەنلەر ياكى.
ھەممىسىدە بىر نەرسە ئېنىق
ئىزدىگىنى سۆيگۈ ـ مۇھەببەت!
مەيلى خۇشال چاغلاردا ۋە يا
ئۆلۈم پۇراپ تۇرسىمۇ يەنە
قەلبلەردە شۇ بىرلا تىلەك.
پاراخۇت ماڭماقتا...
دېڭىز چايقالماقتا...
قاپقاراڭغۇ كېچە باغرىنى يېرىپ،
ئىلگىرىلەيدۇ بىر غالىب رولچى
يۈز ـ يۈزلىگەن ئارمانىنى ئېلىپ.
قارا دېڭىز يالمىماق بولۇپ
تامشىپ قويار تىلىنى پات ـ پات.
چاقنار يۇلتۇزلار كېچە باغرىنى يېرىپ
قاپقاراڭغۇ كېچە تۈتىشىپ كەتكەن.
قاپقاراڭغۇ دېڭىز.
قاپقاراڭغۇ نىشان!
قاپقاراڭغۇ سۈنى كېچىپ
ئىلگىرىلەيدۇ ھاياتلىق بېرىپ.
ئاقسۆڭەكلەر ئېسىل قولىدىن
تىلەنمەكتە پۇلغا سەدىقە.
ئىچىلمەكتە ۋىسكىغا قوشۇپ

تەبىئىيلىك، بايقالماي تۇرۇپ.
نامراتلارنىڭ كۆلبىسى قايناق
ئۇندىن مېھىر تامچىلار ھەر ۋاق
ئولتۇرغۇدەك ئورنىمۇ يوق ئەر
شۇنچە مەغرۇر تۇيغۇسى ئويناق.
ئەل قىلىندى مۇشۇ كەپىدە
ئاقسۆڭەكلەر غۇرۇرى ئۇنسىز.
چىن سۆيگۈنىڭ قەھرى لەرزىدە،
ئوت ئالماقتا بۇندا ھايالسىز.
تۇمانلىق كېچە...
چايقىلار دېڭىز...
يېرىپ ئۆتەر تۈننىڭ باغرىدا -
بىر پاراخوت يۇلتۇزدەك گويا.
ئۇندا قاينار كىچىك بىر دۇنيا
زاھىر يەنە ئوتتەك مۇھەببەت!
ئۈزۈلدى سىم ئۆچتى چىراغلار
قاراڭغۇلۇق تىقىلدى كۆزگە.
يورۇقلۇقتا
سۆيگۈگە
ئىنتىلمەكتە كۆڭۈللەر.
چېقىلدى كۆزنەك
ئۇسسۇپ كىردى سۇلار دولقۇنى!
يۇتۇلماقتا دېڭىزغا دەھشەت!
بۇ يەردىكى ھايات ۋە مامات!
يۇتۇلمىغان بىر نەرسە بىزنى
تۇرماقتا ئاھ دەھشەت قۇچاقلاپ!
رىشاتكىلار بۇزۇلدى
خانىلەر گۇمران بولدى
كارىدورلار سۇغا تولدى
ھەممىگە دولقۇن ئۇرۇلدى.
پاچاقلاندى بارچە مەۋجۇدات!
پاراخوت!
ئەڭ ئاخىرقى ھايات ناخشىسى
ياڭرىماقتا ئۇندا شۇنچە ساپ!

تۆكۈلمەكتە ئادەملەر بىر - بىر
يوپۇرماقتەك ئۇنسىز دېڭىزغا.
كېمىلەرگە ئۇزۇتۇپ قالدى ئەرلەر
ئاياللارنى، بالىلارنى.
مۇزىكانتلار چالماقتا سازلار،
دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ كۈيگە!
دۇنيادىكى ئەڭ يۈكسەك سەۋر - تاقەتتە
دۇنيادىكى ئەڭ قىممەتلىك قىياپەتتە!
ھاياتلىقنى كۈيلەيدۇ ئۇلار
گۈزەللىكنى تونۇتتى ئۇلار
نامەردلەرگە ئۆلۈم ئالدىدا!
بۇ، شۇنداق ئۆلۈم
بۇ، شۇنداق مۇھەببەت.
ئىنسانىيەت روھى چاقنىغان.
بۇ شۇنداق تراگېدىيە
گۈزەللىكنى ساڭا تونۇتقان.
داغدۇغا يوق، تەسۋىرلىرى يوق
زامان، ماكان ھالقىغان ئەمما،
مۇھەببەتلىك پاكىتى تولۇق.
تېتانىك پاراخوت -
چۆكتۈرگىنىڭ نېمە تارىختا؟
قەلبىمىزگە چۆكتۈڭمۇ ۋەيا؟
ھاياتلىقتا بولغان ئەقىدە
ۋە ياكى دە گۈزەل تەلپۈنۈش.
ئەسلىمىمۇ ئەسكەرتىش بۇندا؟...
تېتانىك پاراخوت -
سەن ئۆلمەيدىغان مەڭگۈلۈك ناخشا،
چەكسىز ئارمان ياتقان قۇچاقلاپ.
سەن چۆككەنسەن قەلب تەكتىگە،
شۇ چۆكىشىڭ سۆيگۈ - مۇھەببەت!
سىگنالدۇرسەن ئىنسانىيەتكە،
ئۇلۇغدۇرسەن بەلكى تا ئەبەد!

(ئاپتور: خوتەن رادىئو - تېلېۋىزىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا)

ئابدۇلئەھەد داۋۇت تۇركزات

ھەي، مەندىمۇ شۇ ئوت، شۇ پىراق

مەن ئەمەسكەن سۆيۈپ قالغىنىڭ
(بىر قىز تىلىدىن)

قاراپ - قاراپ ئۆيىمىز تامان،
نېمىنىدۇ كۈتۈپ كېتەتتىڭ.

ئەمما قالساق ئۇچرىشىپ، ئەجەب؟!
پەرۋاسىزلا ئۆتۈپ كېتەتتىڭ.

قالغاندا بىز ئۇچرىشىپ بۈگۈن،
بايقىدىمەن ئەكسىچە بىر ھال.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېتى
www.uyghurkitap.com

يېنىمدىكى ئاچامغا باقسام،
كۆرۈندى ئۇ شۇنچە بى ماجال...

باتنىشىدىن قورقىمەن قەۋەت

مۇئەللىمتىن تاشلاي دېسەممۇ،
بارالايمەن ئالدىغا كۈلۈپ.
بەتلىكىن ئوق تۇتاي كۆكسۈمنى،
كەتسەم رازى قولۇڭدا ئۆلۈپ.

كۆز ئالايتسام بولاي قارا يۈز،
تىل ـ دەشنامغا مەيلى كۆمسۈەت.
پەرۋاسىزمەن ھەممىگە، لېكىن
باتنىشىدىن قورقىمەن قەۋەت.

دوزىخى بار، جەننىتى بار سۆيگۈنىڭ

سۆيگۈ دېگەن گاھى ئوتقا تاشلايدۇ،
كىرەلەمسەن ئوت قوينىغا داجىماي؟
كۆيدۈم، دېسەڭ سېنى شاللاپ تاشلايدۇ،
ئۆلىشىسەن ئوتقا، ئوتتىن ئاجرىماي.

يالاڭ ئاياغ باشلار گاھى ئېگىزغا،
ماڭالامسەن ۋايسىماستىن ـ ئۇن چىقماي.
كىرگۈزىدۇ «شۇڭغۇ!» دەپلا دېڭىزغا،
چىقالامسەن غەۋۋاس بولۇپ تۇنجۇقماي؟

تەسەۋۋۇردىن يىراق ۋىسال گۈلىنى،
تاشلايدۇ گاھ قۇچىقىڭغا كۆيگىنىڭ.
ئالمىشىدۇ قىسمەت گويا پەسىلدەك،
دوزىخى بار، جەننىتى بار سۆيگۈنىڭ.

تولۇن ئاي، سەن كۈندىلىك خاتىرەمسەن

تولۇن ئاي، ئۇنتۇمىدىم (ئۇنتۇمايمەن)،
شادلانسام تەڭلا خۇشال بولغىنىڭنى.
ئازابلار ئىسكەنجىسى قىلسا پايخان،
مېنى دەپ دەرغەزەپكە تولغىنىڭنى.

ئېسىمدە، كۆزنەكلەردىن كىرىپ ئۈنسىز،
«كەلدى» دەپ يارغا خەۋەر يەتكۈزگىنىڭ.
چىقسا گەر شەپە تىڭشاپ بوۋاي شۇئان،
مۆكۈنۈپ بىزنى ئامان كەتكۈزگىنىڭ.

ئېسىمدە، «قوشماق» بولۇپ ماڭغاندا بىز،
يوللارغا نۇر پاياندار سالغانلىرىڭ.
ئېسىمدە، ۋىسال قۇچۇپ يانغاندا بىز،
«كۆرۈڭلار ياخشى چۈش» دەپ قالغانلىرىڭ.

ئېسىمدە، سۆيگۈمىزگە كەتكەندە دەز،
سۈيىدە ھىجرانىڭ تەڭ ئاققانلىرىڭ.
چۈشكۈنلۈك مېنى تۇتقۇن قىلغان مەھەل،
قەلبىمگە ئۈمىدتىن نۇر ياغقانلىرىڭ.

تولۇن ئاي، سەن كۈندىلىك خاتىرەمسەن،
پۈتۈلگەن ساڭا جىمى كەچۈرمىشىم.
ساقلىنار ئۆز پېتىچە بىر سەندىلا،
ئۇنتۇلماس شادلىقلىرىم، قايغۇم ـ يېشىم.

(ئاپتور: گۇما ناھىيە كۆكتېرەك يېزا 11 ـ باشلانغۇچ مەكتەپتە)

شەرقنۇر مۇھەممەد ھىلال ئاي

ھىجران تىنۋىشلىرى

ھىجران

ئۇنتالمىدىم، مېھرىڭ چوغ بولۇپ—
يۈرىكىمگە چۈشكەندىن بېرى.
چۈشلىرىمدە ھەمراھ سەن دائىم،
خىيالىمدىن كەتمەيسەن نېرى.
ئۇنتالمىدىم، سېنى ئەي گۈلۈم،
كۆرگىنىمدە چېھرىڭنى بىر رەت.
قانارمەنمۇ ۋىسلىڭگە سېنىڭ،
يۈرىكىمنى تىلغايدۇ ھەسرەت!

كۆردۈم، كەلدىڭ ئۈنسىز، تىنۋىشسىز،
چۈشلىرىمدە پەر ـ قانات قېقىپ.
قىلالمايلا قەلبىڭنى ئىزھار،
كەتتىڭغۇ ئاھ، بىر قىيا بېقىپ...

ئويغانغاندا مىڭ دوزاخ ئوتى،
ۋۇجۇدۇمدا كۆيدى چاراسلاپ.
كەتكەن بىلەن ئۆزۈڭ خىرامان،
ھىجرانىڭنى قالدىم ھاپاشلاپ.

ئۇنتۇلماسكەن، بىز ئايرىلغان ئاق كېچە

ئېسىمدىدۇر، بىز خوشلاشقان ئاشۇ چاغ،
قاراپ قالدىم، قارىڭ كۆزدىن يۈتكىچە.

«خوش» دېگەندە قوللىرىمنى چىڭ سىقىپ،
يۈرەك تارتتى ئازابلارنى يەتكۈچە.

تەنھا قالدىم خۇددى تەنھا كەلگەندەك،
مىڭ بوغۇلدۇم، ھىجرانىڭدا يانغىچە.
ھەممە جىمجىت، يۈرەك يانار لاۋۇلداپ،
كۆزۈمدە ياش، ياتتىم تاكى تاڭغىچە.

كەتتى ئاياز، كەتتى كەچكۈز بىرمۇ بىر،
ئۆچمەس سۆيگۈڭ ۋۇجۇدۇمدا تېخىچە.
ئۇنتۇلسىمۇ تالاي ـ تالاي كەچمىشلەر،
ئۇنتۇلماسكەن بىز ئايرىلغان ئاق كېچە...!

گۈلجاھان مەتنىياز

بەلكىم بىر كۈن قالارسەن ئەسلەپ

دېكابىردا ـــ مۇزدەك سوغۇقتا،
كەتسە جۇدۇن جاھاننى قاپلاپ.
يۈزلىرىڭدىن يۈرىكىڭگىچە،
توڭۇپ كەتسەڭ دىرىلدەپ تىترەپ.
زەررىچە چوغ بەرمىسە ھېچكىم،
تاپالمىساڭ ئۆزۈڭ ھەم ئىزدەپ.
تىنىقىدىن يالقۇن تەپچىگەن،
ئېھ، ئاشۇ قىز بولسىدى بىر دەپ،
بەلكىم شۇ چاغ قالارسەن ئەسلەپ...

يامغۇر ياغسا شارقىراپ بىردىن،
تورۇسۇڭدىن چۈشسە تاراملاپ.
توختىمىسا نەچچە كۈن ئۇدا،
ئارام بەرمەي سېنى ئازابلاپ.
نېمە ئۈچۈن توختىمايسەن دەپ،
كۆككە بېقىپ تىنماي سوراقلاپ.
كۆزلىرىدىن ياش قۇرۇمىغان،
ئاشۇ قىزنىڭ يېشىمىدۇ؟ دەپ،
بەلكىم شۇ چاغدا قالارسەن ئويلاپ...

گەر يېقىلىپ چۈشسەڭ توساتتىن،
قوپالمىساڭ تىرمىشىپ ھەتتا.
يۆلىمىسە سېنى ھېچ كىشى،
چاقىرساڭمۇ بەرمىسە سادا.
ئۈمىد بىلەن باقساڭ يېنىشلاپ،
ھېچ كىشىدىن كەلمىسە ۋاپا.
كۆككە قاراپ قىلغانچە نىدا،
«ئاسرايدىغان مېنى پەپىلەپ،
ئېھ، ئاشۇ قىز بولسىغۇ» بىر دەپ،
بەلكىم مېنى قالارسەن ئەسلەپ...
(ئاپتور: خوتەن ناھىيىلىك 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە)

ماھنۇر ئۆمەر

پارچىلار

جاھاندا خىلمۇ خىل ئادەم بولىدۇ،
ئاقىللار تىرىشسا ھاتەم بولىدۇ.
ئەجرىسىز كۈندە توي ئويناپمەن دېگەن ـ
ئەخمەقنىڭ تويىمۇ ماتەم بولىدۇ.

ھاياتلىق سەپىرىڭ بولسىمۇ قىيىن،
تىرىشساڭ، راھەتى كېلىدۇ كېيىن.
ئەجرىسىز ھالاۋەت كۆرىمەن دېسەڭ،
ھاياتىڭ قىممىتى بولار بىر تىيىن.

ئايال ـــ ئۇ ھاياتلىقنىڭ قىزىل گۈلى،
ئۇنىڭسىز راۋان بولماس ئەرنىڭ يولى.
قەدىرلەڭ، ئاسراڭ، ئەگەر ئۇ بولمىسا،
ياڭرىماس ھاياتلىقنىڭ كۈي ـ مەرغۇلى!

ئىنساننىڭ زىننىتى ـــ شەرم ـ ھايادۇر،
ھايالىق ھايات ـــ گۈل ھەم بىباھادۇر.
ھايانى ئۆزىدىن تەرك ئەتسە كىم،
ئۇ ئالەم، بۇ ئالەم يۈزى قارادۇر.
(ئاپتور: خوتەن شەھەرلىك ئاممىۋى قاتناش شىركىتىنىڭ بېلەت ساتقۇچىسى)

بۇ ساندىكى شېئىرلارنىڭ تەھرىرى: **تۇرسۇنجان مۇھەممەت مەتسېلىم مەتقاسىم**

ماشىنا سەۋەبچىمۇ، ئادەممۇ؟

مەتسېلىم مەتقاسىم

كىچىك ۋاقتىمدىن باشلاپ تۇرمۇشتا يۈز بەرگەن ھەر قانداق تاسادىپىلىق ۋە بەزىبىر ئوڭۇشسىزلىقلارنى كەينىمگە چۆرۈۋېتىپ ئادەتلەنگەن بولسامىمۇ، ئەپسۇس ماشىنا بىلەن ئات توغرىسىدىكى خىياللىرىم مېنى ئاخىر قولۇمغا قەلەم ئېلىشقا مەجبۇرلىدى.

خوش، كىچىك ماشىنىلار ئىلگىرىكىدەك پەقەت ئىمتىيازلىقلارنىڭ ئىلكىدىلا بار بولۇشتىن، ئەمدى ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ ئىلكىدىمۇ بار بولۇشقا يۈزلىنىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، ئاتنىڭ تىلغا ئېلىنماسلىقى ئەلۋەتتە ئەقىلگە مۇۋاپىقتۇر، بىراق ئات قانداق بولۇپ كوچىلاردا مەندەك پىيادە ھالدا، خىيال سۈرۈش بىلەن بەنت بولۇپ يۈرىدىغان كىشىنىڭ خىيالىغا قايتىدىن قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالدى؟ بۇ ھەقتە تەپسىلىي سۆزلىسەك گەپ ئۇزىراپ كېتىدۇ، شۇڭا بۇنىڭدىن پەقەت چارەك ئەسىر ئىلگىرىلا ئاتنىڭ ئەڭ بىخەتەر قاتناش قورالى بولغانلىقىنى ئەسكەرتمىگەندىمۇ، يېقىندا تەسادىپىي ھالدا ئاتقا مۇناسىۋەتلىك بىر ئىشقا يولۇقۇپ قالغانلىقىمنى تىلغا ئالماي بولمايدۇ، مەن سەھرادىن ئالدىنقى كۈنى تۇغقىنىمىزنىڭ يولدا كىچىك ماشىنا سوقۇۋېتىپ قازا قىلغان قىزىنىڭ مېيىت نامىزىغا قاتنىشىپ بولۇپ قايتىپ كېلىۋاتاتتىم، ئېرىق بويىدا ئون نەچچە ياشلاردىكى بىر ئوغۇل بالا بىر بوز ئاتنى سۇغۇرۇپ تۇراتتى، ياندىكى تار يولدىن ئۇشتۇمتۇت بوغۇناق ئۈرلىتىپ چىققان تراكتور ئېرىقتىن بىمالال سۇ ئىچىۋاتقان ئاتنى ئۈركىتىۋەتتى، ئات توپىلىق يولدا بالىنى سۆرەپ ئۇچقاندەك چاپقانىدى. بالا ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ بولالماي ئاخىر تىزگىنىنى قويۇۋەتتى، يېقىنلا يەردە باشلانغۇچ مەكتەپ بولۇپ، كىچىك بالىلار مەكتەپنىڭ ئالدىدىكى ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ قانداقتۇر بىر ئويۇننى ئويناۋاتاتتى، ئات جان ـ جەھلى بىلەن چېپىپ، ھەش ـ پەش دېگۈچە بالىلارغا يېقىنلاپ كەلدى، شۇئان قىيا ـ چىيا كۆتۈرۈلۈپ بالىلار تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشقا باشلىدى، ئىككى نەپەر بالا قېچىشقا ئۈلگۈرەلمەي قورققىنىدىن كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئورنىدا جىم ئولتۇرۇشتى، دەل شۇ ۋاقىتتا مۆجىزە يۈز بەردى، ئات ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ بالىلارغا قىلچە بەرھەم يەتكۈزمەي يىراققا كەتتى، بالىلارنىڭ قورققىنىدىن چىرايلىرىنىڭ ئاقىرىپ كەتكەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇلار ئامان ـ ئېسەن ئىدى، بۇ يەردە ئويناۋاتقان بالىلارنىڭ ئەمدىلا مەكتەپنىڭ تەييارلىق سىنىپىغا قوبۇل قىلىنغان شۇنچە كىچىك بالىلار ئىكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن، تېخىمۇ ئەندىكىپ كەتتىم، شۇ ئەسنادا يېنىمدا بىر ياش يىگىت: «ئاجايىپ خەتەرلىك ئىش بولدى، بۇ بالىلار بىر ئۆلۈمدىن ئېشىپ قالدى» دېگەنىدى، توپقا ھېلىلا كېلىپ قوشۇلغان مويسىپىت كىشى بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ: «ئات دېگەن ماشىنا ئەمەس، قاراپ تۇرۇپ ئادەمنى دەسسەپ ئىزىۋېتىدىغان» دېدى. كېيىن ئۇ ھەسرەت بىلەن: «ئىماۋۇ باغجىگىدە دېگەن ئالتە پوتەي يىراقلىقتا بولمىغاندىكىن، تۈنۈگۈن باي غوجام ماشىنىسىنى ھەيدىمەي، ئېتىنى مىنىپلا ماڭغان بولسا ئۇ بىچارە قىزىمۇ كىچىك تۇرۇپ

جىنىدىن ئايرىلمىغان بولاتتى، ھەي ئىستا!»
دەپ قوشۇپ قويدى. قارىغاندا، بۇ كىشىمۇ ماڭا
ئوخشاش ھېلىقى مېيىت نامىزىغا قاتنىشىپ كەل-
گەندەك قىلاتتى، ئۆيگە كەلگۈچە مويىسىپىت
كىشىنىڭ گېپى خىيالىمدىن نېرى كەتمىدى،
ئات ھەققىدە چارەك ئەسىردىن كېيىن قايتا ئو-
لانغان خىيالىم مانا مۇشۇ جەرياندىن كېيىن
كۆڭلۈمگە قەدەم تەشرىپ قىلدى. ئەپسۇس، كې-
يىنكى كۈنلەردە تەرەققىياتنىڭ ئەلچىلىرى ئات-
نىڭ ئورنىنى تەدرىجىي ھالدا ماشىنىغا بەخش
ئېتىۋەتتى، قىسقىسى ئاتلار ماشىنىلارنىڭ كۆ-
پىيىپ قىستاڭچىلىق ھالىتىنى شەكىللەندۇرۇ-
شى بىلەن ئاستا ـ ئاستا كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن
يىراقلاشتى، بۇ خىل ياتلىششقا باشقىچە تەبىر
بەرگەندىن كۆرە، ياخشىسى يېڭى شەيئىنىڭ كونا
شەيئىنىڭ ئورنىنى ئېلىشى، ياكى تېخىمۇ
كونكرېتلاشتۇرۇپ تەرەققىياتنىڭ تەلىپى دېسەك
مۇۋاپىق بولار.

ھازىر تەرەققىيات دۇنيانى تېز ئۆزگەرتىۋا-
تىدۇ، ھەر بىر شەيئىنىڭ دۇنيا كۆكسىدىكى يې-
ڭى قىياپىتى كۆزلەرنى چاقنىتىۋاتىدۇ، بۇنىڭدىن
پەقەت يېرىم ئەسىر مۇقەددەم ئىنسانىيەت ئۈچۈن
ئەمەلگە ئاشۇرۇش بەسى مۈشكۈل تۇيۇلغان، ھەتتا
مەڭگۈ ئەمەلگە ئاشمايدۇ، دەپ قارالغان بىر قىسىم
ئىشلار بۈگۈنكى كۈندە زامانىنىڭ تەرەققىياتى
ھېسابىدا ئارقا ـ ئارقىدىن مۆجىزىگە ئايلانماقتا.
ئىلگىرى كىشىلەر مەنىۋىيەتنى ئاساسىي ئۆلچەم
قىلىپ، ئۆزئارا تەبىقىلەرگە بۆلۈنگەن بولسا،
ئەمدى شەكسىز ھالدا ئىقتىساد ھەل قىلغۇچ ئو-
رۇنغا ئۆتۈپ، ئۆزىنىڭ ئىچكى تەڭشەش قانۇنى-
يىتى ئارقىلىق جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى
ئىلگىرى سۈرۈپ، دۇنيا تەرەققىياتىنىڭ يېڭى
تەرتىپىنى بارلىققا كەلتۈردى، بۇنىڭغا ئەگىشىپ
ئىلگىرى ئىستىخىيىلىك ھالدا مۇتلەقلەشتۈ-
رۈلگەن بىر قىسىم قائىدىلەر تەبىئىي ھالدا ھاياتى
كۈچىنى يوقىتىپ، غالىپلىق مۇنبىرىنى ئىقتى-
سادنىڭ يېڭىچە تەقسىماتىغا تاپشۇرۇشقا مەجبۇر
بولدى. ھەر قانداق بىر شەيئىنىڭ بارلىققا كې-
لىشىدە ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى كاپالەتكە ئىگە
قىلىدىغان تەبىئىي شارائىت ھەل قىلغۇچ رول
ئوينايدۇ، جۈملىدىن 81 ـ ئەسىردە ئەنگلىيىنى
مەركەز قىلىپ قوزغالغان سانائەت ئىنقىلابى
ئېپتىدائىيلىقنىڭ قاسراقلىرىدىن تېخىچە قۇ-
تۇلالماي تۇرغان دۇنيانى ئىلگىرىكىگە تۈپتىن
ئوخشىمىغان يېپيېڭى قىياپەتكە ئىگە قىلدى.
ئەينى ۋاقىتتا كىشىلەر سانائەتتى بولمىغان، بول-
غاندىمۇ تەرەققىي قىلمىغان مىللەتلەرنىڭ كەل-
گۈسىدە دۇنيادا ئورنىنىڭ بولمايدىغانلىقىنى
ئەقلىي ۋە روھىي جەھەتتىن يەكۈنلەپ چىققان
بولسىمۇ، تەرەققىياتنى كۆرۈش بىلەن بىرگە
ئېينشتېيننىڭ نىسبىيلىك نەزەرىيىسىنىڭ
تۈپكى ماھىيىتىگە ئۆز ۋاقتىدا يېتەلمىگە بولسا
بۈگۈنكىچە بولغان ئىككى ئەسىرگە يېقىن ۋاقىتتا
دۇنيادىكى ئىپتىدائىيلىك ئۈستىگە گويا دەھ-
شەتلىك سەل كەبى باستۇرۇپ كەلگەن سانائەت-
لىششىنىڭ ئۆز نۆۋىتىدە تەبىئەتكە، ئىنسانلار-
نىڭ روھىيىتىگە ئېلىپ كېلىدىغان مۇئەييەن
سەلبىي تەسىرىنى ئالدىن كۆرەلىگەن بولاتتى،
خەيرىيەت، دۇنيا نۆۋەتتە سانائەتلىششىنىڭ ئەڭ
يۇقىرى باسقۇچىدا تۇرىۋاتقاندا ئىنسانلار ھەر
ھالدا ئىلگىرىكىلەردىن غالىب كېلىپ سانائەت-
لىششىنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىكى نىسبىي زەخ-
مىلەرنى ئېنىق كۆرەلىدى. قىسقىسى، يۈكسەك
جەھەتتىكى سانائەتلىششىنىڭ دولقۇنىدا ۋەيران
بولغان ئېكولوگىيىنىڭ زەخمىسىنى كۆرەلىدى،
ھەم ئۇنىڭ داۋاسى ئۈستىدە دەسلەپكى ئىزدى-
نىشلەرنىمۇ باشلىۋەتتى، مۇھىمى ئۇ ئىلگىرى-
كىلەرنى گاڭگىراتقان بولسا ھازىرقىلارنى تە-
شەببۇسكار، جۈرئەتلىك قىلىۋەتتى، بۇنىڭ بى-
لەن كىشىلەر ئىلگىرى تەسەۋۋۇرمۇ قىلمىغان
يېڭىلىقلارنى ئاسانلا قوبۇل قىلىپ، ئۆزىگە را-
ھەت ئىزدەشنى ئادەتكە ئايلاندۇردى. راھەت ئىز-
دىمەسلىك كونىلىقنى ياقلاش، ھەتتا ئىلمىي
ئۇزۇقلانماسلىقتىن باشلاپ پەرزەنتلەرنى ئىلمىي
تەربىيىلىمەسلىككىچە بولغان ئىشلار دۆت ۋە
كالۋالىقنىڭ ئىپادىسى بولدى. بۈگۈنكى كۈندە
كىشىلەر ئىس ـ تۈتەكلەر ئارىسىدا دۇنيادىن يې-
شىل مەھسۇلات ئىزدەپ پايپېتەك بولىۋاتقان
بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ يەنە بىر تەرەپتىن، سۈنئىي
مەھسۇلاتلارنى بارلىققا كەلتۈرۈشتىكى ئىقتىدا-
رىنى ھەرگىزمۇ تۆۋەن چاغلىغىلى بولمايدۇ.

نۆۋەتتە، دۇنيادىكى تەرەققىيات ۋە يېڭى-
لىقلار توغرىسىدا سۆز ئېچىلغاندا، كىشىلەرنىڭ
كۆز ئالدىغا ئەڭ ئاۋال سانائەتلىششىنىڭ يۇقىرى
دولقۇنى بىلەن بىللە قاتناش، ئۇچۇر «ئېنتېرنېت»
خەۋەرلىشىش، قاتارلىق تۈرلەر كېلىشى مۇقەررەر.
بۇ جەھەتتىكى تەرەققىياتلار كونا ئۇسلۇپنى بۇ-
زۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا بۈگۈنكى دۇنيانىڭ تەرەق-

قىيات تەرتىپىگە ئۇيغۇن بولغان يېڭىچە ئەندىزىنى شەكىللەندۈردى، بۇنىڭ بىلەن كىشىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۇزاق مۇددەت مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن يېڭىلىق ئالدىدا ھودۇقۇش، تەمتىرەش، ئۆزىنىڭ ئەقلىي تاكامۇللىقىنى تۆۋەن چاغلاش، تەشەببۇسكار ھەم تەۋەككۇلچى بولالماسلىقتەك بىچارىلىقىنى يۈرەكلىك بىلەن چۆرۈۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا بىر – بىرىدىن ئۆرنەك ئالىدىغان، بىر – بىرىدىن بوش كېلىشنى خالىمايدىغان، ھەم بىر – بىرى بىلەن ئۈستۈنلۈك تالىشالايدىغان زامانىۋى تىپتىكى رىقابەت ئېڭىنى شەرەپ بىلەن بارلىققا كەلتۈردى، نۆۋەتتە ئاتىنىڭ بارغانسېرى كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن يىراقلىشىشقا قارشى ھالدا كىچىك ماشىنا (ئەلۋەتتە باشقا تۈردىكى ماشىنىلارمۇ بۇنىڭ ئىچىدە) سېتىۋېلىش دولقۇنىنىڭ تارىختىكى ئەڭ يۇقىرى چەككە كۆتۈرۈلۈشى ئەنە شۇ رىقابەتلەرنىڭ ئىچىدىكى كىشىلەرنى جەلپ قىلىش كۈچى ھەممىدىن ئۈستۈن بولغان بىر ئالاھىدە تۈردۇر. بىزدە پەقەت يېرىم ئەسىر ئىلگىرىلا ئاساسلىق قاتناش قورالى بولغان ئاتىنىڭ بۈگۈنكى كۈندە رەڭگارەڭ ماشىنىلارنىڭ گۈدۈكلىرى ئارىسىدا بىزدىن يىراقلاپ كەتكەنلىكى مېنىڭچە ئاتىنىڭ زاۋاللىقى بولمىسا كېرەك، شۇنداقتىمۇ مېنىڭ ئاتقا بولغان ئىلگىرىكى قىزغىنلىقىمنى، ئەتراپىمنى كۈندىن – كۈنگە قىستا – قىستاڭ قىلىۋاتقان تۈرلۈك ماشىنىلارنىڭ ئۆزىگە قارىتىۋالغانلىقى يەنە بىر تارىخى جەرياننىڭ مەھسۇلىدۇر، خوش، شەھەر كوچىلىرىدا ئىلگىرىكىدەك ئەركىن خىيال سۈرۈپ مېڭىش ئىمكانىيىتىمنى ماشىنىلار بەربات قىلىۋاتقان بۇ قوۋناق كۈنلەردە ھاجەت ئۈچۈن ئەمەس، ئادەت ئۈچۈن كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىشقا مەجبۇر بولغانلىقىمنى ئەمدى سىلەرگە تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىمەن.

كىچىك ماشىنا سېتىۋالمىسام بولمىغۇدەك

چۈشىنىشلىك بولسۇن ئۈچۈن گەپنى سەل باشتىنراق سۆزلەشكە توغرا كېلىدۇ، ئۇ كۈنى مەن خىزمەتداشلىرىم بىلەن ئىدارىمىزنىڭ BJ2020 تىپلىق كىچىك ماشىنىسىدا مەلۇم ناھىيىگە خىزمەتكە بارغانىدىم، ماشىنىمىز كونىراق بولسىمۇ، ھەر ھالدا بىزنىڭ ھاجىتىمىزدىن تولۇق چىقىپ كېلىۋاتاتتى. بىز پىلانىمىز بويىچە مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ قورۇسىغا كىرىپ بۇ يەردە بىزنى كۈتۈپ تۇرۇشقان دوستلار بىلەن قىزغىن كۆرۈشتۇق، دەل شۇ چاغدا مۇشۇ ناھىيىدە ئىشلەيدىغان بىر دوستىمىز ئورنىمىزنىڭ كىچىك ماشىنىسىغا قاراپ بېشىنى چايقىغىنىچە:

— ھەر قايسىڭلار تېخىچە مۇشۇ كونا داسنى تاراقشىتىپ يۈرۈۋېتىپسىلەردە. سىلەر ئىشخانىدىن سىرتقا چىقماي كىتابقا قاراپ ئولتۇرغىنىڭلا بىلەن جاھان ئۆزگەردى، راستىنى دېسەم سىلەر ئولتۇرغان بۇ ماشىنىغا ھازىر ئەڭ نامرات ھېسابلىنىدىغان مەدەنىيەت پونكىتىنىڭ باشلىقىمۇ ئولتۇرمايدۇ — دېدى، مەن ئىپادە بىلدۈرۈپ بولغىچە سۆزمەن كەلگەن شوپۇرىمىز:

— سىلى بۇ ماشىنىنى ئاجىز چاغلاپ قالغان ئوخشىمامسىلە، ئالدىغا بېرىپ ئوبدانىراق قاراپ باقساڭلا بىلىپ قالىسىلەر، تازا ئەركەك ماشىنا بۇ! سىلىگە دېسەم ئۆز ۋاقتىدا نەچچە تونىنا ئېغىر زەمبىرەكلەرنى بىمالال سۆرەپ ئۇرۇش مەيدانلىرىغا بارغان، بۇ ماشىنىنىڭ ئالدىدا نېمە ئۇ سانتانا، پانتانا دېگەن! سىيىپ كىرىپ ئوخلاپ قالسۇن ئۇ! مەن ئوبدان بىلىمەن ئۇ ماشىنىلارنى، ئاسپالت يولدىن باشقا يوللارنى كۆرسە بولالماي شىراققا چىچىدۇ شۇ، بىزنىڭ ئاۋۇ ئاق تۇلپارچۇ، ھەر قانداق خەتەرلىك يوللاردىمۇ بىمالال ماڭالايدۇ، بولمىسا بەسلىشىپ باقامدىمىز يا؟! — دېدى قىزىقچىلىق قىلىپ، يول ئازابىنى يەتكۈچە تارتىپ كېلىپ كۈتۈلمىگەندە سايىپخانىدىن ئازار يەپ سالپايغان روھىم ئەمدى شوپۇرنىڭ بۇ گەپلىرى بىلەن خۇددى تۆۋىنگە سۇ قۇيغان مايسا قايتا ياشارغاندەك كۆتۈرۈلۈپ قالدى، لېكىن بىر دەمدىن كېيىن تاماق ئۈستىدە ئارىمىزغا كېيىنرەك يېتىپ كەلگەن بىر دوستىمىز.

— مەن يول ئۈستىدە سىلىنى كۈتۈپ ئالىي ماشىنىلارغا قاراپ تۇرۇپتىمەن تېخى، سىلەرنىڭ مودىدىن ئاللىقاچان قالغان ئابدۇۋاراقنى مىنىپ كېلىشىڭلارنى نەدىن بىلەي، ماشىنا دېگەن شاپاق نەرخى بولۇپ كەتتى! دېدى ماشىنىمىزنى مازاق قىلىپ قورسىقىم غىققىدە تويۇپ قالدى.

كېيىن خىزمەت ئۈستىدە كىچىك ماشىنا توغرىسىدا باشقا گەپلەر قىلىنمىغان بولسىمۇ، بىراق چۈشتىن كېيىن دوستلار بىزنى كۈتۈۋېلىش سەۋەبى بىلەن ناھىيە مەركىزىدىن ئۇن نەچچە كىلومېتىر نېرىدىكى ئارامگاھقا بېرىش

ئالدىدا يەنە ماشىنا توغرىسىدا گەپ ئېچىلىۋىدى، كىچىك ۋاقتىمدا تال چىۋىقنى بىللە ئات ئېتىپ ئوينىغان بىر دوستۇم سۆزلەپلا كەتتى.

— ۋاي ئىست دوستلار! بىزنى دېمىگەندىمۇ ئۆزۈڭلارنىڭ نام ـ ئابرۇيۇڭلارنى دەپمۇ بولسا لايىقىدا ماشىنىدا كەلمەپسىلەر بۇ يەرگە! بىز ھەممىمىز كىچىك ماشىنىمىزنى ھەيدەپ كەلدۇق، ماشىنا ئازادە يېتىشىدۇ، شۇڭا ماۋۇ سىلىنىڭ كونا داس بۇ يەردە قالسۇن، سىلەر بىر نەچچىڭلار بىزنىڭ ماشىنىمىزغا چىقىڭلار، — دېدى ئۇ كەسكىن قىلىپ، شۇئان سەۋرى قاچام يېرىلدى، ئۆزۈمنى ھەر قانچە قىلىپمۇ تۇتىۋالالمىدىم.

— نېمانچە قىلىپ كېتىسەن! ساڭا كىچىك ماشىنىنىڭ جىنى يۇقتىمۇ نېمە؟ بىزنى نېمە چاغلاپ قالدىڭ؟ ماشىنىمىز بىر ئوبدان تۇرامدۇ مانا! — دېدىم غەزەپ بىلەن. ئارىدا شوپىرىمىز ئادىتى بويىچە گەپدانلىق قىلىپ:

— قارىغاندا ئاق تۇلپارنىڭ كارامىتىنى سىلەرگە بىر كۆرسىتىپ قويىدىغان ۋاقىت كېلىپ قاپتۇ، كونىلارنىڭ ئەسلىگىنى ئۇنتۇما، شىرە چۇرۇقۇڭنى قۇرۇتما دېگەن گېپى بار، بىزمۇ ئۆزىمىزنىڭ ماشىنىسىدا ماڭايلى، ھازىر كونىراپ كەتكەن بولسىمۇ، ھۆكۈمەت يېڭى ۋاقتىدا ئورنىمىزغا ئېلىپ بەرگەن ماشىنا بۇ، قېنى ئەمىسە ماڭايلى، — دېدى بىزگە مەنىلىك قاراپ قويۇپ، بىزمۇ دەرھال ئۆزىمىزنىڭ كىچىك ماشىنىسىغا چىقتۇق، ساھىپخانىمۇ باشقا گەپ قىلىشقا ئۈلگۈرمەي قالدى، يىلان باغرى سورۇلغان يولدا كېتىۋاتىمىز، بىر چاغدا ماشىنا كۆزنىكىدىن ئارقىمىزدا بىزگە ئەگىشىپ قاتار تىزىلىپ كېلىۋاتقان كىچىك ماشىنىلارغا قاراپ ئويلىنىپ قالدىم، دېمىسىمۇ بۇ ھالدا ئۇلارنى بىزگە ساھىپخانلىق قىلىشقا، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ھازىرقى قائىدە بويىچە بىزگە ھەمراھ بولغۇچى ماشىنىلار دېگىلى كىشىنىڭ تىلى كۆيەتتى. ماشىنىمىز ئارقىمىزدا كېلىۋاتقان بىر ـ بىرىدىن ئەتىۋارلىق ئېسىل ماشىنىلارنىڭ ئارىسىدا بەئەينى پوقاقنىڭ ئۈستىگە چىققان سۆگەلدەك چېنىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ سەت گۆركىرەشلىرىچۇ تېخى!

ئارامگاھ ئىسمى ـ جىسمىغا مۇناسىپ گۈزەل جاي ئىكەن، بۇ يەردە سەيلە ـ ساياھەتنىڭ، ئويۇن ـ تاماشانىڭ پەيزىنى سۈرۈشىۋاتقان كىشىلەرنىڭ كۆپلىكىدىنلا ئەمەس، ماشىنا توختىتىش مەيدانىدا توختىتىپ قويۇلغان ماشىنىلارنىڭ كۆپ ھەم خىلمۇ خىللىقىدىن كۆزلىرىمىز ئېچىلىپلا قالدى، راستىنى دېگەندە بىز كۈندە كىچىك ماشىنىلارنىڭ ئارىسىدا قىسىلىپ يۈرىدىغان بولساقمۇ، بىراق بىزنىڭ كۈندە كۆرگەنلىرىمىز خۇددى ئالۋۇنغىلا ئوخشايدىكەن، يەنى بىز ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرۈشكەن كىچىك ماشىنىلارنى سىرتتىن كۆرۈپلا ئۇلارنىڭ سانى ھەم سۈپىتى توغرىسىدا ئازراقمۇ تەسەۋۋۇر قىلماپتىمىز، قىسقىسى كىچىك ماشىنا دېگەننى يولدا مېڭىۋاتقاندا ئەمەس، مانا مۇشۇنداق ئازادە مەيداندا، يەنە كېلىپ توختىتىپ قويۇلغاندا كۆرسە بولىدىكەن، ھەقىقەتەنمۇ ھازىر كىچىك ماشىنا سان ھەم سۈپەت جەھەتتىن ناھايىتى تېز ئۆسۈپ كېتىپتۇ. كىشىلەر ھازىر ھەر ئاماللارنى قىلىپ ئۆزىگە لايىق كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىۋېتىپتۇ، شەھەر كوچىلىرىنى قىستا ـ قىستاڭ قىلىۋەتكەن باشقا نەرسە ئەمەس، دەل كىشىلەر ئارقا ـ ئارقىدىن سېتىۋالغان كىچىك ماشىنىلار ئىكەن، ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، ھەتتا بىر ئائىلىدىكى ئەر ئاياللاردىن ئايرىم ـ ئايرىم كىچىك ماشىنا سېتىۋالغانلارمۇ چىققىلى تۇرۇپتۇ، ئەلۋەتتە بۇمۇ 70 ـ يىللىرى كىنونى ھەممە كىشى ئۆزىنىڭ ئۆيىدە كۆرۈش ۋە ئالاقىلىشىشتا شۇنچە قۇلاي بولغان يانفوننىڭ بارلىققا كېلىشىگە قىلچە ئىشەنمىگەندەك، ھەتتا بۇنداق بولۇشىنى خام خىيالمۇ قىلمىغانلىقىدەكلا بىر ئىش ئىدى.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئائىلىمىزدىمۇ بىر ئاز ئۆزگىرىش بولۇشقا باشلىدى، ئوغلۇم ھەر كۈنى سىرتتىن يېقىندا قايسىدۇر تونۇشىمىزنىڭ، ھەتتا تۇغقانلىرىمىزنىڭمۇ كىچىك ماشىنا سېتىۋالغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئېلىپ كېلىدىغان بولدى، ئۇنىڭ: «ئۇلار شۇ ھالدا تۇرۇپمۇ خېلى پەيزى كىچىك ماشىنا سېتىۋاپتۇ» دېيىشلىرىدىن، يەنە كېلىپ بۇ سۆزنى بەئەينى شاتۇتىدەك بىر نەچچە قېتىم تەكرارلاپ كېتىشىدىن ئۇنىڭ ئەتەي ماڭا: «بىزمۇ ئۇنىڭدىن قېلىشمىغاندەك كىچىك ماشىنا سېتىۋالايلى» دېگەن مەقسەتنى بىلدۈرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغىلى بولاتتى، قىزىق بولغىنى كېيىنكى كۈنلەردە بانكىدا ئىشلەيدىغان ئايالىمنىڭ ئارىلاپ: «پالانى كىچىك ماشىنا سېتىۋالىمەن دەپ بانكىمىزدىن قەرز ئالدى» دېيىشلىرى ئىدى، ئۇنىڭ بۇ خىلدىكى گەپلىرى بىلەن توي ـ تۆكۈنلەرگە ياكى سەھرادىكى تۇغقانلارنىڭ ئۆيلىـ

رىگە بارغان ۋاقتلىرىمىزدا ماڭا ئەتەي: «ئۆزىـ
مىزنىڭ كىچىك ماشىنىسى بولغان بولسا قانداق
ياخشى بولاتتى ـ هە، دەم ئېلىش كۈنلىرى نەگە
بارغۇمىز كەلسە، شۇ يەرگە بېرىپ خۇشال ـ خۇرام
ئوينىمامدۇق» دېيىش ئارقىلىق ئاخىرىدا «بىزمۇ
كىچىك ماشىنا سېتىۋالايلى»، دېگەن مەقسەتنى
ئىپادىلىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى، گەرچە ئۇ
مېنىڭ تۇرمۇشتا راھەت قوغلاشمايدىغان، بولۇپمۇ
دورامچىلىق قىلىپ، باشقىلار بىلەن بەست تالىـ
شىشقا ئىنتايىن ئۆچلۈكۈمنى نەزەرگە ئالدىمۇ،
ئەيتاۋۇر تەلىپىنى بىر مەزگىل يۇقىرىدەك ئۇسۇلدا
بىلدۈرگەندى. بىراق، ئۇنىڭمۇ سەۋر قاچىسـ
نىڭ يېرىلىدىغان كۈنى ئۇزاق ئۆتمەيلا يېتىپ
كەلدى.

ـــئىماۋۇ يۇسۇپ چىگرامۇ كىچىك ماشىنا
سېتىۋاپتۇ، بۈگۈن تويغا تاكسىدا بېرىپ خەقنىڭ
ئالدىدا شۇنچە سەتلەشتىم، مەرىكە زالىنىڭ ئالـ
دىدا تاكسىدىن چۈشسەم ھەممىسى مېنى مازاق
قىلىپ قارىشىپ كېتىشتى، قايتىپ كېلەشىمـ
دىچۇ تېخى! باشقىلار كىچىك ماشىنىلىرىدا
قايتىشقان بىلەن مەن ئامالسىز يەنە تاكسىدا
ئولتۇرۇپ قايتىپ كەلدىم، بۇنداق تەرسالىق قىلـ
ماڭ، بانكىدا ئاز ـ تولا نەخ پۇلىمىز بولغاندىكىن
بىزمۇ كىچىك ماشىنا سېتىۋالايلى، ـــ دېدى،
ماڭا يېلىنىش تەلەپپۇزىدا، ئايالىمنىڭ چىرايـ
دىكى تەقەززالىق، غېرىبلىق ئارىلىشىپ كەتكەن
ئىپادىلەرگە قاراپ بىردىنلا ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ
قالدى، دەرۋەقە ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ئۆز كۆزۈم
بىلەن كۆرمىگەن بولسامۇ، تەسەۋۋۇر قىلىشقا
تامامەن بولاتتى. ئەنە بىر توپ ئايال مەرىكە زالىـ
دىن ئۇزاپ چىقىشىپ، ئەرلىرى زالنىڭ ئالدىدىـ
كى رەستىدە تەييارلاپ تۇرۇشقان ھەرخىل مار-
كىدىكى كىچىك ماشىنىلىرىغا ئولتۇرۇشقاندىن
كېيىن، كۈلۈشكىنىچە كېتىپ قالغاندا، ئايالىم
چوقۇم پىيادە ھالدا، چاڭ ـ توزان ئارىسىدا بەئەيـ
نى ئانىسىدىن ئايرىلىپ قالغان يېتىم ئوغلاقتەك
بويۇن قىسىپ تۇرۇپ قالغان گەپ... بۇنداق ئىش
بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئايالىم بىلەن شەـ
ھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر خىزمەتدىشىمنىڭ ئۆيـ
يىگە مېھماندارچىلىققا بارغان ۋاقتىمىزدا تولۇقى
بىلەن تەكرارلاندى، مېھماندارچىلىقتىن ئۇزاپ
بىر چوڭ يولغا ئۇلاشقىچە مېھماندارچىلىققا
ئۆزلىرىنىڭ كىچىك ماشىنىلىرىدا كېلىشكەنلەر
بىزنى ئاگىلىسۇن، كۆرسۇن دېگەندەك ماشىنىلىـ
رىدىن ئەتەي ئارقا ـ ئارقىدىن سىگنال بېرىشتى،
كۆزنەكلەردىن قوللىرىنى چىقىرىپ پۇلاڭلىتـ
تىپمۇ قويۇشتى، بەزىلەر تېخى ئۇدۇلىمىزغا كېـ
لىپ توختاپ: «ماشىنىدا بىر كىشىلىكلا ئورۇن
بار، ھەر ئىككىلىڭلار پىيادە ماڭغۇچە بىرسىڭلار
چىقىۋالامسىلەر» دەپمۇ ئۈلگۈردى. مانا ئىزا دېـ
گەن مۇشۇ. بۇ قېتىم بۇنداق ھەسرەتلىك مىنۇتـ
لارنى بىۋاسىتە ئۆزۈم باشتىن كەچۈرۈپ تولىمۇ
ئازابلاندىم، ئايالىم چىرايىمغا مەنىلىك قاراپ
قويدى، ئىپادە بىلدۈرمىدىم. بىراق، ئۆيگە يېتىپ
كەلگۈچە كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىشنى ئويلىغان
بولسامۇ ئىلگىرىكىدەكلا: «پەقەت ئېشەك ئېـ
شەكتىن قالسا قۇلىقىنى كەس» دېگەندەك، باشـ
قىلارنى دوراشتىن باشقا تۈزۈكرەك سەۋەب تاپاماي
ئاۋارە بولدۇم، دېمىسىمۇ ئىدارەم بىلەن ئۆيۈمنىڭ
ئارىلىقى بىر كىلومېتىردىن سەل ئارتۇق كېلىدۇ،
بۇنچىلىق ئارىلىققا ماشىنىغا ئولتۇرۇشنىڭ
ھېچقانداق زۆرۈرىيىتى يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە
مېھماندارچىلىق دېگەنمۇ كۈندە چىقىپلا تۇرمايـ
دۇ، يىراققا بېرىشقا شۇنداق ئەپلىك ئايروپىلان،
ئاپتوبۇس، يېقىنغا بېرىشتا قانداق ۋاقىتتا قول
كۆتۈرسە شۇئان ئالدىڭدا ھازىر بولىدىغان تاكسى
تەل تۇرسا، كىچىك ماشىنىنىڭ ئائىلىمىزگە نېمە
زۆرۈرىيىتى بولسۇن؟! شۇنداق تۇرۇپ يەنە كىـ
چىك ماشىنا سېتىۋالسام قانداق بولىدۇ. بۇ بىر
ئىسراپچىلىق ئەمەسمۇ، مۇشۇ يوسۇندا ئويلىغانـ
سېرىم كىچىك ماشىنا مەندىن شۇنچە يىراقلاپ
كەتتى، ئەپسۇس دېمەي نېمە ئامال، ھەپتە ئۆتۈپ
ئايالىم يەنە مېھماندارچىلىقتىن قايتىپ كېلىپلا
ھەسرەتلىك يىغلاپ تاشلىدى، ئۇ ئۆپكىدەپ
يىغلاۋېتىپ بۇ قېتىم دوست ـ دۈشمەنلىرىنىڭ
ئالدىدا كىچىك ماشىنىمىزنىڭ بولمىغانلىقىدىن
بەكمۇ ئوسال بولغانلىقىنى، بەزىلىرىنىڭ بىزنى
مازاق قىلىشىپ: «بىز تاق مائاشلىق تۇرۇپمۇ
كىچىك ماشىنا سېتىۋالغان بولساقمۇ، ئۇلار
ئەر ـ ئايال ھەر ئىككىلىسى مائاشلىق تۇرۇپمۇ
كىچىك ماشىنا سېتىۋالمىدى، ئۆتۈپ كەتكەن
پىخسىقلا» دەپ زاڭلىق قىلىشى ئۇنىڭ جېنىـ
دىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ، ئەڭ يامان بولغىنى ھازىر
بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىگە مۇئامىلە
قىلىشتا ئۇنىڭ ساداقىتىگە ئەمەس، كىچىك ماـ
شىنىسىنىڭ بار ـ يوقلىقىغا قارايدىغان بولۇپ
قالغانلىقى بولۇپ، ئايالىم بۇ ھەقتە بەكمۇ ئېچىـ
نىش ئىچىدە سۆزلەپ بەردى، ئاخىرىدا ئۇ: «ئەمـ

دى نېمە بولسا بولسۇنكى چوقۇم كىچىك ماشىنا
سېتىۋالمىساق زادى بولمايدۇ» دېدى كەسكىن
قىلىپ، يەنە ئويلىنىپ قالدىم، ئايالىمنىڭ ھېلى
دېگەن گەپلىرىدىن گۇمانلانغان بولساممۇ بىر-

دىنلا بىر نەچچە سورۇندا تونۇشلىرىم ئىچىدىكى
بىر قىسىم يېڭىدىن ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەنلەرنى
باشقىلارنىڭ «مۇبارەك بولسۇن، ھەر ھالدا كى-
چىك ماشىنىلىق بولۇپسىلەر» دېگەنلىكىنى، قى-
زىق يېرى، ئەمەلگە تەيىنلەنگەنلەرنىڭمۇ خۇشال-
لىق ئىچىدە: «ئىشقىلىپ ئەجرىم ئەزىم بولۇپ
كىچىك ماشىنىلىق بولۇپ قالدىم» دېگەنلىكىنى
ئاڭلىغىنىم ئېسىمگە چۈشتى، ھۆكۈمەتنىڭ ما-
شىنىسىغا ئۇلار مۇشۇنداق يېقىنچىلىق قىلى-
ۋاتقان يەردە ئۆزىنىڭ چۆنتىكىدىكى پۇلغا كى-
چىك ماشىنا سېتىۋالغانلار نېمىلەرنى دېمەيدۇ
دەيسىز، كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىشنى جىددىي
ھەم كەسكىن تەلەپ قىلىۋاتقان ئايالىم ياش تۆك-
كەن كۈنىنىڭ ئەتىسى: «كىچىكتۇرمەي كىچىك
ماشىنا سېتىۋېلىڭ» دېگىنىچە بىر نەچچە باغلام
پۇلنى ئالدىمغا قويۇپ، مېنىڭ كىچىك ماشىنا
سېتىۋالماسلىق پىلانىمنى يەنە جىددىي ۋە
كەسكىن رەت قىلىۋەتتى.

ئەتىسى ئايالىم تەييارلاپ بەرگەن بىر نەچچە
باغلام پۇلنى ئېلىپ تەۋەككۇل قىلىپ ئۆيدىن
چىقتىم، يولدا كۆپ ئويلاندىم، مېنىڭكىدەك ما-
ئاشتىن ئۆزگە كىرىمى بولمىغان، كۈندىلىك تا-
پاۋىتى ئادەتتىكى چىقىمىغا ئارانلا يېتىدىغان
كىشىلەر ئۈچۈن كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىش
كىچىك ئىش ئەمەس، ئاخىرى بۇ ئىشنى كۈندە
بار- يوقنى تەڭ كۆرىدىغان دىلكەش خىزمەت-
داشلىرىم بىلەن يەنە بىر قېتىم مەسلىھەتلىشىپ
بېقىشنىڭ دۇرۇسلىقىنى ھېس قىلدىم، خىز-
مەتداشلىرىم مەقسىتىمنى ئۇقۇپ دەسلەپتە تىز-
لىرىغا ئۇرۇشۇپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىشتى، كې-
يىن «سىلىدەك قاتمال ئادەمنىڭ ئۆزگىرىپ، يې-
ڭىلىقنى قوبۇل قىلىشقا بەل باغلىغانلىقىغا قا-
رىغاندا جەمئىيىتىمىز ھەقىقەتەنمۇ تەرەققىي
قىلىپ بىر يەرلەرگە بېرىپ قاپتۇ، بولدى سىلى
كىچىك ماشىنا سېتىۋالساڭلا كېيىنچە بىزمۇ
سىلىگە ئاۋاز قوشۇپ كىچىك ماشىنا سېتىۋالى-
مىز» دېيىشكىنىچە ماڭا يەتكۈچە مەدەت بېرىش-
تى، ئەمما ئۇلار ئاخىرىدا: «سېتىۋالدىغان كى-
چىك ماشىنىنىڭ نۇسخىسىنى ئەڭ ياخشىسى
سىلىنى مۇشۇنداق تەشەببۇسكار ھالغا كەلتۈر-
ۋەتكەن ئاياللار بىلەن بىللە تاللاپ بېكىتىڭ-
لار» دەپ مەسلىھەت بېرىشتى، ئويلاپ باقسام بۇ
ئىنتايىن توغرا تەكلىپ ئىكەن، شۇنىڭ بىلەن
ئۆيگە قايتىپ كەلدىم ـ دە، ئايالىم بىلەن تاكسىغا
ئولتۇرۇپ دەريا بويىدىكى ماشىنا بازىرىغا قاراپ
يول ئالدىم، تاكسى قىستا ـ قىستاڭ كوچىلارنى
ئارقىدا قالدۇرۇپ ئازادە ئاسپالت يولدا ئۇچقاندەك
كېتىۋاتىدۇ، شۇ تاپتا ئايالىمنىڭ چىرايىدا كۆ-
رۈنمىگىلى خېلى يىللار بولغان خۇش تەبەسسۇم
قايتىدىن جىلۋىلىنىپ، ئۇ ئاۋغۇست ئېيىنىڭ
ئاپتىپىدەك ئېچىلىپلا كەتكەنىدى، بىر چاغدا ئۇ
ماڭا تەبەسسۇم بىلەن تىكىلىپ پەس ئاۋازدا: «بۇ
بىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم تاكسىدا ئولتۇرۇشى-
مىز بولۇپ قالىدىغان بولدى» دېۋىدى، مەن بې-
شىمنى لىڭشىتىپلا كۈتۈلمىگەندە ھوشۇمدىن
كەتتىم... ھوشۇمغا كېلىپ ئۆزۈمنى ئوڭ پۇتۇم ۋە
بېشىم تېڭىلغان ھالدا بالنىستىنىڭ كارىۋىتىدا
كۆردۈم، يېنىمدىكى كارىۋاتتا ئايالىم سول قولى
تېڭىلغان ھالدا نېمىلەرنىدۇر قاقشاپ ياتاتتى،
تۇۋا خۇدايىم بۇ زادى نېمە ئىش ئەمدى؟ بىز
ئەسلىدە تاكسىدا ئولتۇرۇپ ماشىنا سېتىۋالغىلى
ماشىنا بازىرىغا ماڭغان ئەمەسمىدۇق، نېمە بولۇپ
دوختۇرخانىغا كېلىپ قالغاندىمىز، كېيىن ھەممە
ئىش ئېنىق بولدى، ئوغلۇمنىڭ دېيىشىچە بىز
ئولتۇرغان تاكسى يول ئۈستىدە بىر يۈك ئاپتوم-
بىلى بىلەن سوقۇلۇپ كېتىپتۇ، بىزنىڭ جېنى-
مىز ھايانغا قېلىپ ھەر ھالدا يېنىك دەرىجىدە
يارىلانغىنىمىز بىلەن تاكسى شوپۇرىنىڭ سول
پۇتى تىزىنىڭ ئاستىدىن يەنە كېلىپ ئىككى
ئورۇندىن سۇنۇپ كېتىپتۇ، مەن ئىپادە بىلدۈرۈپ،
بولغىچە ئايالىم يىغلامسىرىغىنىچە:

— بولدى قويۇڭە، كىچىك ماشىنا سېتى-
ۋالىدىغان پۇلنى بانكىدا جىم قويۇپ ئۆسۈمىنى
خەجلەيلى، كونىلار: «ئېشىكى يوق موللامنىڭ
قۇلىقى تىنچ» دەپ بىكار ئېيتمىغانىكەن. ئال-
مادىس بىرەرسىمىز تاكسى شوپۇرىدەك ئېغىر يا-
رىلانغان بولساق، بالىلىرىمىز قانداق قىلاتتى،
پىيادە ماڭغانغا پۇتىمىز ئۇپراپ كەتمىگەنكىدىن
بالايى ـ ئاپەتنى قاراپ تۇرۇپ پۇلغا ئۆزىمىز سې-
تىۋېلىپ، چىللاپ كەلمەيلى، — دېدى بەئەينى
ئالدىنقى قېتىم كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىش قا-
رارىنى جاكارلىغاندەك كەسكىن قىلىپ، ئۇنىڭ
گېپى كۆڭلۈمگە ياغدەك ياقتى.

ئەسلىدە ئات سېتىۋالغۇم بار ئىدى

ئات ھەققىدىكى خىيالىم يازمامنىڭ باش قىسمىدا قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمدەك ئاشۇ بىر قېتىم سەھرادا ئاتنىڭ كارامىتىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەندىن كېيىن پەيدا بولغان ئەمەس، قىسقىسى مەن ئاتنى خېلى بۇرۇنلا، يەنى ئۆسمۈرلۈك ۋاقىتلىرىمدا ياخشى بىلەتتىم. كونكرېتنى دېسەم مېنىڭ بۇنىڭدىن ئىككى يۈز نەچچە يىل ئىلگىرى ئەنگلىيىنى زىلزىلىگە سېلىپ كېيىن پۈتۈن دۇنيادا شىددەت بىلەن ئەۋج ئالغان سانائەتلىشىش (تار مەنىدىن ئېيتقاندا ماشىنىلىشىش)تىن باشلانغان ماشىنا ئىنقىلابى ئارقىلىق، ھازىرقى ماشىنىلارنىڭ تارىخىنى پىششىق بىلگىنىمنى، ئاتلىق قوشۇنلىرى بىلەن دۇنيادىكى نەچچىلىگەن ئېقلىملارغا ئەركىن يۈرۈش قىلغان ئاتىللادىن باشلاپ پۈتكۈل ياۋروپانى بويسۇندۇرماقچى بولغان ناپالېئون، جاھان ئەركىسى دەپ نام ئالغان چىڭگىزخاننى بىلگىنىمدىن ئارتۇق دېگىلى بولمايدۇ، دېمەك مېنىڭ ماشىنا ھەققىدىكى بىلىشلىرىمدىن ئات ھەققىدىكى بىلىشلىرىم كۆپ بولۇپ، بۇ خىل ئەۋزەللىك مېنىڭ ياشاش مۇھىتىم بىلەنلا ئەمەس، ئەجدادلىرىمدىن ماڭا تولۇقى بىلەن مىراس قالغان ئاتنى ئۇلۇغلاش، ئاتنى شانۇ شەۋكەتنىڭ سىمۋولى بىلىشتەك ئۆزگىچە ئادەتلىرىمنىڭ كېيىنكى ئىپادىسىدىن ئىدى، ئىقتىسادىي ئەھۋالىم بىر ئەمەس، بەلكى بىر نەچچە ئات سېتىۋېلىشقا تولۇق يېتىدىغان بولسىمۇ، بىراق ئۆيۈم شەھەردە، يەنە كېلىپ خىزمىتىم بولغاچقا، ئاتنى بېقىشقا شارائىتىم يوق دېيەرلىك ئىدى. مۇشۇ كېلىشمەسلىك تۈپەيلىدىن تىت ـ تىت بولۇپ يۈرگەن كۈنلىرىمنىڭ بىرىدە، يېقىن سەھرادا ئۆتكۈزۈلگەن ئوغلاق تارتىشىش بەيگىسىنى كۆرۈش ئۈچۈن بىر نەچچەيلەن ئاتايىتەن شەھەردىن كەلگەنىدۇق، دېگەندەك بۇ قېتىمقى بەيگە ئەجەبمۇ قىزىدى، مەن بەيگە داۋامىدا سەپنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا چېپىپ كېتىۋاتقان قارا ئاتنى «ئاخىرقى ھېسابتا ئۇتۇپ چىقىدۇ» دېسەم، دوستلىرىم قوشۇلمىدى. ئۇلار «ياق، ئالدىدا كېتىۋاتقان بوز ئات ئۇتۇپ چىقىدۇ» دەپ چىڭ تۇرۇۋشتى، بىز بىر دەم تالاش ـ تارتىش قىلىشقاندىن كېيىن، ئۆزئارا قىزىقچىلىق قىلىپ بەش يۈز يۈەندىن تىكىشتۇق، ئاخىرىدا مەن پەرەز قىلغاندەك قارا ئات ئۇتۇپ چىقتى، دوستلىرىم ھەيران بولۇشۇپ: «قارا ئات بوز ئاتنىڭ ئارقىسىدا تۇرسا سەن ئۇنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىدىغانلىقىنى قانداق بىلەتتىڭ» دېيىشتى، دېمىسىمۇ مەن قارا ئاتنىڭ بوز ئاتقا قارىغاندا، بېشىنىڭ كىچىك، پۇتىنىڭ ئۇزۇن ئىكەنلىكىگە قاراپ شۇنداق ھۆكۈم قىلغانىدىم، بۇمۇ مېنىڭ كىچىك ۋاقتىمدىن باشلاپ ئاتقا قىزىقىپ كېلىۋاتقانلىقىمنىڭ، يەنى بېشى يوغان، پۇتى قىسقا ئاتنىڭ ھەر قانچە قىلسىمۇ بېشى كىچىك، پۇتى ئۇزۇن كەلگەن ئاتقا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىر نەچچە قېتىم كۆرگەنلىكىمنىڭ نەتىجىسى ئىدى. ئەتراپىمدىكىلەر مېنىڭ ئالدىن كۆرەرلىكىمنى ماختاپ تۇرىۋاتقاندا، كۈتۈلمىگەن بىر ئىش بولدى، يەنى توپ ئىچىدىكى بىر مويسىپىت كىشى يېنىمغا كېلىپ:

ـــ سىلىنى قاراپلا بىلىۋالدىم، كادىر كەنلا، ياخشى ئاتنى قاراپلا تونۇيدىغانلار بارغانسېرى ئاز قالدى، سىلىگە قايىل بولدۇم، ئات ھەققەتەنمۇ ئەرنىڭ قانىتى، كەلسىلە، سىلىگە ئېتىمنى كۆرسىتەي، ـــ دېدى قولۇمدىن تارتىپ، مەن قىزىققان ھالدا مويسىپىتقا ئەگىشىپ ماڭدىم، باشقىلارمۇ بىزگە ئەگەشتى، دېگەندەك ياندىكى جىگدىگە باغلاپ قويۇلغان جەدە ئات بەئەينى بۇگۈنكى بەيگىدە ئۇتۇپ چىققان قارا ئاتقا ئوخشاش بېشى كىچىك پۇتى ئۇزۇن ئىدى، مەن مويسىپىتنىڭ بۇ ئاتنى بەيگىگە سالماي بۇ يەرگە باغلاپ قويغانلىقىغا ھەيران بولدۇم، ئېنىقكى ئۇ بۇ ئاتنى بايا بەيگىگە سالغان بولسا، قارا ئاتنىڭ رىقابەتچىسى بولۇپ قالاتتى، مويسىپىت كۆڭلۈمدىكىنى بىلگەندەكلا:

ـــ ئۇللاھۇ ئالەم سىلى شۇ تاپتا بۇ قېرى مۇشۇنداق ياخشى ئاتنى بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپ بىكارغىلا باغلاپ قويغۇچە، بايا بەيگىگە سالسا بولماسمىدى، دەپ ئويلاۋاتىلا، شۇنداقمۇ؟ ـــ دېدى، تەبەسسۇم بىلەن، قارىغاندا ئۇ خېلىلا زېرەك كىشىدەك قىلاتتى، مەن ئۇنىڭغا قاراپ بېشىمنى يېنىك لىڭشىتتىم.

ـــ دۇرۇس، ئەسلىدە مادارىم يار بەرگەن بولسا، بايا بەيگىگە چۈشكەن بولسام بۇ جەدە قارا ئاتقا يېتىشىۋالاتتى، بىراق كۆزۈم ئاجىزلاپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بېشىم قايىدۇ، بۇ جەدىنى ئەسلىدە تاي ۋاقتىدا ئوغلۇم چوڭ قىلىپ مىنسۇن دەپ سېتىۋالغانىدىم، مانا چوڭ بولغىنىمۇ خېلى

بولدى، تازا چاپىدىغان ۋاقتىمۇ كېلىپ قالدى، چاپتۇرىدىغان كىشى بولمىغاچقا، كۈچى مەندەك قېرىنىڭ ئىلكىدە ئىسراپ بولۇۋاتىدۇ، ــ بوۋاي شۇنداق دېگەندىن كېيىن جەدە ئاتقا ئىپتىخار بىلەن قاراپ قويىدى.

ــ ئوغۇللىرى چاپتۇرسا بولمامدۇ، ــ دېدىم ئەجەبلىنىش ئىلكىدە، شۇئان مويسىپىتنىڭ چىرايى تۇتۇلۇپ، قورۇقلار ئارىسىدا ئېغىر ھەسرەت ئۇچقۇندىدى، كېيىن جىن چىراغدەك ئاجىز پىلىلداپ تۇرغان ئويچان كۆزلىرىدىن باھار يامغۇرىدەك ياش تۆكۈلدى ـ دە.

ــ ئوغلۇم ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا قاتناش ھادىسىسىگە يولۇقۇپ قازا قىلغان، ــ دېدى، ھەسرەت بىلەن، مەن ئۆزۈمنى چاغلىماي ئالدىراڭغۇلۇق قىلغانلىقىمغا يەتكۈچە پۇشايمان قىلدىم، ئارىدا مويسىپىت ئېغىر نەپەس ئالغاندىن كېيىن:

ــ مانا پۇت ـ قولۇمدا مادار ئاز قالدى، كۈندىن ـ كۈنگە ئاجىزلاپ قالدىم، خېلىدىن بېرى جەدىنىڭ قەدرىنى بىلىدىغان بىرى يولۇقسا، ئۇنى شۇ كىشىگە بېرىۋەتسەم بولاتتى دەپ يۈرەتتىم، قارىسام سىلى مەن ئىزدەپ يۈرگەن كىشىگە تازا ئوخشايدىكەنلا، مۇھىمى ئاتنىڭ قەدرىنى ھەم ئەلمى ـ تەلمىسىنى بىر ئوبدان بىلىدىكەنلا، سىلىنى بۈگۈن ماڭا ئاللا ئۆزى ئۇچراشتۇردى، خالىسىلا جەدىنى سىلىگە بېرىۋېتەي، ھەر قانداق نەرسە قەدرىنى بىلگۈچىنىڭ قولىغا چۈشسە ھەرگىزمۇ خارلىنىپ قالمايدۇ، قەدرىنى بىلمىگەن ئادەمگە ئالتۇن بەرسەڭ ئۇ ئالتۇننى خەسنىڭ ئورنىدا كۆرىدۇ، مەن كېيىنچە جەدىنىڭ قەدرىنى بىلمەيدىغان كىشىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، خارلىنىپ قېلىشىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيمەن، قانداق بۇ جەدە قارا ئاتقا ئوخشامدىكەن؟ ــ دېدى دانىمۇ دانە قىلىپ، مەن نېمە دېيىشىمنى دەرھال بىلەلمەي گاڭگىراپلا قالدىم، كېيىن:

ــ مەن خىزمەت قىلىمەن، مۇھىمى ئۆيۈم شەھەردە، ئاتنى بېقىشقا شارائىتىم تازا ماس كەلمەيدۇ، شۇ... شۇڭا... ــ دېدىم باھانە كۆرسىتىپ، مويسىپىت ماڭا قاراپ پىسكىڭىدە كۈلگەندىن كېيىن:

ــ بىلىمەن، كادىرلار ئات باقسا بولمايدۇ، دېگەن قائىدىنىڭمۇ يوقلىقىنى، شەھەردە ئات باققىلى بولمايدۇ دېگەن گەپنىڭ ئاساسىنىڭ يوقلىقىنىمۇ ئوبدان بىلىمەن، ئوبدانراق دېسەڭ، سەپ باقسىلا بىلىپ قالىدىلا، ئات دېگەن ماشىنىنىڭ رېمونت پۇلىسىغا بېقىلىپ كېتىدۇ، ماشىنىغا ئۆي راسلىغان يەردە ئاتقا قوتان راسلىغىلى بولماسمۇ ئۇكام!؟ ــ مويسىپىتنىڭ گېپى ئۈزۈلمەي تۇرۇپ ئەتراپقا توپلانغانلار مويسىپىتنىڭ سۆزىنى قوللاپ ماڭا مەدەت بېرىشكە باشلىدى.

ــ راست دەيدۇ، ئات دېگەن ئۇششا نېمە، تەربىيىلىسە ھەممىگە كۆنىدۇ.

ــ ئىككىلىنىپ تۇرماي تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقايلى، سودا قىلايلى.

ــ تەڭشەلمىگەن جاھان بۇ! مېنىڭ قولۇمدا پۇل بولغان بولسىچۇ مۇشتۇرقۇم! بۇنداق يارامىلىق ئاتنى تاپماق ئوڭاي ئەمەس تۇغقانلىرىم!

تەرەپ ـ تەرەپتىن ئاتنىڭ تەرىپىنى قىلىش باشلىنىپ كەتتى. دوستلىرىممۇ ئەتراپتىكىلەرگە قوشۇلۇپ كېتىشكەندى، «بىزدىن ئۆتنۈۋالغان پۇلغا، يېنىڭدىن ئازراق قوشساڭلا ئاتلىق بولۇپ قالىسەن» دېيىشتى، ئۇلارمۇ ماڭا مەدەت بېرىپ، ئاخىرى غەيرەتكە كەلدىم، ئادەمنىڭ سۆلىھى ـ سالاغا كۆنىشى تۇغما ئادەت ئوخشايدۇ.

ــ لەۋزىلىرىنى يەردە قويماي، قېنى، نەرخىنى دېسىلە، جەدىنى مەن باقاي، ــ دەۋەتتىم مەردانە ھالدا.

ــ بەللى! ئويلىغىنىمدەك مال تونۇيدىكەنلا، بولدى، جەدە سىلىنىڭ قوللىرىغا چۈشسە خارلىنىپ قالمايدۇ، ئۆزلىرى ئاتىغاننى بەرسىلە، ــ دېدى مويسىپىتمۇ مەردانىلىق بىلەن، كېيىن ئۇ ھەر قانچە دېسەممۇ ئاتنىڭ نەرخىنى دېگىلى ئۇنىماي «ئۆزلىرى ئاتىغاننى بەرسىلە» دەپلا تۇرىۋالدى. ئاخىرى يېنىمدىكىلەرنىڭ ئارىغا كىرىپ، ئەقىل ئۆگىتىشى بىلەن دوستلىرىمدىن بايا ئۆتنۈۋالغان بەش يۈز يۈەنگە يېنىمدىن بەش يۈز يۈەننى قوشۇپ مىڭ يۈەن جەملىدىم ـ دە، مويسىپىتقا سۇندۇم، قىزىق ئىش يەنە يۈز بەردى، مويسىپىت قولۇمدىن پۇلنى ئالغاندىن كېيىن ساناپمۇ كۆرمەي ئىككى يۈز يۈەننى ئايرىپ ئېلىپلا قولۇمغا تۇتقۇزدى ۋە:

ــ سىلى كادىر بولغاندىكىن جەدىگە لايىقلىرىدا ئېگەر ئالسىلا، ماۋۇ كونا ئېگەرنى مەن ئېلىپ كېتىپ ساقلاپ قوياي، جەدىنى ھەر قېتىم سېغىنغاندا كۆزۈمگە سۈرتەرمەن، ــ دېدى ئۇ جەدە ئاتنىڭ تىزگىنىنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ، كې

يىن ئۇ قايرىلىپ ئاتقا كۆزى قىيمىغان ھالدا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن، توپ ئىچىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ تېز قەدەم بىلەن كېتىپ قالدى، مەن ئارىدا ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن بىر نەچچە تامچە ياشنىڭ تۆكۈلۈۋاتقانلىقىنى غىل-پال كۆرۈپ قالدىم، مانا مەن شۇنداق جەريانلارنى بېشىمدىن ئۆتكۈزۈپ ئاخىر ئاتلىق بولدۇم. بىر ھېسابتا ئۆزۈمنى قاناتلىق بولدۇم دېسەممۇ، ئەمدى مۈشكۈل ئالدىدا بويۇن قىسىپ قالمايمەن دېسەممۇ، ئەمدى مېنى ئەجدادىمنىڭ روھى يۆلەيدۇ دېسەممۇ بولىدۇ... دۇنيادا بىر خۇشاللىقنىڭ بىر خاپىچىلىقى بولىدۇ دېگەن توغرىمۇ قانداق، شۇ كۈنى خۇشاللىقىمنى ئىچىمگە سىغدۇرالمىغان ھالدا ئاتنى مىنىپ شەھەرگە يېقىنلاپ كەلگىنىمدە، يېڭىگە بەلگە تاقىۋالغان بىر كىشى ئالدىمنى توستى، بىلدىمكى، ئۇ شەھەرگە، ئات، ئېشەكلەرنىڭ كىرىشىنى مەخسۇس چەكلەيدىغان كىشى ئىكەن، ئۇنىڭغا بىر ھازا قىلغان چىرايلىق گەپلىرىم كار قىلمىدى، شۇنداق قىلىپ خۇشاللىقىم خاپىچىلىققا ئايلاندى، ئاخىر جەدە ئاتنى مىنىپ شەھەر ئەتراپىدىكى كونا مەھەللىدە ئولتۇرۇشلۇق تۇغقىنىمنىڭ ئۆيىگە كەلدىم. تۇغقىنىم جەدە ئاتنى سېتىۋالغانلىقىمنى ئاڭلاپ بەكمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى، «ئوغۇل بالىدەك ئىش قىلىپسىز، شەھەرگە ئەكىرگىلى قويمىغان بولسا، مەن قوتاندا بېقىپ بېرەي، خاتىرجەم بولۇڭ، مىنىدىغان ۋاقتىڭىزدا كېلىڭ»، دېدى. ئەپسۇس، ئۆيگە بېرىپ بۇ خۇشاللىقىمنى ئايالىمغا، بالا-چاقىلىرىمغا ئېيتقانىدىم، تۇنجى بولۇپ ئايالىم چالۋاقاپلا كەتتى.

— جاھاننىڭ ئىشلىرى نەدە كېتىۋاتىدۇ، سىز نەدە كېتىۋاتىسىز، ئات باقىدىغانغا بىز دېھقان بولمىساق، قىلغان ئىشىڭىزنى كۆرمەمدىغان، قارىغاندا سىز دەرھال دوختۇرغا كۆرۈنمەي مۇشۇ تەرىزدە يۈرسىڭىز ئۇزاققا قالماي رەسمىي ساراڭ بولۇپ، كىيىملىرىڭىزنىمۇ سېلىۋېتىپ كوچىغا چىققۇدەكسىز، مەن قورقۇپ قالدىم، — دېدى، ھەر نېمە قىلغان بىلەن ئايال خەقتە، ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئېغىر ئالمىدىم، بىراق ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپ مېنىڭ جەدە ئاتنى سېتىۋالغىنىم ئېغىزدىن-ئېغىزغا كۆچۈپ ئەتراپقا تارقالدى، ئەمدى ئىشنىڭ ھەققىي قىزىقى چىقىشقا باشلىدى، ئالدى بىلەن مېنى جەدە ئاتنى سېتىۋېلىشقا تۇنجى بولۇپ قىزىقتۇرغان دوستلىرىم ئىدارەمدىكىلەرگە: «ھاي دېسەك ئۇنىمىدى، بىزمۇ ساراڭ بىلەن تەڭ بولمايلى دەپ ئايرىلاشمىدۇق، كادىرنىڭ ئات باققىنى نەدە بار. بۈگۈن ئۆزىچە ئاتنى ماختاپ قوپتى، كىم بىلىدۇ، تېخى ئۆگۈنلۈككە تېخىمۇ ئېلىشىپ، ئېشەك مىنىش شەرەپ دەپ قوپامدۇ بىلمەيمىز» دەپ يۈرگۈدەك. توۋا، كادىر بولغانلىقىم، يەنە كېلىپ شەھەردە ياشىغانلىقىم ئۈچۈنلا ئات باقسام بولمايدىكەن، ئاران ئىككى ھەپتىلا بەرداشلىق بېرەلىدىم، ئۆيگە كىرسەم ئايالىم، سىرتقا چىقسام تونۇش-بىلىشلىرىمنىڭ تاپا-تەنىسى ئارامىمدا قويمىغاچقا، كۆزۈمنى يۇمۇپلا جەدە ئاتنى سەھرادىكى بىرىگە ئۆز پۇلىسىغا بېرىۋەتتىم، شۇنداق قىلىپ مەندىمۇ جەدە ئاتنىڭ يېڭىدىلا سېتىۋالغان چىرايلىق ئىگىرى ئەسلىمە ئورنىدا قالدى، مانا بۇ مېنىڭ ئات ھەققىدىكى كەچمىشلىرىم بولۇپ، ھازىرغىچە كۆڭۈل تېگىمدە ساقلىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

مېنىڭچە ئىنسانىيەتكە كېرەكلىك بولغان كېرەكلىك بولغاندىمۇ قۇياش بىلەن ئايغا ئوخشاش تەبىئىتى مەڭگۈ ئۆزگەرمەيدىغان شەيئىلەرنىڭ مەڭگۈ زاۋاللىقى بولمايدۇ، بۇ خۇددى شۇنچە كونىراپ كەتكەن قۇياش بىلەن ئاينىڭ ئورنىنى قانداقتۇر بىر خىل يېڭى شەيئى ئەبەدى ئالالمىغاندەكلا ئاددى ئىش، مۇبادا ھەممىمىز بىردەك يۇقىرىقى قانۇنىيەتنى قوبۇل قىلساق، ئات بىلەن بولغان ئارىلىقىمىزنىڭ شۇنچە ئۇزىراپ كېتىشىگە ئەمدى پەقەت ئاتنىڭ ھايۋانلىق تەبىئىتىنىلا ھېسابقا ئالغانلىقىمىزدىن ئىبارەت بوشلۇق قالىدۇ.

خوش، مېنىڭ ئەسلىدە شەھەرلىشىشتىن ئىلگىرى سەھرالىق بولغانلىقىم، كونكرېت ئېيتقاندا، ئات بىلەن بىۋاستە ئۇچرىشىپ تۇرغانلىقىم بۈگۈنكى كۈندە مېنىڭ ئاتقا خۇشتار بولۇپ، ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلىپ كەتكەنلىكىمدىكى سەۋەبنى قىلچە چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ، چۈنكى ئات بۈگۈنكى كۈندىمۇ دۇنيادىكى قانچىلىغان زامانىۋى شەھەرلەردىن تەل-تۆكۈس قوغلانغىنى يوق، ئۇ يەنىلا بىر قىسىم مەشھۇر شەھەرلەرگە سۆلكەت بېغىشلاپ، زەردارلارنىڭ ئىلكىدە قەدىرلىنىپ مەپە، پەيتۇنلاردا، بىپايان داللاردا كارامىتىنى كۆرسىتىپ دۇنيادا بىردىن-بىر يېشىل قاتناش ۋاستىسى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ، مېنىڭچە نۆۋەتتە ماشىنىلار شەھەرلەرنى

شىددەت بىلەن ئىگىلەپ، كىشىلەرنى بۇلۇڭ ــ پۇچقاقلارغا قىستاۋاتقان ئەڭ يامان بولغىنى بىر قىسىم بەختسىز كىشىلەرنىڭ جېنى ماشىنىلارنىڭ رەھىمسىز چاقلىرىنىڭ ئاستىدا باقىيغا رەھلەت قىلىۋاتقان، ماشىنىلاردىن قويۇۋېتىلگەن ئىس ــ تۈتەكلەرنىڭ دەستىدىن ئىنسانلارنىڭ نەپەس ئېلىشى قىيىنلىشىۋاتقان رېئاللىق ئالدىدا بىردىن ــ بىر يېشىل قاتناش ۋاستىسى ھېسابلىنىدىغان ئاتنىڭ ئوبرازى تېخىمۇ جۇلالىنىشى مۇقەررەر.

يەنىلا كىچىك ماشىنا سېتىۋالمىسام بولمىغۇدەك

ھەقىقەتەنمۇ ۋاقىت ھەممىنى ئۇنتۇلدۇرىدىكەن، ئايالىم بىلەن بالنىستتىن چىقىپ بىر مەزگىل ئۆتۈپلا شۇ قېتىمقى ھادىسىنى تېزلا ئۇنتۇپ كەتتۇق، ھەر ھالدا قورقۇپ كەتكەنلىكىمىزنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بىزدە شۇ قېتىملىق ھادىسىنىڭ ئىزناسى قالمىغانىدى، ئۇ ئىشلار پەقەت كۈندە شەھەردە كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان قاتناش ھادىسىلىرىنىڭ قاباھەتلىك ئۇچۇرلىرىنى ئاڭلىغان ھەم بىۋاسىتە كۆرۈپ: «شۇ چاغدا بىزنى خۇدايىم زەپمۇ ساقلاپتىكەن» دېگەن چېغىمىزدىلا تىلغا ئېلىنىپ قالاتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەتراپىمىزدىكى كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىش قىزغىنلىقى ئىلگىرىكىدىن پەسىيىشتە يوق، بەلكى نۆۋەتتە خەلقئارا بازاردا كۈندىن ــ كۈنگە يۇقىرى كۆتۈرۈلۈۋاتقان ماي باھاسى بىلەن بەسلەشكەندەكلا يۇقىرىلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن كونىلارنىڭ «ئەتىگەندە ئورنۇڭدىن تۇرۇپ قوشناڭغا باق» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزىنىڭ ماھىيىتىنى ئىلگىرى بىلمەي دىلىمنى كۆپ ئاغرىتىۋالغاچقا، ئەمدىلىكتە ئەتىگەن تۇرۇپلا، قوشنىلارنىڭ كۆڭۈل راھىنى كۆزىتىشنى ئۆگىنىۋالغانىدىم، شۇنى بىلدىمكى، نۆۋەتتىكى كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىش قىزغىنلىقى مەن ئويلىغاندەك ھەم ئېتىۋار بىلەن قارىغاندەك كىشىلەرنىڭ كۈندىلىك ھاجىتىگە، ئىقتىسادىي كىرىمىگە، ماشىنىنى بىخەتەر ھەيدەش ئىقتىدارىغا بېقىنىشتىن خېلىلا يىراقلاپ، خاس راھەتلىنىش، پەيزىنى سۈرۈش، باشقىلاردىن كېيىن قالماسلىق، ئاخىرقى ھېسابتا تەرەققىياتقا ماسلىشىپ، ھاياتنىڭ لەززىتىنى تېتىشتىن ئىبارەت زامانىۋى شەكىلگە كىرىپ بولۇپتۇ، مۇبادا سىز شەھەر كوچىلىرىدا سىگنال بېرىشىپ، قىستىلىشىپ كېتىشىۋاتقان كىچىك ماشىنىلارغا: «ـ قاتناش ھادىسىسى ئىلگىرىكىدىن نەچچە ھەسسە كۆپىيىپ كەتتى، ئارىمىزدا ھاياتى سىلەرنىڭ چاقلىرىڭلارنىڭ ئاستىدا ئاخىرلىشىۋاتقانلار، پۇت ــ قوللىرى كېسىلىپ مېيىپ بولۇۋاتقانلار بارغانسېرى كۆپەيدى، قاتناش قائىدىسىگە ئەمەل قىلىڭلا! ھايات مەنمەنچىلىكتىن، راھەتتىنمۇ قىممەتلىك!» دەپ ئۈنلۈك ئاۋازدا ۋاقىرىسىڭىزمۇ ئەپسۇس، ئۇلارنىڭ بىر قىسمى شۇ تاپتا ئالدىدىكى ماشىنىدىن ئېشىپ كېتىش ھەلەكچىلىكىدە سىزنىڭ ئورۇنلۇق مۇراجىتىڭىزگە قۇلاق سېلىشقا ۋاقتى يار بەرمەيدۇ. غورا غورىنى كۆرسە ئالا بولماي قالاتتىمۇ، مانا، ماڭا ئوخشاش ئاتقا بولغان ئىشتىياقىنى نىسپىي بولسىمۇ ساقلاپ، ئالا بولماي كېلىۋاتقان غورىمۇ ئاخىرى ئالا بولۇشقا باشلىدى، مېنى مەۋقەسى يوقكەن دېيىشتىن ئىلگىرى ئوغلۇمنىڭ دەردىنى ئاڭلاپ بېقىڭلار، بەلكىم ئۇ سىلەرنىڭ بىرەرسىڭلارغا دەردىنى بۇ چاغقا تۆكۈپمۇ بولغاندۇر. چۈنكى، مەن ئۇنىڭ بىر نەچچە كۈن ئالدىدىكى: «دەرھال كىچىك ماشىنا سېتىۋالمىساق قەتئىي بولمايدۇ»، دېگەن ئىنتايىن جىددىي ھەم كەسكىن تەلىپىگە قوشۇلۇشنىڭ ئورنىغا، نۆۋەتتىكى قاتناش ھادىسىسىنىڭ كۆپلىكىنى شىپى كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭغا سەممىي نەسىھەت قىلغان بولساممۇ، ئۇ كۈتۈلمىگەندە ماڭا ھۆرپىيىپ: «تەلىپىمنى رەت قىلساڭ بۈگۈندىن باشلاپ ئۆيگە كەلمەيمەن» دېگىنىچە سىرتقا چىقىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۆيگە كەلمەيمەن دېگىنى بىر ھېسابتا «كىچىك ماشىنا ئېلىپ بەرمىسەڭ سېنى دادام دېمەيمەن» دېگىنى بىلەن باراۋەر ئەمەسمۇ، بۇنى ئايالىم ماڭا تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ قويدى، دېمىسىمۇ ئوغلۇمنىڭ خىزمەتكە چىقىپ، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقانلىقىغا ئانچە ئۇزاق بولمىغان بىلەن، ئۇنىڭ ئۆزىگە چۇشلۇق نام ــ ئاتىقى بار، ئالدى بىلەن ئۇنى خەقلەر: «ۋاي پالانىنىڭ يالغۇز ئوغلى بۇ» دەپ ئالاھىدە تىلغا ئېلىشىدۇ، ئەڭ گەۋدىلىك بولغىنى ئۇنىڭ تويىنى قىلىدىغان ۋاقىت كېلىپ قالدى، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە مۇبادا ئائىلىمىزدە (گەرچە ئوغلىمىزنىڭ نامىدا بولمىسىمۇ) كىچىك ماشىنا بولمىسا قىز تەرەپ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدىن

چوقۇم كۇمانلىنىپ قالغۇدەكمىش، ئەگەر بۇ يېڭى ئۇچۇرنى ئايالىم بىلەن ئوغلۇم ماڭا تەپسىلىي چۈشەندۈرمىگەن بولسا، مەندەك قاتمال بىر كىشى بۇنداق بولۇشنى نەدىن بىلەي! ئوغلۇمغا يەنە چۈشەندۈرۈپ (مەن ئاناڭنى ئالغاندا ئۇنى توپاق ھارۋىسىدا يۆتكەپ كەلگەن) دېگىلى بولاتتىمۇ! كونىلارنىڭ «بارمايمەن دېگەن تۆگمەنگە يەتتە قېتىم بارىسەن» دېگىنى مۇشۇ ئوخشايدۇ، شۇنداقتىمۇ ئايالىمغا ئىلگىرىكى ئىشلارنى ئەسلەتكۈزۈپ كۆردۈم، لېكىن ئۇ «بىر تال ئوغلىمىز ئۈچۈن لەۋزىمىزدىن يانساق ئەرزىيدۇ، مەيلى جاھانغا بېقىپ ئىش كۆرەيلى» دېگىنىچە، بىردىنلا ئوغلۇم تەرەپتە تۇرىۋالدى، ماڭا بۇ دۇنيادا ۋەتىنىم، ئايالىم، ئوغلۇم، قىزىمدىن باشقا يەنە نېمە قەدىرلىك ئىدى؟ قوشۇلماي بولاتتىمۇ! بىراق ئەنسىرەيمەن، قاپاق كۈندە سۇنمايدۇ كۈندە سۇنىدۇ دېگەندەك ئۇشتۇمتۇت قاتناش ھادىسىسىنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيمەن.

پاھ، كۆرمەن دېسىڭىز قىلچە ئىككىلەنمەيلا ماشىنا بازىرىنى كۆرۈڭ، كۆزىڭىز ئالاچەكمەن بولۇپ چاقناپ كەتمىسە ھېساب ئەمەس، بۇ ئازادە مەيداندىكى ھەرخىل تىپتىكى كىچىك ماشىنىلارنى دېمىگەندىمۇ كىشىلەرنىڭ توپ-توپ بولۇپ كىچىك ماشىنىلارنى تاللاۋاتقانلىقى، سىناۋاتقانلىقى، باھاسىنى كېلىشىش ئۈچۈن ئالىقانلىرىغا تۇكۇرۇپ يەرگە ئۇرۇۋاتقانلىقى ئاجايىپ مەپتۇنكار مەنزىرە ئىدى، ئوغلۇم خۇشال ھالدا كىچىك ماشىنىلارنى تاللاۋاتقاندا، تۇرۇپلا مېنىڭ كۆز ئالدىمغا شەھەرنىڭ شىمالىي چېتىگە جايلاشقان مال بازىرى، كونكرېت ئېيتقاندا، ئات بازىرى كېلىۋالدى، مۇبادا ئوغلۇم قوشۇلغان بولسا تازا شۇ بېشى كىچىك، پۇتى ئۇزۇن ئاتتىن بىرنى ئېلىپ بەرگەن بولسام، مەكتەپكە ئاتنى چاپتۇرۇپ بارسا، كەچلىكى ئاتنى ھېلىقى تۇغقىنىمىزنىڭ قوتۇنىدا قويۇپ شەھەرگە قايتىپ كەلسە، ئەتىسى يەنە شۇ يەردىن ئېلىپ چاپتۇرسا، يەنە ئوقۇغۇچىلىرىغا قەرەللىك دالا پائالىيىتى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئۇلارغىمۇ ئات مىنىشنى ئۆگەتسە، نېمە دېگەن كۆڭۈللۈك بولاتتى-ھە، مېنىڭچە باللىرىمىزغا ماشىنىلارنىڭ ۋەھىمىلىك سىگناللىرىدىن ئاتلارنىڭ يېقىملىق كىشنەشلىرى ئەۋزەل ئىدى، خىيالىمنى يەنىلا ئوغلۇم بۆلىۋەتتى، ئۇنىڭ دېيىشىچە بۇ بازاردىكى ماشىنىلارنىڭ ئىچىدە ئۆزىگە يارايدىغان ماشىنا يوقكەن، يۈرىكىم قارتتىدە قىلدى، مۇشۇنچە كۆپ ماشىنىلارنىڭ ئىچىدە بىرەرى ئوغلۇمغا ياقمىغان بولسا، مېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن كۆرىدىغان كۈنۈم بار ئوخشايدۇ، بۇ ھەقتە ئوغلۇم بىلەن ئوبدانىراق سۆزلىشەي دەپ تۇرسام، كىمدۇر بىرى دولۇمغا مۇشتلاپ سۆزلەپلا كەتتى، قارىسام ئۇ ھېلىقى چاغدا مېنى جەدە ئاتنى سېتىۋېلىشقا ئۈندىگەن دوستلىرىمنىڭ بىرى ئىكەن، راستىنى دېسەم شۇ چاغدا ئۇنىڭ سامانلىقنىڭ ئاستىدىن سۇ قويۇپ بەرگەنلىكىنى كۆڭلۈمگە قاتتىق تەككەچكە ئىزدەشمىگەنىدىم.

— مانا، مانا، ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپار دېگەن راست ـ تە، كىچىك ماشىنا سېتىۋالغۇچە ئات سېتىۋالىمەن دەپ مەيدىنىسگە مۇشتلىغان نوچىغۇ سىلى! قانداق بۇ بازارغا بۇگۈن بېشىڭلا ئايلىنىپ كېلىپ قالمىغانسىلەر ـ ھە، — دېدى، دوستۇم بەئەينى مەن ئۇنىڭ يۈزىگە كەلگىلى بولمايدىغان بىرەر يامان ئىش قىلغاچقا، ماڭا تەنبىھ بېرىۋاتقاندەك مەغرۇرلۇق بىلەن، ئۇنىڭغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىمەن؟ بىر دەم مەڭدەپ تۇرغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا راست گەپنى دېدىم.

— مانا، ئاخىرىدا ئىش مۇشۇنداق بولاتتى، مەن بىلەتتىم، ئويلاپ بېقىڭلا، ھەممە ئادەم ماۋۇ تەرەپكە ماڭسا، سىلى يالغۇز قارشى تەرەپكە ماڭساڭلا، سىلىنى ساراڭ دېمەي نېمە دەيمىز، سىلى دېگەن تۇتسا سېپىي بار ئادەم تۇرساڭلا، ئاشۇ بىر نان تاپسا داپ چالىدىغان كوسپۇرۇچلار كىچىك ماشىنا مىنىۋاتقان يەردە، سىلى بىز دېگەن ئايروپىلان سېتىۋالساڭمۇ ئەرزىيدۇ. سىلىگە دېسەم، مەنمۇ ئەسلىدە ئەتراپىمدىكى يالاڭتۆشلەرگە ئۆزۈمنى تازا بىر كۆرسىتىپ قوياي دەپ كىچىك ماشىنا سېتىۋالغان، مانا ئەمدى مۇشۇ بازارنىڭ خوجىسىغا ئايلىنىپ قالدىم، سىلى كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىشقا كېچىككەن بولساڭلارمۇ ھەر ھالدا ئوغلۇڭلارنىڭ ئەقلى باركەن، مەن سىلىگە ياردەملىشەي، بىلىشىمچە سىلىنىڭ بۇ بازارغا تۇنجى قېتىم كېلىشىڭلا ھەقاچان، گاچا قىزنىڭ تىلىنى ئانىسى بىلىدۇ دەپ بۇ بازارنىڭ ئەھۋالىنى مانا مەندەك كىچىك ماشىنىنى سورتلاپ مىنىدىغانلار ئوبدان بىلىدۇ، — دېدى دوستۇم ئوغلۇمغا مەنىلىك قاراپ قويۇپ، دېگەندەك ئوغلۇمنىڭ چىرايى ئېچىلىپلا كەتتى، مېنىڭمۇ ھاردۇقۇم چىققاندەكلا بولدى، ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىشىغا ئۇستا دېگەندەك مەن ئات سودىسىغا

پىششىق بولغىنىم بىلەن، كىچىك ماشىنىنىڭ سودىسىغا دوستۇمدەك ئۇستا ئەمەسكەنمەن، بىز ئۈچىمىز كەچ كىرگۈچە بازارنى ئايلانغان بولساقمۇ، ئوغلۇمنىڭ كۆڭلىدىكى ماشىنىنى تاپالمىدۇق، تاپالمىدۇق ئەمەس، ئوغلۇمنىڭ تەلىپى بويىچە ئۇنىڭ ئەڭ يېڭىسىنى تاپالمىدۇق، سالاچىلارنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، بىز ئالدىنقى كۈنى كەلگەن بولساق، ئۇ ماشىنىنىڭ يېڭىسىدىن باركەنتۇق، ئاخىر ئوغلۇمنىڭ سۇنغان كۆڭلىنى يەنە دوستۇم «مەن ئەتىلىككە ئۈرۈمچىگە بارىمەن، ماشىنىنى مەن ئالغاچ كېلەي» دەپ كۆتۈرۈۋەتتى، دېمىسىمۇ بىز ئەتىدىن بېرى ماشىنا بازىرىنى ئارىلاش جەريانىدا دوستۇمنىڭ سېپى ئۆزىدىن ماشىنا سودىگىرى بولۇپ يېتىشكەنلىكىنى بىلگەنىدۇق، ئاخىرىدا كىچىك ماشىنا سېتىۋېلىش ئۈچۈن تەق قىلغان پۇلنى دوستۇمنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، قالغان گەپنى ئۇ ماشىنىنى ئېلىپ كەلگەندە دېيىشىدىغان بولۇپ خوشلاشتۇق، شۇنداق قىلىپ بىزمۇ بىر ھېسابتا باشقىلارغا ئوخشاش كىچىك ماشىنىلىق بولۇپ قالدۇق، گەرچە ھازىرقى ئەھۋالىمىز نەسىردىن ئەپەندىمگە يولدا ئاتنىڭ ناھالىسى ئۈچرىسا: «خۇدايىم ماڭا ئات بەردى، ناھالىنى بەرگەن خۇدايىم ئاتنى چوقۇم بېرىدۇ» دېگىنىگە ئوخشىسىمۇ، ئايالىم بىلەن ئوغلۇمنىڭ تەبىرى بويىچە ئائىلىمىزنى يەنىلا «كىچىك ماشىنىلىق ئائىلە»، كونكرېت ئېيتقاندا، «ئەل قاتارى ئائىلە» دېگىلى بولىدۇ.

دوستۇم، ئۈرۈمچىگە كېتىپ ھەپتە ئۆتمەستە، ئوغلۇم تۇغۇلمىغان موزايغا ئارقان تەييارلاپتۇ دېگەندەك كىچىك ماشىنىغا ئىشلىتىدىغان بىر قىسىم نەرسىلەرنى تەييارلاپ بولۇپتو، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئايالىمنىڭ پەيلىدىمۇ ئۆزگىرىش بولدى، كونكرېت ئېيتقاندا، ئۇ توي - تۆكۈن، مەرىكىلەردە بۇرۇنقىدەك غېرىپسىنىپ ئولتۇرۇشنىڭ ئورنىغا ئەمدى قەددىنى رۇسلاپ ئولتۇرۇپ: «ئالغاندىكىن ياخشىراقنى ئالايلى دەپ بىۋاستە ئۈرۈمچىگە پۇل خۇيلىغانىدۇق، كىچىك ماشىنىمىزمۇ ھېلىغىچە ئاقسۇ ياكى قەشقەر تەۋەسىگە كېلىپ بولغاندۇر»، دېگەن گەپنى توشقۇزۇپ دەپ يۈرىدىغان بولدى، دېسىغۇ مەيلىدى، بىراق دەپ يۈرگىنىگىمۇ خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى، ئەمدى يامان بولغىنى بىر قىسىم مەنمەنچى، جاۋۇلداق ئاياللار ئايالىمنى ئۇچۇقتىن - ئۇچۇق مەسخىرە قىلىشىپ: «كىچىك ماشىنا ئەمەس، ئاقسۇدىن نەزەر مۇپتىنىڭ ئېتىنى سېتىۋالغان بولساڭلارمۇ بۇ چاققا كېلىپ بولاتتى» دەپ مەسخىرە قىلىشى بولدى... بىلدىمكى، ھەممە خاپىلىقتىن بىر يولى قۇتۇلۇش ئۈچۈن يەنىلا كىچىك ماشىنىنى تېززەك سېتىۋالمىسام بولمىغۇدەك...

ئاخىرقى قارارىم — يەنىلا ئۆزۈمنى دەڭسەپ باقمەن

بۈگۈن تاڭ سەھەردە، ئوغلۇمنىڭ تەلىپى بويىچە دوستۇمنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ شەھەر سىرتىدىكى ئازادە قورۇ جايىغا قاراپ يول ئالدىم. دوستۇمنىڭ تال - باراڭلىق ئازادە ھويلىسىدا تۇرغان بىر نەچچە كىچىك ماشىنا مېنى جەلپ قىلىۋالدى، بەلكىم بۇ دوستۇمنىڭ بازارغا سېلىش ئالدىدىكى ماشىنىلىرى بولسا كېرەك دەپ ئويلىدىم، ھويلىدا كىچىك ماشىنىلارنى كۆرۈپ خېلى تۇرغان بولسامۇ، ئۆيدىن بىر كىم چىقمىدى، يۆتۈلۈپ قويدۇم، ئىشىكنى بىر نەچچە قېتىم ئۇرۇپمۇ باقتىم، ھېچقانداق تىۋىش يوق، مۇشۇنداق ھەشەمەتلىك ئۆيدە ئادەم بولمىسا كىشى بەكمۇ ھەيران بولىدىكەن، بىر چاغدا سىرتتىن ئىككى ئايال بىلەن بىر ئوغۇل بالا بۇغۇلۇپ يىغلىغىنىچە كىرىپ كەلدى، ئارقىدىن قوشنىلىرى بولسا كېرەك بىر نەچچە ئەر - ئاياللار كىرىپ كېلىشتى، مەن دەماللىققا گاڭگىراپ قالغان بولسامۇ، ئاخىر ئارىدىكى ئىشتىن تولۇق خەۋەردار بولدۇم، ئەسلىدە دوستۇم ئىككى كۈن ئىلگىرى ئۈرۈمچىدىن قايتىپ كېلىش يولىدا قاتناش ھادىسىسىگە يولۇقۇپتۇ، ئەھۋالى ئېغىر بولۇپ، ھازىر ئۈرۈمچىدىكى قايسىدۇر بىر دوختۇرخانىدا قۇتقۇزۇۋېتىلىپتۇ، ھېلىقى ئىككى ئايال دوستۇمنىڭ ئايالىنى بايىلا ئۈرۈمچىگە يولغا سېلىپتۇ، ھازىر بۇنچە چوڭ ئۆيدە پەقەت دوستۇمنىڭ تۇغقانلىرى بىلەن توقسان نەچچە ياشقا كىرىپ ئاجىزلاپ قالغان ئانىسىلا باركەن، بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بېشىم پىررىدە قايدى، ئورنۇمدىلا ئولتۇرۇپ قالغىلى تاسلا قالدىم، ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ئايالىمغا ئەھۋالنى دېگەنىدىم، ئۇ بىر دەم ئۈھ تارتىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن:

— بىتەلەي سۇغا چىقسا، كالا ئۆستەڭگە تېزەكلەپتۇ دېگەن مۇشۇ ئەمەسمۇ، قارىغاندا بىزگە كىچىك ماشىنا ھەقىقەتەنمۇ ياراشمىغۇدەك دادى-

www.nurkitap.com

سى، مانا يول بولماپتۇ ئەمەسمۇ، يامان بولغىنى
شۇنچە كۆپ پۇلىمىز ئەمدى ھاۋاغا ئۇچارمۇ؟ —
دېگىنىچە ھەسرەت چېكىشكە باشلىدى، دېمە-
سىمۇ دوستۇم بۇ ھالدا تۇرغاندا ماشىنا سېتىۋې-
لىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا بەرگەن پۇلىنىڭ ئاسان قو-
لىمىزغا تېگىشىگە كۆز ئىلەتتىمۇ! كۈنلەر تولىمۇ
بىسەرەمجانلىق ئىچىدە ئۆتتۈشكە باشلىدى،
شۇنچە قىلىپمۇ دوستۇمنىڭ ئەھۋالىدىن تولۇق-
راق خەۋەردار بولالمىدىم، ئوغلۇممۇ ماشىنىنىڭ
گېپىنى قىلىپ، قىلىپ ھاردى بولغاي ئەمدى، بۇ
ھەقتە گەپ قىلمايدىغان بولدى، ئارىدىن بىر ئايچە
ئۆتكەندىن كېيىنلا دوستۇمنىڭ ئەھۋالىدىن
خەۋەردار بولدۇق. بىلدۇقكى، ئۇنىڭ ئوڭ پۇتى
لوتىسىدىن كېسىۋېتىلىپتۇ، مەسلىنىڭ ئاساس-
لىق قىسمى دوستۇمدا بولغاچقا، قارشى تەرەپتىن
يارىلانغانلارنىڭ داۋالىنىش چىقىمىنى دوستۇم
تۆلەشكە بۇيرۇلۇپتۇ... دوستۇمنىڭ داۋالىنىشقا
ئەمدى پۇت سالدۇرۇش ئۈچۈن ئىچكىرى ئۆلكە-
دىكى داڭلىق دوختۇرخانىلارغا ماڭارمىش... بۇ
خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ لاسسىدە بوششىپ كەتتىم،
مائاشىمىزدىن مىڭ تەستە ئىقتىساد قىلىپ يىغ-
قان پۇلىمىزنىڭ كېيىنچە قولغا تېگىشىدىنمۇ
ئۈمىد ئۈزۈلگەنىدى، مانا شۇ كۈندىن كېيىن ئۆ-
يىمىزدە ئىلگىرىكىدەك ماشىنا سېتىۋېلىش
توغرىسىدىكى گەپ - سۆزلەر ئەمەس، بەلكى «
ماشىنا سېتىۋالىدىغان پۇلىمىزنىڭ قۇدۇقتا چۈ-
شۈپ كېتىشىگە زادى كىم سەۋەبچى بولدى» دې-
گەن مەسىلە تالاش - تارتىش قىلىنىدىغان بول-
دى، ئايالىم «سىلى كىچىك ماشىنىنى دوستۇم
ئۈرۈمچىدىن ئەكىلىپ بېرىدىغان بولدى، دەپ
قولىمىزدىكى پۇلنى يوقاتتىڭلا، دەپ ماڭا دوق
قىلسا، مەنمۇ بوش كەلمەي «كىچىك ماشىنا
سېتىۋېلىش ئىشىدا سىلى ئوغلىمىزغا نەسىھەت
قىلماي، ئەكسىچە ئۇنىڭغا مەدەت بەردىڭلا» دەپ
مەسئۇلىيەتتىن ئۆزۈمنى قاچۇردۇم، مۇشۇنداق
كۆڭۈلسىز كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئوغلۇم سىرتتىن
تولىمۇ پەرىشان ھالدا قايتىپ كەلدى - دە، كۈ-
تۈلمىگەندە مېنى قۇچاقلاپ بۇقۇلداپ يىغلاپ
كەتتى، تولىمۇ پەرىشان بولدۇم، كېيىن مەلۇم
بولدىكى، ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان،
قوشنا ناھىيىدىكى ساۋاقدىشى سىڭلىسى بىلەن
كىچىك ماشىنىسىدا قاتناش ھادىسىسىگە يولۇ-
قۇپ بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىپتۇ، ئوغلۇم شۇنچە
يىغلاپ كەتكەن يەردە بىر كۈندە بالاغەتكە يەتكەن
ئوغلى بىلەن قىزىنى يەرلىككە ئۇزاتقان ئاتا بىلە-
لەن ئانىنىڭ يۈرىكى نېمە بولۇپ كەتكەندۇ...!
تەسەۋۋۇر قىلدىمكى، ئۇلارنىڭ يۈرەكلىرى لەخ-
تە - لەختە بولۇپ كەتتى، بەلكىم راست بىر كۈندە
بىر ئۆيدىن ئىككى جىنازا كۆتۈرۈپ چىققان جا-
مائەتنىڭ باغرىمۇ ئېزىلىپ كەتمەي تۇرالامدۇ؟!
شۇ كۈندىن كېيىن ئائىلىمىزدە كىچىك ماشىنا
ھەم قولىمىزدىن چىقىپ كەتكەن پۇل توغرىسى-
دىكى تالاش - تارتىش قايىنغان قازانغا سوغۇق
سۇ قۇيغاندەكلا ئۈزۈلدى.

كىچىك ماشىنا بىلەن ئات ھەققىدىكى بۇ
يازمام مۇشۇ يەردە ئاخىرلىشاي دېدى، مەن ھەر
ھالدا ئەقلىمنى ئىشقا سېلىپ ئاخبارات ۋاستى-
لىرىدا كۈندە دېگۈدەك خەۋەر قىلىنىۋاتقان قات-
ناش ھادىسىلىرىنىڭ ھەپتىلىك ياكى ئايلىق
نىسبىتىنى جەملەپ يازمىدىم، مۇبادا ئۇنداق
قىلسام ماشىنىلار تولىمۇ قورقۇنۇچلۇق يالماۋۇز-
لارغا ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن... مېنىڭ تىلغا
ئالغانلىرىم ئۆزۈم بىۋاستە كۆرگەن ھەم ئاڭلى-
غانلىرىمنىڭ ئەڭ ئاز قىسمى، خالاس...

مەن بۇ يازمامدا قاتناش ھادىسىلىرىنى كۆپ
تىلغا ئېلىپ، كىچىك ماشىنا مەستانىلىرىنىڭ
قىزغىن كەيپىياتىغا سوغۇق سۇ سەپمەكچى ئە-
مەسمەن. ئەمما، ئۇلارغا ۋىجدانەن ھالدا مۇنداق
دېمەكچى:

مۇبادا كىچىك ماشىنىنىڭ رولى ھەققىي
ھاجەتمەنلەردە ئەمەس، بەلكى مىللىتىمىزنىڭ
ئىچىدە قۇرت كەبى كۆپىيىۋاتقان مەنمەنچىلەر-
نىڭ، دورامچىلارنىڭ، مۇھىمى نائۇستىلارنىڭ
قولىدا بولۇپ قالسا، ئۇ مۇقەررەر ئۆزىگىلا ئەمەس،
باشقا بىگۇناھ كىشىلەرگىمۇ قىيامەتنى چىللايدۇ،
مۇبادا ھاياتقا بولغان مەسئۇلىيەت بىلەن ھېساب-
لاشماي، كىچىك ماشىنا ھەيدىسىڭىز ئەلۋەتتە
سىزنىڭ كۆزىڭىزگە ھەم مېڭىڭىزگە دەل ھازاۋۇل
شەيتان قوماندانلىق قىلىدۇ، بۇ ھالدا سىز مەن-
مەنچىلىكنىڭ بىردىن - بىر ئىپادىسى بولغان
ئالدىراڭغۇلۇق بىلەن قاتناش ھادىسىسى پەيدا
قىلىپ، ئۆزىڭىزگىمۇ، ئۆزگىلەرگىمۇ قىيامەتنى
چىللايسىز، ئەلۋەتتە مۇنداق قىسمەتكە يەم بول-
غاندىن كۆرە، ھېچ بولمىغاندا ئات مىنسىڭىز،
ھەتتا ئېشەك مىنسىڭىزمۇ ئۇ قانلىق پاجىئەلەر-
دىن مىڭ مەرتىۋە ئەۋزەلدۇر!

(ئاپتور: «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىدە)

تەھرىرى: **داۋۇت ئادىل**

مەتقاسىم ئابدۇراخمان

ئۇنتۇلماس مۇلاقات، ئۇزۇلمەس رىشتە

هەممىگە ئايانكى، ئىنسانىيەت جەمئىيىتى-
نىڭ مەۋجۇتلۇقىغا ئاساس بولۇپ تۇرغۇچى مەنى-
ۋى ئامىللارنىڭ ئەڭ مۇھىمى كىشىلىك مۇھەب-
بەتتۇر.

ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ هاياتلىق پائالىيىتىدە
هەرگىز يەككە ـ يىگانە هەرىكەت قىلمايدۇ. بىر ـ
بىرلىرى بىلەن هەمكارلىشىدۇ، ئۆزئارا ئۆگىنىدۇ،
ئۆرنەك ئالىدۇ، ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلەرنى ئور-
نىتىدۇ. بۇ جەرياندا ئۇلار ئارىسىدا تەبىئىيكى
هېسسىيات ئالمىشىش بولىدۇ. ئۆزئارا قىلىشقان
ياخشى ئەمەللىرىگە، غەمخورلۇقلىرىغا جاۋاب قاي-
تۇرۇش ئىستىكى، بىر ـ بىرىگە كۆيۈنۈش، مېھ-
رىبانلىق قىلىش، تەربىيەت قىلىش، ماددىي ياردەم
دېگەندەك ئېزگۇ ئارزۇلار بىخلىنىپ مېۋە بېرىدۇ.
شۇنىڭ بىلەن بۇ دۇنيادا ئورتاق ياشاش، بىللە
مەۋجۇت بولۇش شارائىتى هازىرلىنىدۇ. كەڭ مە-
نىدىن ئېيتقاندا، بۇ كىشىلىك مۇھەببەتنىڭ ئى-
پادىسىدۇر.

كىشىلىك مۇھەببەت ئادەملەر ئارىسىدىكى
سۆيگۈ ـ مۇھەببەتنى، دوست ـ بۇرادەرلىك مۇ-
هەببەتنى، مىللىي مەھەللىۋى مۇھەببەتنى، قې-
رىنداشلىق، تۇغقانچىلىق، ئۇرۇقداشلىق مۇھەب-
بەتنى ۋە باشقا مۇناسىۋەت رىشتىلىرىنى ئۆز ئى-
چىگە ئالىدۇ.

ئىنسانلار ئوخشىمىغان ئورۇن، ئوخشىمى-
غان زۇنىلاردا ياشىغاچقا، مۇھىمى كېيىنكى
ئەۋلادلىرى، ئۇرۇق جەمەتلىرى باشقا ـ باشقا بول-
غاچقا، ئۇلارنىڭ هېسسىياتلىرىدا، مۇھەببەت
رىشتىلىرىدە خاسلىق، پەرق بولىدۇ، ئەلۋەتتە. بۇ
بىر قوۋم كىشىلىرى بىلەن يەنە بىر قوۋم كىشى-
لىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتتىن كۆرە قوۋم
ئىچىدىكى كىشىلەر ئارىسىدا مۇھەببەت كۈچلۈك
بولىدۇ. بىر قوۋم كىشىلىرى ئارىسىدىكى مۇھەب-
بەتتىن بىر جەمەت، بىر ئۇرۇق ئىچىدىكى مۇ-
هەببەت رىشتە تېخىمۇ كۈچلۈك بولىدۇ دېگەن-
لىكتۇر.

· دېمەكچىمىزكى، بىر مىللىي تەركىب ئى-
چىدىكى كىشىلەردە ئۇلار ئايرىلىپ ياشىغان،
ئۇزۇن مەزگىل دىدارلاشمىغان تەقدىردىمۇ قې-
رىنداشلىق مېھرى باشقىلارغا قارىغاندا يەنىلا
كۈچلۈك بولىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى سۈپىتىدە مەن
يېقىندا ئۆزۈم بىۋاستە كۆرگەن، هېسسىياتىمنى
داۋالغۇتقان مۇنداق بىر ۋەقەنى بايان قىلىپ ئۆ-
تۈشنى مۇۋاپىق كۆردۈم.

2006 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى مەملى-
كەتلىك ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىگە قا-
راشلىق «جۇڭگو ئۇيغۇر تارىخى، مەدەنىيىتى
تەتقىقات جەمئىيىتى»، خۇنەن ئۆلكىسى چاڭشا
شەھىرىدە ئاچقان 4 ـ قېتىملىق ئۇيغۇر تارىخى،
مەدەنىيىتى ئىلمىي مۇهاكىمە يىغىنىغا قاتناش-
تىم. بۇ يىغىنغا مەملىكەت ئىچىدىكى هەر مىل-
لەتتىن بولغان ئاتاقلىق ئالىملار، تەتقىقاتچىلار،
تەزكىرىچىلەر قاتناشتى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم
رايوندىن ئىمىن تۇرسۇن، ئابدۇكېرىم راخمان،
ئابدۇشۈكۈر تۇردى، ئىمىن ئەخمىدى، مەترېھىم
سايىت (بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىن، دوكتور)
قاتارلىق 100 گە يېقىن ئالىم، مۇتەخەسسىسلەر،
تەتقىقاتچىلار جەم بولغانىدى.

يىغىندا ئۇيغۇر تارىخى، مەدەنىيىتىگە ئا-
ئىت مەزمۇنى چوڭقۇر، ئىلمىي قىممىتى يۇقىرى،
تېمىسى يېڭى ماقالىلەر ئوقۇلۇپ مۇهاكىمىگە
قويۇلدى. ماقالە مۇئەللىپلىرى ئۆز بايانلىرىدا
نۇقتىلىق هالدا خۇنەن ئۆلكىسى تاۋيۈەن (شاپ-
تۇللۇق باغ) ناهىيىسى فىڭشۇ يېزىسىدا ياشاۋات-

قان ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخىغا ئائىت مەزمۇنلار ۋە جاڭسۇ ئۆلكىسى، خېنەن ئۆلكىسى ۋە كورىيىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار توغرىسىدىكى تەتقىقاتلارغا ئالاھىدە ئورۇن بەردى.

تەتقىقاتچى رەيھان قادىر گۇرۇپپا مۇھاكىمىسىدە كۈچلۈك دەلىل ـ ئىسپاتلار ئارقىلىق ھازىر تاۋيۈەن ناھىيىسىدىكى7688 نەپەر ئۇيغۇردىن باشقا يەنە جاڭسۇ ئۆلكىسىدە 500 گە يېقىن، كورىيىدە 3000 دىن ئارتۇق، خېنەن ئۆلكىسىدە 2 ـ 3 مىڭدەك ئۇيغۇرنىڭ ھېلىمۇ بەزىبىر ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى، دىنىنى، شەجەرىسىنى ساقلىغان ھالدا ياشاۋاتقانلىقىنى، بۇلارنىڭ ئەسلى يىلتىزىنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. باشقا تەتقىقاتچىلارمۇ مۇشۇ خىل قاراشقا مايىل نۇقتىئىنەزەرلەرنى بايان قىلىپ ئۆتتى.

ماقالىلەردە يورۇتۇلۇشىچە بۇ ئۇيغۇرلار مىلادى 1368 ـ يىلى خۇنەنگە بارغان. مىڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى جۇيۈەنجاڭ جەنۇبتىكى رايونلاردا يۈز بەرگەن توپىلاڭلارنى تىنجىتىش ئۈچۈن ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقىدىن ياردەم تەلەپ قىلغان. نەتىجىدە، قۇمۇل، تۇرپان قاتارلىق جايلاردىن خېلىل باشى ئىسىملىك سەركەردىنىڭ باشچىلىقىدا 10 مىڭ كىشىلىك قوشۇن خۇنەن ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى رايونلارغا بېرىپ توپىلاڭنى باستۇرۇپ يۇرتقا ئامانلىق ئېلىپ كەلگەن. بۇنىڭغا جاۋابەن جۇيۈەنجاڭ خېلىل باشىغا «يۇرتنى تىنچلاندۇرۇپ ئەلگە ئامانلىق ئېلىپ كەلگەن باتۇر سانغۇن» دېگەن ئۇنۋانىنى بەرگەن. يەنە ئۇيغۇرلارغا «جەن» دېگەن پامىلىنى تارتۇق قىلغان، ئۇزۇن ئۆتمەي خېلىل باشى، ئوغلى بىلەن بىرگە قازا قىلغان. باشسىز قالغان لەشكەرلەر يۇرتقا قايتالماي شۇ يەردە تۇرۇپ قالغان. ھازىرقى تاۋيۈەن فىڭشۇ يېزىسىدىكى، جاڭسۇدىكى، خېنەندىكى ۋە كورىيىدىكى ئۇيغۇرلار ئەنە شۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى ئىكەن.

5 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى يىغىن قاتناشچىلىرى چاڭشادىن 220 نەچچە كىلومېتىر كېلىدىغان تاۋيۈەن ناھىيىسىگە سەپەر قىلدى. ھېلىغىچە تاۋيۈەنگە بېرىپ باقمىغانلار يول بويى ئۇ يەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ سىياقى، تىلى، ئۆرپ ـ ئادەتلىرى، ياشاش مۇھىتى ھەققىدە ھەرخىل قىياسلارنى قىلىشىپ، قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئىككى سائەتلەردىن كېيىن بىزنى تاۋيۈەن ناھىيە فېڭشۇ يېزىلىق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مەسئۇللىرى ۋە يەرلىك ئۇيغۇر دېھقانلار دەرۋازىسىغا خەنزۇ، ئۇيغۇر يېزىقىدا ۋىۋىسكا ئېسىلغان يېزىلىق ھۆكۈمەت ئالدىدا قارشى ئالدى. ھاياجانلىق مىنۇتلار شۇنىڭ بىلەن باشلاندى. يىغىن رىياسەتچىلىرى مېھمانلارنىڭ سالاھىيىتىنى ۋە فىڭشۇ يېزىسىنىڭ رەھبەرلىرىنى تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، يەرلىك ئۇيغۇر قېرىنداشلار بىلەن مېھمانلار ئۆزئارا دىدارلىشىپ ئۆز يۇرتلىرىنىڭ ھال ـ ئەھۋالى، ئوي ـ خىياللىرى ھەققىدە ئۇزۇنغىچە مۇڭداشتى. ئايرىلغىلى يەتتە ئەسىرچە بولغان قېرىنداشلارنىڭ چوڭقۇر مېھىر ـ مۇھەببەتكە، ۋىسال شادلىقىغا تويۇنغان بۇ ئۇچرىشىش كۆرۈنۈشلىرى، قىزغىن سۆھبەتلەر مېنى «قېرىنداشلىق رىشتە مەڭگۈلۈككەن، ئۇنى ئۇزۇن يىللىق جۇدالىق يوق قىلىۋېتەلمەيدىكەن» دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرگەنىدى. گەرچە تاۋيۈەن فىڭشۇ يېزىسىدىكى ئۇيغۇرلار ئۆز تىل ـ يېزىقىنى، بەزى ئۆرپ ـ ئادەت، تۇرمۇش شەكىللىرىنى ئۇنۇتقان بولسىمۇ، ئەمما ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر مىللىتى ئىكەنلىكىنى زادى ئەستىن چىقارماپتۇ. ئۇلارنىڭ قايسى بىرىدىن «سىز قايسى مىللەتتىن؟» دەپ سورىساق، ئۇلار ھېچ ئىككىلەنمەستىن، «بىز ئۇيغۇر» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇلارنىڭ مىللىي تەركىبىنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان يەنە بىر كۈچلۈك دەلىل شۇكى، بىز يېزىلىق ھۆكۈمەتتىكى ئۇچرىشىشتىن كېيىن ئۇلۇغ تارىخچى، ئالىم جەن بۇزەن ۋە ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى دەپنە قىلىنغان زاراتگاھ بېرىپ، تاۋاپ قىلدۇق. ئۇ يەردىن يېنىپ بىر باشلانغۇچ مەكتەپكە باردۇق. تۇنجى كىرگىنىمىز 3 ـ يىللىق سىنىپ ئىكەن. يېزا باشلىقى ئوقۇغۇچىلارغا بىزنىڭ شىنجاڭدىن كەلگەن ئۇيغۇرلار ئىكەنلىكىمىزنى، سالاھىيىتىمىزنى ئېيتقاندىن كېيىن «ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار» دەپ خىتاب قىلدى. 10 نەچچە قىز ـ ئوغۇل دەرھال تۇرۇپ چېھرىدىن تەبەسسۇم ياغدۇرغان ھالدا بىزگە سالام بەردى. ئۇلارنىڭ تەققى ـ تۇرقى سەپسېلىپ قارىغاندا يېرىمى دېگۈدەك قوش قاپاق، كۆزلىرى يۇملاق بولۇپ، ھەقىقىي ئۇيغۇر چىرايىنى ساقلاپ قالغانىدى. شۇئان ماڭا ئوخشاش تەسكىنىڭ توڭدەك ئاسان ئېرىمەيدىغان، ھاياجانلانمايدىغانلارمۇ ئۆزىنى تۇتالماي ھېلىقى باللارنىڭ باش ـ كۆزلىرىنى سىلاپ، مەڭزىگە سۆيۈپ كېتىشتۇق. باشقا سىنىپلاردىمۇ مۇشۇ خىل ئەھۋال تەكرارلاندى. بىز يۇقىرى يىللىقلاردا ئەھۋالنىڭ قانداقلىقىنى بىلىش ئۈ-

چۈن 2 ـ قەۋەتتىكى 6 ـ يىللىق سىنىپلارغا كىردۇق. مەن كىرگەن سىنىپتا توققۇز جەن فامىلىلىك ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى بار بولۇپ، بايىقىدەك قوي كۆز، قوش قاپاق، ئۆڭكى ئاق بالىلاردىن بىر نەچچىسى بار ئىكەن. ئارقىدىكى پارتىدا ئولتۇرغان ئېگىز بوي، قوڭۇر چاچ، زەڭگەر كۆز، چىرايى ئاقسېرىق كەلگەن قىز بىزنىڭ دىققىتىمىزنى ئالاھىدە جەلپ قىلدى. ئۇ ناھايىتى تارتىنچاق بولۇپ، يەرگە قارىۋالغانىدى. ھەر قانداق كىشى بىر قاراپلا ئۇنىڭ خوتەن، قەشقەر تەرەپلەردىكى ئۇيغۇر قىزلىرىغا ئوخشايدىغانلىقىنى جەزملەشتۈرەتتى. مېھىر ـ مۇھەببەت، غەمخورلۇق، ئىلتىپات دېگەنلەر تەكلىماكاننىڭ قۇمىدەك ئېتىبارسىز، قىممىتى يوق، ئۇچرىغانلا كىشىگە تارتۇق قىلىۋېرىدىغان نەرسە ئەمەس. ئۇ، ھۆرمەت ئېتىبارغا ئىگە مۆتىۋەرلەرگە، ئۇستازلارغا، ئالىم ـ پازىللارغا، ئاتا ـ ئانا قېرىنداشلارغا قىلىنىدىغان بىر ئالاھىدە مۇناسىۋەتتۇر. تاۋيۈەن ناھىيە فىڭشۇ ئۇيغۇر، خۇيزۇ يېزىسىنىڭ باشلىقى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ سېكرېتارى قاتارلىق ئۇيغۇر مەسئۇللارنىڭ بىزگە بولغان مۇئامىلىسى ئەنە شۇنداق ئالاھىدە مۇناسىۋەت جۈملىسىدىندۇر. ئۇلار بىزنى قانداقتۇر بىر تەشكىلىي رەسمىيەت يۈزىسىدىنلا ئەمەس، ھەقىقىي بىر قېرىنداشلىق، دوستانىلىق رىشتىسى بىلەن قارشى ئالدى. يىغىن جەريانىدا بىزدىن زادى ئايرىلمىدى. ئەڭ يېقىن ئۇرۇق ـ ـ تۇغقان، دوست ـ يارەنلىرىنى كۈتكەندەك ساھىپخانلىق قىلدى. يېزا باشلىقى 25 ـــ 27 ياشلار ئەتراپىدىكى كېلىشكەن غۇنچە بوي، گۈلچىراي ئۇيغۇر چوكان بولۇپ، يىغىن ئەھلى ئۇنىڭغا جىلراستاندىلا چىرايىڭىز ئايغا، قامىتىڭىز گۈلگە ئوخشايدىكەن، شۇڭا، ئىسمىڭىز «ئايگۈل» بولسۇن دەپ ئىسىم تارتۇق قىلدى. «ئايگۈل»مۇ بۇ ئىسىمنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى.

فېڭشۇ ئۇيغۇر ـ خۇيزۇ مىللىي يېزىسى 1968 ـ يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، شۇنىڭدىن بۇيان بۇ يەردىكى ئۇيغۇر ـ خۇيزۇ قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر پارتىيە مىللىي سىياسىتىنىڭ ئېتىبارىغا ئېرىشىپ كەپتۇ. ئىككى بالا يۈزى كۆرۈش، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدا 10 نومۇر ئېتىبار بېرىش دېگەندەك غەمخورلۇقلار بار ئىكەن. يوقلاش ۋە كۆرۈپ بېقىش يۈزىسىدىن 3 ـــ 4 ئائىلىگە كىردۇق. ئۆيلىرى دېگەندەك 2 ـــ 3 قەۋەت، خىش قۇرۇلمىلىق بولۇپ، ئازادە، جابدۇقلىرى تەل، ھال كۈنى ياخشى ئىكەن. ئىگىلىكى ئاساسەن تېرىقچىلىق ۋە ئاۋستىرالىيەدىن ئىمپورت قىلىنغان كالا گۆشىدە يېمەكلىك پىششىقلاپ سېتىش ئىكەن. ئارىمىزدىن بىرى يەرلىك بىر دېھقاندىن: «شىنجاڭغا بارغىنىڭلار يوقمۇ؟ ئۇ يەردىكى قېرىنداشلىرىڭلارغا قانداق تەلپىڭلار بار؟» دەپ سورىۋىدى، ئۇ ـــ ئەلۋەتتە بارغىمىز بار، لېكىن ئارىلىق بەك يىراق. بېرىش ـ كېلىش قىلمىغىنىمىزغىمۇ ئۇزۇن بولۇپ كەتتى. مانا سىلەرمۇ كەپسىلەر. بىزلەرمۇ بۇنىڭدىن كېيىن بېرىشقا تىرىشىمىز. شىنجاڭدىكى قېرىنداشلارغا تىلىكىمىز شۇكى، مۇمكىن بولسا بىزگە باغۋەنچىلىك، ھۈنەرۋەنچىلىك كەسىپلىرىنى ئۆگىتىپ قويغان بولساڭلار، ئەھۋالىمىز تېخىمۇ ياخشى بولغان بولاتتى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى.

بىز دېھقانلارنىڭ ئۆيىدىن يېنىپ فىڭشۇ يېزىسىدىكى چوڭ مەسچىتنى كۆردۇق. مەسچىت ئىككى قەۋەت بولۇپ، 500 چە نامازخان سىغىدىكەن. مەسچىتنىڭ ئىمامى بىزگە بۇ يەردىكى ئۇيغۇر، خۇيزۇ مۇسۇلمانلىرىنىڭ تۈرلۈك دىنىي پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئۆز يۇرت ـ ماكانلىرىدىن ئايرىلغىنىغا نەچچە يۈز يىللار بولغان بۇ كىشىلەرنىڭ ھېلىغىچە ئۆزلۈك ئېڭىنى، مىللىيەتلىكىنى يوقاتماي ھېلىمۇ مەن ئۇيغۇر دەپ يۈرگىنى كىشى تەسەۋۋۇرىغا سىغمىغۇدەك ئالاھىدە بىر مۆجىزىدۇر.

بۇ روشەنكى، ئۇلارنىڭ ئۆز مىللىتىگە، ئىرقىغا سادىقلىقىدىن باشقا يەنە شۇ يەردىكى خەنزۇ خەلقىنىڭ، يەرلىك ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ ھېسداشلىقى، ياردىمىدىن دەپ قاراشقا بولىدۇ. مەن خۇنەن ئۆلكىسى تاۋيۈەن ناھىيە فىڭشۇ ئۇيغۇر، خۇيزۇ مىللىي يېزىسىدىكى ئۇيغۇر قېرىنداشلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆرگەندىن كېيىن چەكسىز ئىپتىخارلىق تۇيغۇسىغا چۆمدۈم. شۇڭىمۇ مەن بۇ قېتىمقى خۇنەن سەپىرىمدىن، تاۋيۈەندىكى ئۇيغۇر قېرىنداشلار بىلەن بولغان مۇلاقاتتىن ئىنتايىن رازىمەن. چۈنكى، شۇ قېتىم خۇددى دېھقان يېرىدىن قوش مول ھوسۇل ئالغاندەك، ئوقۇغۇچى ئالاچىلىق دىپلومىغا ئېرىشكەندەك، كارۋان مەنزىلىگە بىخەتەر، تېز يېتىپ بارغاندەك چوڭ نەپكە ئېرىشتىم.

(ئاپتور: يېڭى قاشتېشى ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىنىڭ پېنسىيونېرى)

تەھرىرى: **تۇرسۇنجان مۇھەممەت**

ئابدۇلھەمد ياسىن

شاڭخەيدىكى كۈنلەر

(ئەدەبىي خاتىرە)

ئايرودرومدا

ئېسىمنى ئېيتىسىز، مەن ئۆزۈم يىراق سەھرادىن كەلگەن بولغاچقا، تەپەككۇر ئۇسۇلۇم ۋە ئادەتلىرىمدە سەھرا پۇرىقى بولماي قالمايدۇ! ئاشۇ سەھرادىكى ساددا ئۆيلىرىم، غايىۋى خىياللىرىم، سەھرادىكى كۆپ قىسىم ئۇيغۇرلارغا خاس بولغان كەچمىشلىرىم بىلەن دۇنيا سانائىتى ۋە مەدەنىيىتىنىڭ ئۆرنەكلىرىدىن بىرى بولمىش بۇ شەھەرگە توككىدە چۈشۈپ قالسام، قىزىق ــ قىزىق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشى، ساددا ئويۇمنى ھەيرانلىق ۋە ئىزتىراپنىڭ ئىگىلىشى، شاڭخەيلىكلەردىكى ئەخلاق نەمۇنىلىرى، قاياقىلا قارىسىڭىز سەنئەت پۇرىقى چىقىپ تۇرىدىغان كوچىلىرى، سەممىيەت بىلەن تويۇنغان تۇرمۇش ئادىتى، بىزنىڭ قەلب بوشلۇقىمىزنى ئۆزىنىڭ سېھرىي ھېكمەت بىلەن تولغان چوڭقۇر بەھرىگە سۆرەيدىغانلىقى تۇرغانلا گەپ، بۇنىڭ مىسالى ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئايرودرومدا يۈز بەرگەن بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي:

بېلەتنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن مېنى «ئالماي ماڭمايدۇ» دەپ ئويلىدىممۇ ياكى ئايرودرومغا ئۆزىتىپ چىققىلى بىرى بولمىغاندىكىن غېرىبلىق بېسىپ، غەپلەتتە قالدىممۇ، ئايروپىلانغا ئالتە مىنۇت كېچىكىپ قاپتىمەن. ئايرودرومدا تۇرۇپلا قالدىم. ئايروپىلان مېنى ئالماي ئۇچۇۋېرىپتۇ ئەمەسمۇ؟! ئامالسىز ئۈچ كۈن كېچىكىپ ئۇچىدىغان ئايروپىلانغا تىزىملىتىپ قويۇپ يېنىپ كەلدىم. كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق كادىرلار نازارىتىنىڭ «كېچىكىپ قالدىڭىز، تېز يولغا چىقىڭ» دېگەن بۇيرۇقى، ئىككى دوستۇمنىڭ سەممىي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى بىلەن ئايروپىلانغا چىقىش رەسمىيەتلىرىنى ۋاقتىدا ئورۇنلاپ، ئاخىرى ئايروپىلانغا ئولتۇرۇش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولدۇم.

ئەسسالام شاڭخەي

مەن نوپۇسىمىزنىڭ ئەڭ كۆپ سالمىقىنى ئىگىلەيدىغان نامرات دېھقانىنىڭ باللىرىنى ئوقۇتىدىغان، يىراق ناھىيىنىڭ ئەڭ چەت يېزىسىدىن كەلگەن بىر ئاددىي ئوقۇتقۇچى. شاڭخەيگە كېلىپ بەش ئاي ئوقۇش شەرىپىگە قانداق ئېرىشىپ قالغانلىقىمنى بەلكى بىر تاسادىپىيلىق بولسا كېرەك. دەسلەپىدە مەتبۇئاتنىڭ بۇرجەكلىرىدە ئېلان قىلىنىپ قالىدىغان پارچە ــ پۇرات يازمىلىرىمغا قاراپ مېنى تىزىملاپ سالدى بولغاي، كېيىن مېنى مۇقىمداپ بىر پارچە «قىزىل باشلىق ھۆججەت» يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، تەشكىل يول كىرايىمنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ يولغا سېلىشتى. مەن بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن كۆردۈمكى، بۇ گۇرۇپپىدا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەر قايسى مەكتەپ، ھەر قايسى ساھەلىرىدىكى ئەڭ ئىختىساسلىق خادىملاردىن بولۇپ يىگىرمە نەچچەيلەنلا بار ئىكەن.

تۇرمۇش شارائىتىمىز ئالاھىدە ئورۇنلاشتۇرۇلدى، كۈندە ئالتە سائەت پروفېسسور، دوكتورلارنىڭ يېڭى دەرسلىك، ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى ھەققىدىكى لېكسىيەلىرىنى ئاڭلايمىز، لېكسىيە مەزمۇنى مېنى رام قىلىۋالغاچ، ۋاقىتنىڭ ئۆتكىنىنىمۇ سەزمەي قالىمەن.

مائارىپ يەنە مائارىپ

شاڭخەيلىكلەرنىڭ مەملىكەت بويىچە ئالدىنقى قاتاردىكى مەدەنىي تۇرمۇشىنى، ئەلۋەتتە يەنە مەملىكەت بويىچە ئالدىنقى قاتاردىكى مائارىپىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. مەكتەپنىڭ كۆللىرىدە ئويناپ پىلتىڭلاپ تۇرىدىغان ھەرخىل رەڭدىكى ئالتۇن بېلىقلار، يايپېشىل، پاك ــ پاكىز چىملىقلار، رەتلىك، ئازادە چىرايلىق كىيىنگەن ئوقۇغۇچىلار، بىزنىڭ مەكتەپلىرىمىز بىلەن روشەن سېلىشتۇرما بولۇپ تۇراتتى. بىز شاڭخەيدە «قىزلار 3 ــ ئوتتۇرا مەكتىپى»، «قاتناش ئۇنىۋېرسىتېتى شۆبە ئوتتۇرا مەكتىپى، تيەن لىن 3 ــ ئوتتۇرا مەكتىپى» قاتارلىق نۇرغۇن مەكتەپلەرگە بېرىپ دەرس ئاڭلىدۇق. مەن يېڭى دەرسلىك ھەققىدىكى مەز-

مۇنلارنى خېلى تەتقىق قىلغان بولغاچقا، نەزەرىمدىكى هەر سائەتلىك دەرستە دەرسخانا ئوقۇغۇچىلار پائالىيىتى ئاساسى ئورۇندا تۇرىدىغان، ئېلېكترلىك ۋاسىتىلەردىن كۆپلەپ پايدىلىنىلىدىغان، دەرس بولىدۇ دەپ پەرەز قىلغانىدىم. گەرچە ئۆزۈم ئوقۇغۇچىلار پائالىيىتى ئاساسى ئورۇندا تۇرىشى كېرەك دېگەننى تەكىتلىگۈچى بولسامۇ، بۇ ئويۇمدىن سەل گۇمانلىناتتىم. چۈنكى، ئوقۇغۇچىلار پائالىيىتى ئاساسى ئورۇندا تۇردى، دەپ ئاساسى نەزەرىيىلەر تاشلىنىپ قېلىپ، قوشۇمچە مەزمۇنلار بىلەن ئوقۇغۇچىلارنى تەكرارغا سېلىپلا دەرسنى بولدى قىلىدىغان، دەرسنىڭ ئالدىدا دەبدەبىلىك ئوتتۇرىغا قويۇلىدىغان ئوقۇتۇش نىشانىغا يېتەلمەي قالىدىغان ئەھۋاللارنى كۆپ كۆرگەنىدىم. ئەمما، بۇ يەردىكى دەرسلەر ئۇنداق بولمىدى هەمدە گۇمانىمدىكىدەك ئوقۇتقۇچىلار هەممە ۋاقىتنى ئوقۇغۇچىلارغا بېرىۋەتمىدى. ئەمما ئوقۇغۇچىلار دەرسخانىنى ئۆزىنىڭ ئازادە بىر پائالىيەت سورۇنى دەپ بىلىدىغان چېغى، ئەركىن پىكىر يۈرگۈزۈپ ئولتۇردى. ئېلېكترلىك ۋاسىتىلەردىنمۇ ئەركىن پايدىلىنىلدى، هەتتا ئوقۇغۇچىلار ئۆزى نەق مەيداندا مەشغۇلات ئېلىپ باردى. ئەڭ قايىل قىلىدىغان يېرى، دەرس ئوقۇتقۇچىسى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېڭىغا، دۇنيا قارىشىغا ئۈزلۈكسىز تەسىر قىلىپ تۇردى. ئوقۇتقۇچىلار شۇ قەدەر هېسسىياتلىق بايانلارنى سۆزلەيتتىكى، دەرسنىڭ نەچچە يېرىدە ئوقۇغۇچىلارلا ئەمەس، دەرس ئاڭلاشقا كەلگەنلەرنىڭ كۆزلىرىدىنمۇ بىر خىل مەمنۇنلۇق چىقىپ تۇراتتى. ئوقۇتقۇچى خۇددى بىر ئاتاقلىق سەنئەتكاردەك تېكىستنى شۇنداق هېسسىياتلىق ئىنتوناتسىيە بىلەن گاھ جاراڭلىق، گاهى ئاران ئاڭلىنىلى بولغۇدەك هالدا سەنئەتلىك بىر تۈستە ئوقۇيدىكەن، شۇ ئارقىلىق ئۇلار ئوقۇغۇچىلارنىڭ هېسسىياتىغا بۆسۈپ كىرىپ دېمەكچى بولغانلىرىنى تولۇق ئېيتىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ دۇنيا قارىشىغا ئۈنۈملۈك تەسىر قىلىدىكەن. بىز نەزەرىيىدە هەمىشە سۆزلەيدىغان، هېسسىيات، پوزىتسىيە، قىممەت قارىشىنى ئۈنۈملۈك سىڭدۈرىدىكەن. هەر قېتىم بۇ يەردە ئاشۇنداق پەردازسىز، ئەمما ئۈنۈم كۆزلىنىدىغان دەرسلەرنى ئاڭلىغىنىمدا، كۆز ئالدىمغا بىزنىڭ مەكتەپلىرىمىزدىكى بىر قىسىم ئەھۋاللار كېلىۋالاتتى.

دەرس ئاخىرىدا ئوقۇتقۇچىلاردىن سىز شائىرمۇ ياكى سەنئەتكارمۇ دەپ سورىغۇم كېلەتتى. ئەمما، بىلىپ تۇرۇپتىمەنكى، ئۇلار شائىرمۇ، سەنئەتكارمۇ ئەمەس، بەلكى مۇنبەردىكى بىر مۇتەخەسسىس ئىدى. يەنە ئۇلاردىن دەرسخانىدا بىلىم بېرىشتە قائىدىنى بىلدۈرۈش مۇهىممۇ ياكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ هېسسىياتىغا تەسىر قىلىش مۇهىممۇ دەپ سورىغۇم كېلەتتى، ئەمما سورىمايتتىم. چۈنكى، ئوقۇتقۇچىلار ئەمەلىيىتى ئارقىلىق بۇنىڭ جاۋابىنى ماڭا بېرىپ بولغان، ئوقۇغۇچىلارنىڭ نازۇك بولغان هېسسىي دۇنياسىغا ئۈنۈملۈك بۆسۈپ كىرەلىگەندىلا كۆزلىگەن ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى، قۇرۇق قائىدىلەرنىڭ قۇرۇق نەزەرىيە تۈسىدە هېچقانداق ئىنكاسسىز هالدا ئەستىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىغانىدى. يەنە تېخى بەزى ئوقۇتقۇچىلار دەرسلىكنى ئۆزى لايىھىلەيدىكەن. شاڭخەينىڭ پروفېسسورلىرى بىزگە، يېڭى دەرسلىك ئىسلاھاتىنىڭ بوسۇغىسىدا تۇرىۋاتىمىز دەپ سۆزلەۋاتىدۇ. دېمەك، ئۇلارمۇ تېخى يېڭى دەرسلىك ئىسلاھاتىنىڭ ئەندىزىلىرىنى تەتقىق قىلىۋاتىدۇ، دېگەن گەپ.

يەنە ماڭا ئەڭ تەسىر قىلغان بىر هېكمەتنى سىزمۇ ئاڭلاپ بېقىڭ. شاڭخەي پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، دوكتور ئاسپىرانتلىرىنىڭ يېتەكچىسى شې مۇئەللىم سۆزلەۋاتىدۇ:

— ئېلىمىزدە هازىر خەنزۇ تىلى بىلەن ئىنگلىز تىلىدىن ئىبارەت قوش تىل ئۆگىنىش يولغا قويۇلىۋاتىدۇ. بۇ ناهايىتى يۇقىرى ئىجابىي تەسىرگە ئىگە. مەدەنىيەتلەر ئۆزئارا ئالمىشىپ، تەرەققىياتقا نۇرغۇن ياخشى پۇرسەت ۋە شارائىتلارنى ئېلىپ كېلىدۇ، بىلىم تاكامۇللىشىدۇ. ئەمما، بۇنىڭ سەلبىي تەسىرىنىمۇ ئويلاشماي بولمايدۇ. يەنى بەش مىڭ يىللىق مەدەنىيەت ئەنئەنىسىگە ئىگە تارىخىمىز هازىر، مەيدانغا كەلگىنىگە ئارانلا بەش يۈز يىل بولغان ئىنگلىز تىلى مەدەنىيىتىنىڭ خىرىسىدا يەكسان بولۇپ، غەرب مەدەنىيىتى ۋە غەرب مەدەنىيىتىگە قۇل بولغان ئەللەرگە ئوخشاش هالەتكە چۈشۈپ قالساق بولمايدۇ. چۈنكى، تىل دېگەن بىر مىللەتنىڭ ئىككىنچى ۋەتىنى، هازىر بىزدە ئىنگلىز تىلىغا چوقۇنۇش بەك ئېغىر. ئۇنىڭ

ئۇستىگە ھۆكۈمەت تارماقلىرىمۇ بىلىمنى ئاساس قىلماي، مەيلى ئۇنۋان ئېلىش بولسۇن، مەيلى يۇقىرى ئوقۇش تارىخىغا ئىگە بولۇش بولسۇن ھەر قايسى ھالقا، ھەر قايسى ئۆتكەللەردە ئىنگلىز تىلى سەۋىيىسىنى ئاساس قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئىنگلىز تىلىنىلا ئەمەس، غەرب مەدەنىيىتىنىمۇ ئەلا بىلىدىغان كىشىلەر ئاۋۇپ قېلىۋاتىدۇ، خۇددى يولداش ماۋزېدۇڭ ئېيتقاندەك مۇشۇنداق شارائىتتا «بەزىلەرنىڭ بۇرنىغا يۇناننىڭ ئۇسۇرىقىمۇ ناھايىتى خۇش پۇرايدىغان بولۇپ كەتتى». توغرا، ماۋزېدۇڭنى ئالايلى، ئۇ خەنزۇ تىلىدىن باشقا ھېچقانداق تىل بىلمەيتتى، ئەمما ئۇ دۇنيا ئېتىراپ قىلغان بىر سىياسىي، ھەربىي ئالىم، دانا بىر يولباشچى، ئۇلۇغ داھى. ئۇ ئانا تىلىدىن باشقا تىل بىلمىگەن شارائىتتىمۇ شۇنداق زور نەتىجە يارىتالىغان. بۇنداقلار تارىختا كۆپ. ئەمما، بۇ ھېچقانداق چەت تىل بىلمىسەڭمۇ بولىدۇ، دېگەنلىك ئەمەس. ناۋادا ماۋزېدۇڭمۇ باشقا تىللارنى بىلگەن بولسا، يات مەدەنىيەتلەر بىلەن ئۇچرىشىپ ئۆزىنى يەنىمۇ مۇكەممەللەشتۈرگەن، ھەتتا ئۇن يىللىق قالايمىقانچىلىق بولمىغانمۇ بولار ئىدى... شۇنى تونۇپ يېتىش كېرەككى، ئەمەلىيەتتە تىل دېگەن بىر ۋاستە، كۆۋرۈك. ھەرگىزمۇ مەقسەت ئەمەس. بىر تىلنى ئارتۇق بىلگەنلىك قاراڭغۇ ئۆيگە بىر دەرىزىنى ئارتۇق ئاچقان بىلەن باراۋەر، قاراڭغۇ ئۆي دېگەنگە قانچە كۆپ دەرىزە ئاچساڭ، شۇنچە يورۇق بولىدۇ. ئەمما، بىز دەرىزىنى ئېچىش بىلەنلا قالماي، ئاشۇ دەرىزىدىن پايدىلىنالايدىغان كۈچلۈك كۆزىتىش ئىقتىدارىنى ھازىرلىشىمىز، دەرىزىدىن كىرىدىغان ساپ ھاۋادىن پايدىلىنىش بىلەن بىللە، بۇلغانغان نەرسىلەرنىڭ كىرىشىنى چەكلىيەلەيدىغان ئاڭنى يېتىلدۈرۈشىمىز، ھەتتا ئۆي قانچە يورۇق بولسىمۇ بېكىنىۋالماستىن، سىرتقا چىقىپ تاشقى مۇھىتنى ئۆتكۈرلۈك بىلەن كۆزىتەلەيدىغان، سىرتقا چىقتىم دەپ، يات مەدەنىيەتنى ماختاپ، ئانا مەدەنىيىتىمىزنى خارلىمايدىغان، بەلكى ئۇنى قوغدايدىغان ئەركەكلەرچە غۇرۇر تۇيغۇسى يېتىلدۈرۈشىمىز كېرەك...

پروپېسسورنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ خىيالغا چۆكۈپ قالدىم. «قوش تىل» ئوقۇتۇشىنى چىڭ تۇتۇشنىڭ زۆرۈرىيىتىنى يەنىمۇ چوڭقۇر تونۇپ يەتتىم.

شاڭخەيدىكى شەرق گۆھىرىنىڭ كۆزىدىن يۇرتقا نەزەر

بىز بۇ يەرگە كەلگەنلەر ئاز بولغاچقىمۇ پائالىيەتلىرىمىز ناھايىتى جانلىق ئورۇنلاشتۇرۇلدى. مانا بۈگۈن «جۇڭگونىڭ كۆزى» دەپ تەرىپلىنىپ كېلىۋاتقان جۇڭگودىكى ئەڭ ئېگىز بىنا شەرق گۆھىرىگە چىقىپ كېتىۋاتىمىز، بۇ يەرگە كەلگەن ساياھەتچىلەر ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، ھەر خىل ئېرقتىكى، ئوخشىمىغان تىللاردا سۆزلىشىپ كېتىۋاتقان كىشىلەر بۇ يەرنى ناھايىتى ئاۋاتلاشتۇرىۋەتكەنىدى. شەرق گۆھىرىنىڭ يەر يۈزىدىن ئۈچ يۈز نەچچە مېتىر ئېگىزدىكى كومزىكىگە (بۆلمىسىگە) چىقىپ شاڭخەينىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى، تىنچقىنا لۆمشىپ ئېقىۋاتقان خۇاڭ پۇجياڭ دەرياسىنى تاماشا قىلدۇق. مېنى ئەڭ جەلپ قىلغىنى خۇاڭ پۇجياڭ مەنزىرىسىمۇ، شەرق گۆھىرى ئىچىدىكى كۆزنى قاماشتۇرىدىغان گۈزەللىكلەرمۇ ئەمەس، بەلكى بۇ يەرگە كەلگەن مېھمانلار ئىچىدىكى باللارنىڭ كۆپلىكى بولدى. مەيلى چەت ئەللىكلەر بولسۇن، مەيلى يەرلىكلەر بولسۇن ھەممىسى دېگۈدەك باللىرىنى يېتىلىۋالغانىدى. بۇ ئەھۋالغا يەن-تېخىنىكا سارىيىنى ئېكىسكۇرسىيە قىلغىنىمىزدىمۇ كۆپرەك دىققەت قىلغانىدىم. يەن-تېخىنىكا سارىيىغا كەلگەنلەرمۇ باللىرىغا كۆپرەك بىر نەرسە كۆرسىتىش، ئۆگىتىشنى مەقسەت قىلغان چېغى، باللىرىغا راكېتا، ھەر خىل نەرسىلەرنىڭ مودېللىرىنى تونۇشتۇرۇپ، تەجرىبە خاراكتېرلىك نەرسىلەرنى قول سېلىپ قىلغۇزۇپ كېتىۋاتاتتى. مانا، شەرق گۆھىرىنىڭ مېھمانلىرى ئىچىدىمۇ كىچىك مېھمانلارنىڭ نىسبىتى خېلىلا يۇقىرى ئىكەن. بۇلارنى كۆرۈپ بىزنىڭ بىر يەرگە ساياھەتكە بارماقچى بولساق: «باللارنى ئايرىم ئاپارغان ياخشى، تۈزۈكرەك ئويۇنغىلى قويماي خاپا سالىدۇ. ھەممىمىز جېدەلخورلىرىمىزنى ئۆيدە قويۇپ ماڭىمىز» دەيدىغان قاراشلىرىمىز، بىچارە باللارنىڭ ئۆي مەھبۇسى بولۇپ، بويۇن قىسىپ قالىدىغانلىقى كۆز ئالدىمدا زاھىر بولدى.

بۇ يەردە مېنى خېلىلا خۇشال قىلغان ھەم ئۈمىدكە تولدۇرغان بىر ئىش، چەت ئەللىكلەرگە ھەمراھ بولۇۋاتقانلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلارنىڭمۇ بولغانلىقى بولدى. بەلكى ئۇلار تەرجىمان بولسا

كېرەك.

نەمۇنىلىك ساقچى ئىستىلى

شاڭخەي شەھىرىدە ساقچىلارنىڭ ئوبراز قۇرۇلۇشىغا يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىلگەن بولۇپ، ھەممىلا جايدا قىزغىن ۋە ئىللىق مۇئامىلە بىلەن مۇلازىمەت قىلىۋاتقان ساقچىلارنى ئۇچراتقىلى بولىدىكەن. نېمىشقىكىن ئەزەلدىن ساقچى دېسە كۆز ئالدىمغا ئەپتى بەكلا سۈرلۈك كىشىلەر كېلەتتى. بۇ يەردە مەيلى مەكتەپ، دوختۇرخانىلاردا ئىشلەۋاتقان ساقچىلار بولسۇن، مەيلى بازاردىكى ساقچىلار بولسۇن قىزغىن مۇلازىمەت قىلىپ، باشقىلارغا يول كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. يۇرتىمىزنىڭ چەت ناھىيە، يېزىلىرىدىكى ئاز بىر قىسىم ساقچىلارنىڭ قوپاللىقىنى، سەۋىيىسىز ھالدا پالتىنىڭ بىسىنى ئىشلەتمەي، چولدىسىنى ئىشلىتىدىغانلارنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ كەلگەن بولغاچقا، بەلكى ئاشۇ ۋەقەنىڭ شاھىدى بولۇپ قالمىغان بولساق، بۇ يازمامدا ساقچى ھەققىدە قەلەم تەۋرىتىش خىيالىممۇ يوق ئىدى.

بىر كۈنى ئەمدىلا دەرستىن تارقاپ دەرۋازا ئالدىغا كېلىشىمىزگىلا بىر كىشىنىڭ بىر ساقچىنى قوغلاپ يۈرۈپ ئۇرىۋاتقانلىقىنى، ھېلىقى ساقچىنىڭ ئۆزىنى ئېلىپ قېچىۋاتقانلىقىنى، باشقا ساقچىلارنىڭ ئۇ كىشىنى توسۇپ بولالماي قالغانلىقىنى كۆرۈپ قالدۇق.

— ھە، كۆرۈپ قويدۇق، شاڭخەي دېگەن بۇ يەردە ساقچىنىمۇ ئۇرىدىكەن — دېدى غۇلجىلىق ساۋاقدىشىمىز قايسى بىر ئېتوتتىكى جۈملىنى تەكرارلاپ. توغرا، ھەممىمىزنىڭ خىيالىدا ساقچى دېگەن ئادەم ئۇراتتى، تاياق يېمەيتتى. ئەمما، غۇلجىلىق ساۋاقدىشىمىزنىڭ بۇ چاقچىقىدىن ساقچىلارمۇ تاياق يېيىشى كېرەك دېگەن مەنە چىقمايتتى، بەلكى ئاۋۇ ساقچىنىڭ ماجرادىن ئەتەي ئۆزىنى قاچۇرىۋاتقىنىنىغا مەسلىكى كېلىپ شۇنداق دېگەنىدى. شىنجاڭدىكى بىكارلىق ئويۇن كۆرىدىغان ئادىتىمىز بويىچە دەرھال ئۇلارنىڭ جېدەللى بولىۋاتقان يەرگە ئولاشتۇق. ئەسلىدە ساقچى ئۇ ئادەمنىڭ كېنىشكىسىز قاتناش ۋاستىسى ھەيدەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تەربىيە قىلسا ھېلىقى كىشىنىڭ بىشەملىك قىلىپ ساقچىنى قوغلىغىنى ئىكەن. ھېلىقى ئۆكتەم كىشى ساقچىنى ئۇرغانىنىڭ ئۈستىگە توختىماي ۋارقىراپ داۋراڭ سالاتتى.

بىر دەمدىن كېيىن بۇ يەرگە بىر مۇنچە ساقچىلار يېتىپ كەلدى. ئەمدى ھېلىقى كىشى قاتتىق تاياق يەپ كېتىدىغان بولدى، دەپ ئويلىدىم. ئەمما، ساقچىلار ئۇ كىشى بىلەن ئالاھىدە يېرىم سائەتتەك سۆزلەشتى. بىز ئەدەبسىزلىك بولۇپ قالمىسۇن دېگەن خىيال بىلەن يېقىن بارمىدۇق. ئەمما، ئاخىرى قانداق بولىدۇ دەپ قاراپ تۇردۇق. ئاخىرىدا ئۆكتەم كىشى ھېلىقى ساقچىنىڭ ئالدىدا ئېگىلىپ تۇرۇپ قولىنى سىقتى. چوقۇم كەچۈرۈم سورىدى، دەپ ئويلىدۇق. دېگەندەك ساقچىلار تېزلا تارقاپ كەتتى. ھېلىقى كىشىمۇ كېتىپ قالدى. ئۇنىڭغا ئاگاھلاندۇرۇش بەردىمۇ ياكى باشقا جازا بەردىمۇ، بۇنى بىلمىدۇق. ماڭغاچ بۇ ئەھۋالنى تازا تەسەۋۋۇرىمىزغا سىغدۇرالماي، بۇ يەردە ساقچىلار گەپ بىلەنلا مەسىلىنى ئۈنۈملۈك ھەل قىلالايدىكەن، دېيىشتۇق. بۇ سۆزىمىزدىن بىزنىڭ يۇرتىمىزنىڭ ساقچىلىرى ئەكسىچە دېگەن مەنا چىقمايتتى. ئەمما، ساقچىلارنىڭ ساپاسىنىڭ، ھەققىي ساقچىلىق ئىستىلىنىڭ، مەسىلىنى تۈپ يىلتىزىدىن ھەل قىلىشقا تىرىشىپ ياتىدىغان مۇھىم ئىش ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى.

دەرۋەقە ئەگەر ساقچىلار كېلىپلا ھېلىقى كىشىنى ئۇرۇپ كەتكەن بولسا، ئاشۇ كىشىنىڭ قەلبىدە ئۆچمەس بىر داغ قالار بولغىيدى. ئەمما، گۇناھ ئاشۇ كىشىدە بولسىمۇ، ساقچىلار سېنىڭ قىلغىنىڭغا، دەپ ئۇنىڭغىمۇ قوپاللىق قىلماستىن، ئۆز قىلمىشىنىڭ بولمىغۇر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇردى. ئىلمىي بىر تەرتىپ بويىچە مەسىلىنى تىنچ ھەل قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن مەيلى يول سورايدىغان ئىش بولسۇن، مەيلى باشقا ئېھتىياجلىرىمىز بولسا ۋە دەرھاللا ساقچىلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ ياردەم سورايدىغان بولدۇق. ساقچىلارمۇ قىزغىن مۇلازىمەت قىلدى...

پارچە - پۇرات تېز سىزمىلار

خاڭجۇنىڭ يېشىلچىلىق قاپلىغان تاغ ۋە ئورمانلىقلىرىغا قاراپ يۇرتىمىزنىڭ كۆيۈك تاغلىرى يادىمغا يەتسە، ئورمانلىقلىرىدىكى تىكەنلىك كىرپە، ئاغمىخانىلارغا قاراپ، بۇرۇن بىزنىڭ يۇرتلىرىمىزدىمۇ مۇشۇنداق تىكەنلىك كىرپىلەرنى قوغلاپ، ئاغمىغانىلارنى تۇتۇپ باغلاپ ئوينىغانلىرىمىز يادىمغا يېتىپ خىيالغا پېتىپ قالدىم. بۇ يەردە تىكەنلىك كىرپىلەر ئەركىن

ئېغىناپ، ئاغمىخانلارمۇ گاھ چۆپلۈك، گاھ دەرەخ شاخلىرىدا ئەركىن يايلاپ يۈرىدىكەن. ھازىر بۇرۇنقىدەك ئاشۇ تىكەنلىك كىرپە، ئاغمىخانلارنى يۇرتىمىزدا كۆرەلمەيدىغان بولۇپ كەتتۇق، شۇڭا ھۆكۈمەت مۇشۇ ھايۋانلارنى نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان ھايۋان قاتارىغا كىرگۈزگەنىدۇ، دەيدىغان ئەندىشەم يوققا چىقتى. يېتەكچى مۇئەللىم، بۇ يەرنىڭ ئېكولوگىيىلىك شارائىتى ياخشى، شۇڭا ھەر قانداق ھايۋانلارنىڭ ياشاش ئادىتىگە ماس كېلىدۇ، دېدى. دېمىسىمۇ كۆز ئالدىمىزدىكى پاكىتلار بۇنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. بۇ يەردە گويا يېشىل تاغ، يېشىل ئورمان، يېشىل سۇلار بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتكەندەك ئىدى. كىچىكىمدىن «سۇ بويىدا»نى كۆپ ئوقۇپ، كۆڭلى ـ كۆكسى شۇ قەدەر كەڭرى پەلۋانلاردىن تەسىرلەنگەن بولسام، مانا ھازىر ئۇلار ياشىغان گۈزەل مۇھىتتا تۇرىۋاتقاندەك ھېسسىياتتا بولۇۋاتاتتىم. بۇ يەرگە كېلىدىغان چەت ئەللىكلەر ناھايىتى كۆپ بولىدىكەن. ھەر قايسى دۆلەتتىن كەلگەن، يات تىللاردا كالدىرلىشىپ گۈزەل مەنزىرىلەردىن بەھىر ئېلىپ كېتىۋاتقان چەت ئەللىكلەر ماڭدامدا بىر ئۇچراپ تۇراتتى.

ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، يەر مەيدانى شىنجاڭدىن يۈز ھەسسە كىچىك بولسىمۇ، نوپۇسى شىنجاڭنىڭكىدىن ئازراق كەم شاڭخەي شەھىرىدە 20 مىڭ ئۇيغۇر ياشايدىكەن (تولۇقسىز مەلۇمات). كۆرمىگەنلەر بىلمەيدۇ، كۆرگەنلەرمۇ ھەر خىل باھا بېرىدۇ. مەن كۆرگەن شاڭخەي ۋە خاڭجۇدىكى كوچىلاردا كاۋاپ سېتىۋاتقان، كۆكۋاش پىشۇرۇپ، تاۋۇز تىلىپ سېتىۋاتقان ئۇيغۇرلار ئۇچرايتتى، ئەمما ئۇلارنىڭ قىلىدىغان تىجارىتىنىڭ دائىرىسى تار ھەم بازارلىق ئەمەسكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاشۇ كىچىككىنە ئورۇننى شاڭخەيلىكلەردىن بەكرەك شىنجاڭلىقلار ئۆزئارا تالىشىپ جېدەل بولۇپ تۇرىدىكەن. ئاشخانا ئاچقانلارمۇ بار بولۇپ، بازىرى خېلى ياخشىكەنۇ، بەزىدە خۇيزۇلار ئاچقان كىچىك ئاشپۇزۇللارچىلىكمۇ ئاقمايدىكەن. مەن بۇ يەردە باشقىلارنىڭ تەسۋىرىدىكى: «پويىز ئىستانسىلىرىدا يۇرتلىرىغا قايتالماي گاڭسا ـ جىسا بولۇپ ئاچ چېكىپ يېتىپ كەتكەن، ترامۋاي ۋە يەر ئاستى پويىزلىرىدا باشقىلارنىڭ يانچۇقىغا قول سېلىپ يۈرگەن ئۇيغۇرلار»دىن بىرىنىمۇ كۆرۈپ باقمىدىم. شۇنداق قىلىدىغانلار بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، ئۇنداقلارنى كۆرمىگەچكە، ئۇلار ئاز ساندا بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلىدىم. بۇنى كاۋاپچىلىق قىلىدىغان بىر ئۇيغۇر بالا ئىسپاتلاپ بەردى. ئىلگىرى ئاڭلىغان، كۆرۈنۈشتە كاۋاپچىلىق قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئاق ساتىدۇ، دېگەن گەپلەر يادىمغا يېتىپ، دەسلەپتە ئۇنىڭغا ئىرەن قىلماي ماڭدىم. ئەمما، ئۇ مېنى كۆرۈپلا يۈگۈرۈپ دېگۈدەك كېلىپ قىزغىن ئەھۋاللاشتى. ئۆزى خوتەنلىك يىگىتكەن. بىر يۇرتلۇق ئىكەنلىكىمىزنى ئۇققاندىن كېيىن تېخىمۇ ھاياجانغا چۆمۈپ كەتتى. مەنمۇ يۇرتلۇقۇمنى كۆرۈپ مەھەللەمگە كېلىپ قالغاندەكلا تەسىراتقا كېلىپ قالدىم. ئۇنىڭ پاراڭ قىلىپ بېرىشىچە: «بۇرۇن بۇ يەردە ئۇيغۇرلارنى بەك ھۆرمەتلەيدىكەندۇق، لېكىن ھازىر ئىچكىرىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئوبرازى راستىنلا ياخشى ئەمەس. ئەمما، شاڭخەيدە قانۇن ـ تۈزۈم بەك چىڭ، قانۇنسىزلىق قىلىدىغان ئۇيغۇر باللار بەك ئاز، بولسىمۇ تېزلا تۇتۇلۇپ قالىدۇ» دېدى. ئۇ يەنە: «مەن مۇشۇ پويىز ئىستانسىسىدا كاۋاپچىلىق قىلىمەن. ئەمما، تولىراق كىنو ئىشلەيدىغانلارغا رول ئېلىشىپ بېرىمەن. بۇنىڭ كىرىمى خېلىلا ياخشى، ئۇلارمۇ چەت ئەللىكلەرنىڭ رولى بولسىلا مەن قاتارلىق بىر نەچچىمىزنى ئىزدەپ كېلىدۇ. شۇڭا، بۇ يەردە ئۇيغۇر ئۇچرىسا بەك قېچىپ كەتمەڭلار» دېدى. مەن ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، باشتا ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشتىن تولا ئېھتىيات قىلغىنىمغا خىجىل بولۇپ قالدىم.

شاڭخەيدە كەسپىي قابىلىيىتى يۇقىرى كىشىلەرنىڭ نەتىجە يارىتىش پۇرسىتى كۆپ بولىدىكەن. چۈنكى، ئۇلار تېگىشلىك ئىمتىيازلاردىن بەھرىمان بولغانىنىڭ ئۈستىگە، كېرەكلىك مۇھىت ۋە شارائىتلارمۇ تەل ئىكەن. شۇڭا، ئۇلاردا بىر خىل تىرىشچانلىق، جاسارەت ئۇرغۇپ تۇرىدىكەن.

بارچە مىللەتلەر ئارىسىدا ئۆزىنى تونۇش شوئارىغا ئايلىنىپ كەتكەن مۇشۇ دەۋردە ئۆزىمىزنىڭ قايسى ھالەتتە ئىكەنلىكىمىزنى، قانداق قىلىش، قاياققا مېڭىش كېرەكلىكىنى ھامان تونۇپ يېتىشىمىزنىڭ بەكلا ئاستا بولىۋاتقانلىقىنى، دەۋر بىلەن تەڭ ئىلگىرىلەشنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇپ يەتتىم.

(ئاپتور: قارىقاش ناھىيە ئۈرچى يېزا ئوتتۇرا مەكتەپتە)

تەھرىرى: **مەتسېلىم مەتقاسىم**

شېئىرلار

ھېسامىدىن ئەزىزى

سۆيگۈ

بۇ جاھاندا ھېچنىمە يەتمەيدۇ دەيدۇ سۆيگۈگە،
يا بىلىپ سۆي، يا كۆرۈپ سۆي قالما ئاخىر كۈلكىگە.
قانسا كۆڭگە دەپ «مۇھەببەت»، بەك جاراھلىق ياكىرىشى،
گەر دىمەككە بەك ئاسانكى مۈشكۈل يەتمەك ۋەسلىگە.
سۆيگىنى بىر چوڭ بىلىمدۇر، ئىشقىۋازلىقلا ئەمەس،
كەتسە خاتا باشلىغاي ئۇ، سېنى ئاپەت ئىلكىگە.
سۆي دىلدارنى، كۆرمە سودا، ئاللا ئىنساپ ۋە كۆڭۈل،
گەر قولۇڭدىن كەلسە ھەر چاغ ياخشى ئىش قىل ئۆزگىگە.
سۆي ئاۋۋال مىللەتنى، ئەلنى، تۇپرىقىڭنى جان بىلىپ،
باشلىما رەققاسنى راست دەپ، چىن مۇھەببەت مۈلكىگە.
سەن يارانقىن سۆيگۈنى پەرھاد كەبى روھىڭ بىلەن،
بار ئەقىدە، يوق ئىرادە سۆيگۈ يەتمەس كۆركىگە.

چوڭ

ئەل سۆيەر ئوغلان بىلەر پەن ۋە بىلىم ھېكمەتنى چوڭ،
ئەل ئۈچۈن دەپ باغرىدىن تۆككەن ئەجىر ھىممەتنى چوڭ.
بىر ئۇلۇغ غايە ھەمىشە ياندۇرۇپ باغرىدا ئوت،
ئاۋلىغان ساپ، راينى چىڭ، ئەتكۈزۈپ مەقسەتنى چوڭ.
ئۆزلۈكىنى ئۇنتىغان چورت، بىر بۈيۈك مەنزىلنى دەپ،
بىلمىگەي ئەيش ـ ئىشرەت، غەيرىي يات ئامەتنى چوڭ.
ھېچ پىسەنت قىلغان ئەمەس غەيۋەت ـ شىكايەت ۋەھىمىگە،
كۆرمىگەن ئۇ تا ئەزەلدىن، خەلقىدىن مەنپەئەتنى چوڭ.
بولسا خەلقى ئېھتىياج گەر، ئەتكۈسى جاننى پىدا،
جان تەسەددۇق ئەل ئۈچۈن دەر، بىلگۈسى پۇرسەتنى چوڭ.
بۇ زاماندا شەخسىيەتچۈن ئالجىغانلار ئاز ئەمەس،
ئادىمىلىك چوڭ بۇرچىنى كۆرىدۇ لەززەتنى چوڭ.
ئەتمىگەن كىملەرنى ۋەيران چۈشۈرۈپ ئاتتىن بۇ نەپ،
بىلگىن ئۆز ۋە ئۆزگىگە نەپتىن خوپ ئىززەتنى چوڭ.
يوقسا ئىززەت ئېلىگىدە، سۆلتىنىڭ قەغەز كاراپ،
دائىما بىل شۆھرىتىڭدىن ئەل ئۈچۈن شۆھرەتنى چوڭ.

ئەل ئىشقى

بولۇپ بۇلبۇل ناۋا تاپتىم سەھەردە گۈل جۇلاسىدىن،
ئېچىلدى گۈل كەبى كۆڭلۈم خۇشال بۇلبۇل ناۋاسىدىن.
بۇ ئەلنى گۈلگە ئوخشاتسام ئۆزۈمنى سانىدىم بۇلبۇل،
تاپاي روناق دېدىم ئەلنىڭ ھەمىشە خوپ دۇئاسىدىن.
پەخەستە يۈرمىدىم قورقۇپ، ئەزەلدىن قاچمىدىم زىنھار،
يوقارمۇ دەپ بۇ ئاش بەرگەن قازاننىڭ ھەم قاراسىدىن.
مېنى ئاجىز دېسە تەقدىر يېڭەي يولۋاسنى مەن تەنھا،
ئەزەلدىن قورقمىغان ئەركەك پەلەكنىڭ دەرد ـ بالاسىدىن.
ئەگەر كۈچلۈك دېسە بىرسى مۈشۈكنىڭ ھەيۋىتى يىلپىز،
قورقتۇم دوست ئاراسىدا كۆڭۈلنىڭ بىر ئالاسىدىن.
مېنى سۆزلەتتى ئەل ئىشقى، پەلەك دەۋرانىغا ئەرزىم يوق،
يىراق تۇر ئەمدى سەن دائىم كى ئېتىقادنىڭ چالاسىدىن.
(ئاپتور: ش ئۇ ئا ر خەلق ھۆكۈمىتى بېيجىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىدا)

ئېزىز مۇھەممەت شەمس

رۇبائىيلار

كۆپ بىلىم كېرەككەن ئىنسانغا ئەسلىي،
بىلىمگە ئىنتىزار ئادەملەر نەسلى.
بەزىلەر تۇرغاچقا بىلىمدىن يىراق،
خازان بوپ ئۆتىدۇ باھاردەك پەسلى.

ئاشىقمەن ۋاپاغا، ئاپئاق دىللارغا،
چىن رىشتە باغلىغان، سۆيگەن دوستلارغا.
يېتەكلەپ دوستلارنى خۇشال يۈرىمەن،
بەختكە يەتكۈزەر داغدام يوللارغا.

ھاياتنىڭ مۇشكىلى سىنايدۇ سېنى،
سىناقتىن ئۆتكۈدەك ئىرادەڭ قېنى؟
يولۇڭدا تەر تۆكۈپ توختىماي ماڭساڭ،
مەقسەتكە يېتىسەن ھامان بىر كۈنى.

ئايىنغان ئادەمنى بىلىسەن تىلىدىن،
ۋاپانى كۆرمەيسەن ئۇنىڭ دىلىدىن.
نەسلىنى ئۇنتۇغان ئۆزگىرىپ ھامان،
چاشقاننى چوڭ بىلەر ھەتتاكى پىلدىن.

تەقدىرنىڭ قىسمىتى ئاجايىپ سىرلىق،
بەزىدە جۇت ـ سوغۇق، بەزىدە ئىللىق.
كۈلىمىز، يىغلايمىز، ياشايمىز ھامان،
نەپ ئۈچۈن بولمىز بەزى ئۇچ قىرلىق.

قورساقنى يوغىنات بىلىملەر بىلەن،
سەتلەشمە غادايغاق كىبىرىڭ بىلەن.
ھەقىقىي ئادەمدەك ياشايمەن دېسەڭ،
ئاۋامنى تونىغىن كەمتەرلىك بىلەن.

بىلىمسىز نادانلار دوستقا يارىماس،
نەپسچۈن ھەم ئۇلار ۋاستە تاللىماس.
ئۇلارنىڭ ھۈنىرى تولىدۇر بىلسەڭ،
مەقسەتكە يېتىپلا سېنى تونىماس.

دوست تۇتساڭ ئەخلاقىغا قاراپ باق،
بىللە يۈرگەن دوستلىرىغا قاراپ باق.
سەمىمىي بولمىسا قىلغان ئىشىدا،
دېمىگىن ھەرگىزمۇ قەلبى ئىكەن ئاق.

ياشىماققا ئاسان ئەمەس ئۆزى تاق،
تاق ياشىسا بولماس ئادەم روھى ساق.
بەخت گۈلى ئېچىلىدۇرار ئىناقلىق،
شۇ بەختتىن قەلبىڭ بولۇر ھامان ئاق.

پاك مۇھەببەت، پاك سۆيگۈنى ئىزدىدىم،
نادان چېغىم ياخشى نەسەپ بىلمىدىم.
ئەتراپىمدا ھۆر ـ پەرىلەر كۆپ ئىكەن،
ۋاپادارنى تاپالمىغاچ ئاھ دېدىم.

بىلىمدە ئۆرلەشكە ئۇستازلار كېرەك،
توختىماي ئۆگەنسەڭ بولىسەن زېرەك.
ئۆگەنمەي، تىرىشماي ئۆتكۈزگەن كۈنۈڭ،
مەنىسىز ھاياتتىن بېرىدۇ دېرەك.

يېڭىلىق بولمىسا قىلغان ئىشىڭدا،
چۆرگىلەر شۇم قۇزغۇن ھامان بېشىڭدا.
توختاۋسىز ئىلگىرىلەش ساڭا بېرەر قۇت،
قانائەت تۇرمىسا ئەگەر قېشىڭدا.

ۋاقىتنى تېجەشلىك ئۆتكۈزسەڭ ھامان،
مەنىلىك كۆرىنەر ھەر كۈنى زامان.
بىھۇدە ئۆتكۈزسەڭ ھەر بىر مىنۇتنى،
دېگۈم بار ئىسراپلىق ھەممىدىن يامان.

سۆيگۈلۈك ئاۋامنى ئېگىز ـ پەس دېمەي،
تاپقاننى تەڭ كۆرۈپ، كۆپ ـ ئازكەن دېمەي.
ھەقىقەت ھەممىمىز ئىنسانمىز ئەبەد،
ئۆتكۈلۈك سەن گاداي، مەن تۆرە دېمەي.

ئىنچىكە ئويلىغىن ھايات يولۇڭنى،
ياخشىغا ئۇزاتقىن سېخى قولۇڭنى.
ھاياتتا قالىدۇ پەقەت ياخشىلىق،
شۇ يولدا ئەبەدكە يورۇت دىلىڭنى.

ئادەمنى ئەسلىدىن ئۇلۇغ ياراتقان،
مېھرىنى ھەر دائىم ئەلگە قاراتقان.
ۋە لېكىن بەزىلەر بىر نېنى ئۈچۈن،
ئاۋامنىڭ بەختىگە كۆلپەت تاراتقان.

رېھىم نىياز

ئۆزگىچە

كېرىيە دېگەن ئەڭ گۈزەل قەدىمىي يۇرت ئۆزگىچە،
ئازاد زامان ئەكەلگەن بەخت ھەم قۇت ئۆزگىچە.
خېرىدارلىق مال ئىكەن ھەممە جايدا ئەتىۋار،
قاشتېشىدا ئويۇلغان رەڭدار سەنئەت ئۆزگىچە.

خەلقلىرى مېھماندوست، قويغان چېيى ئۆزگىچە،
ئەجەب تەملىك قاپىمال يېگەن مېيى ئۆزگىچە.
ئايىمايدۇ بارىنى ھېچ ۋاقىتتا مېھماندىن،
ئۆز كۆڭلىدە ھەممىسى (يۇرتنىڭ بېيى) ئۆزگىچە.

سەنئەتخۇمار ــ خۇشچاقچاق، مەشرەپ كويى ئۆزگىچە،
ئايۋان ـ ساراي... ۋاسا جۇپ ئاسماق ئۈيى ئۆزگىچە.
«لايسۇ» دېگەن قەدىم جاي ئادەملىرى بەك قاۋۇل،
ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىدۇ، ئىچكەن سۈيى ئۆزگىچە.

بوۋايلارنىڭ كىيگىنى ــ «تونچە يەكتەك» ئۆزگىچە،
مومايلارنىڭ بېشىدا «كىچىك تەلپەك» ئۆزگىچە.
نەزىر ـ چىراغ ئايەمدە ياغ پۇرۇتۇپ ئۆي ـ ئۆيدە،
داستىخانغا ياراشقان پوشكال ـ چەلپەك ئۆزگىچە.

ئەزىم ئۇلۇغ دەرياسى دولقۇنلىرى ئۆزگىچە،
چاچار مېزىلىك خۇشپۇراق چۈگكۈللىرى ئۆزگىچە.
قۇم تىزگىنلەپ شېخىدا، يىلتىزىدا دورىلىق ــ
توشقان زەدىكى بەرگەن يۇلغۇنلىرى ئۆزگىچە.

ھەپتىدە بىر قىزىيدۇ «شەمبە بازار» ئۆزگىچە،
شائىرلىرى ئۇلۇغلاپ داستان يازار ئۆزگىچە.
ئەجدادلارنى قەدىرلەپ كەلگەن ئۇلۇغ تاۋاپگاھ،
«مۇقام ئاتا»، «غەززالىم»، «شىلان» مازار ئۆزگىچە.

ئەجدادلاردىن قالغان جاي «دەريا بويى» ئۆزگىچە،
بەش يۈز ئاتمىش چاقىرىم قۇملۇق يولى ئۆزگىچە.
ھايات بەرگەن چۆلدىكى يۇلغۇن، توغراق... قومۇشقا،
ئۇزۇن كەتكەن دەريانىڭ ئېقىن ـ غولى ئۆزگىچە.

چوپان ئاكام يايلاقتا چالغان راۋاب ئۆزگىچە،
گۆلخان يېقىپ پىشۇرغان كۆمەچ، كاۋاپ... ئۆزگىچە.
كەلسە كىمكى بۇ يەرگە تەبىئەتتىن زوق ئېلىپ،
كۆڭلىدىكى ئارمىنى تاپقاي جاۋاب ئۆزگىچە.

(ئاپتور: كېرىيە ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىدا)

ئەخمەتجان مەتقۇربان مۇڭداش

ئەگەر مېنى چۈشەنمەك بولساڭ

ئەگەر مېنى...

ئەگەر مېنى چۈشەنمەك بولساڭ،
سىڭىپ كىرگىن قەلبىم بېتىگە.
پايانى يوق يېگانىلىقىنىڭ،
بارالمايسەن يېتىپ چېتىگە.

ئەگەر مېنى چۈشەنمەك بولساڭ،
ياسانمىغىن ئۈنچىلا پۈزۈر.
قايرىپ قويۇپ مەۋجۇتلۇقىڭنى،
تەنھالىقتىن ئالغىن بىر ھۇزۇر.

ئەگەر مېنى چۈشەنمەك بولساڭ،
سىردىشىپ باق شامالىلار بىلەن.
شېئىرىمنىڭ مىسرالىرىدا،
مۇڭدىشايلى پەقەت ئىككەيلەن.

ئەگەر مېنى چۈشەنمەك بولساڭ،
ياق باغرىڭنى تونلەرگە ئۇزاق.
بار سىرىمنى ئېيتىپ بېرىدۇ،
ئۇنتۇلغان جاي، سۆيۈملۈك بۇلاق.

پۇشايمان

مەن ئۆزۈمنى يۇتتۇرۇپ قويدۇم،
جىلۋە ئۆچكەن چۈشلىرىم ئارا.
سوۋغا قىلدىڭ ئاخىر دەرد ـ ئەلەم،
شۇڭا مېنىڭ يۈرىكىم يارا.

سۆيگۈ ئىزدەپ چېپىپ يۈرىمەن،
بىر نىشاننى تاپالماي ھەر دەم.
ئارمانلىرىم قالسۇن شۇ پېتى،
مەن ئۈچۈنلا تۆرەلگەن ئەلەم.

ئىچىۋالاي ئەمدى ئاچچىق مەي،
كەچمىشلەردىن ئۇلغۇيار ئازاب.
تەسەللىيدىن پۈتكەن شېئىردەك،
مېنى كۈتەر غەمگۇزار ئاپتاپ.

چىرا

چىرا
خىيالىمدەك چەكسىز ئىقلىمدا،
نۇر قوينىدا ياتقان شەھەرسەن.
مېنى مەپتۇن قىلغان پەرىدەك،
چۈشلىرىمدىن مەڭگۈ چىقمايسەن.

چىرا
ئوماققىنە ئاپئاق تاڭلىرىڭ،
بۇدرۇققىنە كۆلەر ئالدىمدا.
ئەستىن چىقماس بەرگەن ئوغۇزۇڭ،
سەن ئەبىدىل ئىسسىق بىر ئۇۋا.

چىرا
قۇملۇقتىكى ئانارلىق بېغىڭ،
يولۇققانتى خېزىرغا قاچان؟
ئاتەش مېھرىڭ ئىللىتقاچ مېنى،
تۆكۈلمەكتە تېنىمدىن خازان.

چىرا
يۇرىكىڭنىڭ چوڭقۇر قېتىدا،
كۆيلىرىم بار تۈگىمەيدىغان.
شېئىر يازغۇم كېلەر شۇ قەدەر،
مۇھەببەتتەك ئۇنتۇلمايدىغان.

چىرا
تارىخلارنىڭ ئۆچمەس بېتىدە،
سەن توغرىلىق باردۇر رىۋايەت.
ئۆزۈڭ كىچىك بولساڭمۇ، لېكىن
ئالەمدە يوق سەندىكى قۇدرەت.

چىرا
سۆيۈرگىنىم ھۇزۇرىدا مەن،
سېغىنىمەن سېنى ھەر كۈنى.
تومۇرۇمدا داۋالغۇپ ئاققان،
چىرىيىلىك ئەركەكنىڭ قېنى.

چىرا
سەن مېھرىبان سۆيۈملۈك ئانا،
مېنى قايتا تۇغۇپ قوي يەنە...
(ئاپتور: چىرا ناھىيە چىرا بازار باشلانغۇچ مەكتەپتە)

ئابلىپىز توختىمۇھەممەت ئارىقومى

شېئىرلار

لەيلەر لىرىكا

مەن ياشىغان، ئاخىرقى قېتىم،
بوپ قالمىساڭ بولاتتى دۇنيا.
توختاپ كەتكەن ۋاقىت مۇشۇكتەك،
نەپەسلەر ئوت، سىلىشار قىيا!...

بوشلۇقلاردا لەيلەر لىرىكا،
قۇلاقلارغا قۇيۇلار شېرىن.
قىزارغىنى يۈزلەرنىڭ نېمە؟!
ئۇشبۇ چاغدا ئادەملەر قىلىن.

قىياسلىرىم تاپمىدى قىيام،
كونا كەسىپىم، تاشلىماي قاسراق.
تەكرارلانماي دەملەرنىڭ ئىشى،
پۇرسەت كۆتەر ئىزگۈلەر ياق، ياق!...

مەھەللەم

(1)
مېنىڭ مەھەللەم
مېنىڭ يېشىم بىلەن تەڭ.
ئۇ كىردى مەن كىرگەن ياشقا،
يېشىممۇ يوق، بېشىممۇ يوق بۇنىڭدىن باشقا.

(2)
بۇ كىچىككىنە شەھەرنىڭ،
غەرب چېتىگە سوزۇلغان مەھەللە
شاھىد بولغان كەچمىشلىرىمگە
ئۇ تونۇتقان مېنى ئۆزىگە
سۈرۈپ كۆزىگە،
مەن تونىتىمەن ئۇنى جاھانغا
كىرىپ سۆزىگە!

(3)
بولدى بەس!
كونا مەھەللەم
سەندىمۇ يۈك ئېغىر
مەندە ئىش تولا.
شۇندىمۇ قېتىپ قويغىن بېشىمنى
سۈرتۈپ قوياي يېشىڭنى.

ئۈچراشقاندا

تار كوچىدا ئۈچراشقاندا ئىككىمىز،
ئۆزۈمچىلا توختاپ قالدىم شىپپىدە!
ئەكس ئەتتى سېنىڭدىمۇ خىجىللىق،
تەر تامچىسى تامدى مەندىن چىپپىدە...!
قانچە تۇردۇم، تۇرغىنىمنى بىلمەيمەن،
كېتىپ قاپسەن سەن يېنىمدىن غىپپىدە...
ئېلىپ كەلدى مۇھەببەتنىڭ باھارى،
دىماغلارغا گۈل ھىدىنى گۈپپىدە!...
(ئاپتور: ئۈرۈمچى شەھىرى گۈچۈڭ يولى «پاراۋوز بېشى» خەلقئارا سودا ئىشلىرى C رايون 18 - نومۇرلۇق قورۇدا)

ئابدۇغېنى سېيت

ئەزۋەيلەيدۇ ئېلانلار

تېلېۋىزور ئېچىلسا قاچان،
ئېلان ـ ئېلان... دورا ئېلانى،
گىلەمچىلەر چوڭ سۈپەت ـ ئېسىل،
خام قومۇشنىڭ بورا ئېلانى.
ئالما، ئانار ساتقاندا گەپ يوق،
قولاق يەيدۇ غورا ئېلانى.

ئايلانسىڭىز بىر سائەت بازار،
يۈز ۋاراقچە تەشۋىق تېگىدۇ.
بىر ئېشەكلىك يۈك بولۇپ سىزگە،
ئېغىرلىقى بەلنى ئېگىدۇ.
ئوقۇغانچە «قىزىق» گەپلىرى،
دىلنى غەش قىلىپ، كۆڭۈل چېكىدۇ.

كەلسە قاچان ئالدىڭغا غىزا،
«شەلۋەرەش»تىن باشلاشسا گەپنى.
ھۆ تۇتقانچە باستىم كونۇپكا،
نەدە قوياي ھايا ـ ئەدەپنى.
(نە چاي، شۇئان تائامدا لەززەت،
يېدىڭمۇ ئاش، ياكى ھەلەپنى.)

بىمارلارغا كۆيىنىپ تېخى،
كۆرسىتىلەر سۈرەتلەر لەپ ـ لەپ،
شۇنچە خۇنۈك، ئۇياتسىز گەپلەر
تۇرار كۈرۈك توخۇدەك ئۈنلەپ.
ئەنسىرەيمەن جىق گەپتىن دېكتور،
ساراڭ بولۇپ قالارمۇ سۆزلەپ.

پۇل قوشقاندەك دورا دۇكىنى،
تېلېۋىزور ئېلىشقا خەققە.
زېرىكتۈرگەن تەكرار ئېلانلار،
ئاغزىڭ كېتەر، شۇ ئاندا لەتكە.
باشقا ئىشلار قالدى نەلەردە؟
ئېلان ـ ئېلان چىقتىغۇ تەختكە.

ئىشلىمىسە بولماسمىدى ھە؟
داڭلىمىسا سېتىلماس مالنى.
تاپالماسمۇ ساتمىسا ماختاپ،
سودىسىغا ئەپلىك ئامالنى.
تويدى كىشى، گاس بولۇپ قۇلاق،
ئاڭلاپ تولا لاۋزا ئېلاننى.

(ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا مەكتىپى پېنسيونېرى)

ئەركىن داۋۇت ئوغۇز

باھار ھىدى كېلەر تۆت تامدىن

شامالدار

قىزىل گۈلگە سىرداش خىياللار،
گۈل لېۋىگە ئۇرۇلدى يۇمشاق.
قىزىل گۈلنى سۆيدى، ھىدلىدى،
قىزىل گۈلگە بولغاچقا مۇشتاق.

قىزىل گۈلنىڭ قىزىل مەڭزىدە،
پەرىزاتتەك ئەيلىدى جۆلا.
سۆيگۈ توشۇپ، خۇشپۇراق توشۇپ
قىزىل گۈلدەك نازلاندى گويا.

كۈلدى ھەممە، كۈلدى قىزىل گۈل،
قىزىل گۈلدەك قىزاردى ئالەم.
قىزىل گۈلنى ئۇلۇغلاپ دىلدىن،
قىزىل گۈلدەك ياشايدۇ ئادەم.

سۇ ئاققان ئېرىق

شىلدىر ـ شىلدىر سۇ ئاققان ئېرىق،
يۈرىكىمگە تۇتاشتۇر ـــ تۇتاش.
كىچىكىمدە قالاتتىم ھەيران،
شۇ ئېرىقتا چۆمۈلسە قۇياش.

شۇ ئېرىقتا چۆمۈلسە قۇياش،
ۋىلىق ـ ۋىلىق كۈلەتتى ئارمان...
پىچىرلىشىپ يېشىل ياپراقلار،
قوزغار ئىدى دىلدا ھاياجان.

قوزغار ئىدى دىلدا ھاياجان،
مەن ئۇيىنغان كەپىسىز ئېرىقلار.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى

توپىلىق يول، توپىلىق دۇنيا،
قۇياش سۆيگەن ئويناق بېلىقلار.

غەملەر مەندىن يىراقتى ــ يىراق،
غەمسىز ياشاپ ئۆتەتتىم كۈلۈپ.
سىردىشاتتىم گۈللەر بىلەن ئۇز،
بالىلىقنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ.

بالىلىقنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ،
كېپىنەككە قىلاتتىم چاقچاق.
بۇلدۇقلىغان بۇلاق سۈيىدەك،
تۇيغۇلىرىم ئىدى بەك ئويناق.

شىلدىر ــ شىلدىر سۇ ئاققان ئېرىق،
يۇرىكىمگە تۇتاشتۇر ــ تۇتاش.
سۆيگۈلەردىن تۇغدۇرۇپ سۆيگۈ،
تۇرىدۇ ئۇ قېرىماي ياپياش.
(ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومىدا)

ئىدرىس مەتسىيت قەدىناس

ئۈچ غەزەل

قاشتېشى

سەن قاچاندا دۇنياغا كۆزۈڭ ئاچتىڭ قاشتېشى،
شۇندىن بۇيان مەردانە، داۋان ئاشتىڭ قاشتېشى.
ساناپ باقسام يېشىڭنى ئۈلشىپسەن ئوتتۇزغا،
تۇماندىمۇ لاچىندەك قانات قاقتىڭ قاشتېشى.
باغلىرىڭنىڭ گۈللىرى كۆركەملىشىپ يىلمۇ يىل،
ھەممە جايغا ئىپاردەك خۇش ھىد چاچتىڭ قاشتېشى.
مۇنبەت زېمىن، ساپ ھاۋا كۆتۈرگەچكە قەددىڭنى،
بەيگىلەردە تۇلپاردەك شۆھرەت تاپتىڭ قاشتېشى.
نەگە بارساڭ تىللاردىن چۈشمەس نامۇ شەرپىڭ،
خەلقىمىزنىڭ قەلبىگە ياغدەك ياقتىڭ قاشتېشى.
باغۋەنلىرىڭ بولغاچقا مېھرى ئىسسىق پەرۋىشكار،
قۇچىقىنى دىللارنىڭ گۈلدە ياپتىڭ قاشتېشى.
ھەر كەلگىنچە سەن يېتىپ سانسىز كۆزلەر يولۇڭدا،
ھەر كۆڭۈلگە باھاردەك دەرمان قاتتىڭ قاشتېشى.
باھا يۇتۇپ قامىتىڭ يېتىلگەچكە چىناردەك،
ئويناپ كۈمۈش بۇلاقتەك قايناپ تاشتىڭ قاشتېشى.
تۇزەپ بەكمۇ ئۆزۈڭنى، سەر خىل قىلىپ گۈلۈڭنى،
رىشتىمىزنى رىشتىڭگە مەھكەم چاتتىڭ قاشتېشى.
رازى سەندىن خەلقىمىز ئۆرلە يەنە كامال تاپ،
قەلبىمىزدە دەريادەك راۋان ئاقتىڭ قاشتېشى.

تىللىما

ئەي يىگىت، ئىچكىن شاراب، مەستلىكتە ئادەم تىللىما،
رۇمكىغا تەگدى لېۋىڭ لەستلىكتە ئادەم تىللىما.
بىر يۇتۇم ئىچسەڭ ئەگەر، سورۇن ساڭا تارلىق قىلۇر،
تۇتسىمۇ تاشلاپ چاپان، بەسلىكتە ئادەم تىللىما.
مەيلى ئىچ ئاز ــ كۆپ ئۇنى، باغلىق ئۆزۈڭنىڭ چامىغا،
كوچىدا جاڭجال تېرىپ، نەستلىكتە ئادەم تىللىما.
ئىچمىسەڭ دىۋانىسەن، ئىچسەڭ مەگەر پىرخۇن دېمەك،
كۆز قىسىپ سىڭلىڭغىمۇ پەسلىكتە ئادەم تىللىما.
بولسا ئىچ ئاخشاملىرى، يۇرت ئەھلىدىن قىلغىن ھايا،
تاشلىنىپ يول ــ كوچىدا، خەسلىكتە ئادەم تىللىما.
سىڭمىسە قويغىن ئۇنى، قىيناپ جېنىڭنى ئىچمىگىن،
سىڭسە گەر بەرگىن چىداش، قەستلىكتە ئادەم تىللىما.

دوست

قىلمىساڭ غەيۋەت ــ ھەسەت، تاۋىڭ تائام تارتمامدۇ، دوست،
باشلىساڭ باغلارغا سۇ، دولقۇن ياساپ ئاقمامدۇ، دوست.
ئالدىدا ماختاپ راسا، ئۆتسەڭ كېيىن غەيۋەت قىلىپ،
ئۆزگىنى رەنجىتمىسەڭ بەختىڭ چېچەك ئاچمامدۇ، دوست.
سەن قايان بارساڭ يېتىپ، تاشلاپ يەنە غەيۋەتتە تور،
سالمىساڭ دىللارغا غەش كۆڭلۈڭ ئارام تاپمامدۇ، دوست.
ئۆز كىيىپ يۇرسە بىراۋ، چېھرىڭ ئۆڭۈپ قان قالمىدى،
ئۆزگىلەر يۇتقاندا ياغ، تومۇرغا قان پاتمامدۇ، دوست.
يول راۋان، ئاشقىن داۋان، پۇرسەت بۇگۈن كۆپتۇر ساڭا،
يەپ ــ ئىچىپ، كىيسەڭ پۇزۇر، ئۇرغۇپ قېنىڭ تاشمامدۇ، دوست.
ئىككىمىز ياغدەك يېقىن، تەنبىھ قىلاي ھار ئالمىغىن،
غەيۋىتىڭ كەتسۇن تۆكەپ، مېھرىڭ قانات قاقمامدۇ، دوست.

(ئاپتور: گۇما ناھىيە زاڭگۇي يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپتە)

ياسىن مۇھەممەتنىياز تېكە

سۇلايمان قاسىم ۋە روبېرت كىنكاي

— «ھىجران» رومانى بىلەن «كۆۋرۈكتە قالغان چۈش» رومانى ئۈستىدە سېلىشتۇرما ئىزدىنىش

ئەدەبىي ئەسەرلەر ئۆزىگە خاس دەۋرلىككە ۋە مىللىيلىككە ئىگە. ئوخشاش بىر ئەسەرنىڭ ئوخشاش بولمىغان ماكان ۋە زاماندا ئوخشاش بولمىغان باھاغا ئېرىشىدىغانلىقى ئۇنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىنى روشەن ھالدا ئىسپاتلايدۇ. ھالبۇكى، ئەدەبىي ئەسەرنىڭ بۇ خىل خۇسۇسىيىتى ئۇنىڭ مەزمۇنى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ.

ئۇيغۇر رومانچىلىقى گۈللىنىش باسقۇچىغا كىرگەن بۈگۈنكى كۈندە بىزدە ئىجاد قىلىنغان رومانلارنىڭ سانى يۈزدىن ھالقىپ كەتتى. بەلگىلىك مىقدارغا ئىگە بولغان بۇ رومانلىرىمىزدا تىلىرىمۇ، توقۇلما ھاياتمۇ ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە ئەكس ئېتىپ، ئوقۇرمەنلەرنىڭ مەنىۋى چاڭقىشىنى مەلۇم دەرىجىدە قاندۇردى. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان، يازغۇچى تۇرسۇنجان مۇھەممەتنىڭ «ھىجران» ناملىق ئىككى توملۇق رومانىنى مۇشۇنداق مەنىۋى چاڭقاقلىرىمىزنى مەلۇم دەرىجىدە قاندۇرغان ئېسىل رومان دەپ قارايمەن. ئەسەر مەزمۇن جەھەتتە بەلگىلىك كەڭلىككە ۋە چوڭقۇرلۇققا ئىگە بولۇپ، مۇھەببەت، كەسىپ، ئىنسانىي مۇناسىۋەت، قوشنىدارچىلىق قاتارلىق نازۇك تەرەپلەردە بىر قاتار چۈشەنچىلەرنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئوتتۇرىغا قويغان. رومانىنى ئوقۇۋېتىپ مەندە تۇيۇقسىز بۇ رومانىنى غەرب ئەدەبىيات تۈپرىقىدا مەيدانغا كەلگەن ئامېرىكا يازغۇچىسى روبېرت جامىس ۋاللىرنىڭ «كۆۋرۈككە باغلانغان چۈش»، «كۆۋرۈكتە قالغان چۈش» دېگەن ئەسەرلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلىش ۋە شۇ ئارقىلىق ئەدەبىياتىمىزدا مەيدانغا كېلىۋاتقان ئوبرازلار مەسىلىسى ھەققىدە ئويلىنىپ بېقىش تۇيغۇسى پەيدا بولدى. مەن شۇ مۇناسىۋەت بىلەن كەڭ ئوقۇرمەنلەرنى «غەربچە ھىجران» بىلەن ئۇيغۇرچە «ھىجران»نىڭ ئوخشاشلىقى ۋە پەرقى ئوتتۇرىسىدىكى ئاددىي مۇلاھىزىلەرگە باشلاپ كىرەلىسەم ئەجەب ئەمەس دەپ ئويلايمەن.

«ھىجران» رومانى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ مەلۇم بىر شەھىرىنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلىپ يېزىلغان. ھوشۇر سەلەي بىلەن سۇلايمان قاسىم بىر بىنادا ئولتۇرىدىغان قوشنىلاردىن بولۇپ، ھوشۇر سەلەينىڭ تۇرمۇش سېلىقى ئېغىر بولغاچقا، سۇلايمان قاسىملار ئۇلارغا ھەمىشە ياردەم بېرىپ تۇرىدۇ. ھوشۇر سەلەينىڭ قىزى رىسالەت ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ، تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتقا قوبۇل قىلىنىدۇ ۋە پەرىشتە سۈپەت سۇلايمان قىلسىمنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ. سۇلايمان قاسىم ئۇنى رەت قىلغان بولسىمۇ، ئەمما رىشتىنى ئۈزەلمەيدۇ ۋە ئۈرۈمچىگە خىزمەت بىلەن بارغاندا ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولىدۇ. رىسالەت ئوقۇش جەريانىدا ۋە ئوقۇشتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىنمۇ يەنىلا سۇلايمان قاسىمدىن مېھرىنى ئۈزەلمەيدۇ. ئۇنىڭ نىكاھىمۇ مەغلۇبىيەت بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. ئۇ سۇلايمان قاسىمدىن پەرزەنتلىك بولۇشنى بىر قانچە رەت تەلەپ قىلسىمۇ سۇلايمان قاسىم ئۇنىڭ بۇ تەكلىپىنى رەت قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ مۇناسىۋىتىنى ئۇنىڭ ئانىسى قەمبەرخان بىلىپ قالىدۇ.

كېيىن هوشۇر سەلەي كەنجى قىزىنىڭ دەردى ۋە ئىدارە باشلىقىنىڭ قەستەن قېرىشىشى بىلەن ئۆلۈپ كېتىدۇ. ئەسەرنىڭ ئاخىرىدا رىسالەت شائىرخەيكە بىلىم ئاشۇرۇشقا چىقىپ كېتىدۇ.

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، رومان باشتىن ـ ئاخىر سۇلايمان قاسىمنىڭ رىسالەتنىڭ مۇھەببىتىنى قوبۇل قىلىش ـ قىلالماسلىق ئوتتۇرىسىدىكى دىلغۇللۇقتىن ئىبارەت هالقا ئىچىدە دەۋرلىنىپ، بىر پەسىيىپ، بىر يۇقىرىلاپ تۇرۇشتەك مۇھەببەت مېلودىيىسىنى مەركەز قىلغان.

ئەمدى بىز ماقالىمىزنىڭ تېمىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك يەنە بىر رومان بىلەن ئۇچرىشىپ باقايلى:

«كۆۋرۈككە باغلانغان چۈش» ۋە «كۆۋرۈكتە قالغان چۈش» ناملىق بىر يۈرۈش روماندا «جوغراپىيە ژۇرنىلى»نىڭ تەكلىپلىك سۈرەتچىسى روبېرت كىنكاي بىر قانچە قەدىمىي لەمپىلىك كۆۋرۈكنى سۈرەتكە تارتماقچى بولۇپ، يول سوراپ فرانسىسكانىڭ ئۆيى ئالدىغا كېلىدۇ. بۇ چاغدا فرانسىسكانىڭ ئېرى شەھەرگە كۆرگەزمىگە كىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ روبېرت كىنكايغا ھېلىقى لەمپىلىك كۆۋرۈكنى كۆرسىتىپ قويۇشقا بارىدۇ. ئېرىدىن قىلچىمۇ ئىللىقلىق ھېس قىلالمايدىغان فرانسىسكا روبېرتنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ، ئايالى تاشلىۋەتكەن روبېرتمۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۈچ ـ تۆت كۈنلۈك مۇھەببەت قاينىمىغا چۆكىدۇ. روبېرت خىزمىتىنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن قايتىپ كېتىدۇ. ئەمما، بۇ تۆت كۈنلۈك مۇھەببەت ئۇلارنىڭ قەلبىدە شۇنچىلىك چوڭقۇر ئىز قالدۇرغانكى، ئۇلار تاكى ئاخىرقى تىنىقىغىچە بىر ـ بىرىنى ئەسلىشىپ، ھىجران ئازابىدا جان تەسەددۇق قىلىشىدۇ.

مەلۇمكى، روماندا بىر بويتاق (ئايالى تاشلاپ كەتكەن) ئەرنىڭ باشقا بىر ئەرنىڭ ئايالىغا بولغان «چىن مۇھەببىتى» ۋە ئۇنى سېغىنىش ھېسسىياتى، ئايالنىڭمۇ ھەم ئۇنى سېغىنىش ھېسسىياتى ئاساسىي ۋەقەلىك قىلىنغان.

دېمەك، «ھىجران» بىلەن «كۆۋرۈكتە قالغان چۈش»، «كۆۋرۈككە باغلانغان چۈش» رومانىنىڭ ھەر ئىككىلىسىدە مۇھەببەت ئوتلىرى لاۋۇلداپ تۇرغان ئىككى يۈرەكنىڭ بىر ـ بىرىنى چاقىرىشى ئاساسىي خاھىشتۇر. ئۇنداقتا بىز قانداقلارچە سۇلايمان قاسىم بىلەن روبېرت كىنكايىنى سېلىشتۇرۇش نىيىتىگە كېلىپ قالدۇق؟ دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى ئالاھىدە نامايەندە، 13 خىلدىن ئارتۇق تىلغا تەرجىمە قىلىنىپ، كىشىلەرنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىۋاتقان بۇ ئەسەر بىلەن بىزنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە مەنسۇپ بولغان «ھىجران» رومانىمىزنىڭ قانداق ئورتاقلىقى ۋە يەكلىكى بار؟

ئالدى بىلەن بۇ ئىككى رومانىدىكى مۇھەببەتنىڭ ئاشكارلىنىش شەكلى روشەن پەرققە ئىگە. «كۆۋرۈككە باغلانغان چۈش»تە فرانسىسكا روبېرت كىنكايىنى بىر كۆرۈپلا ئۇنىڭ دەل ئۆزى ئىزدىگەن بويان كۈتۈۋاتقان كىشى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قالىدۇ. غەربنىڭ مۇھەببەت تەپەككۇرى بويىچە ھېچقانداق ئىككىلىنىش ۋە تارتىنىشتىن خالىي ھالدا ئۇنى كەچلىك تاماققا تەكلىپ قىلىدۇ. دەل ئۇنىڭ ئېرى بىلەن باللىرى بىر كۆرگەزمىگە كەتكەن بولغاچقا، ئۇلار بىرلىكتە ئۇنتۇلغۇسىز تۆت كېچىنى ئۆتكۈزىدۇ. ئەسەردە باشتىن ـ ئاخىر روبېرت كىنكاي بىلەن فرانسىسكانىڭ مۇھەببىتى مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەن. ئۇلارنىڭ «چىن ئىنسانىي مۇھەببىتى»گە مەدھىيە ئوقۇلغان.

«ھىجران» روماندا ئاپتور سۇلايمان قاسىم بىلەن رىسالەتنىڭ مۇھەببىتىنى دەسلەپتە ئىنتايىن پىنھان تۇتقان بولۇپ، قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ «مەڭگۈلۈك مۇھەببەت» فىلىمىنى بىرگە كۆرۈشتىن ئىبارەت پۇرسىتى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ مۇھەببەت ۋەقەلىكىنىڭ پەردىسىنى قايرىغان. كىنو كۆرۈش جەريانىدا رىسالەت سۇلايمان قاسىمنىڭ قولىنى چىڭ سىقىۋالىدۇ ۋە شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ سۇلايمان قاسىمغا بولغان مۇھەببىتىنى ئاشكارلايدۇ. ئەنە شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ ئىككى ئاشىق ـ مەشۇقنىڭ ھاياتىدىكى بىسەرەمجان مۇھەببەت باشلىنىدۇ. سۇلايمان قاسىم بارا ـ بارا رىسالەتنى ياخشى كۆرۈپ قالغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالىدۇ. رىسالەت ئۇنىڭدىن كۈچلۈك ۋە ئوتلۇق مۇھەببەتنى تەلەپ قىلىدۇ. سۇلايمان قاسىم بولسا ئائىلىۋى بۇرچ، قوشنىدارچىلىق مېھرى ۋە مەسئۇلىيەت تۇپەيلىدىن تەڭقىسلىقتا قالىدۇ. ئۇنىڭدىكى دىلغۇللۇق، ئىلاجسىزلىق ۋە ئاجىز مۇھەببەت رىسالەتنى ھېچقاچان قاندۇرالمايدۇ. ئەسەر باشتىن ـ ئاخىر رىسالەتنىڭ سۇلايمان قاسىمنى سېغىنىش پىراقى بىلەن يۇغۇرۇلغان. شۇڭا، رومانىنىڭ «ھىجران» دېگەن نامىنىمۇ ئوخشاشلا سۇلايمان قاسىمغا قارىغاندا رىسالەتكە تېخىمۇ مۇۋاپىق كېلىدۇ دەپ قاراش مۇمكىن.

بۇ ئىككى رومانىنى ئوقۇش جەريانىدا كىتابخان بىرسىدىكى ئۇيغۇرلارغا خاس بولغان شەرقچە مۇھەببەت مېلودىيىسىنى، يەنە بىرىدە غەربچە ئاشكارا مۇھەببەت خاھىشىنى ھېس قىلماي قالمايدۇ. «كۆۋرۈككە باغلانغان چۈش» ۋە «ھىجران» رومانىنى قايتا ـ قايتا سېلىشتۇرۇش جەريانىدا شۇنى بايقىدىمكى، روبېرت كىنكاي ئوبرازىنى تىكلىگەن «كۆۋرۈككە باغلانغان چۈش» رومانىدا سىز پۇشايمان، ئىككىلىنىش دېگەن نەرسىنى ھېچقاچان ھېس قىلمايسىز. بىر بويتاق ئەرنىڭ باشقا بىر ئەرنىڭ ئايالىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشى قانچىلىك ئاددىي ئىش بولسا، ئەرلىك ئايالنىڭ خوتۇنسىز ئەرنى ياقتۇرۇپ قېلىشى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە يېتىشى شۇنچىلىك ئەقەللىي قىلىپ تەسۋىرلەنگەن. مۇنداقچە دېگەندە، ئاپتور بۇنداق ئىدىيىۋى قىسىنچىلىقتىن تامامەن خالىي ھالدا ئوتتۇرىغا چىققان. دەرۋەقە رومان ناھايىتى تەسىرلىك بايان قىلىنغان. مەن مەزكۇر ماقالىنى يېزىش جەريانىدا باشقىلارنىڭ بۇ ھەقتىكى ھېسسىياتىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن بەش نەپەر ئوقۇغۇچى قىزغا بۇ رومانىنى ئوقۇش تەكلىپىنى بەردىم. بۇلاردىن ئۈچى رومانىنىڭ ئىككىنچى قىسمىنى ئوقۇۋاتقاندا، كۆز يېشى قىلغان. بىرى بۇ رومانىنى ئىنتايىن لىرىك يېزىلىپتۇ، دەپ قارىغان. بىرى روبېرت كىنكايچە مۇھەببەتنى ياقتۇرمىغان. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئىلمىي دوكلات ئاڭلاۋېتىپ بىر پروفېسسورنىڭ روبېرت كىنكايچە مۇھەببەتنى مۇئەييەنلەشتۈرگەنلىكىنى ئاڭلىغانلىقىمنى كىتابخاندىن يوشۇرۇشمىنىڭ ھاجىتى يوق دەپ قارايمەن. بۇ ئالتە كىشىنىڭ روبېرت كىنكاينىڭ مۇھەببىتىگە بولغان كۆزقارىشى ماڭا بىزنىڭ ئىدىيىمىزدە غەربچە مۇھەببەت ئىدىيىسىنىڭ بارغانسېرى چوڭقۇرلاپ بېرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدۇردى. ئەمما، قەدىم سەلتەنەتلىك بۇ مىللەتنىڭ مۇھەببەت كۆزقارىشىچۇ؟ ئۇغۇزخاننىڭ دەرەخ كاۋىكىدىكى قىزغا مەپتۇن بولۇشىدىن باشلىنىپ، «پەرھاد ـ شېرىن»، «لەيلى ـ مەجنۇن»دەك، شەرق ئەدەبىياتىدىكى ئورتاق تېمىغا ئۇلاشقان نەچچە مىڭ يىللىق مۇھەببەت ھېكايىلىرىمىز مۇھەببەتنىڭ «بىزچە ئەسلى مەنىسى» (بۇ ئاتالغۇ غەربچە مۇھەببەت چۈشەنچىسىگە قارشى قويۇلدى)نى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىۋاتقان زامانىمىز كىشىلىرىنىڭ قولىدا تېزلا ئۆزگىرىپ كېتەمدۇ؟ شەيئىلەر تەرەققىياتىنىڭ بۇنداق تېز بولۇشىغا دارۋىنىنىڭ نەزەرىيىسى ئالدى بىلەن قارشى تۇرسا كېرەك. بىز پاك مۇھەببەت بىلەن ئەيلەنگەن، ھالال نىكاھنى تۇپراقتىن بەكرەك مۇقەددەس بىلىپ يېشىغان مۇشۇ زېمىندا، يىگىرمە نەچچە يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان غەربچە مۇھەببەت نەزەرىيىلىرى بىلەن تونۇشتۇق، ھەۋەسلەندۇق. ياشلارنىڭ ئەركىن مۇھەببەتلىشىشىنى تەكىتلەشتىن ئىبارەت توغرا، دۇرۇس يولدا كېتىۋېتىپ «ئۆزىنى ياش چاغلايدىغان»لارنىڭمۇ ئەركىن مۇھەببەتلىشىشىگە يېتەرلىك باھانىلەرنى تاپتۇق. ئەمما، تومۇردا كۆۋەجەۋاتقان قان، ئىدىيىمىزگە سىڭگەن ئۆرپ ـ ئادىتىمىز ھەر ۋاقىت ئېسىمىزگە باشقىچە بىر خىل سادانى، يەنى ئەسلى مەنىدىكى مۇھەببەتكە ۋە ئائىلىگە سادىق بولۇشنى تەلەپ قىلماقتا. شۇنداق بولسىمۇ، ھەممە نەرسە بارغانسېرى مۇرەككەپلىشىپ توغرا دىئاگنوز قويۇش قىيىنلىشىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، روھىي ھالىتىمىزدىكى مۇھەببەت چۈشەنچىسىمۇ تەبىئىي ھالدا شۇنچىلىك مۇرەككەپ، ئەبجەش ھېسسىي شەيئىگە ئايلىنىشقا باشلىدى. ئەرلەر: «قىزلارنى يۈرۈشكە بولىدىغان قىزلار، توي قىلىشقا بولىدىغان قىزلار، بىر قېتىم تاماق يېيىشكىلا ئەرزىيدىغان قىزلار» دېگەندەك تۈرلەرگە ئايرىغان چاغدا، قىز ـ ئاياللىرىمىزمۇ ئەرلەرنى «تامىقىنى يەپلا قېچىشقا تېگىشلىك ئەرلەر، چېچى قارا، يۈرىكى سولاش ئەرلەر، پۇلى بولىدىغان، ئۆزى بولمايدىغان ئەرلەر، ئويناشقا بولىدىغان، تېگىشكە بولمايدىغان ئەرلەر» دېگەندەك تۈرلەرگە ئايرىپ ئۈلگۈردى. ئەنئەنىنى ياقىلايدىغان كىشىلىرىمىز بۇ ھەقتە نۇرغۇن ئەدەبىي ئاخباراتلارنى يېزىپ ژۇرناللارنىڭ تىراژىنىڭ ئېشىشىغا تېگىشلىك تۆھپە قوشۇپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما ئاشۇنداق ماقالىلەرنى يەنىلا ئەنئەنە يولىدىن تايمايدىغانلارلا ئوقۇپ كېلىۋەردى. ھېلىقىلار بولسا قاۋاق بىلەن يالاقتىن چىقماي مېڭىۋەردى.

غەرب جەمئىيىتىدىكى مۇھەببەت دېگەن چۈشەنچە بىلەن بىزنىڭ مۇھەببەت چۈشەنچىمىز ئىككى خىل بوشلۇقتا تۇرۇشى تەبىئىي. غەربلىكلەرنىڭ «ئىككى يۈرەك تەڭ سوقسا، شۇ چاغدا مۇھەببەت شەكىللىنىدۇ»، «مۇھەببەت ــ بىر دەملىك قوزغىلىش، ھاياجانلىنىشتىن باشلىنىدۇ، ئۇ نوقۇل مەسئۇلىيەتلا ئەمەس، بەلكى يەنە ھېسسىيات» دەپ قارايدىغانلىقى ھەممىمىزگە ئېنىق. ئەمما، بىز نۆۋەتتىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە مۇ-

هەببەت دېگەن نېمە؟ دېگەن سوئالغا قايسى ئاتالغۇ ئارقىلىق جاۋاب بېرىمىز؟ قېنى، زامانىمىزنىڭ قايسى لوگىكىلىرى بۇ ھەقتە بىزنى بىز قايىل بولغۇدەك جاۋابقا ئىگە قىلىدۇ؟

مېنىڭچە، بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىش قىيىنغا توختىسا كېرەك. بىزدە ھازىر ئۇيغۇر ئەنئەنىسى بىلەن تويۇنغان مۇھەببەت قارىشىمۇ، غەربچە چۈشەنچە بىلەن پۇركەنگەن مۇھەببەت غايىلىرىمۇ تولۇپ يېتىپتۇ. خۇددى تارىختا تالايلىغان مەدەنىيەتلەر ئۇچراشقاندەك، بۇ ئاچا يولسىمان مەدەنىيەت تۆپرىقىدا بۈگۈنكى كۈندە تالايلىغان مۇھەببەت چۈشەنچىلىرى بىر ـ بىرىگە يۇغۇرۇلۇپ كەتتى. بىز تىڭىرقاش ئىچىدە قالدۇق. كۆڭۈللۈك ئائىلە تۇتقىمىز تېخى بار، چىرايلىق قىزلار بىلەن ئەسرا بولغىمىز تېخى بار، خوتۇنغىمۇ خەجلىگىمىز، پەرىلەرگىمۇ خەجلىگىمىز بار. ئاياللارنىڭمۇ بۇ سەپتە ئانچە كېيىن قالمىغانلىقى بىزگە ئىنتايىن ئېنىق. ئارستۇتىلىنىڭ ئەنئەنىۋى لوگىكىسىدىن بۈگۈنكى زامانىۋى لوگىكىغىچە ھەم ئۇزۇنىغا ھەم توغرىسىغا پايدا ئالىدىغان بۇنداق قائىدە قايەردە بازار تاپاركىن؟

دېمەك، مۇھەببەت مەسىلىسىدە بىز مۇشۇنداق دىلغۇللۇق ئىچىدە قالدۇق. بۇ يەردە ئۈچ ئاچا يول تۇرۇپتۇ، بىرى، بارسا كېلەر يول؛ بىرى، بارسا كەلمەس يول؛ بىرى بارسا يا كېلەر يا كەلمەس يول. بىراق، مۇھەببەت مەسىلىسىدە بۇ ئۈچ يولنىڭ ھەممىسىنىڭ بارسا كېلەر يول بىلەن بىر تۇتاش بولۇشىنى قانچىلىك ئارزۇ قىلىمىز ـ ھە؟

«ھىجران» رومانى باش قەھرىمان ئوبرازىنى يارىتىشتا دەل مۇشۇنداق ئىجتىمائىي ئارقا كۆرۈنۈشنى تاللىۋالغان بولۇپ، سۇلايمان قاسىمنىڭ مۇرەككەپ روھىي دۇنياسى ۋە ئىككىلىنىشلىرى ئەنە شۇنداق روھىي بايانىنىڭ ئىنكاسى بولسا كېرەك. شۇڭا، ئەسەردە بىز سۇلايمان قاسىم بىلەن رىسالەتنىڭ مۇھەببەت مەسىلىسىدە گاھ تارتىشىپ، گاھ يىراقلىشىپ تۇرغان ھالىتىنى باشتىن ـ ئاخىر ئۇچرىتالايمىز. ئەڭ دەسلەپ رىسالەت سۇلايمان قاسىمدىن بىر پارچە سۈرەت سورىغان چاغدىلا ئۇ رىسالەتنىڭ تۇيغۇسىنى چۈشەنگەن ۋە ئۇنىڭغا «گلاستۇك تاقىغان، ئاپپاراتقا قىيپاچ قاراپ، سۈس كۈلۈمسىرىگەن بىر پارچە سۈرەت»نى «مەخپىي ھالدا» سوۋغا قىلغانىدى. قولۇم ـ قوشنىلار كىنوغا كىرگەن چاغدا رىسالەت سۇلايمان قاسىمنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋالغاندىمۇ ئۇ دەرھال ئۇنى رەت قىلمايدۇ. ئەسەردە بۇ چاغدىكى بايانلار مۇنداق بېرىلگەن:

«رۇخسارى راڭ كېسىلى بىلەن ئېلىشىپ، خەمىت ئۇنىڭغا ھەمنەپەس بولۇپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىغاندا، بىر قول ئاستا كېلىپ سۇلايمان قىلسىمنىڭ بىلىكىنى تۇتۇۋالدى. ئۇ يېنىغا قاراپ، ئۈنسىز ياش تۆكۈۋاتقان رىسالەتنىڭ سولغۇن چىرايىنى كۆردى. ئۇنىڭ مەڭزى توختاۋسىز ئېقىۋاتقان كۆز ياشلار بىلەن يۇيۇلغانىدى، رۇخسارى كۆز يۇمدى. خەمىتنىڭ ناخشىسى ئۈزۈلدى. بىر ـ بىرىگە قىيمىغان ئىككى تەن، ياق، مەڭگۈ ئايرىلمايدىغان ئىككى روھ خەمىتنىڭ ياڭراق ناخشا ساداسى ئىچىدە كۆككە كۆتۈرۈلدى. مانا شۇ يەرگە كەلگەندە، سۇلايمان قاسىمنىڭ بىلىكىنى ئۇ قول تېخىمۇ قاتتىق قىستى... رىسالەت ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغانىدى». سۇلايمان قاسىم بىلەن رىسالەتنىڭ ۋۇجۇدىدىكى مۇھەببەت مانا مۇشۇنداق يول بىلەن يۈكسىلىشكە باشلايدۇ. سۇلايمان قاسىم ئۆزى بىلىپ ـ بىلمەي بۇ ئازابلىق مۇھەببەت ئىچىگە كىرىپ كېلىدۇ. سۇلايمان قاسىم ئائىلىسىگە سادىق ئادەم. ئۇ ئايالى زۇلخۇمارنى ياخشى كۆرىدۇ. قوشنىسى ھوشۇر سەلەيىنىڭ بۇرۇتىغا چاڭگا تىزىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرگىنى يوق. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئۇ بۇ مۇھەببەتنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا دەسلەپتە ئۈنسىز سۈكۈتتە بولىدۇ. رىسالەت ئۇنىڭغا پاراڭلىشىش تەكلىپى بېرىپ: «مۇمكىن بولسا، ھېچكىم بىزنىڭ پارىڭىمىزنى بۇزالمايدىغان بىر يەرگە كېتەيلى» دېگەندە، ئۇنىڭغا بويسۇنىدۇ. رىسالەت ئۆرۈمچىدىن ئەۋەتكەن گلاستۇكنى ئىشخانىسىدا ساقلايدۇ. گلاستۇكنى چەگمەكچى بولغاندا «بىردىنلا چۆچۈپ... بويىنىدىكىسى يېپەكتىن توقۇلغان نەپىس گلاستۇك ئەمەس، رىسالەتنىڭ گىرە سېلىپ تۇرغان بىلىكىدەك بىر تۇيغۇ»غا كېلىپ قالىدۇ. «سۇلايمان قاسىمنىڭ كۆڭلىدە قىلچە يامان نىيەت يوق» بولۇپ «ئۇ رىسالەتنى قىزىم، سىڭلىم» دەپ تۇرىدۇ ـ يۇ، ئۇنى يۈرۈڭقاش دەرياسى بويىدا كۆرگەندە يەنىلا ئۆزىنى تۇتالمايدۇ. روماندا بۇ قۇرلار مۇنداق يېزىلغان:

«قىزنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ يۈرىكى ھاياجاندىن كۆكرەك قەپىسىگە ئۇرۇلۇشقا باشلىدى. رىسالەتنىڭ كەڭ ئېتەكلىك قىزىل كۆڭلىكى، بېشىغا ئارتىۋالغان قىزىل ياغلىقى بەئەينى لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا ئوخشاش سۇلايمان قاسىمنىڭ ۋۇجۇدىنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتتى».

دېمەك، ئاپتور سۇلايمان قاسىمنى نوقۇل بەدىئىيەتتىكى پېرسوناژغا قارىغاندا، ئىجتىمائىيەتتىكى ھەقىقىي ئادەمگە يېقىنلاشتۇرغان. زامانىمىز زىيالىيلىرىدىكى پىسخىك ئاجىزلىقنى ملھىرلىق بىلەن چىڭ تۇتقان. مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغاندەك زامانىمىز كىشىلىرىنىڭ مۇھەببەت قارىشىدىكى چېكىش، زىددىيەتلىك، ئەنئەنە بىلەن زامانىۋىيەتنىڭ سىغىشماس نۇقتىسىدىكى تۇراقسىز كەيپىياتىنى سۇلايمان قاسىمغا مەركەزلەشتۇرۇپ، زامانىمىز كىشىلىرى، بولۇپمۇ زىيالىيلىرىمىزدىكى چۈشەنگىلى بولمايدىغان مەنىۋى تەڭقىسلىقنى قەغەز يۈزىگە ھەقىقىي رەۋىشتە چۈشۈرگەن.

سۇلايمان قاسىم ئەسەردە باشتا قانچە ھۇدۇققان، ئىككىلەنگەن بولسا، ئەسەرنىڭ ئاخىرىغىچە شۇنداق كەيپىياتتا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. رىسالەت ئۇنىڭغا مۇھەببەت بىلەن تولغان خەتلەرنى يازغاندا ئۇ ئاكىلىق مېھرى بىلەن رەت قىلغان بولسا، كېيىن ئۈرۈمچىگە بارغاندا بىلىپ ـ بىلمەي «باسمايدىغان قەدەم»نى باسىدۇ:

«رىسالەت ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا سۇلايمان قاسىمنىڭ بويىنىدىن قۇچاقلىدى ۋە ئۇنى بارلىق مېھرى بىلەن باغرىغا باستى. سۇلايمان قاسىممۇ چۈش كۆرۈۋاتقاندەك بىر خىل تۇيغۇنىڭ ئىلكىدە قالغانىدى. ئۇ رىسالەتنىڭ ئوت يامراپ تۇرغان قۇچىقىدا شامدەك ئېرىشكە باشلىدى. ئىككى تەن يۇغۇرۇلۇپ كەتتى. ئۇلار ئاپئاق بۇلۇتلار قوينىدا ئۈزەتتى، زۇمرەتتەك سۇ يۈزىدە دولقۇن ئاتاتتى. نەپەسلەر قوشۇلۇپ، ئىڭراشلار ئەۋجىگە چىقتى. تۇغان يار ئالغانىدى. ئەمدى ئۇنى توسۇپ قېلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. سۇلايمان قاسىم ھاسىراپ تۇرۇپ: «ئۇنداق بولماسلىقى كېرەك ئىدى، ئۇنداق بولماسلىقى كېرەك ئىدى... دەپ گۇڭگۇرايتتى. لېكىن، ھەممىسى شۇنداق بولۇۋاتاتتى...»

دېمەك، سۇلايمان قاسىمنىڭ روھىي كەيپىياتى باشتىن ـ ئاخىر مۇشۇنداق زىددىيەتلىك. ئۇ كۆل بويىدا تۇرىدۇ. كۆل سۈيى ئۇنىڭغا شۇنچە شېرىن بىلىنىدۇ. لېكىن، ئىچمەي دەيدىيۇ ئىچىشتىن يالتىيالمايدۇ. ئىچتىيۇ، پۇشايمان قىلىدۇ... ئەسەردە مۇشۇنداق روھىي ھالەت باشتىن ـ ئاخىر دەۋرلىنىپ تۇرىدۇ.

نېمە ئۈچۈن بۇنداق روھىي كەيپىيات ئوتتۇرىغا چىقىدۇ؟ مېنىڭچە بۇ خىل كەيپىيات دەل ئوخشىمىغان ئىككى مىللەتنىڭ ئوخشىمىغان مۇھەببەت كۆز قارىشىنىڭ ئىپادىلىنىشىدىن ئىبارەت. بىز دەۋاتقان غەربچە مۇھەببەت چۈشەنچىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان «كۆۋرۈككە باغلانغان چۈش» ياكى «كۆۋرۈكتە قالغان چۈش»كە قايتايلى:

سىز بۇ دۇنياۋى مۇھەببەت ھېكايىسىدە ھېچقاچان بۇنداق دىلغۇللۇقنى بايقىيالمايسىز. ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ قايتا گۈللىنىش دەۋرىدىن باشلاپ ئەنئەنىۋى قاراشلار بىلەن خوشلىشىش يۆنىلىشىگە قاراپ كېلىۋاتقان، ئاشۇ ھەممە نېمىسى يالىڭاچلىنىۋاتقان جەمئىيەتنىڭ مەھسۇلى بولغان روبېرت كىنكاي ۋە فرانسىسكا خۇددى باشقا كىشىلەرگە ئوخشاش بۇنداق مۇھەببەتنى ئاسانلا قوبۇل قىلغان. پۈتۈن كىتابتا بىر قەدەر تەشەببۇسكار ئورۇندا تۇرغان فرانسىسكانىڭ ئىككىلىنىشى مۇنداق بىرلا جۈملە بىلەنلا ئەكس ئەتكەن:

«يولدىن بىر كىچىك ماشىنا توپا ـ چاڭ پۇرقىراتقىنىچە سىگنال بېرىپ ئۆتۈپ كەتتى. فرانسىسكا فرۇيد كراكىنىڭ قوللىرىنى ماشىنىنىڭ ئەينىكىدىن چىقىرىپ پۇلاڭلىتىپ قىلغان سالىمىغا جاۋابەن سالام بېرىپ، ئاندىن ناتونۇش كىشىگە بۇرۇلدى.

ـــ يېقىنلاپ قالدىڭىز، ئۇ كۆۋرۈك بۇ يەردىن ئىككى ئىنگلىز مىلى يىراقلىقتا.

يىگىرمە يىلدىن بېرى تاشقى دۇنيادىن بىخەۋەر، سەھرا مەدەنىيىتىنىڭ تەلىپى بويىچە ئۇزۇنغىچە ئۆزىنى ـ ئۆزى سوراپ، تاپتىن چىقىپ كەتمەي ياشاپ كېلىۋاتقان فرانسىسكا بىردىنلا:

ـــ خالىسىڭىز، مەن سىزنى باشلاپ باراي، ـــ دەۋەتتى، بۇ گېپىدىن ئۆزىمۇ چۆچۈپ كەتتى.»

فرانسىسكانىڭ بۇ بىر ئېغىز گېپى بىلەنلا ئۇنىڭ بارلىق ئىككىلىنىشلىرى تۈگىگەن. ئۇ ھەتتا روبېرت كىنكاي بىلەن تۆت كۈنلۈك شېرىن مۇھەببەتنى باشتىن كەچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ قايتقان چاغدا ماشىنىنىڭ بۇرۇلۇپ ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە كېتىشىنى ئىلتىماس قىلىشىدىن قورققانىدى. چۈنكى، روبېرت ئۇنىڭدىن ئائىلىدىن ۋاز كېچىشنى تەلەپ قىلسا، ئۇ ئۆزىنىڭ زادى قانداق قىلىدىغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى، ئاتالمىش «ئائىلە مەسئۇلىيىتى» تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ بىلەن بىللە كېتەلمەيتتى. ئەمما ئۇ كىنكايغا: «مېنى قۇچاقلىغان پېتى ئاپىرىپ ماشىنىڭىزغا سېلىپ مەجبۇرىي ئېلىپ كەتمەكچى بولسىڭىز، سىزدىن ئاغرىنمايمەن. سىز بۇ مەقسەتكە تىل ئار-

www.uyghurkitap.com

قىلىقمۇ يېتەلەيسىز» دەيدۇ. كىنكاي بىلەن فرانسىسكانىڭ مۇھەببىتى دىلغۇللۇقتىن كۆرە بەكرەك بىر ـ بىرىنى تولۇق قوبۇل قىلىشقا مايىل. كىنكايدا باشتىن ـ ئاخىر «فرانسىسكا ئەرلىك ئىلالغۇ» دېگەن تۇيغۇ يوق. پەقەت ئۇنىڭ كۆزقارىشىغا ھۆرمەت قىلىدۇ ۋە شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ مەڭگۈلۈك ھىجرانى باشلىنىدۇ.

روبىرت كىنكايدىكى قىلچە ئىككىلەنمەي باشقىلارنىڭ خوتۇنى بىلەن بىللە بولۇشتەك «ـچىن مۇھەببەت»نىڭ ئالاھىدە شەكلىنىڭ ئەدەبىياتىمىز ۋە ئىدىيىمىزگە قاچانلاردا كىرگەنلىكىنى بىراۋنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى دەپ بەرگەندەك جەزملەشتۈرۈش قىيىن. ئەمما، روبىرت كىنكاي بىلەن سۇلايمان قاسىمدىن ئىبارەت بۇ ئىككى ئوبرازدا ئوخشاش بولمىغان ئىككى ماكاندىكى ئوخشاش بولمىغان ئىككى مىللەتنىڭ مۇھەببەت قارىشى مانا مەن دەپ تۇرۇپتۇ.

روبىرت كىنكاي ھەمىشە فرانسىسكاغا ئۆزى ئىشلەيدىغان ژۇرنالنى كۆرۈپ تۇرۇشنى ئېيتىدۇ. شۇئارقىلىق ئۇ «مەن فرانسىسكانىڭ كۆڭلىدىكى ئورنىمنى ساقلاپ قالالايمەن» دەپ قارىسا، رىسالەت ئۆزى سۇلايمان قاسىمغا گلاستۇك ئەۋەتىش ۋە ئۇنىڭ رەسىمىنى ئېلىۋېلىش شەكلىدىن پايدىلىنىپ ئۆز ئورنىنى تاپماقچى بولىدۇ. مەيلى فرانسىسكا بولسۇن، مەيلى رىسالەت بولسۇن ياكى روبىرت كىنكاي ياكى سۇلايمان قاسىم بولسۇن ئائىلىنى بۇزۇش دەرىجىسىگە بارغان بولسىمۇ، يەنىلا ئائىلىنى ساقلاپ قالىدۇ. بۇ جايدىكى پەرق شۇكى، كىنكاي ۋە فرانسىسكالاردا ھېچقانداق ئۆكۈنۈش تۇيغۇسى ۋە ناپاكلىق سەزگۈسى بولمىغان بولسا، سۇلايمان قاسىمنى قىيناۋاتقىنى دەل ئۇلاردا يوق بولغان تەرەپلەر.

سۇلايمان قاسىم ئەسەرنىڭ ئاخىرىغىچە ئىلشۇنداق داۋالغۇشتىن قۇتۇلالمايدۇ. رىسالەت شاڭخەيگە ماڭماقچى بولغاندا، ئۇنىڭ بىلەن يەنە بىللە بولىدۇ ـ دە، يەنە خىجىللىق ئىلكىدە قالىدۇ. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنىڭغا: «خوش رىسالەت، مەن بەختكە ئېرىشتۈرەلمىگەن پەرىشتەم. سىزگە يېڭى بىر تۇرمۇش قۇچاق ئاچتى. ئەمدى سىز ئۆزىڭىزگە تەۋە ھەقىقىي بەختنى تېپىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىڭ» دەپ بەخت تىلەيدۇ. سۇلايمان قاسىمنىڭ ئاخىرقى نىدالىرىغىچە تىگىرقاش سىڭىپ كەتكەن بولۇپ، زىددىيەت بىلەن تولغان.

روبىرت كىنكايدىكى ئۆكۈنۈشسىز تۇيغۇ بىلەن سۇلايمان قاسىمدىكى مەنىلىك رېئاللىقتىكى بىمەنە ئىستەك يۇقىرىدا دېگەندەك جەمئىيەتنىڭ ئېتىكا قارىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. سۇلايمان قاسىم كۆپ قاتلاملىق ئالاھىدىلىككە ئىگە پېرسوناژ بولۇپ، ئۇ ھەم زامانىمىز ئەرلىرىدىكى مۇھەببەت دىشۋارچىلىقىنى ئېچىپ بەردى، ھەم قۇترىغان ئەسەبىي ھېسسىياتلار ئالدىدا قانداق قىلىشىمىزنى بىلەلمەي تۇرىۋاتقان ئەرلىرىمىزنىڭ مەنىۋىيىتىنى بىر قەدەر روشەن ھالدا ئالدىمىزغا تاشلىدى.

مەن سۇلايمان قاسىم ئوبرازىدىكى بۇ زىددىيەتلىك تەرەپنى دەل بۇ ئوبرازنىڭ يارىتىلىش جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيىتى دەپ قارايمەن. بۇنداق زىددىيەتلىك ئوبرازلارنى مەيدانغا كەلتۈرۈش ياۋروپا ئەدەبىياتىدا بىر مەھەل ئەۋج ئالغانىدى ۋە كۆپ قىرلىق ئىنسان تەبىئىتىنى يورۇتۇپ بېرىش ئالاھىدىلىكىگە ئىگە دەپ قارالغانىدى. بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىزدىمۇ بۇ خىل ئوبرازلارنىڭ مەيدانغا كەلگىنىگە خېلى ۋاقىتلار بولۇپ قالغان بولسىمۇ، مەسىلىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى ۋە ئەكسىلىنىش بۇلۇڭى ياۋروپاچە ئەندىزىدىن پەقەتلا قۇتۇلالمىغانىدى.

گەرچە ئەدەبىي ئوبرازلارنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە بىرەر رامكىنى بېكىتىپ بېرىشكە بولمىسىمۇ، ئەمما كۆپ قىرلىق ئوبراز نۇقتىسىدا تۇرۇپ يارىتىلغان ئوبرازلار ئاساسەن دېگۈدەك مۇنداق بىر رامكىدىن خالىي بولالمىدى: «باش پېرسوناژنىڭ ئائىلىسى بار، ئەمما ئۇ جۆرىسىدىن رازى ئەمەس، ئۇنىڭ جۆرىسى ياكى رومانتىك ئەمەس، ياكى جىنسىي جەھەتتە ئۇنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقمايدۇ، ئەيتاۋۇر ئاددىي، ئەمما نىكاھقا خائىنلىق قىلىشقا ئەرزىيدىغان سەۋەبلەر بېرىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاپتور بىزنى باش قەھرىماننىڭ ئائىلىدىن ۋاز كېچىشىدىن ئىبارەت ‹ ئاقىلانىلىك›نى قوبۇل قىلىشقا قىستايدۇ. نەتىجىدە، ئوقۇرمەننىڭ ئالدىدا ‹ ئامالسىزلىقتىن جۆرىسىگە ئاسىيلىق قىلغان زامانىمىز قەھرىمانلىرى› مەيدانغا كېلىدۇ».

قۇرۇلمىچىلىق ئالدى بىلەن تىلشۇناسلىقتا بارلىققا كېلىپ ھەر قايسى پەنلەرگە تەسىر قىلىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى يىرىك تۈر — چۆچەكلەرنىڭ ھەر خىل ۋەقەلىك رامكىلىرى ئىچىدە دەۋرلىنىپ تۇرىدىغانلىقى بىر خىل ئىلمىي بايقاش بولۇپ قالدى. ئەپسۇسكى، رومانچىلىقتىمۇ بۇنداق رامكىنىڭ مەي-

دانغا كەلگەنلىكى كىشىنى ئەجەبلەندۈرىدۇ. ئاشىنىدارچىلىقنى بۇنداق ئاقلاش پىسخىكىسى پروزىچىلىقىمىزدا ئەۋج ئېلىۋاتقانىنىڭ ئەكسىچە «ھىجران» رومانى سۇلايمان قاسىمدىن ئىبارەت مۇرەككەپ، كۆپ قىرلىق شەخسنى قانداقتۇر بىر ەر سەۋەب بىلەن ئاقلىمىدى، ئۇنىڭ ئايالى ۋاپادار، قوشنىسى ئېسىل، شۇنداق تۇرۇپمۇ ئۇ يەنە ئائىلىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىشتىن ئىبارەت قىسمەتنى بىلىپ ـ بىلمەي، ئىختىيارى ياكى مەجبۇرىي دېگۈدەك يازدى. مەن ئەسەردە ئۇنىڭ ئائىلىنى بۇزۇشقا ئەرزىگۈدەك بىرەر سەۋەبنى تاپالمىدىم. بار دېگەندىمۇ رىسالەتنىڭ ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببىتى. دېمەك، ئاپتورنىڭ قەلىمى ئاستىدا يارىتىلغان سۇلايمان قاسىم ئاپتور تەرىپىدىن زورمۇ زور ئوڭۇنلاشتۇرۇلغان سەۋەبلەردىن خالىي ھالدا ئائىلىسىگە ئاسىيلىق قىلىدۇ. ئۇنىڭدا ھەم ئەرلىك ئىنسان تەبىئىتى ھەم قوشنىلىق مەسئۇلىيەت تەڭ گەۋدىلەنگەن.

يۇقىرىدا دېيىلگەندەك سۇلايمان قاسىم ئوبرازىنىڭ ئالاھىدىلىكى كىتابخانغا بېرىلگەن ئەركىنلىكتە كۆرۈلگەن. ئاپتور سۇلايمان قاسىمنىڭ ئائىلىگە ئاسىيلىق قىلىشىدىن ئىبارەت ئەھۋالغا قارىتا ئوقۇرمەننى چوقۇم بىرەر قاراشقا، يەنى سەلبىي ۋە ئىجابىي يوسۇندىكى قاراشقا كېلىشكە قىستىمايدۇ. يەنى ئوقۇرمەن ئۆزىنىڭ دۇنيا قارىشى ئاساسىدا سۇلايمان قاسىمغا بولغان كۆز قارىشىنى بېكىتسە بولىدۇ. سىز سۇلايمان قاسىمغا غەزەبلىنىشىڭىز ياكى چۈشىنىشكە تىرىشىشىڭىز مۇمكىن. چۈنكى، ئاپتور سىزنى بۇ ھەقتىكى يېتەرلىك رامكىسىمان سەۋەبلەر بىلەن تەمىنلىمىگەن.

روبېرت كىنكاي ئوبرازى گەرچە ئاپتور روبېرت جامىس ۋاللېر دېگەندەك ئەمەلىي ۋەقەلەر ئاساسىدا يېزىلغان بولسىمۇ، غەربنىڭ نۇرغۇنلىغان رومان ۋە كىنولىرىغا ئوخشاش مۇۋاپىق سەۋەبلەر ئارقىلىق «ئاشىنىلىق قەھرىمان»نى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ئەندىزىسىگە قاتتىق ئەمەل قىلىنغان. ئاپتور كېسەكچىگە ئوخشاش سىزگە ئەسەردىن ھۇزۇرلىنىشىڭىزنىڭ ئەندىزىسىنى قويۇپ بەرگەن تۇرسا، سىزنىڭ ئاشۇ سىزىق بويىچە ماڭماسلىقىڭىز مۇمكىنمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن سىز ۋە نۇرغۇن سىزلەرنىڭ ئېڭىدا ئايالى خىزمىتىنى ئۆلگۈدەك سۆيگەنلىكى ئۈچۈن تاشلىۋېتىلگەن روبېرت كىنكاينىڭ ئەرلىك ئايال فرانسىسكانى ياخشى كۆرۈشى قانچىلىك ئەقىلگە ئۇيغۇن بولسا، ئېرى تەرىپىدىن جىسمانىي تەشنالىقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر قاتار تەشنالىقى قاندۇرۇلمىغان فرانسىسكانىڭ ئاشنا ئويىنىشى شۇنچىلىك تەبىئىي بىر ئىش سۈپىتىدە مەيدانغا چىققان. مېنىڭچە، بۇ كىتابخانىنىڭ تەپەككۇرىنىڭ بوغۇلۇشى ياكى باشقىلارنىڭ ئەخلاق، مۇھەببەت قاتارلىق چۈشەنچىلىرىنىڭ باشقىلارغا تېڭىلىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

ئەدەبىيات ئېدىئولوگىيىگە مەنسۇپ بولمىش تۈر بولۇش سۈپىتى بىلەن، ئەلۋەتتە يازغۇچىنىڭ مىللەت ۋە جەمئىيەتكە مەسئۇل بولۇشىدىن ئىبارەت باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇلىيىتى بىلەن بىللە خەلق ئارىسىدا يىلتىز تارتىشى كېرەك. زامانىمىزنىڭ ئالدىن كۆزەتكۈچىلىرى بولغان نۇرغۇن پروزىچىلىرىمىز بىزگە روبېرت كىنكايچە مۇھەببەت چۈشەنچىلىرى ئارقىلىق ئۇلارنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ھەققىدىكى مەركىزىي ئىدىيىنى تاپشۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئېرى قانچىلىك ۋاپاسىز بولسۇن، ئۆيى قانچىلىك نامرات بولسۇن، ئائىلىنى، بالىنى، جەمئىيەتنى دەپ قىلچە ئىككىلەنمەي ئائىلىنى ساقلاپ قالىدىغان جەڭگىۋار ئاياللار ئوبرازىنى يارىتىش لازىملىقىنى ئۇنتىماسلىقى، ئوخشاش گۈزەل ساھىبجامالارنىڭ ئالدام خالتىلىرىغا چۈشسىمۇ، يەنىلا ئائىلىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، گۈزەل قىزلارنىڭ تەلپىنى رەت قىلىش ئىمكانىيىتىگە تامامەن ئىگە بولغان ئاتىلار ئوبرازىنى يارىتىشقىمۇ ماھىر بولۇشى كېرەك. مېنىڭچە، بۇنداق ئوبرازلار ئېرى ۋاپاسىز، جېدەلخور بولغاچقا، يا ئېرىدىن ئاجراشماي، يا ئېرىنى تۈزۈلدۈرەلمەي ئەكسىچە ئاشنا ئويناپ تۇرۇپمۇ كىتابخانىنىڭ ئەپۇ قىلىشىغا ئۇچرىغان ئاياللار ئوبرازى ۋە شۇلار بىلەن پاراللېل ھالەتتە تۇرىۋاتقان ئەرلەر ئوبرازىدىن كۆپ قىممەتلىك.

شۇڭا، مەن سۇلايمان قاسىمنى ئىنسان تەبىئىتىنى ئىنسان مەنىۋىيىتىنىڭ مۇرەككەپلىكى ۋە كۆپ قىرلىقى نۇقتىسىدىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا يارىتىلغان ئوبراز دەپ قارايمەن. ئۇ تىپىك مىللىيلىق ۋە دەۋرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككىلىنىش ۋە زىدىيەت ئىچىدە قېلىشى روبېرت كىنكاينىڭ كەسكىن ۋە رومانتىكلىقىدىن كۆپ ئەھمىيەتلىك.

(ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ لېكتورى، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ ماگىستىرانتى)

تەھرىرى: داۋۇت ئادىل

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەنۋەر ھوشۇر

رومان ئىجادىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك بەزى مەسىلىلەر

مەن 2007 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ بېشىدا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى بىرلىكتە ئۈرۈمچىدە چاقىرغان «شىنجاڭ رومان ۋە ئەدەبىي ئاخبارات ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى»غا قاتناشتىم. ئۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرى شۇ ئاينىڭ شۇ كۈنىدە يەنە ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى «كوئىنلۇن» مېھمانخانىسىدا چاقىرغان «شىنجاڭ ياش يازغۇچىلار ۋە نوپۇسى بىر قەدەر ئاز مىللەتلەر يازغۇچىلىرى ئىجادىيەت مۇھاكىمە يىغىنى»غا قاتناشقانىدىم. بۇ يىغىنلارنىڭ تەييارلىقى پۇختا، كۈچلۈك قاراتمىلىققا، ئېنىق مەقسەتچانلىققا ئىگە قىلىنغان بولۇپ، ھەر ئىككىلىسىدە نۆۋەتتىكى ئىجادىيەت ساھەسىدىكى قىزىق نۇقتا مەسىلىلىرى، جۈملىدىن ئەدەبىياتىمىزدا يېڭى يۈكسىلىشلەرگە ئېرىشىۋاتقان رومان ئىجادىيىتى توغرىسىدا قىزغىن مۇھاكىمە ۋە مۇنازىرىلەر ئېلىپ بېرىلىپ، قىممەتلىك پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. مەن بۇ ماقالىدە، مۇشۇ ساھەگە قىزىققۇچىلارنىڭ ئېھتىياجىنى نەزەردە تۇتقان ئاساستا، يۇقىرىقى «ئىككى يىغىن»دا كۆپرەك تەكىتلەنگەن ۋە تالاش ـ تارتىش قىلىنغان رومان ئىجادىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك بەزى رېئال يۈزلىنىشلەر ھەققىدىكى قاراشلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتىمەن:

1. تارىخى تېمىدىكى رومانلار بەك كۆپ يېزىلىپ كەتتى، ئەدەبىياتنىڭ كۆڭۈل بۆلىدىغىنى بۈگۈن، شۇڭلاقا كەلگۈسى بولۇشى كېرەك، شۇڭا تارىخىي تېمىلارغا چەك قويۇپ رولنى رېئال تېمىلارغا، بۈگۈنكى زامان تېمىلىرىغا بۇراش كېرەك، دېگەن قاراش توغرىسىدا:

ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تېگى ـ تەكتىدىن ئالغاندا، شېئىرىيەتنى ئاساس قىلغان ئەدەبىيات بولۇپ، يازما ئەدەبىيات تارىخىنىڭ 95% تىنى، بەزىدە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپرەكىنى شېئىرىي ئەسەرلەر تەشكىل قىلىدۇ. شۇ سەۋەبلىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىنى شېئىرىيەت تارىخى، ئۇقۇمۇشلۇق كىشىلەرنىڭ كوللېكتىپ ھالدا شېئىرىيەتكە ھەۋەس قىلىش ۋە شېئىرىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىش تارىخى دېيىشكىمۇ بولىدۇ. لېكىن، يېڭى دەۋر ئەدەبىياتى مەزگىلىگە كەلگەندە، ئەدەبىي ژانىرلار مەسىلىسىدە ئويلىمىغان يەردىن تۇيۇقسىز بۇرۇلۇشلار ياسىلىپ، پروزا، جۈملىدىن رومانچىلىق بىراقلا باش كۆتۈرۈپ، تېزلا باراخسانلاپ ۋە مېۋىگە كىرىپ، شېئىرىيەتنىڭ ئەدەبىيات ساھەسىنى تەنھا ئىگىلىۋېلىش ئەندىزىسىگە يۈرەكلىك جەڭ ئېلان قىلدى ۋە «بۇرۇن چىققان قۇلاقتىن، كېيىن چىققان مۈڭگۈز ئېشىپ كېتىپتۇ» دېگەندەك، قىسقىغىنا بىر نەچچە يىل جەريانىدا قولغا كەلتۈرگەن مول ۋە ئەمەلىي نەتىجىلىرى بىلەن ئۇقۇرمەنلەرنى بىر ـ بىرلەپ قايىل قىلىپ، يېتەكچى ژانىرلىق ئورنىغا چىقتى. مۇنداقچە ئېيتقاندا، تارىختىن بېرى شېئىرىيەت ئاساسىي ئېقىم بولۇپ كەلگەن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى دەۋردىكى ئاخىرقى مۇۋەپپەقىيىتى رومانچىلىقتا، رومانچىلىقنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى تارىخى تېمىدىكى رومانلاردا كۆرۈلۈشتەك يېڭى يۈزلىنىش بارلىققا كەلدى. 2007 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ئېلان قىلىنغان 165 پارچە رومانىنىڭ 76 پارچىسى تارىخى رومانلار بولۇپ، ئومۇمى رومانلارنىڭ 46.1% تىنى تەشكىل قىلدى. بۇ رومانلارنىڭ تېما دائىرىسى خېلىلا كەڭ، مەزمۇنى مول ۋە رەڭدار، ئىپادىلىنىشى ئۆزگىچە بولۇپ، نېرىسى

ئۇغۇزخاندىن يېقىنقى «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى»غىچە بولغان ئىككى مىڭ نەچچە يىللىق تارىخنىڭ ئەڭ ئەھمىيەتلىك سەھىپىلىرىگە نەزەرلەر ئاغدۇرۇلۇپ، ئۇزۇكچىلىكلەر تولاندى، كۆمۈلگەن ئىزلار، تۇنجۇققان روھلار قايتىدىن جۇلالاندۇرۇلدى، چوخچىلاندى... بۇ رومانلارنىڭ ئەينى دەۋر ئۇيغۇر ئىدىئولوگىيىسىدىكى گەۋدىلىك تۆھپىسى شۇ بولدىكى، ئۇ ئالدى بىلەن ئۆزىدە ھازىرلىغان بىر قاتار سەنئەتلىك ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن ئەدەبىياتىمىزنى شەكىلۋازلىق، شوئارۋازلىق پاتقىقىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئەسلى مەنىسىگە يېقىنلاشتۇرۇش ئارقىلىق مۇقىم بولغان ئوقۇرمەنلەر قوشۇنىنى يېتىشتۈرۈپ چىقتى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇزۇن مۇددەت ھۆكۈم سۈرگەن سول سىياسەت، جۈملىدىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ زىيانكەشلىكى تۈپەيلىدىن روھى قۇرغاقلىشىپ، ئۆزىنى، كىملىكىنى ئۇنتۇشقا باشلىغان خەلقىمىزنى ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە بازار ئىگىلىكى ئەندىزىسىنىڭ تەلپى بويىچە تەربىيىلەش، روھىنى ئۇرغۇتۇش، ئەجداد روھىدىن ئوزۇق ئېلىپ، مەنىۋىيىتىنى زامان تەلپى بويىچە سىپتا ۋە پۇختا لايىھىلەپ، كەلگۈسىگە دادىل يۈزلىنىش مۇساپىسىنى تەشكىللەش ۋە يۈرۈشلەشتۈرۈشتە كۆۋرۈكلۈك، تۈرتكىلىك رول ئوينىدى.

ئۇيغۇر رومانچىلىقىنىڭ تارىخىي تېمىلارغا مايىل بولۇشى تارىخى تەرەققىياتنىڭ مۇقەررەر تەلپى ۋە يۈزلىنىشىنىڭ مەھسۇلى بولۇپ، ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى تۆۋەندىكى بىر نەچچە تەرەپنىڭ بىرلىكىدە شەرھلەش مۇمكىن: 1) رومان ئىجادىيىتىنىڭ ئالاھىدە قانۇنىيىتى ۋە ئىقتىدارى. مەلۇمكى، رومان تېما جەھەتتىن كەڭلىككە ۋە چوڭقۇرلۇققا ئىگە يىرىك ژانىر بولۇپ، ئۇنىڭدا تىپىك پېرسوناژلار ئوبرازى ئارقىلىق ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ، بەلگىلىك تارىخى دەۋرنىڭ ئومۇمى ۋە ئايرىم كارتىنىسىنى ھەر تەرەپلىمە ۋە چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرۈش، سىزىپ كۆرسىتىش تەلەپ قىلىنىدۇ. بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، بىر مىللەت تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ ۋە ئەھمىيەتلىك ۋەقەلەر (تېمىلار) ئالدى بىلەن رومانىنىڭ ماتېرىيالى بولۇشقىلا يارالغان بولۇپ، ئۇنىڭسىز بۇ ۋەقەلەرنى ئەدەبىي يول ئارقىلىق خاتىرىلەپ، ئەۋلادلارغا قالدۇرۇش قىيىنغا توختايدۇ. ئەمەلىيەتتىمۇ دۇنيانىڭ، شۇنداقلا ئېلىمىزنىڭ ئەدەبىيات خەزىنىسىگە نەزىرىمىزنى ئاغدۇرۇپ باقساقمۇ، چوڭ تارىخى ۋەقەلەر، ئەھمىيەتلىك ۋەقەلەرنىڭ شېئىرىي يولدىن كۆرە كۆپرەك رومان ياكى قىسسە شەكلى ئارقىلىق قەلەمگە ئېلىنغانلىقىنى روشەن ھېس قىلالايمىز. دېمەك، بىر مىللەت تارىخىدىكى چوڭ ۋەقەلەرنى، تارىخى ۋەقەلەرنى ئەكس ئەتتۈرۈش رومانىنىڭ ئالاھىدە قانۇنىيىتى ۋە ئىقتىدارى بولۇپ، بۇ ئەندىزىنى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغىمۇ تەدبىقلاش تامامەن مۇمكىن؛ 2) ئۇزۇن، شەۋكەتلىك تارىخىمىز. مەلۇمكى، ئۇيغۇرلار تارىخىي ئۇزۇن، ماسلىشىش ئىقتىدارى يۇقىرى، يېڭىلىققا تېز ئىنكاس قايتۇرىدىغان، ھەر ۋاقىت ئۆزىنى قۇدرەت تاپقۇزۇشنى ئىستەيدىغان، لېكىن چېچىلاڭغۇلۇقى ۋە بىغەملىكى تۈپەيلىدىن ھە دېگەندە تەستە قولغا كەلتۈرگەن قۇت ـ ئامەتنى تۇتۇپ تۇرالماي كۆپ ھەرەجلەرنى تارتقان، شۇنداقتىمۇ تارىخنىڭ قىسلىچاقلىرىدىن بىر ئاماللار بىلەن ئامان ـ ئېسەن ئۆتۈپ، بۈگۈنكى ئاسايىشلىق زامانغا ئۇلاشقان، ھاياتى كۈچى كۈچلۈك، مەدەنىيەتلىك مىللەتلەرنىڭ بىرى. ئۇلار بۇنىڭدىن بىر يېرىم مىڭ يىللار ئىلگىرى مۇكەممەل ئېلىپبەلىك يېزىق ئىشلەتكەن. مىڭ يىللار ئىلگىرى «قۇتادغۇبىلىك»، «تۈركىي تىللار دىۋانى» دەك ئالامشۇمۇل ئىجادىي ئەسەرلەرنى ئېلان قىلىپ، دۇنيا جامائەتچىلىكىگە ئۆزىنى تونۇتقان، بەش يۈز يىللار ئىلگىرى «جۇڭخۇا مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى بىباھا گۆھەر — ئون ئىككى مۇقام»نى يۈرۈشلەشتۈرۈش مۇساپىسىنى تاماملىغان. خار ـ زەبۇنلۇق تارىخى بولسا، خوجىلار دەۋرىنىڭ ــــ يېقىنقى زامانىنىڭ مەھسۇلى بولۇپ، ئاساسى مىلودىيىسى يەنىلا پارلاق. دېمەك، بىزنىڭ تارىخىمىزدا رومان بولغۇدەك ۋەقەلىكىمىز، كۆز ـ كۆز قىلغۇدەك بۈيۈك ئادەملىرىمىز بولغان. ئۇلار مىللىتىمىزنىڭ مەنىۋى تۈۋرۈكلىرى بولۇپ، ئۇنى يىرىك ئەسەرلىرى ئارقىلىق بۇ دەۋردە قايتىدىن جۇلالاندۇرۇش ھەر بىر ۋىجدانلىق يازغۇچىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى ۋە مەجبۇرىيىتى! 3) رېئال ئېھتىياج. يۇقىرىدا دەپ ئۆتكىنىمىزدەك، خەلقىمىز تارىخى ئۇزۇن، مەدەنىيەتلىك خەلق بولسىمۇ، لېكىن يېقىنقى زامان تارىخىدا بەك ئۇزۇن داۋاملاشقان ئىچكى نىزا ۋە ئورۇنسىز دە ـ تالاشلىرىمىزنىڭ، ئاق يەردە تۈگمەن چۆرۈشلىرىمىزنىڭ كۆپلىكى تۈپەيلىدىن ئېسىل مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرىمىز ۋە تارىخىمىز ئۈزۈلۈپ، تەد-

رىجى يوقىلىشقا قاراپ يۈز تۇتقانىدى. گەرچە ئا-
زادلىقتىن كېيىن پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ سەمىمـ
مىي غەمخورلۇقىدا بىر قىسىم مەدەنىيەت ئىزلا-
رى قوغدالدۇرۇۋېلىنغان، تارىخ ئەينى بىلەن يو-
رۇتىلىشقا كۆپ ئەجىر قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن
تەلەپتىن كۆپ يىراقتا ئىدى. ھالبۇكى، ئەدەبىيات،
جۈملىدىن رومان بۇ ئۇلۇغ قۇرۇلۇشنى ئىشقا
كىرىشتۈرۈشتىكى ئەڭ ئۈنۈملۈك يول بولۇپ،
باشقا ھەر قانداق ساھە ئۇنىڭ ئورنىنى باسال-
مايتتى. بىزنىڭ مەسئۇلىيەتچان يازغۇچىلىرىمىز
بۇ نۇقتىنى ئېنىق تونۇپ، جاپالىق ئىزدىنىشلى-
رىنىڭ سەمەرىسى بولغان تارىخى رومانلارنى ئار-
قا ــ ئارقىدىن يورۇقلۇققا چىقىرىپ، تارىخنى ئە-
دەبىي يول ئارقىلىق يورۇتۇپ ۋە ساقلاپ قېلىش-
نىڭ نەمۇنىسىنى ياراتتى. دېمەك، خەلقىمىزنىڭ
ئۆز تارىخىنى بىلىش ئارزۇسى ــــ تارىخى روما-
نلارنىڭ كۆپرەك يېزىلىشىغا تۈرتكە بولغان يەنە
بىر مۇھىم ئامىل.

يۇقىرىقىلاردىن شۇنى روشەن ھېس قى-
لىشقا بولىدۇكى، تارىخى رومانلارنىڭ كۆپرەك
يېزىلىشى تاسادىپىيلىق ئەمەس، بەلكى مۇقەر-
رەرلىك! يەنە بىر تەرەپتىن، 9 مىليونغا يېقىن
نوپۇسقا، مول مەدەنىيەت ئەنئەنىسىگە، ئەگرى ـ
توقاي، مۇرەككەپ ھايات مۇساپىسىغا ئىگە بىر
قەدىمىي مىللەت ئۈچۈن ئېيتقاندىمۇ 76 پارچە
رومان بەك ئاز بولۇپ، ھېلىھەم قېزىشنى، يېزىش-
نى كۈتۈپ تۇرغان تېمىلار يېزىلغانلىرىدىن
نەچچە ھەسسە كۆپ. ھەق گەپنى قىلغاندا، گەرچە
بىزدىكى تارىخى تېمىلاردىكى رومانلار رومانچى-
لىقىمىزنىڭ ئاساسى مۇۋەپپەقىيىتىگە ۋەكىللىك
قىلىپ كەلگىنى بىلەن، سۈپىتى يۇقىرىلىرى ئاز،
تۆۋەنلىرى يەنىلا كۆپ سانلىقنى ئىگىلىگەن
بولۇپ، بىزدە تېخى «سۇ بويىدا» دەك، «ئۈچ پا-
دىشاھلىق ھەققىدە قىسسە» دەك، «كاڭشى خان-
دانلىقى» دەك بىر دەۋرنى يۈدۈپ كېلەلىگەن رو-
مانلار مەيدانغا كەلگىنى يوق. تارىخى رومانلىرى-
مىزنىڭ كۆپ قىسمى يۈزە، تارىخقا چوڭقۇرلاپ
كىرىش، پاكىتلارنى قېزىشتىن كۆرە توقۇلمىغا
كۆچەش، بىر تېمىنى بىر نەچچە ئادەم تەكرار
يېزىش، تارىخنى قايتا نامايان قىلالماسلىق، ئو-
قۇرمەنلەرنى شۇ تارىخ قوينىغا باشلاپ كىرەل-
مەسلىك خاھىشلىرى خېلىلا ئېغىر بولۇپ،
ئىككى خانلىق سانغا قاراپلا «تارىخى رومانلار
بەك كۆپ بولۇپ كەتتى» دېيىش مۇۋاپىق ئەمەس.
مېنىڭچە، تارىخى رومانلارمۇ رېئال رومانلارغا
ئوخشاشلا يېتەرسىز بولۇپ، ھازىرچە يازغۇچىلارغا
رامكا بەلگىلەپ بېرىدىغان ئىشنى قىلمىساق،
كىم قايسى ساھەگە پىششىق بولسا، شۇ ساھەدە
قەلەم تەۋرەتسە. مۇھىمى سۈپەتكە قارىساق ۋە
كۈچىسەك، مۇمكىن بولسا كەسپلەشتۈرۈشكە
ئەھمىيەت بەرسەك، دەپ قارايمەن.

2. روماننىڭ ئۆلچىمى توغرىسىدا

بۇ، نۆۋەتتە رومان ئىجادىيىتى ۋە نەشرى-
ياتچىلىق ساھەسىدە تازا ئېنىق بولۇپ كېتەلمى-
گەن مەسىلىلەرنىڭ بىرى. خەنزۇ ئەدەبىياتىدا،
مىڭ خەتتىن 20 مىڭ خەتكىچە بولسا ھېكايە، 30
مىڭ خەتتىن 100 مىڭ خەتكىچە بولسا پوۋېست،
ئۇنىڭدىن يۇقىرىلىرىنى رومان دەپ بېكىتىش
ئادىتى بار ئىكەن. ئېنىقكى، بۇ، پروزىنىڭ ھەج-
مىگىلا قاراپ ئېيتىلغان ئۆلچەم بولۇپ، ئۇ پرو-
زىنىڭ، جۈملىدىن روماننىڭ كونكرېت ژانىر ئا-
لاھىدىلىكىنى تولۇق گەۋدىلەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ.
رايونىمىزدىكى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ «يېزىقچى-
لىق» ۋە «ئەدەبىيات نەزەرىيىسى» دەرسلىكلى-
رىدە سۆزلىنىۋاتقان رومانغا ئائىت مەزمۇنلارمۇ
سەل مۇجمەل بولۇپ، ھازىر يېزىلىۋاتقان روما-
نلارنىڭ ئەمەلىيىتىگە تازا ماس كەلمەيدۇ.

ئومۇمەن، رومان ھەققىدىكى تەبىرلەر، ئۆل-
چەملەردە ئاساسەن ھەجىم ئالاھىدىلىكى تۇتقا
قىلىنغان بولۇپ، ھەممىسىدە بىر تەرەپلىمىلىك
ساقلانغان. شۇ سەۋەبلىك بىر قىسىم ئاپتورلار ۋە
ئوقۇرمەنلەر ئارىسىدا: «بىر ئۇزۇن ۋەقەنى بايان
قىلسىلا رومان بولىدۇ» دەيدىغان قاراش باش
كۆتۈرۈپ، ئىجادىيىتىنى بىراقلا روماندىن باشلا-
يدىغانلار كۆپىيىپ قالغان. قاراشلار مۇجمەل ۋە
ھەرخىل بولغاچقا، ئاپتور رومان دەپ يازسا، ژۇر-
نالLار پوۋېست دەپ ئېلان قىلىدىغان، ژۇرناللار
پوۋېست دەپ ئېلان قىلغاننى نەشرىياتلار رومان
دەپ نەشر قىلىدىغان ئىشلارمۇ بىر نەچچە قېتىم
سادىر بولغان.

ئۇنداقتا روماننىڭ ئۆلچىمى قانداق بولۇشى
كېرەك؟ ئېنىقكى، بۇ بىر چوڭ تېما بولۇپ، بۇ
كىچىك ماقالىدە تولۇق يورۇتۇپ بېرىش قىيىن.
شۇڭا، مەن روماننىڭ ئۆلچىمى ھەققىدىكى تەپ-
سىلىي ئىزدىنىشىمنى يەنە بىر پارچە ماقالىغا
قالدۇرۇپ، ئومۇمىي تەلەپلىرى ھەققىدىكى تو-
تاقراق بايانىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتىمەن:

مېنىڭچە، رومانىنى ھەجىم، مەزمۇن ۋە بە-

دىئىلىكتىن ئىبارەت ئۈچ ئۆلچەم بويىچە باھالاش بىر قەدەر ئەقىلگە مۇۋاپىق.

1) ھەجىم ئۆلچىمى: ھەجىم رومان چەتنەپ ئۆتۈپ كېتەلمەيدىغان مۇھىم ئۆلچەملەرنىڭ بىرى. رومان دېيىلسە، كۆپ ھاللاردا تۆت، بەش يۈز بەت ئەتراپىدىكى مۇستەقىل يىرىك ئەدەبىي ئەسەر (كىتاب) كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ (كۆپ توملۇق رومانلارمۇ مۇشۇ ئۆلچەم بويىچە قىسىملارغا بۆلىنىدۇ). بۇ ھەر قايسى مىللەتلەر ئەدەبىياتى ۋە نەشرىياتچىلىقىدا ئاساسەن ئوخشاش بولۇپ، ئۇنى رومانىنىڭ ھەجىم جەھەتتىكى ئۆلچىمىنى بېكىتىشتە ئاساس قىلىشقا بولىدۇ. بەلكىم بەزىلەر «بىيوگ ـ ژارگال»، «ئېچىنىش» رومانلىرىنى مىسال قىلىپ، بۇ قارىشىمغا قوشۇلماسلىقى مۇمكىن. مېنىڭچە بولغاندا، رومانلار ئىمكانقەدەر ئىخچام بولسا، «بىر جۈملىسى مىڭ جۈملىگە تەڭ بولۇپ»، ئاز سەھىپىلىرى بىلەن ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ مەزمۇننى ئىپادىلەش ئىقتىدارىنى ھازىرلىيالىسا، ئەلۋەتتە قوش قوللاپ ئالقىشلاش زۆرۈر. لېكىن، بۇ بىر ئارزۇلا بولۇپ، 10 تونىنا كۆمۈرنى ئۈچ چاقلىق كىرا ھارۋىسىغا باسقىلى، تۆگىنىڭ يۈكىنى تۆگە قۇشىغا ئارتقىلى بولمىغاندەك، رومانغا چۈشلۇق ۋەقە، ئىدىيە ھەم پېرسوناژنى يۈز، ئىككى يۈز بەتلىك سەھىپە ئارقىلىق يورىتىپ بېرىش قىيىنغا توختايدۇ، بەلكىم ئۇ مۇمكىن بولمايدىغان ئىش. شۇڭا، قىسقا بولۇشنى زىيادە تەكىتلىمەسلىك، ھېچ دېمىگەندە قىسقا بولۇشنى ئارتۇقچىلىق دەپ قارىماسلىق، بىر قىسىمنىڭ ھەجىمىنىڭ تۆت، بەش يۈز بەت بولۇشنى تۇتقا قىلىش مۇۋاپىق. ئەلۋەتتە، بىز بۇ يەردە تەكىتلەۋاتقان «تۆت، بەش يۈز بەت ئەتراپىدا بولۇش» ئۆلچىمى ئەدەبىياتنىڭ، جۈملىدىن رومانىنىڭ ئۆزىگە خاس قانۇنىيەتلىرىنى چىقىش قىلغان ۋە ئۇنىڭغا بويسۇندۇرۇلغان ئۆلچەم بولۇپ، ئىككى بىكارچىنىڭ ياشلار بايرىمىدىكى بىر كۈنلۈك تۇترۇقسىز خىيالى خاتىرىلەنگەن تۆت، بەش يۈز بەتلىك يازمىنى ھەرگىزمۇ رومان دەپ ئاتىمايمىز.

2) مەزمۇن ئۆلچىمى: بۇنىڭدا ئاساسلىقى تېمىنىڭ ئەھمىيەتلىك تاللانغان ـ تاللانمىغانلىقى، ئاپتورنىڭ تىپىك ئوبرازلارنى يارىتىش ئارقىلىق، ئۆزى تەسۋىرلىمەكچى بولغان دەۋرنىڭ ئومۇمىي ۋە ئايرىم ئالاھىدىلىكلىرىنى كۆرسىتىپ بېرەلىگەن ياكى بېرەلمىگەنلىكىگە قاراش كېرەك. مەسىلەن: «ئىز»، «ئويغانغان زېمىن»، «ئانا يۇرت» رومانلىرى دەك. ئېنىقكى، بىز يۇقىرىقى رومانلارنى ئوقۇغىنىمىزدا، ھەر بىرىدە بىر دەۋرنىڭ سىيماسىنى كۆرەلەيمىز، تىنىقىنى سېزەلەيمىز.

3) بەدىئىيلىك ئۆلچىمى. بۇ ئەڭ مۇھىم ۋە كەڭ دائىرىلىك ئۆلچەمدۇر. بەدىئىيلىك ئۆلچىمىنىڭ دائىرىسى كەڭ، خاسلىقى يۇقىرى بولۇپ، ئاساسلىقى ئاپتورنىڭ باش تېما ئېھتىياجىغا ئاساسەن، ماتېرىيال توپلاش، ئۇنى ئىلغاش، تاۋلاش، ئىش قوشۇش، تېمىنى تەشكىللەش، باب ـ قىسىملارغا بۆلۈش، ۋەقەلىكنى قانات يايدۇرۇش، پېرسوناژلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى بېكىتىش ۋە مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىش، تىل ئىشلىتىش، بايان بىلەن تەسۋىر، قىسقا يېزىش بىلەن تەپسىلىي يېزىشنىڭ مۇناسىۋىتىنى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىش، ئىستىلىستىكىلىق ۋاستىلەردىن ئەپچىللىك بىلەن پايدىلىنىپ، تىلنىڭ ئىپادىلەش ئۈنۈمىنى ئاشۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردىكى تېخنىكىلىق ھالقىلارنى مۇۋاپىق جىپسىلاشتۇرۇش ۋە ماس قەدەمدە راۋاجلاندۇرۇش ئىقتىدارىغا قارىتىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ قانداق بولۇشى ماھىيەتتە بىر پۈتۈن ئەسەرنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدۇ. بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقاندا، قانداق يېزىش، نېمىنى يېزىشتەكلا مۇھىم بولۇپ، تېما قانچە ياخشى تاللانغىنى بىلەن ئۇنى مۇۋاپىق يورىتىپ بېرەلمىسە ــ بەدىئىيلىكى كۆڭۈلدىكىدەك چىقمىسا، بۇ تېمىنىڭ تازا ئەھمىيىتى، بۇ رومانىنىڭ تازا خېرىدارلىقى بولمايدۇ.

3. رومان ئوبزورچىلىقى ۋە رومان نەزەرىيىسى تەتقىقاتىنى كۈچەيتىش مەسىلىسى

رومان ئوبزورچىلىقى بىزدىكى ئەڭ ئاجىز ھالقا. بۇنداق بولۇشىدا بىرى، قوشۇن يوق، بار دېيىلگەندىمۇ كۆلەم ۋە سەۋىيىسىدە چېكىنىش ئېغىر. يەنە بىرى، تەتقىقات «ئىز»، «ئىزدىنىش»، «ئويغانغان زېمىن» قاتارلىق بىر نەچچە رومانغا مەركەزلىشىپ قالغان بولۇپ، بەش، ئالتە پارچە رومان ئېلان قىلىپمۇ مەتبۇئات يۈزىدە يا ياخشى، يا يامان دەپ بىرەر بەتلىك بولسىمۇ باھاغا ئېرىشەلمىگەن يازغۇچىلار ۋە رومانلار كۆپ. يازغۇچىلار بىلەن ئوبزورچىلار ئارىسىدىكى چۈشىنىش يېتەرسىز، يازغۇچىلاردا ماختاشنىلا ياقتۇرۇش، تەنقىدتىن قورقۇش، ئوبزورچىلاردا يازغۇچىلارنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ، مەۋجۇت مەسىلىلەردىن قەستەن

ئۆزىنى قاچۇرۇش، گەپ ئويىنىتىپ ئۆتۈپ كېتىش خاھىشى بىر قەدەر ئېغىر. ئەدەبىيات ـ سەنئەت تەشكىلاتلىرى ۋە ژۇرناللاردىكى ئەدەبىي تەنقىدچىلىك، جۈملىدىن رومان ئوبزورچىلىقىغا تۇتقان پوزىتسىيىسى قىزغىن بولۇپ، ئوبزورچىلارنى ھەر جەھەتتىن قوللاۋاتىدۇ، ئەسىرى بولسىلا (ھەتتا سۈپىتى ئادەتتىكىلىرىنىمۇ) تەشەببۇسكارلىق بىلەن يورۇقلۇققا چىقىرىشقا تىرىشىۋاتىدۇ. لېكىن، نەشرىياتلارنىڭ پوزىتسىيىسى بەكلا سوغۇق بولۇپ، بىرەر پارچە ماقالە ـ ئوبزورلار توپلىمىنىڭ كېپىنى چىقىرىپ بولغۇچە، تەھرىرلەرنىڭ ئاپتاپتەك چىرايى بىردىنلا تۇتۇلۇپ، يوقىلاڭ باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ، گەپنىڭ تېمىسىنى يۆتكەپ، ئېغىز ئاچقۇزمايدۇ. نەتىجىدە، ئوبزورچىنىڭ بەكمۇ تەستە ۋۇجۇتقا چىقارغان مەھسۇلاتلىرى گېزىت ـ ژۇرنال سەھىپىلىرىدىن ھالقىيالمايدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئوبزورچىلار نەشرىياتلارنىڭ خالىس تەشۋىقاتچىلىرى، ھەقسىز ئېلانچىلىرى بولۇپ، نۇرغۇن ئوقۇرمەنلەر ئوبزورچىلارنىڭ ئىنكاسىغا ئاساسەن كىتاب تاللايدۇ ۋە ئوقۇيدۇ. بۇ ئۆز نۆۋىتىدە كىتابلارنىڭ سېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، كىتابلارنىڭ كۆپلەپ سېتىلىشى نەشرىياتلارنىڭ كىرىمىنى كۆپەيتىدۇ... ئەمدى رومان نەزەرىيىسى مەسىلىسىگە كەلسەك، ھازىرچە ئۇنىڭدىن سۆز ئېچىش سەل بالدۇرلۇق قىلىدۇ. ئالىي، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىكلىرىگە كىرگۈزۈلگەن رومان نەزەرىيىسىگە ئائىت مەزمۇنلار بىرىنچىدىن، نوقۇل ھالدىكى تەرجىمە؛ ئىككىنچىدىن، بىر ـ بىرىنىڭ كۆپەيتىلمىسى؛ ئۈچىنچىدىن، كونا؛ تۆتىنچىدىن، چولتا بولۇپ، نۆۋەتتىكى رومان ئىجادىيىتى ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن ماس كەلمەيدۇ، شۇ سەۋەبلىك يېتەكچىلىك رولىدىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. ئۇنداقتا، قانداق قىلىش كېرەك؟ بىر ئېغىز گەپ، ئېغىزدا، نۇتۇقلاردىلا ئەمەس، بەلكى ئەمەلىي قوللاش، مەقسەتلىك ئىزدىنىشنى كۈچەيتىش كېرەك. رومان ئىجادىيىتى مۇھاكىمە يىغىنىدا، تەكلىپ بىلەن قاتناشقان نەشرىيات مەسئۇللىرى، يازغۇچىلارنىڭ رومان ئىجادىيىتىنى يۈكسەلدۈرۈشتە، ئالدى بىلەن رومان ئوبزورچىلىقى ۋە نەزەرىيىسى تەتقىقاتىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى تەكلىپىگە جاۋابەن، بۇندىن كېيىنكى نەشرىياتچىلىقتا، ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا رومانچىلىققا قارىتا مايىللىق سىياستى يۈرگۈزۈش بىلەن بىرگە، پائال شارائىت ھازىرلاپ، رومانچىلىققا ئائىت ماقالە ـ ئوبزورچىلىقنى قوللايدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدىلەرنى بەردى. بۇ بىر ياخشى سىگنال. بىزدە: «ئەرنىڭ سۆزى قەسەم دېمەكتۇر»، دەيدىغان ھېكمەت بار. بىز شۇنىڭغا چوڭقۇر ئىشىنىمىزكى، نەشرىيات مەسئۇللىرى چوقۇم ۋەدىسىدە تۇرىدۇ. چۈنكى، بىرىنچىدىن، ۋەدە بەرگەنلەر ئەر كىشى، ئىككىنچىدىن، بىرەر ـ ئىككى پارچە ماقالە ـ ئوبزورلار توپلىمىغا ئالەمچە مەبلەغ كەتمەيدىغانلىقىنى، ماقالە ـ ئوبزورلار توپلاملىرىنىڭ بازىرىنىڭ رومانلاردەك تېز بولمىغىنى بىلەن تەسەۋۋۇرىمىزدىكىدەك كاساتمۇ ئەمەسلىكىنى، بۇ توپلاملاردىكى ماقالىلەرنىڭ ئېلانلىق، تەشۋىقاتلىق رولى ئارقىلىق، كىتابلارنىڭ سېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئىجابىي رول ئوينايدىغانلىقىنى، كۆرۈنۈشتە بويىدىن ئازراق زىيان تارتقاندەك قىلغىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە ئېنىدىن پايدا ئالالايدىغانلىقىنى ئۇلار ئوبدان بىلىدۇ ۋە چۈشىنىدۇ.

يېشىل چىراغ يېقىلىپ، ئۇنىڭدا ماڭىدىغانغا ئادەم بولمىسا تېخىمۇ قاملاشمايدۇ. بىزدىكى بىرىنچى ئەۋلاد ئوبزورچىلار ياشىنىپ قالدى، كېيىن يېتىشىپ چىققانلارنىڭ قىزغىنلىقى ۋە ئىزچىللىقى كەمچىل بولۇپ، كۆلەم ۋە تەسىر شەكىللەندۈرەلمىدى. لېكىن، كۆڭۈل قويسا ئەدەبىي ئوبزورچىلىقنىڭ يېڭى تارىخى شارائىتتىكى تەلىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ياراملىق نامزاتلار، ئۈمىدلىك مايسىلارمۇ ئاز ئەمەس. مېنىڭچە، ئەدەبىيات ـ سەنئەت تەشكىلاتلىرى، ژۇرناللار، نەشرىياتلار قوللىسا، ئوبزورچىلارمۇ جىم تۇرمىسا، مەقسەتلىك ئىزدىنىشنى كۈچەيتسە، پەسكويغا چۈشۈپ قالغان ئەدەبىي ئوبزورچىلىقىمىزغا قايتىدىن ھاياتى كۈچ بېغىشلاش تامامەن مۇمكىن.

4. رومانچىلىقنىڭ كەلگۈسىدىكى تەرەققىيات ئىستىقبالى ھەققىدە

تېمىسىدىن چىقىپ تۇرۇپتىكى، بۇ قېتىملىق يىغىننىڭ ئاساسىي مەقسىتى ـــ شىنجاڭ رومانچىلىقىنىڭ 10 يىللىق ئومۇمىي ئەھۋالىدىن خۇلاسە چىقىرىپ، تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، كەلگۈسىدىكى تەرەققىيات ئەندىزىسى ئۈستىدە ئىزدىنىشتىن ئىبارەت. ئۇيغۇرلار گۇرۇپپىسىنىڭ مۇزاكىرىسىدە ئەڭ كۆپ ۋە مەر-

كەزلىك چۈشكەن پىكىرلەرنىڭ بىرى، رومانچىلىقتا ساندىن سۈپەتكە ئۆتۈش مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. لېكىن، چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا، مەلۇم بىر نەشرىياتنىڭ خادىمى شىرەيىمىزگە كېلىپ: «رومان بارمۇ، يېزىلىپ بولغانلىرى بولسىمۇ، يېزىلىۋاتقانلىرى بولسىمۇ، يازماقچى بولغانلىرى بولسىمۇ بولىدۇ، توختاملىشىمىز، ئىسمى رومان بولسىلا بولىۋېرىدۇ...» دېگەن گەپنى قىلىپ قالدى. مەن سەل ھەيران بولۇپ، بۇ خادىمنىڭ ئېغىزىغا قاراپلا قالدىم... ئېنىقكى، بۇ خادىمنىڭ رومانچىلىقنى سۈپەتكە بۇراش مەسىلىسى تەكىتلىنىۋاتقان يىغىنىنىڭ تۈز-تامىقىنى يەپ تۇرۇپ قارشى مۇقامدا قىلغان بۇ سۆزى مەندە ئالاھىدە ئىنكاس قوزغىدى. مەن ئۇنى مۇنداق مەنىلەردە چۈشىنىپ باقتىم: بىرى، نەشرىياتلارنىڭ رومان نەشر قىلىش قىزغىنلىقى ھەقىقەتەن يۇقىرىكەن، ئېنىقكى، بۇنىڭ رومانچىلىقىمىزنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىزدىكى پايدىسى مۆلچەرلىگۈسىز. يەنە بىرى، خۇددى ئىجتىھاتلىق مۇھەررىر مۇھەممەت تۇردى مىرزا ئەخمەت ئەپەندى ئېيتقاندەك: «خەلقىمىزنىڭ رومان ئوقۇش قىزغىنلىقى ئالاھىدە يۇقىرى بولۇپ، ئېھتىياجنى قاندۇرالمايۋېتىپتۇ»، ئۈچىنچىدىن، خۇددى كېرىمجان ئابدۇرېھىم دېگەندەك: «رومانچىلىقنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا، ئوقۇرمەنلەر مۇھىم رول ئوينايدۇ. ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆپ بولۇشى ناچار رومانلارنىمۇ مەيدانغا كەلتۈرۈپتۇ». يۇقىرىقى شاخلاتمىلىرىمىزنىڭ كۆپ قىسمىدا رومانچىلىقىمىزغا پايدىلىق شارائىتلار ئۆزىنى نامايان قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئۈمىدۋارلىق تۇيغۇسىغا چۈمۈلۈشكە بولىدۇ. لېكىن، يىغىندا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەمىنلىگەن، «ئوقۇپ بىر تەرەپ قىلىشنى كۈتۈپ تۇرىۋاتقان رومانلار» تىزىملىكى ئادەمنى سەل ئويغا سالىدۇ. تىزىملىكتە كۆرسىتىلىشىچە، بۇ نەشرىياتتا «ئوقۇپ بىر تەرەپ قىلىشنى كۈتۈپ تۇرغان رومانلار» جەمئىي 22 پارچە بولۇپ، بۇلاردىن يېرىمى ئىسمى ئەدەبىيات ساھەسىدىكىلەرگە ناتونۇش يېڭى ئاپتورلارنىڭ رومانلىرى ئىكەن. مەن بۇنداق دېيىش ئارقىلىق ئىسمى ئەدەبىيات ۋە ئوقۇرمەنلەر ساھەسىگە ناتونۇش ئاپتورلار رومان يازسا بولمايدۇ، دېمەكچى ئەمەسمەن. يېزىش ھەر كىمنىڭ ئەركى! كۆزدە تۇتقىنىم: «ھېچقانچە بەدىئىي تەربىيىلىنىش ۋە چېنىقىشنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ باقمىغان بۇ بىر تۈركۈم ئاپتورلارنىڭ قىزغىنلىقتا تايىنىپلا يېزىپ چىققان بۇ رومانلىرىنىڭ سۈپىتى قانچىلىك بولار؟ دېگەندىن ئىبارەت بولۇپ، مۇشۇ نۇقتىدا ھەر قانداق بىر ئوقۇرمەن رومانچىلىقىمىزنى سۈپەتكە بوراشتىن بەك چوڭ ئۈمىدلەرنى كۈتۈپ كەتكىلى بولمىغىدەك، دېگەن تۇيغۇغا كېلىپ قالىدۇ. سەۋەبى تولىمۇ ئاددىي: ئەدەبىي ئىجادىيەت مۇشۇ ساھەدە نەتىجە قازىنىشنى نىيەت قىلغان ھەر بىر ئەقىل ئىگىسىدىن ئۆزىنى بېغىشلاش ئالدىنقى شەرتى بىلەن تىنىمسىز ئىزدىنىشنى، خۇددى سەردار يازغۇچىمىز زوردۇن سابىردەك 1800 گرادۇسلۇق كۆزەينەك تاقاپ تۇرۇقلۇق يەنىلا ئوقۇشنى، ئۆگىنىشنى، بەدىئىي مەشىقنى بىر كۈنمۇ توختىتىپ قويماسلىقنى، ئۈزلۈكسىز پىكىر قىلىشنى، يېڭى نىشان، يېڭى پەللە ئۈچۈن بىر ئۆمۈر شەخسىيەتسىز تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلىدىغان ئۇزۇن مۇساپىلىك ئالاھىدە مەدەنىيەت ھادىسىسى بولۇپ، بىر دەملىك، بىر مەزگىللىك قىزغىنلىق بىلەن يۇقىرى سەۋىيىلىك ئەسەرلەرنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. ئەدەبىي ئىجادىيەتتە قىزغىنلىق مۇھىم، تالانت، چىدامچانلىق، ئۈزلۈكسىزلىك، ئۈمىدۋارلىق تېخىمۇ مۇھىم!

ئومۇمەن، نۆۋەتتىكى ئەھۋالىمىزدىن قارىغاندا، رومانچىلىقنىڭ تەرەققىيات يۈزلىنىشى سەل مۇجمەل بولۇپ، ئۇنى ئوبيېكتىپ، توغرا مۆلچەرلىشىمىز، ھەر ۋاقىت ئۈمىدۋار بولۇشىمىز، ئارتۇقچە ئۈمىدلىنىپ، بىخۇتلىشىپمۇ قالماسلىقىمىز، سۈپەت ئۆتكىلىگە ھۇجۇم قىلىشتا، يەنىلا تەجرىبىلىك يازغۇچىلارغا تايىنىشىمىز، بازار خالىدى دەپ «پاخال» ئەسەرلەرنى بەك كۆپ نەشر قىلىۋېتىپ، ئوقۇرمەنلەرنى ئۈمىدسىزلەندۈرۈپ قويۇشتىن ھەر ۋاقىت ساقلىنىشىمىز لازىم.

يۇقىرىقىلار مېنىڭ ئىككى قېتىملىق ئىجادىيەت يىغىنىغا قاتنىشىش جەريانىدا ئېرىشكەن ھاسىلاتلىرىمنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، پايدىسى بولار دېگەن ئۈمىدتە كەسپداشلارنىڭ ھۇزۇرىغا سۇندۇم. بىر تەرەپلىمە قاراشلار بولسا، تەنقىد بېرىشىنى، شۇنداقلا قىممەتلىك نىئمەتلىرىنى مۇلاھىزە داستىخىنىدىن ئايىماسلىقىنى سەممىي ئۈمىد قىلىمەن.

(ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومىدا)

تەھرىرى: **تۇرسۇنجان مۇھەممەت**

ئابدۇخالىق مەتتۇرسۇن

قاراقۇرۇم ئېتەكلىرىدىكى قەدىمىي مەدەنىيەت ئىزى ــ لۇش قەبرىستانـ لىقى خارابىسى توغرىسىدا

دەۋر چاقى يېڭى ئەسىر ۋە يېڭى ئىرانىڭ بوسۇغىـ
سىدىن ئەمدىلا ئاتلىغان پەيتلەردە، قاراقۇرۇم تاغلىرى ئاـ
رىسىدا غايەت زور ۋە سىرلىق مەدەنىيەت بايلىقلىرىنى يوـ
شۇرۇپ ياتقان كېرىيە دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىنىدىكى
لۇش قەدىمىي قەبرىستانلىقى تارىخنىڭ ئۈچ مىڭ يىللىق
چاڭ ـ توزانلىرىنى قېقىۋېتىپ يېپيېڭى قىياپەت بىلەن
كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولدى. بۇ قەدىمىي قەبـ
رىستانلىقنىڭ تۇيۇقسىز بايقىلىشى ۋە قېزىلىشى ئارخېـ
ئولوگىيە ئىلمىنى يىراق قەدىمىي زاماندىكى ئىنسانلارـ
نىڭ تۇرمۇش ۋە مەدەنىيىتى ھەققىدە زور تۆركۈمدىكى
بىرىنچى قول ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىن ئەتتى. قاراقۇرۇم
ئېتەكلىرىدىكى قەدىمىي ھاياتلىق ئىزى ۋە ئۇلار ياراتقان
يۈكسەك مەدەنىيەت كىشىلەرنى قاتتىق ھەيرەتتە قالدۇرـ
دى. قەدىمىي قەبرىستانلىقتىن بايقالغان ھەم دەپنە بوـ
يۇملىرى بەرگەن ئۇچۇرلاردىن، بۇنىڭدىن ئۈچ ئىرا مۇـ
قەددەم بۇ جايلارنىڭ يۈكسەك دەرىجىدىكى مەدەنىيـــەت
دەۋرىنى باشتىن كەچۈرگەنلىكىنى بىلىشكە بولسىـــمۇ،
ئەمما ئىككى ئېقىن قوشۇلىدىغان بۇ جايدا بىرەر مەدەنىـ
يەت ئىزىنىڭ بارلىقى ھەققىدە ھېچقانداق يازما مەلۇمات
قالدۇرۇلمىغان.

لۇش قەدىمىي قەبرىستانلىقى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ
جەنۇبىدىكى ئاتچان تاغلىق يېزىسىنىڭ لۇش كەنتىدىكى
ئارقائۇلاق دېگەن جايغا جايلاشقان. دېڭىز يـۈزىـــدىن 2850
مېتىر ئېگىز، كېرىيە ناھىيە بازىرىغا 120 كىلومېتىر كېـ
لىدۇ. لۇش تاغلىق كەنتى قاراقۇرۇم ئېتەكلىرىدىكى بىر
تەبىئىي كەنت بولۇپ، تەكلىماكان قۇملۇقىغا چوڭقۇرلاپ
كىرگەن كېرىيە بوستانلىقىنى ھاياتلىق سۈيى بىلەن تەـ
مىنلەپ كېلىۋاتقان كېرىيە دەرياسىنىڭ غول ئېقىنىمۇ
مۇشۇ كەنتتىن «ئۇلۇغ دەريا» نامىدا ئېقىپ ئۆتۈپ، يۇقىـ
رى ـ تۆۋەن ئېقىندا باشقا تارماق دەريا ئېقىنلارنى ئۆزىگە
قوشۇۋالغاندىن كېيىن، خوتەن ۋىلايىتى بويىچە ئۈچىنچى
چوڭ دەريا ھېسابلىنىدىغان كېرىيە دەرياسىنى تەشكىل
قىلىپ شىمالغا قاراپ ئاقىدۇ. ئۇلۇغ دەريا قاراقۇرۇم تاغلىـ
رىنىڭ قارلىق چوققىلىرى ئارىسىدىن ئېقىپ كېلـــىپ،
لۇش بوستانلىقىنىڭ غەربىي تەرىپىگە كەلگەندە، شەرق
تەرەپتىن كېلىپ لۇش بوستانلىقى ئوتتۇرىسىدىن كېـ
سىپ ئۆتىدىغان لۇش دەرياسى بىلەن قوشۇلىدۇ. بۇ جايدا
يەنە ئۇلۇغ دەريانىڭ قارشى قاسىنىقىدىكى ئۆگىيەك مەـ
ھەللىسىگە ئۆتىدىغان ھەمدە تاغ يولىنى تۇتاشتۇرۇپ تۇـ
رىدىغان چوڭ كۆۋرۈك، ئۇنىڭ يېنىدا تاشلىنىپ قالغان
ئاسما كۆۋرۈك بار. لۇش قەدىمىي مازار خارابىسى مانا مۇشۇ
ئىككى دەريا قوشۇلىدىغان يېرىم ئارالسىمان دوقمۇشتىكى
دۆڭلۈككە جايلاشقان. لۇش قەدىمىي مازار خارابىسى جايـ
لاشقان يېشىل دۆڭلۈكنىڭ ئۈستى ئەسلى ۋاسكىتبـــول
مەيدانىدىن چوڭراق بىر تەكشىلىك بولۇپ، بۇ دۆڭلۈكـ
نىڭ ئۈستىدە كىشىلەر دائىم خامان ئېتىدىغەن، كېيىنچە
بۇ دۆڭ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپلىرىدا لاي ئېقىتىپ يەر ئۆزلەشـ
تۈرۈلۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ كەنتنىڭ گۇتالغۇ مەھەللىـ
سىدە ئولتۇرۇشلۇق قۇربان داۋۇت تۇنجى بولۇپ بۇ يەردىن
كوزا تېپىۋاپتۇ، باشقىلارمۇ كوزا ۋە باشقا قەدىمىي بويۇمـ
لارنى تېپىۋاپتۇ، قەدىمىي قەبرە ھەققىدىكى پاراڭلار كەڭ
تارقالغاندىن كېيىن، بىر قىسىم بايلىق ئىزدىگۈچىلەرمۇ
بۇ قەدىمىي قەبرىنى ئوغرىلىقچە قازىدىغان بولـۇپتـۇ.
2002 ـ يىلى 6 ـ 7 ـ ئايلاردا جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر
ئاكادېمىيىسىنىڭ بىر گۇرۇپپا تەتقىقاتچىلىرى يىـــراق
قەدىمىي زاماندىكى قاشتېشى يولىنى بويلاپ تـەكـشۈـ
رۈپ ـ تەتقىق قىلىش سەپىرىدە قاراقۇرۇم تاغلىرىغا ئىچـ
كىرىلەپ كىرىپ لۇش بوستانلىقىنى قاراقۇرۇمغا چوڭـ
قۇرلاپ كىرىشتىكى رابات قىلغان. بۇ جەرياندا بۇ گۇرۇپـ
پىدىكى تەتقىقاتچىلار يەرلىكلەرنىڭ مەلۇماتىغا ئاساسەن،
قەدىمىي قەبرىستانلىقنى دەسلەپكى قەدەمدە ئىـــلمىـي
تەكشۈرگەن. 2003 ـ يىلى 7 ـ ئايدا جۇڭگو ئىجتىمـائىـي
پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئارخېلوگىيە تەتقىقات ئورنى شىنـ
جاڭ تارماق ئەترىتىنىڭ باشلىقى دوكتور ۋۇ شىڭخۇا باشـ
چىلىقىدىكى تۆت نەپەر ئارخېئولوگىيە خادىمى بۇ جايـ
دىكى توققۇز ئورۇندىكى قەبرىنى قېزىپ، بايقىغان باش
سۆڭەكنى كاربون 14 تەجرىبىسىدە ئۆلچەش ئارقــلىق،
بۇنىڭدىن 3000 يىل بۇرۇنقى قەبرە ئىكەنلىكىنى بېكىتتى.
2005 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈـ
نىگىچە جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئارـ
خېلوگىيە تەتقىقات ئورنى، خوتەن ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت
يادىكارلىقلىرىنى باشقۇرۇش ئورنى ۋە ئەنخۇي ئۆلكىسى
مىڭچېڭ ناھىيىلىك مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى ئىدارىسى
قاتارلىق ئورۇنلار بىرلىشىپ توققۇز نەپەر ئارخېلوگـدىن
تەشكىللىنىپ 3 ـ قېتىم بۇ قەدىمىي قەبرىستانلىـقـنى
تېخىمۇ كەڭ ـ كۆلەملىك قېزىش ئېلىپ باردى. بۇ قېـ

تىمقى قېزىشتا تەخمىنەن ئۈچ مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە بۇ سىرلىق قەبرىستانلىقنى ئۇزۇنلىقى 130 مېتىر؛ كەڭلىكى 30 مېتىر؛ چوڭقۇرلىقى 10 مېتىر ئەتراپىدا 60 تىن ئارتۇق گۆرلۈكنى قېزىش ئارقىلىق، قاراقۇرۇم ئېتىكىدىكى بۇ قەدىمىي قەبرىستانلىقنى ئىنسانىيەتنىڭ كۆز ئالدىدا تولۇق نامايان قىلدى. شۇ ۋاقىتتا شىنخۇا ئاگېنتلىقى تەرىپىدىن «سىرلىق ‹لۇش مەدەنىيىتى›نى ئىزدەپ» دېگەن چوڭ تېما ئاستىدا «چوڭ تىپتىكى قەدىمىي قەبرىستانلىقتىن غەلىتە دەپنە قىلىنغان گۆرلۈكلەر بايقالدى» نامىدا نەخ مەيدان خەۋىرى تارقىتىلىپ، ھەر ساھەنىڭ دىققەت نەزىرىنى ئۆزىگە تارتتى.

قەدىمكى قەبرە قۇرۇلۇشلىرى بىلەن ھەمدەپنە بۇيۇملىرى ئىپتىدائىي تۇرمۇش ۋە ئادەت ئېتىقادىنىڭ بىر پارچە ئەينىكى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ قەدىمىي قەبرىستانلىقتىكى دەپنە قىلىنىش شەكلى ئىنتايىن غەلىتە بولۇپ، قازغۇچىلارنى قاتتىق ھەيران قالدۇردى. جەسەتلەرنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ بېشى غەرب تەرەپكە، پۇتى شەرق تەرەپكە، پۇت ـ قوللىرى يىغىلغان ھالەتتە قويۇلغان. لەھەتلەرنىڭ دەپنە شەكلى ئىلليپىسسىمان بولۇپ، مېيىت توپ دەپنە قىلىنغان. بىر لەھەتكە ئەڭ ئاز بولغاندا بىر جەسەت، كۆپ بولغاندا توققۇز جەسەت كۆمۈلگەن. ئادەتتىكىلەرگە ئاساسەن 4 ــ 5 ئەتراپىدا جەسەت قويۇلغان. ھەر بىر لەھەتتىكىلەر بىر ئائىلە ياكى بىر قەبىلە ئۇرۇقى بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى، جەسەتلەر قاتلاملىق دەپنە قىلىنغان بولۇپ، بىر قەۋەتتىگە مېيىت قويۇلسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قەۋەت توپا ياتقۇزۇلغان، يەنە ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قەۋەت مېيىت كۆمۈلۈپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە توپا كۆمۈلگەن. بەزىلىرى بىر قەۋەت بولسا، بەزىلىرى ئىككى ياكى ئۈچ قەۋەت قىلىپ ئۈستمۇ ئۈست قويۇلغان. ئەڭ ئۈستى قەۋەت چوڭ تاش بىلەن يېپىلغان. قەبرە ئىچى ئايلانمىسى ياخشى ئايىنىغان قوغۇن ـ تاۋۇزلاردەك چوڭلۇقتىكى تاشلار ئۈستى ـ ئۈستىلەپ تىزىلىپ تام شەكلىدە ياسىلىپ، ئۈستى گۈمبەزسىمان ھالەتتە تىزىلغان تاشلار ئارقىلىق يېپىلغان. ئۇندىن باشقا ھەر بىر قەبرىنىڭ ئالدى تەرىپىگە ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ كۆجە كۆيدۈرۈش، دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىش ئېھتىياجى بىلەن ئوچاقنىڭ كولۇكى چوڭلۇقىدا چەمبەرسىمان تاش تىزىلغان. بۇ ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئۈچ مىڭ يىل بۇرۇنقى دىن مەدەنىيىتى، دۇنيا قاراشلىرى، ھايات ـ مامات ئۇقۇملىرىدىن بىشارەت بېرىدۇ. قەدىمىي زامانلاردا ئوتتۇرا ئاسىيادا ئەڭ كەڭ تارقالغان شامان دىنى ۋە ئۇنىڭدىنمۇ بۇرۇنقى تۇرلۇك ساددا ئىپتىدائىي دىنلارنىڭ ھەممىسىدە، ئەجدادلارنىڭ روھىغا سېغىنىش بىر خىل ئىپتىدائىي ئېتىقاد تۈسىنى ئالغان دىنىي پائالىيەت بولۇپ، «ئوتتۇرا ۋە مەركىزىي ئاسىيا قەدىمكى ئاھالىلىرى ھەر يىلى باھار، ياز پەسلى ئارىسىدا غارلارغا بېرىپ، قۇربانلىق ۋە زىيارەت قىلىپ ئاتا ـ ئانا ئەرۋاھلىرىغا سېغىنىش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بارغان» (ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «ئۇيغۇر پەلسەپە تارىخى»). شامانىزم ئېتىقادى «يەر يۈزى ئىنسانىيەتنىڭ پائالىيەت ماكانى، ئاسمان بولسا تەڭرىلەر ۋە ياخشى روھلارنىڭ دەرگاھى، يەر ئاستى زۇلمەت، جىن ـ ـ ئالۋاستى ۋە يامان روھلارنىڭ ماكانى» دېگەن ئالەم چۈشەنچىلىرىنى ئۆز ئىدېئولوگىيىسىنىڭ ئاساسى قىلغان بولۇپ، ئۆلگەنلەرنىڭ ئەرۋاھلىرىنىمۇ ياخشىلىق ۋە سىلخاۋەت ماكانى بولغان ئاسمانلاردا، دەپ تەسەۋۋۇر قىلغان ۋە ئۇلارغا سېغىنىپ ئوتتىن ئىبارەت بۇيۇكلۇككە، كۆككە تەلپۈنىدىغان ئۇلۇغ مەۋجۇتلۇقنى قەبرە بېشىدا ھازىرلاش ئارقىلىق ياخشى تىلەك، ئارزۇ، سېغىنچىلىرىنى ئوت ئۇچقۇنى ئارقىلىق ئەجدادلار روھىغا ئەۋەتكەن. بۇ قەبرە ئالدىدا تۇرلۇك دىنىي پائالىيەتلەرنى ئۆتكۈزگەن. لۇش قەبرىستانلىق خارابىسىدىكى ھەر بىر قەبرىنىڭ ئالدىغا ياسالغان ئىسرىق ئوچاقلىرىمۇ ئەنە شۇ دىنىي تىلاۋەت ئېھتىياجىدىن ياسالغان بولۇپ، ئەجدادلارنىڭ شامانىزملىق ئېتىقادىنىڭ زاھىرەن ئىپادىسىدۇر.

جەسەتلەرنى تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، بۇ قەبرىستانلىقتىكى قەبرىلەرگە قويۇلغان كىشىلەرنىڭ بوي ئېگىزلىكى 1 70 دىن ئىككى مېتىرغىچە بولۇپ، ئۇلار غولۇس ۋە ئېگىز بويلۇق ئىكەن. بۇنىڭدىن مۇشۇ جايدا ئۈچ مىڭ يىللار ئىلگىرى ھازىرقى زامان ئادەملىرىدىن تەن قۇرۇلمىسى جەھەتتە كۆپ ئۈستۈن بولغان بىر قوۋمنىڭ ياشىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ تەتقىقاتىغا قارىغاندا، «ئۇلارنىڭ يۇملاق شەكىللىك باش سۆڭەكلىرى ياۋروپالىقلارنىڭ باش سۆڭەكلىرىگە يېقىن كېلىش بىلەن بىرگە، يەنە بىز بىلىدىغان ئاز سانلىق مىللەت كىشىلىرىنىڭ باش سۆڭەك شەكلىگە ئوخشاپ قالىدۇ» (ۋۇ شىڭخۇا).

ھەمدەپنە بويۇملاردىن نەقىش ئويۇلغان ۋە سىدام ساپال بويۇملار بىر قەدەر كۆپرەك بولۇپ، ئۇلار ساپال كوزا، خۇمرا، ساپال تەخسە قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ساپال بويۇملاردىكى رومبا شەكىللىك، بېلىق شەكىللىك، ئۈچ بۇلۇڭ شەكىللىك، دولقۇن شەكىللىك نەپىس ئويما رەسىم ۋە نەقىشلەر «لۇش مەدەنىيىتى»نىڭ پارلاق مەنزىرىسىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇلاردىن جۇپ بېلىق سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن ساپال تەخسىلەر ئالاھىدە ئورۇندا تۇرىدۇ. مىس بويۇملاردىن مىس پىچاق، مىستىن ياسالغان ئاتنىڭ ئېغىزدۇرىقى قاتارلىقلار بار. ئۇندىن باشقا ھايۋانات مۈڭگۈزلىرىدە ياسالغان ئېغىزدۇرۇق، ھەرخىل تاشلاردىن ياسالغان ھالقىلار، دېڭىز قۇلۇلىسى (سەدەپ)... قاتارلىق بىرەر يۈزدىن ئارتۇق بويۇملار بار.

uyghurkitap.com

تەتقىقاتچىلار يەنە قەبرىستانلىقنىڭ 6 ـ نومۇرلۇق گۆرلۈكىدىن بۇنىڭدىن 4 مىڭ يىل بۇرۇنقى دەۋرلەرگە تەۋە بىر مېتىر قېلىنلىقتىكى بىر قەۋەت كوكس كۆلى بايقىغان بولۇپ، بۇ جايغا جەسەت دەپنە قىلىشتىن مىڭ يىل قەدىمكى زامانلارغا توغرا كېلىدىكەن.

سەنئەت تۈسىنى ئالغان ھەر خىل قول ھۈنەر بويۇملىرى قاراقۇرۇم ۋادىسىدا ياشىغان قەدىمكى ئەجدادلارنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىنى بېيىتقان بولۇپ، ساپال بويۇملارنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنىڭ گۈزەل ئېستېتىك تۇيغۇلىرىنى نەقىش قىلىپ ئويۇش، تاش ماتېرىياللاردىن تۈرلۈك مونچاقلارنى ياساش بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇلار ھەتتا ھېقىقلار بىلەن قاپلانغان چىرايلىق زەنجىرلەرنى بويۇن، قول، پۇتلىرىغا ئېسىشقان. ئاياللار كۆمۈر گۆھىرى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ قاش كىرپىكلىرىنى بوياشنى بىلگەن ۋە تېخىمۇ جەزىبىدارلىققا ئىگە قىلغان.

قەبرىستانلىقتىن زور مىقداردىكى ساپال بويۇملاردىن سىرت، يەنە سىلىندىرسىمان تاش ياكى سۆڭەك بىزەك بويۇملىرى، مونچاق مارجانلار، شۇنداقلا يەنە يېشىل قاشتېشى ھالقا قاتارلىقلار بايقالغان بولۇپ، لۇش قەبرىستانلىقىدىن تېپىلغان قاشتېشى بىلەزۈك شىنجاڭ تارىخىدا بايقالغان ئەڭ دەسلەپكى قاشتېشى بىلەزۈك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. لۇش كەنتى كېرىيەنىڭ، جۈملىدىن خوتەن تاغلىق رايونىنىڭ ئاساسلىق قاشتېشى چىقىدىغان رايونلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، بۇنىڭدىن 3 مىڭ يىل بۇرۇن بۇ جايدا پائالىيەت ئېلىپ بارغان ئىنسانلار قاشتېشىنى زىننەت بۇيۇمى قاتارىدا ئىشلەتكەن. بۇ ھەقتە تارىخچى غەيرەتجان ئوسمانمۇ ئۆزىنىڭ «ئۇيغۇر تارىخ مەدەنىيىتىگە دائىر مۇلاھىزىلەر» ناملىق كىتابىدا، «بۇنىڭدىن 4 ـ 5 مىڭ يىل ئىلگىرى تارىم ۋادىسىدا قاشتېشى ئويمىچىلىق تېخنىكىسى ئىختىرا قىلىنغان. بۇ دۇنيا بويىچە ئەڭ بۇرۇن ئىگىلەنگەن ھۈنەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ» دەپ يازىدۇ.

بۇ قەبرىستانلىقتىن يەنە زور مىقداردىكى قول ھۈنەرۋەنچىلىكتە كامالەتكە يەتكەن مىس پىچاق، مىس ئوق ئۇچى، مىس بىلەزۈك قاتارلىقلار تېپىلغان. كىشىنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرىدىغىنى شۇكى، يەنە بىر قەبرىدىن تۆمۈر پىچاق تېپىلغان. ئىنسانلار جەمئىيىتىدە تۆمۈردىن پايدىلىنىش ۋە تۆمۈر ئىشلىتىشنىڭ باشلانغانلىقى ماددىي مەدەنىيەت جەھەتتىكى بىر قېتىملىق سەكرەش بولۇپ، تۆمۈرنىڭ ئىشلىتىلىشى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى زور دەرىجىدە ئىلگىرى سۈرگەن. تارىختا ھەر قايسى ئەل رايونلىرىنىڭ بۇ مەدەنىيەت دەۋرىگە يېتىشىمۇ ئوخشاش ۋاقىتتا بولمىغان. دۇنيا تارىخىدا مىلادىدىن بۇرۇنقى 17 ـ ئەسىردىن مىلادىدىن بۇرۇنقى 13 ـ ئەسىرگىچە كىچىك ئاسىيادا قۇدرەت تاپقان قەدىمكى ھېتتىت خەلقى مىلادىدىن بۇرۇنقى 1400 يىل ئىلگىرىكى ۋاقىتلاردا تۇنجى بولۇپ تۆمۈر تاۋلاپ، قورال ـ سايمانلارنى ئىشلەتكەن. ئۇلار ئىنسانلار تارىخىدا تۇنجى بولۇپ تۆمۈردىن پايدىلىنىپ قورال ـ سايمان ياسىغان خەلق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

3 مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە بولغان لۇش قەدىمىي قەبرىستانلىقىدىن نەپىس ئىشلەنگەن تۆمۈر قورالنىڭ تېپىلىشى لۇش مەدەنىيىتىنى ياراتقان قەدىمىي قەۋمنىڭ مىلادىدىن بۇرۇنقى 10 ـ ئەسىرلەردىن باشلاپلا تۆمۈر بىلەن تونۇشۇپ بولغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ئالىم ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىنمۇ ئۆزىنىڭ «قەدىمكى مەركىزىي ئاسىيا» ناملىق ئەسىرىدە، «مەركىزىي ئاسىيادا تۆمۈر تەخمىنەن ھىندىستان بىلەن ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىن بىر ـ ئىككى ئەسىر ئىلگىرى تۇرمۇشقا كىرگەن بولۇشى ئېھتىمال» (41 ـ بەت) دەپ يېزىش ئارقىلىق، مەركىزىي ئاسىيا خەلقىنىڭ تۆمۈر بىلەن تونۇشۇش تارىخىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئۇزۇنلىقىغا بولغان قىياسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتكەن. قەبرىستانلىق توپراق قاتلىمى ئارىسىدىن بايقالغان ئىككى ئوچاقمۇ بۇ جايدا يەنە مېتال ئېرىتىش تېخنىكىسىنىڭ ئاللىقاچان پەيدا بولغانلىقىنىڭ دەلىلىدۇر. قەدىمكى زامان ئاپتورلىرىدىن لى داۋيۈەن (مىلادىيە 472 ـــ 527) «سۇ ئېقىنلار تەزكىرىسى. دەريالارغا ئىزاھات» ناملىق كىتابىدا «كۆسەندە تاش كۆمۈر بىلەن تۆمۈر تاۋلىنىپ 36 خانلىق تەمىن ئېتىلىدۇ» دەپ يازغان بولۇپ، 1986 ـ يىلى نەشر قىلىنغان «جۇڭگونىڭ قەدىمكى كۆمۈر ئېچىش تارىخى» ناملىق كىتابتا بۇ «ئېلىمىزنىڭ تاش كۆمۈر بىلەن تۆمۈر تاۋلىغانلىقىغا ئائىت ئەڭ بۇرۇنقى خاتىرە» دەپ مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەن. 1987 ـ يىلى نەشر قىلىنغان «پەن تېخنىكىنىڭ قىسقىچە تارىخى» ناملىق كىتابتىكى بايانلارغا قارىغاندا، كېيىنكى زامانلاردا تېخنىكىدا ئالدىدا كەتكەن غەربىي ياۋروپادا بۇ خىل پەن تېخنىكا 18 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگەندە ئاندىن قوللىنىلغان.

لۇش قەبرىستانلىق خارابىسىدىكى ھەر قايسى قەبرە ۋە دەپنە بويۇملارنىڭ كاربون 14 ئانالىز ئارقىلىق يىل دەۋرىنى ئېنىقلاشتىكى يىل دەۋر ئارىلىقلىرى، قاتلامسىمان دەپنە ھالىتىدىكى ھەر قايسى قاتلاملارنىڭ دەپنە قىلىش ۋاقتىنىڭ ئوخشىماسلىقى، شۇنداقلا ھەمدەپنە بويۇملاردىكى نەپىسلىك ۋە تۇرمۇشچانلىقنىڭ يۇقىرىلىقىغا قاراپ، بۇ خەلقنىڭ خاس چارۋىچىلىق ئىگىلىكىدىكى كۆچمەن تۇرمۇش بىلەنلا ئۆتمەستىن، بەلكى قاتتىق دېتال ھالىتى مۇكەممەل بولغان مۇقىم ئولتۇراق ھالىتىنىڭمۇ بارلىقىنى قىياس قىلىشقا بولىدۇ.

(ئاپتور: كېرىيە ناھىيىلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە)

تەھرىرى: **تۇرسۇنجان مۇھەممەت**

ئابدۇرېھىم زۇنۇن

قىسمەن شېئىرلاردىكى مەنتىقسىزلىق ئۈستىدە مۇلاھىزە

«يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلى كۈچلۈك بولغان ئاپتورلار قوشۇنىنىڭ يېقىندىن قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى، ياش، ئىقتىدارلىق ۋە مەسئۇلىيەتچان مۇھەررىرلەرنىڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى، يەنى ئەسەر تاللاش، تەھرىرلەش، كوررېكتور كۆرۈش، مۇقاۋا، بەت لايىھىسى قاتارلىق ئۆتكەللەرنى چىڭ تۇتۇشى، نەتىجىسىدە يىلدىن ـ يىلغا، ساندىن ـ سانغا سۈپەت جەھەتتە كۆرۈنەرلىك ئۆسۈپ، تەڭ دەرىجىلىك ژۇرناللار ئىچىدە ئالدىنقى قاتارغا ئۆتۈپ، ھەقىقىي مەنىدىكى «قاشتېشى»غا ئايلىنىپ، ئوقۇرمەنلەر ئىزدەپ ـ سوراپ، تالىشىپ ئوقۇيدىغان ئەتىۋارلىق ژۇرنالغا ئايلاندى.

بىزدە: «قوشناچىمىنىڭ ئېشىنى ئوخشاتقىنى، موللىكامىنىڭ ئوتىيېشى» دېگەن گەپ بار. ئەسلىدىنلا «تۇزى» ئارتۇق ياكى كەم بولۇپ قالغان، خېمىرىغا ئىشلەنمىگەن، خورۇچى يېتەرلىك بولمىغان غىزا ھەر قانچە ئۇستا ئاشپەزنىڭ قولىدىن چىققان تەقدىردىمۇ ئېغىزغا تېتىشى ناتايىن. شۇڭا، ئۆز ئۈستىگە ناھايىتى ئېغىر مەسئۇلىيەتنى ئالغان جاپاكەش قەلەمكەشلەرنىڭ ئۆز يازمىلىرىغا مىللەتكە، خەلققە، ئەۋلادلارغا، دەۋرگە ۋە كەلگۈسىگە مەسئۇل بولغان ھالدا قاتتىق تەلەپ قويۇشىنى تەشەببۇس قىلىش بىلەن بىرگە، 2008 ـ يىللىق 1 ـ سانىدىكى «ئۆزگەرتىشكە ئەرزىيدىكەن،» دەپ قارىغان بەزى شېئىرلاردىكى مەنتىقسىزلىكلەرنى ئوڭشاپ، ئەدەبىيات كېچىكىگە يېڭىدىن كىرىپ، ئۆزىنىڭ «ئېگىز بوسۇغۇسى»دىن ئاتلاشنى ئارمان قىلىپ كېلىۋاتقان ياش شائىر ۋە ھەۋەسكارلارغا ئازراق ياردەم بېرىشنى لايىق تاپتىم. شۇڭا، بۇ يەردە پەقەت يېڭى پىكىر، ئۆزگىچە ماھارەت بىلەن يېزىلغان بىر قىسىم شېئىرلاردىكى «مۇنداق بولغان بولسا تېخىمۇ ياخشى بولۇر ئىكەن»، دەپ قارىغان تەرەپلەر ئۈستىدە ئۆز قاراشلىرىمنى بايان قىلىپ ئۆتىمەن:

بۇ سانغا شائىر ئابدۇللا سۇلايماندىن تارتىپ ئابدۇرېشىت سەمەت سەھراغىچە بولغان 13 نەپەر كىشىنىڭ 35 پارچە شېئىرى ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، «ھەر بىر گۈلنىڭ پۇرىقى باشقا، ھەر بىر مېۋىنىڭ تەمى» دېگەندەك، ھەر بىر پارچە شېئىر ئۆزىگە خاس «رەڭلەر» بىلەن بېزەلگەن بولۇپ، كىشىگە ئۆزگىچە لەززەت ئاتا قىلغان.

لېكىن، ئايرىم مىسرالاردا ناھايىتى چوڭ مەنتىقسىزلىكلەر كۆرۈلگەچكە، كىشىنى قاتتىق ئەپسۇسلاندۇرىدۇ. ئابدۇللا روزىمەمەتنىڭ «تىترەپ كەتتىم ياپراقتەك» سەرلەۋھىلىك شېئىرىنىڭ 1 ـ مىسراسى: «يۈرىكىمگە نەچچە رەت ئوق ئاتىدۇ كىرپىكىڭ» بولۇپ، ئاپتورنىڭ كۆڭلىدە: «كىرپىك ئوقيالىرىڭ يۈرىكىمگە كۈندە نەچچە رەت ئوق ئاتىدۇ» دېگەن جۈملە بار بولسىمۇ، دېمەكچى بولغىنى بىلەن داستىخانغا چىققىنى ئوخشىماي قالغان. يەنى «كۈندە» دېگەن ھالەت پاتمىغان. قانداق قىلىش كېرەك؟ بۇ مىسرانى: «يۈرىكىمگە دەمبەدەم ئوق ئاتىدۇ كىرپىكىڭ» دەپ ئالسا، بۇ يەردىكى «دەمبەدەم» «ئارقا ـ ئارقىدىن، تېز ـ تېز، ھەردەم، دائىم» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرۈپ، «كېسەل» ساقىياتتى.

تەلئەت ئۆزخانىنىڭ 1 ـ غەزىلىنىڭ 4 ـ بېيت، 2 ـ مىسراسى:

«شۇڭا مەن شادلىناي قانداق، مۇھەببەتكە ھايات قوشساڭ» شەكلىدە كەلگەن بولۇپ، «ـجان، قان، ئىمان، بايان...» قاتارلىق سۆزلەر قاپىيە — ئاھاڭدارلىق پەيدا قىلىپ كېلىۋېتىپ، بىردىنلا «ھايات» بولۇپ قالغان. بۇ مىسرانى: «شۇڭا مەن شادلىناي قانداق، مۇھەببەتكە ھايان قوشساڭ» ياكى «شۇڭا مەن شادلىناي قانداق مۇھەببەتكە چايان، يىلان، قاۋان... قوشساڭ» دېسە بولۇۋېرەتتى. چۈنكى، «مۇھەببەت» بىر ئابستراكت ئىسىم بولۇپ، بۇ يەردە مىسرادىكى مەزمۇندىن قارىغاندا، چوقۇم سەلبىي مەنىلىك سۆز كېلىشى كېرەك ئىدى. يەنە «تۇيۇقلار»نىڭ 4 ـ سىدە: «كۆزدىن ئاققان ياش بىلەن تۈگمەن ياساپ، ئۇن تارتىمەن» بولۇپ كەلگەن. بۇ يەردە

«ياساپ» سۆزى باشقا سۆزلەرنى ئىنكار قىلىپ، مەنتىقسىزلىق كەلتۈرۈپ چىقارغان، يەنى «يېشىمدىن تۆكمەن ياساپ، ئۈن تارتىمەن» دېگەن جۈملە بولۇپ ئۇيۇشقان. ياشتىن تۆكمەن ياسىغىلى بولمايدۇ. بەلكى تۆكمەننى سۇ بىلەن (ھازىر توك بىلەنمۇ ماڭدۇرىۋاتىمىز) ماڭدۇرۇپ —چۆرۈپ ئۈن تارتقىلى بولىدۇ. شۇڭا، بۇ مىسرانى: «كۆزدىن ئاققان ياشتا تۆكمەن ماڭدۇرۇپ، ئۈن تارتىمەن» شەكلىدە تۈزۈپ چىقساق، يەنى «بىلەن»نىڭ ئورنىغا «تا»نى، «ياساپ»نىڭ ئورنىغا «ماڭدۇرۇپ»نى ئالماشتۇرساقلا مەسىلە ھەل بولۇپ، شېئىرنىڭ قايىل قىلىش كۈچى تېخىمۇ ئاشاتتى ۋە مەنتىقىلىكمۇ ئۇيغۇن بولاتتى. ئەمەلىيەتتە ئاپتور: «نى بالالار كېلىدۇ ئوغۇل بالانىڭ باشىغە، سايدا تۆكمەن چۆرگىلەيدۇ كۆزدىن ئاققان ياشىغە» دېگەن قوشاقتىن پايدىلانغان بولۇپ، بۇ قوشاقتا «ماڭدۇرۇپ» بىلەن مەنىداش بولغان «چۆرگىلەيدۇ» سۆزى باركى، ھەرگىزمۇ «ياساپ» سۆزى ئۇچرىمايدۇ. (بۇ يەردە يەنە تېمام بىلەن مۇناسىۋەتسىز بىر گەپنى قىستۇرۇپ قويغۇم كېلىۋاتىدۇ. ئۇ بولسىمۇ، تۇيۇق ئاھاڭداش ياكى شەكىلداش سۆزلەرنىڭ قاپىيىلىشىشى ۋە ياكى بۇ ئىككى تۈردىكى سۆزلەرنىڭ ئارىلىشىپ كېلىپ قاپىيىلىشىشىدىن تۈزۈلىدۇ. 1 ـ تۇيۇقتىكى قاپىيە نۇقتىسىدىن كېلىۋاتقان سۆزلەر كۆپ مەنىلىك سۆزلەر بولغاچقا، بۇ «تۇيۇق» تۇيۇق بولالمىغان.)

مەتسەيدى ئابلانىڭ 2 ـ شېئىرىنىڭ 1 ـ ، 2 ـ مىسراسى مەنتىقە جەھەتتىن باغلاشمىغان. مەسىلەن:

«سېيمايىڭ كۆزۈمدىن يوقالماس زىنھار،
ۋە لېكىن ھېچ مېنى قىلمايدۇ بىزار.»

بۇ گەپنى چۈشىنىش ناھايىتى تەس. ئاپتورنىڭ دېمەكچى بولغىنى بەلكىم: «مەن سېنى چىن يۈرىكىمدىن سۆيگەچكە، پەقەت ئۇنتۇيالمىدىم، سېيمايىڭ داۋاملىق كۆز ئالدىمدىن كەتمەيۋاتىدۇ» بولسا كېرەك. بۇ ئىككى مىسرادا بۇنداق باغلىنىش يوق، بەلكى «لېكىن» دېگەن قارمۇ قارشى باغلىغۇچى بۇ مىسرالارنى ئايرىپ چېچىۋەتكەن. بۇ مىسرالارنى:

«سېيمايىڭ كۆزۈمدىن كەتمەيدۇ زىنھار،
مەن سېنى چىن دىلدىن سۆيگەچكە، نىگار،» دەپ تۈزەتسەك، مەقسەتكە تولۇق يەتكىلى بولاتتى.

ۋارىسجان ئاتاخان ئىمزاسىدىكى 2 ـ غەزەلنىڭ (ئەگەر غەزەل دېيىشكە توغرا كەلسە) 1 ـ بېيىتى:

«بىر نىگاھ سالماي نەزەر قەلبىمنى زىندان ئەيلىدىڭ،
يىغلىدىم ھەسرەت چېكىپ دەردىمنى ھىجران ئەيلىدىڭ» بولۇپ، 1 ـ مىسرادا كەلگەن «نىگاھ» سۆزى «قاراش، بېقىش، كۆرۈش» دېگەن سۆزلەرنىڭ مەنىدىشى ئىكەنلىكى كىچىك باللارغىمۇ ئايان. يەنە بۇ مىسرادا «نەزەر» سۆزىمۇ يۇقىرىقى سۆزلەر بىلەن مەنىداش. دېمەك، تىل گادايلىقى تۈپەيلىدىن بىر مەنىدىكى سۆزلەرنى قاتار تىزىپ قويغاندىن باشقا، «نەزەر» «قەلبىم»نى ئىنقىلاپ قويۇپ، زور مەنتىقە خاتالىقى سادىر قىلغان. 2 ـ مىسراسى تېخىمۇ چۇۋالچاق بولۇپ، «ھىجران» سۆزى «ئايرىلىپ قېلىش، پۇرقەت» سۆزلىرى بىلەن مەنىداش بولغاچقا، «ئەيلىدىڭ ــــ قىلدىڭ» سۆزى بىلەن پەقەت بېقىن كەلمىگەن. ئۇيغۇر تىلىدا: «دەردىمنى ھىجران قىلدىڭ» دەيدىغان سۆز بىرىكمىسى يوق. يەنە شۇ غەزەلنىڭ ئاخىرقى بېيىتى:

«ۋەدىلەر قالدى پېتىچە، كەلمىدىڭ ئىزلەپ مېنى، بىر كۆرۈپ كەتمەك سېنى گوياكى ئارمان ئەيلىدىڭ.» بولۇپ، دېمەكچى بولغىنى: «ۋەدىلەر ۋەدە پېتىچە قالدى، سەن مېنى ئىزدەپ كەلمىدىڭ، مەن سېنى بىر كۆرۈپ كەتمەكنى ئارمان قىلدىم» ئىدى. ئەپسۇسكى، ئالدىنقى مىسرادا «ۋەدە» سۆزى ئاپتورنىڭ كۆڭلىدە قالغانلىقى ئۈچۈن، ئوقۇرمەنگە مەقسىتىنى يەتكۈزۈپ بېرەلمىگەن. 2 ـ مىسرا تېخىمۇ كۈلكىلىك بولۇپ، «مەن»، يەنى بىرىنچى شەخسنىڭ ئۈستىدىكى ئىش ـ ھەرىكەت «ئەيلىدىڭ» سۆزى بىلەن 2 ـ شەخس، يەنى «سەن»نىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، غەلىتە مەنتىقە كېلىپ چىققان.

ئابدۇرېشىت سەمەت سەھرا نامىدىكى «ھىجران ناخشىسى» سەرلەۋھىلىك شېئىرنىڭ 1 ـ بۆلۈكىنىڭ 3 ـ ، 4 ـ مىسرالىرى:

«باستۇرۇپ كەلمەكتە ئىزتىراپ خىياللار،
بورانلىق تۈنلەردە قالغاندەك يەكتا» بو-
لۇپ، ھەر ئىككى مىسرادا مەسىلە بار. 1 ـ مىس-
رانى «باستۇرۇپ كەلمەكتە ئىزتىراپلىق ئوي،»
دەپ ئۆزگەرتسەك، «ئىزتىراپ» دېگەن سۆز سۈ-
پەتكە ئايلىنىپ «ئوي»نى ئېنىقلايدۇ ھەم ئەس-
لىدىكى «خىيال» بىلەن «ئوي» مەنىداش سۆز
بولغاچقا، مىسرادىكى بىر بوغۇم ئارتىپ كېتىش
مەسىلىسىنىمۇ ھەل قىلغىلى بولاتتى. ئىك-
كىنچى مىسرادىكى «يەكتا» — «تەڭدىشى
يوق، مىسلى كۆرۈلمىگەن...» دېگەن مەنىلەرنى
بېرىدۇكى، ھەرگىزمۇ «يالغۇز، تەنھا» مەنىسىنى
بېرەلمەيدۇ. شۇڭا، بۇ مىسرانى: «بورانلىق تۈن-
لەردە قالغاندەك تەنھا،» دەپ ئۆزگەرتسەك، مەز-
مۇن ۋە ئۇقۇم مۇجمەللىكى تۈزىتىلىپ، مەق-
سەتكە تولۇق يېتىلگەندىن باشقا، شېئىردىكى
ھەممە نۇقسانلار تۈگەپ كېتەتتى.

مەن يۇقىرىدا بىر ساندىكى قىسمەن شې-
ئىرلار بىلەن چەكلىنىپ، گەۋدىلىكرەك بولغان
مەسىلىلەر ئۈستىدە قەلەم تەۋرەتتىم. (سۆزلىرىم
قولاشمىغان، قوپالراق بولۇپ قالغان بولسا، مۇشۇ
ئەسەرلەرنىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر ئاپتورلىرى ۋە
ئوقۇرمەنلەر پېقىرنى ئەپۇ ئەتكەي!)

ئاخىرىدا شۇنى ئېيتىش زۆرۈركى، شېئىر
ئەڭ ئاز، يەنى پىرىسلانغان سۆزلەر بىلەن كەڭ،
چوڭقۇر مەنە ئىپادىلەيدىغان ژانىر بولغانلىقى
ئۈچۈن، ئۇنىڭدا بىرەر سۆزنىڭ ئارتۇق ـ كەم
بولۇشى ياكى جايىغا چۈشمەسلىكى ئوقۇرمەن-
لەرگە يەتكۈزمەكچى بولغان مۇددىئانى توغرا،
ئۆلچەملىك يەتكۈزۈپ بېرەلمەيدۇ. شائىر، ئەدە-
بىيات تەتقىقاتچىسى ۋە جامائەت ئەربابى ئىمىن
تۇرسۇن ئەپەندىم بۇ ھەقتە مۇنداق يازىدۇ: «تىل
— ئەدەبىياتنىڭ بىردىنبىر ماددىي ۋاسىتىسى،
شۇنداقلا مىللەت ۋە مەدەنىيەتنىڭ مۇھىم ئامى-
لى.

شېئىر —تىلنىڭ جەۋھىرى، شۇنىڭدەك
مەدەنىيەتنىڭ مەدەنىيىتى. شېئىر — ئىككىن-
چى تۇرلۇك قىلىپ ئېيتقاندا، مەدەنىيەتنىڭ
ئاساسىي ئېقىمى. ئۆزىنى قەدىرلەيدىغان سەل-
تەنەت ۋە ئۆزلىكىنى تونۇغان ھەم تونۇماقچى
بولغان ھەر قانداق مىللەتكە ئۇ كەم بولسا بول-
مايدۇ. يەنە كېلىپ، شېئىر — بىرەر سەلتەنەت-
نىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى باھالاشتىكى ھەل قىل-
غۇچ ئامىل بولغىنىدەك، بىرەر مىللەتنىڭ مەۋ-
جۇتلۇقىنى ھەم مىللىي مەدەنىيەتنىڭ تەرەق-
قىياتىنى ئىپادىلەيدىغان ئامىل».

دېمەك، شېئىر — تىلنىڭ جەۋھىرى، تىل
—شېئىرنىڭ ماددىي ۋاسىتىسى بولغان ئىكەن،
شائىر شېئىر يازغاندا تىلنى قاتتىق تاللاپ، قاي-
تا ـ قايتا تاۋلاپ ئۆز يازمىلىرىنى ئوقۇرمەنلەر-
نىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىغا لايىقلاشتۇرۇشى ھەم
ئۇلارنىڭ نەزەر كۆزىدىن ئۆتەلەيدىغان «ساپ
ئالتۇن»غا ئايلاندۇرۇشى كېرەك. بولۇپمۇ شېئى-
رىيەت بوسىغۇسىغا يېڭىدىن قەدەم باسقان ياش
قەلەم ساھىبلىرى مەلۇم پىكىرنى شېئىرىي يول
بىلەن ئىپادىلىمەكچى بولغاندا، ھەر بىر سۆز-
نىڭ مەنىسىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ، ئەتراپلىق
مۇلاھىزە قىلىپ كۆرۈپ، ئاندىن بىرىكتۈرۈپ
قەلەم تەۋرەتسە، كۆزلىگەن مەقسىتىگە تولۇق
يېتەلەيدۇ. شېئىر شائىردىن يۈكسەك ماھارەت ۋە
دىت تەلەپ قىلىدىغان ژانىر بولۇش سۈپىتى
بىلەن، سۆزلەرنىڭ تېخىمۇ تاللانغان، تاۋلانغان
ۋە ئوبرازلاشتۇرۇلغان بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ.
شۇڭا، شائىر ئانا تىلنىڭ قىلنى قىرىقىقا يارالاي-
دىغان تىل ئۇستىلىرىدىن بولۇشى، داۋاملىق
ئانا تىل باغچىسىدا ھەسەل ھەرىسىدەك تىنىم-
سىز ئىزدىنىشى، كلاسسىكلاردىن، ھازىرقى زا-
مان ۋە بۈگۈنكى زامان شائىرلىرىنىڭ تىل
ئىشلىتىش ئالاھىدىلىكلىرىدىن ئۆگىنىشى لا-
زىم. بولۇپمۇ شائىرلار شېئىرىي مىسرالارنى
تۈزگەندە، تىل راۋان، ئويناق، ئاھاڭدار بولۇشى،
شېئىرنىڭ مېلودىيىسى، تىلى خاسلىقىغا ئىگە
بولۇشى، شېئىرىي تىلنىڭ گۈزەللىكىگە ۋە يۇ-
قىرى پەللىگە يېتىشىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت
بېرىشى كېرەك. شۇنىڭدەك، ئۆزى ياقتۇرىدىغان
شائىرلارنىڭ ۋە تىل ئۇستىلىرىنىڭ تىلىنىڭ
كۈچىدىن قانداق پايدىلانغانلىقىدەك ماھارەتلى-
رىنى ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ «شائىر بولۇش»تەك
ئۇلۇغۋار غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىنى، خام ـ
خاتىلا يازمىلىرىنى ئالدىراپ مەتبۇئاتلارغا ئاتا-
ماسلىقىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن.

(ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومىدا)

تەھرىرى: **تۇرسۇنجان مۇھەممەت**

www.uyghurkitap.com

ۋاڭ گوجېن نەسرلىرىدىن جەۋھەرلەر

ئاجىزلىق

ھەر قانداق ئادەمنىڭ ئاجىزلىقى بولىدۇ، ئاجىزلىقى بولغان ئادەملا ھەقىقىي ئادەم بولالايدۇ. بىر ئادەمگە قارىتا قىلچە ئاجىزلىق مەۋجۇت ئەمەس دېيىلسە، ئۇ ھالدا ئۇ ھەقىقىي ئادەملىكىنى يوقاتقان بولىدۇ.

ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنىڭ ئاجىزلىقى — باشقىلارغا ئاسانلا ئىشىنىپ كېتىدۇ ـ دە، ھەمىشە ئالداشقا دۇچ كېلىدۇ. بەزىدە ئۆزى باشقىلارغا سېتىۋېتىلگەن تۇرۇقلۇق، يەنە ئۇلارغا ياردەملىشىپ پۇل سانىشىپ بېرىدۇ. ئاز ئىش قىلغان كىشىلەر تەبىئىي ھالدا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى ئازراق ئاشكارىلاپ قويىدۇ. ئىش قىلمىغانلارنىڭ ئاجىزلىقىنى ھېچكىم بىلمەي قالىدۇ. ئەمما، ئىش قىلمىغانلار دەل مۇشۇ سەۋەبتىن ئاددىي ۋە چاكىنا ئادەمگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

ئادەم رىقابەت جەريانىدا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى ئاسان بايقىيالايدۇ، شۇنداقلا يەنە شۇ رىقابەت جەريانىدا ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرەلەيدۇ. بەزىلەر ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى يېڭىش ئارقىلىق مۇكەممەللىشىدۇ. بەزىلەر پو ئېتىش ئارقىلىق باشقىلارنىڭ ئاجىزلىقىنى مۇبالىغە قىلىش بەدىلىگە ئۆزىنى بازارغا سالىدۇ.

مېنىڭچە ھېسسىيات ئىككى قىرلىق بولۇپ، ئۇ ئارتۇقچىلىق (ئەۋزەللىك) دەپ قارالغاندا، ھېسسىياتقا ئەھمىيەت بېرىش ئارقىلىق باشقىلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ئۇ ئاجىزلىق دەپ قارالغاندا، ھېسسىياتقا بېرىلگەن كىشىلەردىن باشقىلار پايدىلىنىپ كېتىدۇ. شۇڭلاشقا، ھېسسىيات ئىشكىنى ئەقىل بىلەن قۇلۇپلاش كېرەك. شۇغىنىسى ئەقىل بۇنداق چاغلاردا ھەمىشە سۆرەلمىرەك كېلىدۇ.

باشقىلارغا ئۆز ئاجىزلىقىنى بىلدۈرمەسلىكنىڭ ئەڭ ئاددىي ۋە ئۈنۈملۈك چارىسى — باشقىلار بىلەن ئارىلىق ساقلاش، ئەمما بۇ ھەرگىزمۇ سىزنىڭ ئاجىزلىقىڭىز يوق ئىكەنلىكىڭىزدىن دېرەك بەرمەيدۇ.

خاسلىق

ئادەمنىڭ خاسلىقى بولمىسا ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ. تۇرمۇشتا باشقىلارنى دوراپلا ئۆتكەن كىشىلەرنىڭ خاسلىقى بولمايدۇ.

كەمتەرلىك بىر خىل خاراكتېر، مەردلىك بىر خىل گۈزەل ئەخلاقتۇر.

تۇرمۇشتا «مودا قوغلىشىپ» ئەمەس، بەلكى مۇكەممەللىشىش ئۈچۈن ئۆزىنى مۇۋاپىق ئۆزگەرتىش كېرەك. ئەمما، دەل مۇشۇ نۇقتىدا بەزىلەر دەل قارشىسىغا قاراپ كېتىپ قالىدۇ.

رەسساملارنىڭ خاسلىقى رەسىملىرىنىڭ فىگۇرا گۈزەللىكلىرىدە نامايان بولىدۇ. شائىرلارنىڭ خاسلىقى ئەسەرلىرىنىڭ مەزمۇنىغا يۇغۇرۇلغان ھېسسىياتتا ئىپادىلىنىدۇ. مۇزىكانتلارنىڭ خاسلىقى ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىدىكى مېلودىيىدە ئەكس ئېتىدۇ.

كۆپ قىسىم كىشىلەر ھەۋەسلىنىدىغان خاسلىق بولىدۇ، ئەمما ھەممە ئادەم ھەۋەسلىنىدىغان خاسلىق مەۋجۇت بولمايدۇ.

ئۆز خاسلىقىنى قوغداش ۋە باشقىلارنىڭ خاسلىقىنى ھۆرمەت قىلىش ئوخشاشلا مۇھىم. ئۆز خاسلىقىنى ساقلىيالماسلىق بىر خىل يارامسىزلىق بولۇپ، باشقىلارنىڭ خاسلىقىنى ھۆرمەت قىلماسلىق بىر خىل يولسىزلىقتۇر. كۆڭلى ـ كۆكسى تار كىشىلەر ھەمىشە باشقىلارنىڭ خاس-

لىقىنى يوقىتىشنى كۆزلەيدۇ، لېكىن ئاسما كىشىلەر ئۆز خاسلىقىنى خالىغانچە ئۆزگەرتىدۇ، جەسۇر كىشىلەر ئۆز خاسلىقىنى تەبىئىي ۋە ئاشكارا ئىپادە قىلىدۇ.

تەنقىد

تەنقىد بىر خىل سەنئەتتۇر، تەنقىد قىلىشقا ماھىر كىشىلەر ھەم ئۆزىنىڭ مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ، ھەم قارشى تەرەپكە تەنقىدنى رازىمەنلىك بىلەن قوبۇل قىلدۇرىدۇ.

تەنقىد يامان نىيەتلىك بولغان تەقدىردىمۇ، يەنىلا ئۇنىڭ مۇۋاپىق تەرىپى بولىدۇ. بىز يەنىلا سالماقلىق بىلەن ئويلىنىپ، ئۇنىڭ يامان نىيەتلىك تەرىپىنى چىقىرىۋېتىپ، مۇۋاپىق تەرەپلىرىنى قالدۇرۇپ پايدىلانساق بولىدۇ.

ئوبيېكتىپ تەنقىد كىشىنى نەپكە ئېرىشتۇرىدۇ، ئوبيېكتىپ بولمىغان تەنقىدمۇ بەلكىم سىزگە شۇنچە ئېغىر تالاپەت يەتكۈزەلمەيدۇ، مەيلى ئوبيېكتىپ ياكى ئوبيېكتىپ بولمىغان تەنقىد بولسۇن، يەنىلا ئۇنى سوغۇققانلىق بىلەن بىر تەرەپ قىلغىنىڭىز تۈزۈك.

ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ ماختاشلاردىن ئېرىشكىنى قىزغىنلىق، تەنقىدتىن ئېرىشكىنى ئالغا ئىلگىرىلەش بولىدۇ. تەنقىد ئادەتتە ماختاشلار تاماملىيالمىغان خىزمەتلەرنى تاماملايدۇ.

زورلۇق تەنقىد ئادەم ۋە جەمئىيەتنى ئالغا سۈرىدىغان قورال بولۇپ، ئۇ ئەگەر تىل ـ ھاقارەتكە ئايلىنىپ كەتسە، ئۇ ھالدا مەسخىرە ياكى بىر مەيدان ئويۇنغا ئايلىنىپ قالىدۇ ـ دە، قورال ئەكسىچە ئويۇن جابدۇقىغا ئايلىنىپ كېتىدۇ.

تەنقىد پرىنسىپاللىق بولۇشى كېرەك. ئۇ بولسىمۇ: ئاق كۆڭۈللۈكتۇر. مۇشۇ پرىنسىپقا ئەمەل قىلىنسا، تەنقىدنىڭ چاكىنا ۋە تاپتىن چىقىپ كەتمەسلىكىگە ياردىمى بولىدۇ. ئاقىللارچە تەنقىد كىشىنىڭ قەلبىنى يورۇتىدۇ، قەلب تۈگۈنلىرىنى يېشىۋېتەلەيدۇ. ناچار تەنقىد كىشى كۆڭلىنى ۋاقىتسىز مالال قىلىدۇ. ئاۋۋال بولۇشىغا قويۇۋېتىپ، ئارقىدىن بىلەرمەن بولۇۋالىدىغان تەنقىد بولسا، كىشىنى كۈلۈشنىمۇ، يىغلاشنىمۇ بىلەلمەيدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويىدۇ.

مېنىڭچە ياخشى تەنقىدچى مۇنداق بولىدۇ: بىرىنچىدىن، باھادا ئوبيېكتىپ بولىدۇ؛ ئىككىنچىدىن، كۆزقارىشى باشقىلارغا قارىغاندا بىر بالداق يۇقىرى بولىدۇ؛ ئۈچىنچىدىن، ئالدىن كۆرەر بولىدۇ.

سەنئەت

تەپەككۇرغا باي بولغان ھۈنەرۋەن سەنئەتكاردۇر، تەپەككۇرغا باي بولمىغان سەنئەتكار ئەكسىچە پەقەت ھۈنەرۋەندىن ئىبارەتتۇر.

سەنئەتكارلار سەنئەتنى ئىجاد قىلىدۇ، ئەمما ئۇنى ھەممىلا يەردە كۆز ـ كۆز قىلىپ يۈرمەيدۇ. چولتا ھۈنەرۋەنلەر بولسا سەنئەتنى ئىجاد قىلالمايدۇ، ئەكسىچە ئۇنى بارغانلا يېرىدە بازارغا سالىدۇ. يالغۇز تەن سەنئەت دەرىجىسىگە يەتسە، ئۇ ھالدا ئۇ تولىمۇ مۇقەددەس ۋە پاك بولىدۇ. ئەخلاق ساختىلىققا قاراپ يۈزلەنسە، ئۇ تولىمۇ تېتىقسىز ۋە پەس نەرسىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. سەنئەت گۈزەللىكنىڭ پەقەت ئىككى خىل قىممىتى بولىدۇ: ئۇنىڭ بىرى، بەھر ئېلىش قىممىتى بولۇپ، يەنە بىرى، ساقلاش قىممىتىدىن ئىبارەت. بىز ئۇنىڭ بەھر ئېلىش قىممىتىگە نەزىرىمىزنى ئاغدۇرغىنىمىزدا، كۆڭۈل قويىدىغىنىمىز سەنئەتنىڭ ئۆزى بولىدۇ. بىز ئۇنىڭ ساقلاش قىممىتىگە نەزەر سالغىنىمىزدا، كۆڭۈل قويىدىغىنىمىز ئۇنىڭ كىمنىڭ ئەسىرى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بولىدۇ.

ھەر قانداق گۈزەل شەيئى سەنئەتتە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. ئەمما، سەنئەتنىڭ ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغىنى ئەكسىچە گۈزەل شەيئىنىڭ ئۆزى بولماسلىقى مۇمكىن.

نىسبەتەن ئېيتقاندا، گۈزەللىكنىڭ قوغلىشىدىغىنى بىر دەملىك بولۇپ، سەنئەتنىڭ قوغلىشىدىغىنى مەڭگۈلۈكتۇر.

ئەڭ ئاجايىپ ۋە غەلىتە ئىپادىلەش ۋاسىتىلىرىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغىنى ـــ چوڭقۇرلۇق ئەمەس، بەلكى تېيىزلىقتۇر. ئەڭ ساددا تىللارنىڭ تېگىگە يوشۇرۇنغىنى ئاددىيلىق ئەمەس، بەلكى بۈيۈكلۈكتۇر.

نىكاھ

ئائىلىنىڭ گۈزەللىكى ئۇنىڭ ئۈمىدكە تولغانلىقىدا.

نىسبەتەن ئېيتقاندا، بويتاقلىق ئەركىن بولىدۇ، نىكاھ بولسا ئەركىنلىكتىن ۋاز كېچىش دېگەنلىكتۇر. ئەركىنلىكتىن ۋاز كېچىش مۇ-

ھەببەت ئۈچۈن بولۇشى كېرەك. ئەگەر مۇھەببەتنى مەقسەت قىلمىساق، ئەركىنلىكتىن ۋاز كېچىپ نېمە قىلىمىز؟

ئازابنى ھېس قىلالمىغان مۇھەببەت ھەققىي مۇھەببەت بولمايدۇ. بەخت ھېس قىلالمىغان ئائىلە قاباھەتلىك بولىدۇ.

بەزى تاشقى جەھەتتىن تولىمۇ بەخت- سائادەتلىك كۆرۈنگەن نىكاھ ئەمەلىيەتتە بىر خىل سودىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئەمما، ئاشۇ ئاددىي- ساددا نىكاھ بولسا ھەممىشە مۇھەببەت مېۋىسىنىڭ پىشقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

كىشىلەر ئېرىشىشنى تولىمۇ ئۈمىد قىلغان نەرسىلەرگە قارىتا تاشقى جەھەتتىن سوغۇق مۇئامىلە قىلىدۇ. ئەمما، ۋاز كېچىشنى تولىمۇ خالايدىغان نەرسىلەرگە قارىتا دائىم قىزغىن مۇئامىلە قىلىشىدۇ. بۇ نۇقتا ئەڭ پاك مۇھەببەت ۋە ئەڭ ناپاك سودىلاردا تولىمۇ ئۇستىلىق بىلەن نامايان قىلىنغان بولىدۇ.

نىكاھ ئەلۋەتتە بەزىلەرنىڭ ئەجدەر قوۋۇقتىن سەكرەيدىغان سەكرەش تاختىسى بولالايدۇ، ئەمما شۇ كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ جەننەتكە سەكرىمەن دەپ دوزاخقا سەكرەپ قالغىنىنىڭ سەۋەبىنى مەڭگۈ بىلەلمەي قالىدۇ.

ئادەمنىڭ ئالىيجانابلىقى ياكى رەزىللىكى بىر قېتىملىق نىكاھ بىلەن تولۇق ئاشكارىلىنىپ چىقىدۇ. ئالىيجاناب مۇھەببەت ئادەمنىڭ ئۆزىنى سۆيىسە، رەزىل نىكاھنىڭ مەقسىتى ئادەمدىن تاشقىرى باشقا نەرسىلەرنى سۆيۈشتىن ئىبارەت.

سودا قىلىنمىدىغان مۇھەببەت مەۋجۇت ئەمەس، ئەمما سودا قىلىنمىدىغان نىكاھ مەۋجۇت بولىدۇ. مۇھەببەت نىكاھتىن مەڭگۈ پاك بولىدۇ، نىكاھ مۇھەببەتتىن مەڭگۈ نەپلىك بولىدۇ.

مۇھەببەت گۈل بولسا، نىكاھ ئۇنىڭ مېۋىسىدۇر، گۈل ھەممىشە گۈزەل بولىدۇ، ئۇنىڭ مېۋىسى بولسا ئويلىغىنىڭىزدىكىدەك گۈزەل بولۇشى ناتايىن.

مۇشۇ كۈن، مۇشۇ ئايلاردا ئەر بولماق ھەقىقەتەن قىيىن، بەك سوغۇققان بولۇپ كەتسىڭىز، ئايالىڭىز كۆڭۈل بۆلمىدى دەپ ۋايسايدۇ، بەك قىزغىن بولۇپ كەتسىڭىز خوتۇنىدىن قورقىدۇ دېگەن ئاتاققا قالىسىز.

ئاياللار ھەممىشە ئايال بولماق تەس دېيىشىدۇ. بۇ گەپنى ئەڭ ياخشىسى نىكاھلانغان ئەرلەردىن سوراپ بېقىڭ، ئۇلار نېمە دەيدىكىن؟

پېشقەدەملەر: «بىر مۇكەممەل نىكاھ قارىغۇ خوتۇن بىلەن گاس ئەر ئوتتۇرىسىدا مەۋجۇت بولىدۇ» دەيدۇ، ئويلاپ بېقىڭ، بۇنى نېمە دېگۈلۈك؟

نىكاھقا نىسبەتەن ئېيتقاندا، توي قىلىش ئادەمنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكىدەك ئۇنچە ياخشى ئىش ئەمەس، ئەمما نىكاھتىن ئاجرىشىش تەسەۋۋۇرىڭىزدىكىدىن تېخىمۇ چاتاق.

(تەرجىمان: «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىدە)

تەھرىرى: **تۇرسۇنجان مۇھەممەت**

新 玉 文 艺　NEW JADE LITERATURE　يېڭى قاشتېشى

2008年　第 3 期 (文学双月刊)
编　辑: 《新玉文艺》杂志编辑部
地　址: 和田市北京西路2号
出版单位: 和田地区文联
印　刷: 乌鲁木齐晓名纸品印刷有限公司
发　行: 和田地区邮政局
订　阅: 全国各地邮政局
开　本: 1 / 6, 787X1092, 6 印张
国外发行: BM6670
国外发行点: 中国国际图书贸易总公司
国内统一连续出版物号: CN65-1088 / I
国际标准连续出版物号: ISSN 1002-929X
邮政编码: 848000　邮政代号: 58 - 26

2008 - يىل 3 - سان (قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال)
تۈزگۈچى: «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى
ئادرېسى: خوتەن شەھەر غەربىي بېيجىڭ يولى 2- قورۇ
نەشر قىلغۇچى: خوتەن ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى
ئۈرۈمچى شياۋ مىڭ باسمىچىلىق چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
خوتەن ۋىلايەتلىك پوچتا ئىدارىسى تارقىتىدۇ
مەملىكەتنىڭ ھەممە جايلىرىدىكى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ
فورماتى: 1/16، 787X1092 م م، 6 باسما تاۋاق
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋاكالەت نومۇرى: BM6670
جۇڭگو كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش ژۇرنال نومۇرى: CN65-1088/I
خەلقئارالىق ئۆلچەملىك ژۇرنال نومۇرى: ISSN 1002 - 929X
پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 26 - 58　پوچتا نومۇرى: 848000

电　话: 2023792　定价: 5.00元
تېلېفون نومۇرى: 2023792　باھاسى: 5.00 يۈەن

سۇپەت ئارقىلىق ئۇنۇمنى قولغا كەلتۈرگەن شىنجاڭ خوتەن كۆنپېڭ بىناكارلىق قۇرۇلۇش چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى

شىنجاڭ خوتەن كۆنپېڭ بىناكارلىق قۇرۇلۇش چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتىنىڭ لىدە.
رى كۆرەش ئىبراھىم شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى مۇخبىرىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قى.
لىپ، شىركەتنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىيات پىلانىنى تونۇشتۇرماقتا.

شىنجاڭ خوتەن كۆنپېڭ بىناكارلىق قۇرۇلۇش چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى 200■-يىلى چىرا ناھىيىسىدە قۇرۇلغان بولۇپ، تۈرلۈك جامائەت قۇرۇلۇشلىرى، سۇ ئىنشا■تى قۇرۇلۇشلىرىنى ئىشلەش، ئۆي-مۈلۈك ئېچىش، باشقۇرۇش قاتارلىق كەسپلەر بىلەن شۇغۇللىنىدىغان، دۆلەتنىڭ ئالاقىدار شەرت، ئۆلچەملىرىنى ھازىرلىغان پۇقراۋى كارخانى■ـۇر.

شىركەت قۇرۇلغان بەش يىلدىن بېرى كىچىكلىكتىن زورىيىپ، 10 مىليون يۈەندىن ■ارتۇق مۇقىم مۈلۈككە، 614 نەپەر ئىشچى - خىزمەتچىگە ئىگە، دۆلەتكە يىلىغا 1 مىليون 50■ مىڭ يۈەندىن ئارتۇق باج تاپشۇرىدىغان باشلامچى كارخانىلارنىڭ بىرىگە ئايلاندى. ■شىركەت يەنە چىرا ناھىيىسى ۋە قېرىنداش ناھىيە-شەھەرلەردە بىر قىسىم نوقتىلىق قۇرۇلۇش ■ۈرلىرىنى ئۈستىگە ئېلىپ ئىشلەپ، سۈپەت ۋە سۈرئەت جەھەتتە جەمئىيەتنىڭ ياخشى باھا■سىغا ئېرىشتى. جاپاغا چىداپ ئىگىلىك تىكلەش، ئۈزلۈكسىز مۇكەممەللىشىش ئاساسىدا ■خوتەن شەھىرى ۋە كېرىيە ناھىيىسىدە تارماق شىركەتلەرنى قۇردى. شىركەت قارمىقىدا يە■تە ئۆي - مۈلۈك چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى، خوجىلىق باشقۇرۇش شىركىتى قاتارلىق ■شۆبە شىركەتلەرنى قۇرۇپ، يۈرۈشلەشكەن كارخانا ئەندىزىسىنى بەرپا قىلىپ، سىجىل تە■رەققىياتقا ئاساس سالدى.

شىركەت قۇرۇلغان 5 يىلدىن بېرى چىرا ناھىيىسىنىڭ مائارىپ، مەدەنىيەت، شەھەر ■يول قۇرۇلۇشى قاتارلىق تۈرلۈك ساھەلىرى ئۈچۈن 500 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇل ئىئانە قىلىپ جەمئىيەتنىڭ ھەر ساھە ئىشلىرىدىن ئۆز ساخاۋىتىنى ئايىمىدى. نۆۋەتتە، بۇ شىركەت ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر ساھە، ھەر كەسىپتىكى دوستلار بىلەن زىچ ھەمكارلىشىپ، دەۋىر بىلەن تەڭ ئىلگىرىلەپ، كارخانىنىڭ ھاياتى كۈچىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، گۈزەل كېلەچەك يا■ر■تىش ■ ئۈچۈن ئۈزلۈكسىز تىرىشچانلىق كۆرسەتمەكتە.

بۇ شىركەت ئىشلەش ئالدىدا تۇرغان چىرا ناھىيىسىنىڭ جىن شىن ئولتۇراق رايونى قىزىل يۇلتۇز سودا شەھەرچىسى.

■شىركەت ئىشلىگەن چىرا ناھىيىسىنىڭ 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش بىناسى.

بۇ شىركەت ئىشلەش ئالدىدا تۇرغان خوتەن شەھەر كۆنپېڭ باغچا ئولتۇراق رايونىنىڭ قۇرۇلۇش مودېلى

بۇ شىركەت ئىشلەش ئالدىدا تۇرغان چىرا ناھىيىسىنىڭ ئامانەت قەرز كوپېراتىپ بىرلەشمە■ىسىنىڭ ئۇنىۋېرسال بىناسى.

بۇ شىركەت ئىشلىگەن چىرا ناھىيىلىك كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش، كونترول قىلىش مەركىزىنىڭ خىزمەت بىناسى.

بۇ شىركەت ئىشلىگەن ئەن يى ئولتۇراق رايونى

■بۇ شىركەت ئىشلەۋاتقان چىرا ناھىيىلىك مېھمانخانا بىناسى.

باش شىركەت ئادرېسى: چىرا ناھىيە دوستلۇق كوچىسى 9 - نومۇر 6712494 - 0903

■باش دىرېكتور، لىدىر: كۆرەش ئىبراھىم 13999055999 مۇئاۋىن باش دىرېكتور: مەتروزى تۇرسۇنىياز 13999650582

قوش بايرام، قوش تەنتەنە - كۆنپېك ئولىمپىك مۇھەببىتى

چىرا ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ ماسلاشتۇرۇشى بىلەن شىنجاڭ خوتەن كۆنپېك بىناكارلىق قۇرۇلۇش چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى 1- ماي، بېيجىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ باشلىنىشىغا 100 كۈن قالغانلىقى ۋە شىركەت قۇرۇلغانلىقىنىڭ 5 يىللىقىنى تەبرىكلەپ، «كۆنپېك ئولىمپىك مۇھەببىتى» تېمىسىدا كاتتا ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيىتى ئۆتكۈزدى.

پائالىيەتكە چىرا ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ شۇجىسى يولداش ۋۇ خۇكېجەن (ئوتتۇرىدا) ۋە ناھىيىلىك پارتكوم- نىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ھاكىم دولقۇن يۈسۈپ (ئوڭدا) قاتارلىق رەھبەرلەر قاتناشتى.

ھاكىم دولقۇن يۈسۈپ تەبرىك سۆزى قىلدى.

شىنجاڭ خوتەن كۆنپېك بىناكارلىق قۇرۇلۇش چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتىنىڭ لىدېرى يولداش [illegible] ھەم سۆز قىلماقتا

چىرا ناھىيىلىك پارتكومنىڭ ھەيئىتى، تەشۋىقات بۆ- لۈمىنىڭ باشلىقى يولداش نۇرمەمەت داۋۇت شىنجاڭ تېلېۋى- زىيە ئىستانسىسى مۇخبىرىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قى- لىپ، بۇ پائالىيەتنى ئېلىپ بېرىشنىڭ ئەھمىيىتىنى تو- نۇشتۇرماقتا.

ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيىتىگە قاتناشقان شىركەت مەسئۇللىرى.

ئەل سۆيگەن ئاتاقلىق ناخشىچى ئابدۇللا ئابدۇرېھىم بۇ پائالىيەتكە تەكلىپ بىلەن قاتناشتى ۋە ئۆزىنىڭ يېڭى ناخشىلىرىنى تەقدىم قىلدى.

كۆزگە كۆرۈنگەن شائىرلاردىن ئابدۇقادىر مەسىيدىق بىلەن دولقۇن جاپپار شېئىرىي چاقچاقلىرى بىلەن پائالى- يەتنى تېخىمۇ يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈردى.

پائالىيەتكە قاتناشقان كۆنپېك بىناكارلىق قۇرۇلۇش چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتىنىڭ خادىملىرى.

چىرا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى ئارتىستلىرى نومۇر كۆرسەتمەكتە

تۇرسۇنجان مۇھەممەت فوتوسى